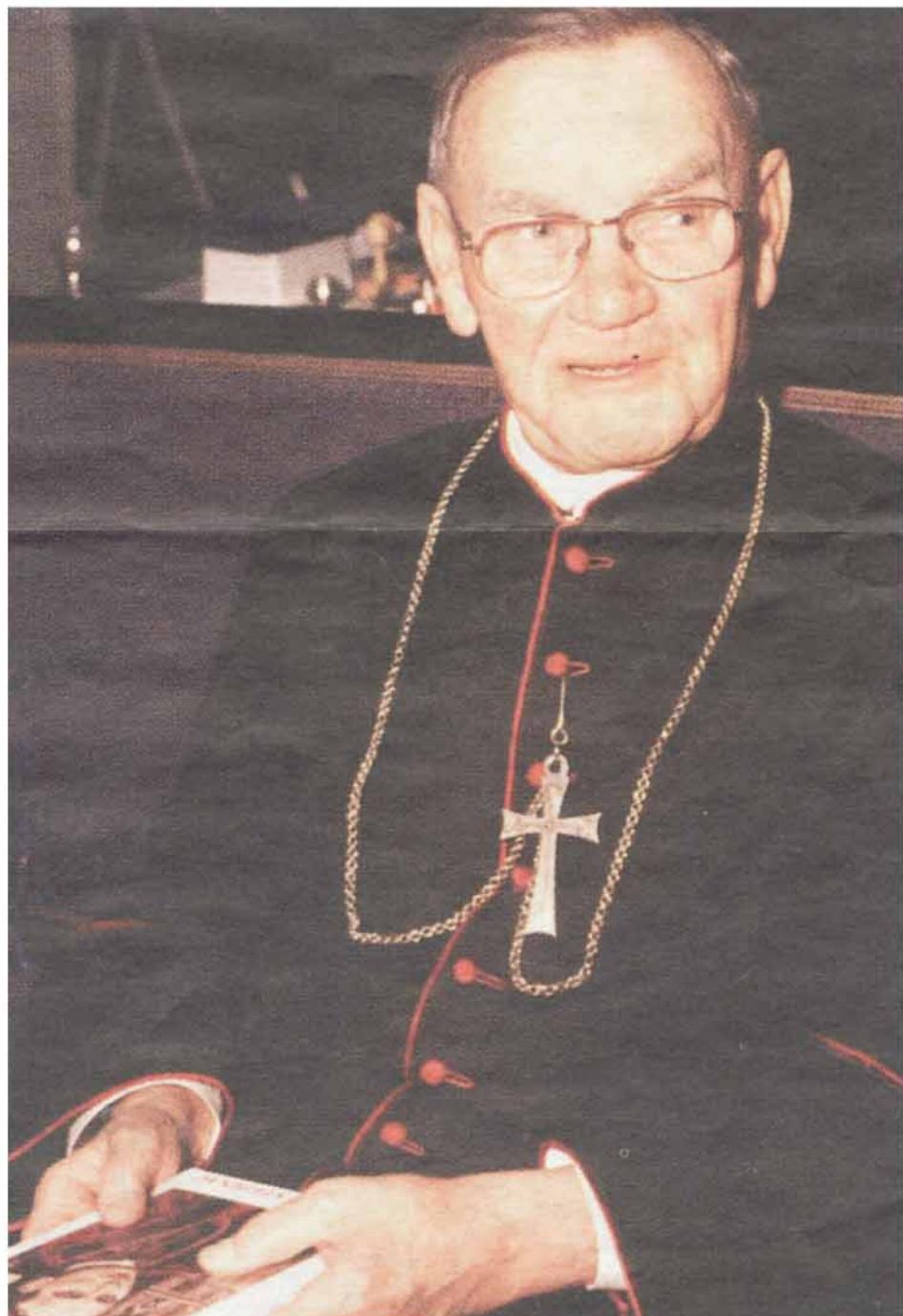

politicke
ZATVORENIK

GODINA XIII. - SRPANJ/KOLOVOZ 2003. CIJENA 25 KN

BROJ

136/137

**Dokumenti o
protuzakonitoj
zaštiti
partizanskih
ratnih zločinaca**

**Krleža predlagao
Savki da rastjera
Maticu hrvatsku**

**Sedamnaest
lipnja - Dan otpora
komunizmu**

**Umro istaknuti
član HDPZ-a,
umirovljeni
biskup mons.
Ćiril Kos**

politički **ZATVORENIK**

**GLASILO HRVATSKOG
DRUŠTVA POLITIČKIH
ZATVORENIKA**

PREDSJEDNIK DRUŠTVA
Jure Knežović

UREDNIČKI ODBOR GLASILA
Višnja Sever, Andrija Vučemil,
Ljubomir Brdar, Zorka Zane,
Jure Knežović

OVAJ BROJ UREDITO
Tomislav Jonjić

UREDNIŠTVO I UPRAVA
10000 Zagreb
Vojnovićeva 15
tel: 01/46 15 437, fax: 01/46 15 439

PRIJELOM I TISAK
TIVA Tiskara Varaždin, Trg bana Jelačića 21

CIJENA LISTA
Za Hrvatsku 15 kn

Godišnja pretplata za Hrvatsku 180 kn
za inozemstvo: **Europa** 310 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;
prekomorske zemlje: 510 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti

Žiro račun: 2503007-1100009317
kad Volksbank d.d. Zagreb
Devizni račun: **416446-7101 S.W.I.F.T.**
Code **VBCRHR22** kod Volksbank d.d. Zagreb

Rukopisi se ne vraćaju,
list uređuje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima

Za sve informacije i kontakte u svezi
suradnje i preplate tel.: 01/46 15 438
radnim danom od 11-13 sati.

ISSN 1331-4688

Cijena oglasnog prostora:
posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn
1/4 crno bijelo 700,00 kn

WWW: <http://www.hdpz.tel.hr/>

VRHOVNIK I ROBOVI

Nedavno je Vlada hvalila vrhunskog menadžera «Viktora Lenca» i Račanova prijatelja Damira Vrhovnika, a danas joj sve lađe tonu i maske padaju. I u zemljama gdje se nude radna mjesta radnik je najnezaštićeniji subjekt u proizvodnom lancu, ali ono što drug Vrhovnik, nekadašnji socijalistički aparatičik, pred kamerama Hrvatske televizije nudi radništvu kojemu mjesecima nije isplatio plaće i od kojega traži da podpiše da će ubuduće raditi bezplatno, gadljivo je i zaslužuje svaku, a ne samo moralnu osudu. Nekadašnji bogec, danas taj crveni tajkun posjeduje za ovdašnje prilike basnoslovno bogatstvo, koje ni u banana-republikama u tako kratkom roku nije moguće stići. Je li njegov partijski prijatelj Crkvenac provjerio koliko je poreza platio, a koliko vrijede dobra koja ima, odnosno koja je prebacio na obitelj? Porezom hrvatskih poreznih obveznika razbacuje se njegov još bolji prijatelj i predsjednik Vlade Ivica Račan, puneći neprestano bačvu bez dna. Pretvorivši se u one političke pripadnike koje je njihova jugokomunistička vlast kao heretike žestoko progona, oba ta egzemplara bivših komunista, «socijaldemokrata» podupiru Vrhovnika poreznim novcem, a on pred televizijom primjerno prikazuje kako izgleda lik bezčutnog, arogantnog izrabljivača radništva i vječitog ljubitelja diktature.

Za istinsku socijaldemokraciju sramota su ne samo ova dvojica nego i drugi u ovoj vladi, koja je izbore dobila svojim socijalnim programom i vikom na lopovluk u privatizaciji prijašnje vlasti. Sada se pokazalo da su ondašnji tajkuni bili amateri u grabežu prema ovima koji se nazivaju zaštitnicima radništva. Jedina je veza i jednih i drugih bivše članstvo u SKJ-u; jedni kao bivši direktori, a drugi bivši socijalistički funkcionari. Hrvatsko radništvo, uz čije glasove se SDP lažnim obećanjima dočepao vlasti, ostalo je zぶnjeno kao i radnici u «Viktoru Lencu», kad im bezobrazni Damir Vrhovnik u oči kaže da, ako dobije novac, on ne će biti za njihove plaće. To što su mjesecima gladni njega ne dira, ali zašto njih ništa ne pokreće na dostojanstven i odlučan bunt? Je li SDP od radništva već napravio robeve?

Jure KNEZOVIĆ
*predsjednik Hrvatskog društva
političkih zatvorenika*

PLODOVI KVISLINGA

Iz reportaže o obilježavanju 17. lipnja 1953., dana njemačkog ustanka protiv komunizma, koju možemo pročitati u ovom broju, ne ćemo doznati samo to koliko značenje Nijemci pridaju tomu velikom danu, nego i to, da je hrvatski otpor komunizmu potpuna nepoznanica. Ugledni i upućeni govornici u Berlinu potezali su, naime, usporedbe berlinskoga 17. lipnja s Budimpeštom 1956., događajima u tadašnjoj Čehoslovačkoj 1968. i "baršunastom revolucijom" 1989. (koja u Rumunjskoj i nije bila tako baršunasta).

Hrvatske križare, tisuće hrvatskih političkih uznika, pa ni Hrvatsko proljeće – nitko od Nijemaca nije spomenuo.

Jesu li za to krivi Nijemci, je li nam za to kriv svijet? Ne. Krivicu za to nose hrvatski kvislinci, oni koji su 1941. – kao i dotada – stali u službu tuđinu, koje je tuđin 1945. koristio kao egzekutore nad bezbrojnim jamačima i u strjeljačkim vodovima, koji su od 1945. do 1990. služili kao žbiri, tamničari i plaćeni ubojice. I koji nam od 1990. naovamo govore kako su oni trpjeli i ratovali za Hrvatsku, kako Hrvatske ne bi bilo bez njih!

Argument za tu *dijalektiku izdajice* je fantastičan: da nije bilo nas, bilo bi Draže Mihailovića i njegovih četnika. Da mi nismo klali i ubijali Hrvate, četnici bi ih ubili puno više, možda do posljednjega.

Taj je argument prispodobiv s onim, s kojim se u jednome dnevničkom zapisu ruga pokojni Vlado Gotovac. On nije mogao pojmiti da ozbiljni ljudi na prigovor da je Hrvatska nakon svjetskog rata gospodarski osiromašena i opljačkana, odgovaraju upirući prstom u električne stupove, nekoliko tvorničkih dimnjaka i par kilometara auto-ceste. Kao da se o razmjerima pljačke može razgovarati popisivanjem onoga što pljačkaš nije ukrao!? Pogledajmo što je opljačkao! Za to ga korimo, a ne za ono što nije uspio odnijeti. Radi toga ga nazivamo lupežom, radi toga hoćemo da mu se sudi!

A hrvatski kvislinci ne žele da ih se kori. Oni hoće lovoroze vijence, hoće da ih časte njihove vlastite žrtve. Hoće odličja, baš kao ona Domanićeva služavka koja je odlikovana jer je u bogatoj kući ukrala samo dio srebrnine: odličje dobiva jer joj moral nije dopustio da opljačka baš sve.

Njihov revolucionarni moral, moral hrvatskih kvislinja, nije dopustio da se Hrvati baš posve istrijebe. Zadovoljio se time da se sruši hrvatska država, ma kakva ona bila, kako bi se stvorila nova, komunistička Jugoslavija, da se Hrvate optuži za najstrašnije pokolje u povijesti čovječanstva, da se hrvatski narod proglaši kolektivno odgovornim za zločine pojedinaca i skupina, da se poubijaju intelektualci i svećenici, da se unište stare i ugledne nacionalne institucije, da se zatre svaki oblik građanskoga života, ljudskih prava i sloboda, da se uhite i u najmračnije tamnlice bace svi koji se usuđuju misliti vlastitom glavom, da se iz Hrvatske rasele stotine tisuća Hrvata, da se Hrvatsku društveno, gospodarski i kulturno unazadi, da se svaki otpor takvoj Jugoslaviji i tom komunizmu proglaši fašizmom...

I onda se mi čudimo da nas svijet ne prepoznae kao drugačije! I kad jednomu Ernstu Blochu ne možemo oprostiti što je Hrvate proglašio fašističkim narodom, s kojim pravom bismo oprostili onima koji su tog Blocha podučili, koji su mu podastrli "argumente" za jednu tako strašnu izjavu...?

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

KOMUNISTIČKA POBUNA - TEMELJ HRVATSKE DRŽAVNOSTI?!?	4
PUNIH 26 MJESECI VLAST NIJE NIŠTA PODUZELA PROTIV PARTIZANSKIH KOLJAČA!	6
VELIKA BRITANIJA I RAZBIJANJE BOSNE i HERCEGOVINE (II.)	18
<i>Tomislav Jonjić</i>	
POSMRTNE OSTATKE PORATNIH ŽRTAVA VRATITI IZ ZAGREBA I DOSTOJNO POKOPATI	22
<i>Franjo Talan</i>	
HRVATSKI BISKUP PRVI PUT U BLEIBURGU!	24
<i>Mons. dr. Želimir Puljić</i>	
17. LIPNJA - DAN OTPORA KOMUNISTIČKOJ DIKTATURI!	29
<i>Jure Knežević</i>	
REVOLUCIONARNI LIK DR. BRANIMIRA JELIĆA	39
<i>Ivan Gabelica</i>	
LOGOR GOLI OTOK	48
<i>Don Baldo Mlađević, župnik u m.</i>	
NA ROBIJI S LOVROM pl. MATAČIĆEM	49
<i>Josip Herman</i>	
BOŽE MILI, ŠTO SIROTA CVILI...	50
<i>Vladimir Bundić</i>	
MOJA NEOSTVARENA ŽELJA	52
<i>Ivan Poljak</i>	
TRIDESET GODINA OD "HRVATSKOGA SKANDALA" U AUSTRIJI (II.)	53
UZBUNA	56
<i>Josip Poljak</i>	
PRILOZI ZA BIOGRAFSKI LEKSIKON HRVATSKIH POLITIČKIH UZNIKA (XVII.)	59
<i>Jure Knežević</i>	
UZNIČKI DNEVNIK DR. FRANJE TUJMANA	63
<i>Tomislav Jonjić</i>	
KATOLIČKA APOLOGIJA I FRANKOVAČKA KRITIKA "SVIBANJSKE DEKLARACIJE" JUGOSLAVENSKOG KLUBA	67
<i>Zlatko Matijević</i>	
PREDĆIRILOMETODSKO PODRIJETLO GLAGOLJICE I GLAGOLJSKOGA BOGOSLUŽJA (28.) 74	74
<i>Mato Marčinko</i>	

ŽIVOTOPIS MONS. ĆIRILA KOSA, BISKUPA ĐAKOVAČKOGA I SRIJEMSKOG

Mons. Ćiril Kos rođen je 19. studenoga 1919. u Ribić Brijegu kod Ivana, kao sin Josipa i majke Marije rođene Fadiga. Klasičnu gimnaziju završio je na Širokome Brijegu, a teologiju na Visokoj bogoslovnoj školi u Đakovu. Zaređen je za svećenika 9. srpnja 1944. u Đakovu. Od kolovoza 1944. do pred kraj listopada iste godine vrši dužnost kapelana u Srijemskoj Mitrovici. Zakratko je imenovan upraviteljem iste župe pa iznovice kapelanom. Od 1946. do 1951. župnik je župe Trnjani. Od 1951. do 1959. duhovnik je u Bogoslovnom sjemeništu u Đakovu.

Jugoslavenske komunističke vlasti su ga uhitile i na montiranom procesu osudile na tešku zatvorskou kaznu koju izdržava u Osijeku i Staroj Gradiški od 5. listopada 1959. do 5. travnja 1962. Od 1962. do 1973. obnaša službu tajnika Biskupskog ordinarijata u Đakovu, a od 1973. do 1974. službu kapitularnog vikara. Imenovan je đakovačkim i srijemskim biskupom 6. veljače 1974., a biskupsko ređenje primio je 17. ožujka 1974. U tijelima Biskupske konferencije obavlja različite službe, od kojih je najznačajnije dugo-godišnje vodstvo Vijeća za katehizaciju. Dijecezanski je biskup đakovački i srijemski do 6. veljače 1997., kada je upravu biskupije preuzeo sadašnji biskup mons. dr. Marin Srakić.

Mons. Ćiril Kos bio je istaknuti član Hrvatskog društva političkih zatvorenika. Umro je u Kliničkoj bolnici Osijek u ranim jutarnjim satima 6. srpnja 2003.

IZ DAVNOG RAZGOVORA S BISKUPOM KOSOM

Pred samo zaključenje ovog broja *Političkog zatvorenika* stigla je vijest da je u Osijeku umro istaknuti član našeg društva, umirovljeni biskup đakovački i srijemski mons. Ćiril Kos. Pokojni je biskup hrvatskim političkim uznicima i ovomu društvu posvećivao veliku pozornost i ljubav. U ime odlikovanih političkih uznika 1977. se javno zahvalio hrvatskim državnim vlastima (to je slovo objavljeno u našem listu, br. 69, prosinac 1997., str. 44.), a par godina ranije, u br. 49 (travanj 1996., str. 4.-7.) objavljen je razgovor koji je s njim vodio tadašnji glavni urednik **Andrija Vučemil**. U znak zahvalnosti pokojnom biskupu, iz tog razgovora prenosimo sljedećih nekoliko redaka:

“Poznat je stav komunističkog sistema i režima prema Crkvi i njezinoj djelatnosti. Zatvorena u prostore crkvenih zidova, bez ikakva prava u javnom životu. Zabranjene sve organizacije i društva koja su promicala kršćanska načela. Bog izbačen iz javnog rječnika. Božić i Uskrs se nije smio ni spomenuti. Procesije zabranjene. Vjeronauk iz škole izbačen. Crkva je morala reagirati. Nije se mogla odreći Krista i tražila je svoju slobodu. (...)

Crkveni ljudi, biskupi, svećenici, vjernici, i kao hrabri vjernici i kao čestiti Hrvati, bili su zato napadani, zlostavljeni, zatvarani, osuđivani. Nisu bila izuzeta ni naša sjemeništa: u Splitu, Rijeci, Zagrebu i Đakovu.

Dne 5. listopada 1959. bilo je opkoljeno naše sjemenište od brojnih pripadnika Udbe, i uhapšeni neki profesori i poglavari sjemeništa, među kojima sam bio i ja. Zajedno s nama bilo je uhapšeno i nekoliko bogoslova. Odvedeni smo u Osijek, u istražni zatvor. Istraga je trajala nekoliko mjeseci, a Okružni sud u Osijeku donio je 'pravednu i zasluženu' kaznu presudom dne 8. veljače 1960. godine. (...) Moja se istraga sastojala u čitanju (pisane) građe, i optužnica se sastoji od rečenica, često puta izvučenih iz konteksta, koje nisu ugađale ušima mojeg istražitelja i časnog suda i časne porote. (...) Osuđen sam na 7 godina zatvora. Vrhovni sud u Zagrebu snizio je kaznu na 5 godina. Uhapšen dne 5. listopada 1959., osuđen dne 8. veljače 1960. Iz Osijeka prebačen u Staru Gradišku 10. prosinca 1960., gdje sam boravio do 5. travnja 1962. kada sam – na temelju amnestije – pušten na slobodu...”

BRZOJAV SUĆUTI HRVATSKOG DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENNIKA

Povodom smrti biskupa mons. Ćirila Kosa, predsjednik Hrvatskog društva političkih zatvorenika Jure Knezović uputio je preuzv. Marinu Srakiću, biskupu đakovačkomu i srijemskom, brzojav sljedećeg sadržaja:

“Preuzvišeni, na vijest o odlasku Vašega časnog predhodnika i našeg člana, subrata robijaša, iz ove suzne doline ganuti smo. Radovati se da je blago u Gospodinu preminuo i danas nas u ovoj suznoj dolini motri s nebeskih visina ili tugovati zbog nepovratnog rastanka?

Radujmo se, jer nas vjera naša uči u život vječni i nadu da ćemo se s našim subratom i supatnikom opet naći. Molimo našeg subrata, da u zajednici s blaženim Alojzijem Stepincem, koji je istopatnik i mnogim hrvatskim mučenicima vjere i nacije mole kod Gospodina Ljubav i Slogu za svoj izmučeni hrvatski narod!

SMAKNIMO POPOVE!

Ima u Hrvatskoj tipova koji misle kako je pornografija umjetnost i kako je dovoljno biti vulgaran da bi se bilo književnikom. I još se to naziva urbanom kulturom, modernim stilom, civilizacijskim uzorom. (Riječ je, naravno, o manjku literarnog dara i višku ambicije da se iskoristi konjunktura na političkom tržištu.) Takvi su u književnicu promaknuli i neku **Vedranu Rudan**, damu šepava stila, koja s književnošću ima veze koliko i **Kaligula**. Pored medicinskoga, može, dakle, biti tek objektom književnog promatranja. I ta je individua pred kraj lipnja u zagrebačkome tjednom *Revolverblattu* objavila tekstić pod naslovom "Tito! Heroj ili ratni zločinac?" Od čovjeka koji toliko mrzi i ne može se očekivati nego pohvala **Josipu Brozu**: slično se sličnom raduje.

U plimi nježnih osjećaja prema drugu Maršalu, piše Vedrana Rudošan: "Kad je bio Tito, popovi su bili u crkvama. Nisu imali emisije na televiziji, ni na radiju, nisu davali intervjuje. (...) Bili su manji od makova zrna! Tito zločinac? Došao je Titov General, došao je Titov Pionir. Popovi su sjeli u audije i mercedese, preko novina smo doznali da im plaćamo penzije i vraćamo kuće. (...) Bolnicama se šunjaju časne sestre i uz pomoć notara ovjeravaju posljednju volju ljudi koji ne znaju da im je ta volja posljednja, ljudi kojima je duša u nosu, a imovina će ući u katolički džep. Popovi su pedeset godina šaputali u crkvama, danas, urlajući u megafone, zagađuju ulice, ceste, parkove, nasade, zrak i vodu, javni red i javni mir..."

Jedino što *književnica* nije napisala, dade se jasno iščitati: istrijebimo te lupeže i zagađivače, taj opij naroda, baš kao što ih je Tito trijebio. Negdje oko šest stotina, samo katolika. Na govor mržnje Vedrane Rudan, treba li reći, nije reagiralo Hrvatsko novinarsko društvo. Šute **Velimir Visković i Sibila Petlevska**, a bogme se ni **Boris Maruna i Ivo Goldstein** nisu oglasili. Još jedna obična priča iz Hrvatske... (T.L.)

(T. J.)

VESNA PUSIĆ NA TRAKTORU

O novootkrivenoj poljodjelskoj strasti predsjednice HNS-a hrvatski su mediji izvijestili zainteresiranu javnost. Dostojanstveno, na traktoru ruske proizvodnje, u znoju lica svoga i sa **Šolohovim** pod mišicom, **Vesna Pusić** priopćila je: Orati je lijep osjećaj. Nakon toga je značajno uzdignula obrve i osvrnula se na brazde iza sebe, misleći na trudbenike u kolhozima i sovhozima koji svojim naprednim pogledima i zalaganjem prehranjuju našu socijalističku zajednicu bratskih i ravnopravnih naroda. Dolje kulaci i buržoazija! Nakon toga se sjetila da je riječ o asocijaciji iz rane mladosti. Danas smo, naime, zagovornici liberalnoga kapitalizma. Lijepo je orati!

(Z. K.)

SLOVENSKI PRISTUP UDBI

povinna dopušten tek djelomičan uvid u njih, kako bi napravili dodatni mutež nakon kojega će jugoslavenski zločinački stroj u stvarnosti biti rehabilitiran time što će se sva odgovornost svaliti na onu drugu *frakciju*.

Susjedna Slovenija također nije raščistila s komunističkom baštinom. Nedavna afera povodom objavljenja popisa suradnika Službe državne sigurnosti na Internetu (na adresi: www.udba.net) izazvala je velike potrese, o kojima hrvatski mediji tek škrti izvješćuju. Kao suradnici službe kolokvijalno nazivane "Udbom" prokazani su predsjednik **Janez Drnovšek**, predsjednik parlamenta **Borut Pahor**, bivši ministar i sadašnji predsjednik Socijaldemokratske stranke **Janez Janša**, slovenski šovinist **Zmago Jelinčič** i mnogi drugi.

Da se ne radi tek o dječoj igri ni o običnoj frakcijskoj borbi (kao u Hrvatskoj, gdje račanovski režim stimulira obračun s drugom frakcijom), pokazuje činjenica da je slovenska vlada blokirala pristup internet-skoj stranici. Istodobno je pokrenuta istraga zbog sumnje da je počinjeno "kazneno djelo otkrivanja državne tajne i zlouporabe osobnih podataka". Makar je zanjekao da je bio suradnikom UDB-e, Janša je točno ocijenio kako onaj koji ima podatke o njezinim suradnicima može, poput "gospodara prstenova", cijelu državu držati u šahu, ucjenjujući ljude na položajima.

Slično se događa(lo) i dogadat će se u Hrvatskoj. A da bi se spriječile zloupotrebe, ne bi li bilo vrijeme da se sva ta dokumentacija učini javnom? Je li realno očekivati da će se u bilateralnim pregovorima s Beogradom inzistirati i na predaji potpune arhivske dokumentacije Službe državne sigurnosti? Prema arhivskim propisima, i ona pripada Hrvatskoj. Imaju li Hrvati pravo znati tko ih je uhodio i ubijao do 1990., a tko je njima za udbaško-kosovske račune pokušavao manipulirati nakon 1990.? Ako to pravo imaju, na koji ga način misle oživotvoriti? Kukanjem?

$$(M_i, N_i)$$

HNS I POLJOPRIVREDA

Vesna Pusić: Orati je izvrstan osjećaj

TOTOVEC - Kolegama iz HSS-a, kojima to treba, radoću dati instrukcije - rekla je jučer predsjednica HNS-a Vesna Pusić silazeći s traktora te dodala da ga je naučila voziti tijekom odmora u Istri. Pohvalila se da zna orati i plugom, što je, kako kaže, izvrstan osjećaj.

KOMUNISTIČKA POBUNA - TEMELJ HRVATSKE DRŽAVNOSTI?!?

I ove je godine, kako i priliči sluganskoj pasmini, svečano proslavljen *Banditen-tag*, dan kad se skupina komunista u Sisku, na poziv iz Moskve i radi obrane Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika i njegova genijalnog vođe, druga **Josifa Visarionovića Džugavilija**, odmetnula u šumu. Kako se Staljin 1945., unatoč agresiji na Finsku, Poljsku i baltičke države te nekoliko desetaka mili-juna žrtava Gulaga, našao na pobjedničkoj strani, i jugoslavenski kompartijci našli su se na pobjedničkoj strani. To je povijesna činjenica koju nije moguće negirati.

No, po kojem bi se ključu time Hrvatska svrstala na pobjedničku stranu, nepoznato je. Jer taj je tzv. pobjeda za Hrvatsku značila katastrofu nezapamćenu u povijesti: desetke tisuća mrtvih, stotine tisuća protjernih, milijune obespravljenih. Umjesto hrvatske diktature, dobili smo jugoslavensku tiraniju. Hrvatski grb zamijenila je jugoslavenska trobojnica, s dodatnim žigom ropstva – crvenom zvijezdom pe-

Dva prijatelja: Josip Broz i Kim II Sung

tokrakom. Umjesto **Mile Budaka**, pred svijetom nas je počeo predstavljati nadrealistički koljač **Koča Popović**. Uništena je uzorna, do danas nedosegnuta *Hrvatska enciklopedija* da bismo – s dvadesetljetnim počekom – dobili *Enciklopediju Jugoslavije*. Umjesto **Mate Ujevića**, hrvatskom su kulturom počeli upravljati polupismeni tipovi poput **Kalmana Vajs**a i **Zdenka Štambuka**. Zatočen je nadbiskup **Stepinac** s tolikim drugim svećenicima, zatvorena su sjemeništa i uništene crkve, da bismo se morali klanjati novomu božanstvu: bratstvu-jedinstvu i seljačkim radnim zadrugama.

Zatrla je Hrvatska pravoslavna crkva, a Muslimani su dekretom proglašeni nacija. Iz Hrvatske su isječeni istočni Srijem, Boka Kotorska i BiH. Na mjesto hrvatske vojske došla je Jugoslavenska armija, natopljena hrvatskom krvlju. Hrvatski državni Ured za jezik zamijenio je novosadski dogovor i hrvatski genitiv. Znaci te toboženje hrvatske državnosti bili su vidljivi na svakom koraku: na Daksi, u Širokome Brijegu, u Kevinoj jami i Jazovki, na zagrebačkom Kanalu i u Teznu, u Bleiburgu i Macelju... I onda smo tu "državnost" morali stjecati

krvlju najboljih u Domovinskom ratu. Tko, dakle, može kazati da 22. lipanj nije krupnim slovima urezan u hrvatsku narodnu povijest...? Na sličan način na koji su u povijest ušli spomeni na velike zločince i izdajice vlastitog naroda. Na isti način na koji Hrvati imaju pamtitи 1. prosinac. Crnim slovima.

(T. S.)

DAN ANTIFAŠISTIČKE BORBE Dijelom Hrvatske položeni vijenčci na partizansko spomenike

TEMELJI DANAŠNJE SLOBODNE HRVATSKE UDARENI SU 1941.

**Splitsko-dalmatinski župan
Lukšić zatražio je na
primanju za predstavnike
vojske i diplomatskog
zbroja da se uvede dan
antikomunizma**

Dan antikomunizma

Uime Vladu, vjencaju je na spomenički pričinu partizansko počinju Davorku Vidačić, ministar rada i socijalne skrbi. Vidušić je istaknuo kako je činjenica da je netko prešao 62 godine pre u Europe stvorio antifašistički odred svršala Hrvatsku među zemlje antifašističke kroz dana. Tada su udareni temelji današnje Hrvatske, rečas je Vidušić.

Kod grobnice narodnih heroja na Mirigovcu vjence su juče položili članovi

**HDZ je, a SDP
nije izvjesio
zastavu**

Iako su se oko sadašnjog imena
Toga žrtava felizma vodili žestici
ki su koliki temelju (javno i desni-
ce) na mreži svetlina na Pančevu.

nom Branislavom Lukšićem. Fašistička ukipnja izazvana je redovitom građanskom borbi da se pridruže antifašističkom pokretu, no način, istaknuo je Lukšić, je ujedno bio i borba za komunističku Jugoslaviju. Čestitam vam zato Dan antifašista, ali predlažam vjeđimo da uvedemo i dan antikomunizma, rečeno je Lukšić okupljenim predstavnicima područnih stranaka, vojske i diplomatskih predstavništava.

Smiješne parade jugoslavenskih renegata

RADE ŽIGIĆ O HRVATSKOJ VOJSCI

"Vaša je dužnost pisca, usprkos falsifikatima Titovih bandita, ostaviti istoriji istinu o ratu – reče mi, dozvavši me jednog ledenog jutra za robijanja na Grguru (1959.-1961.) suhonjav zatočenik, osrednjeg k nižem rastu, Udbi neželjen 'informbir-ovac'.

- Govori Vam Rade Žigić, Srbin iz Like, partizan prvoborac, politički komesar, komandant bataliona.

Ako ima, druže Joja, ako na teritoriji Jugoslavije ima vojske kojoj sam ja i danas spremam skinuti kapu s glave, to je – upamtite! – jedino hrvatska vojska.

- Ustaše ili domobrani? – upao sam znatiželjno.
 - I ustaše i domobrani. To je bila vojska! To su bili junaci!
 - A Talijani, a Nijemci? – izazivam dalje.
 - Radovali smo se okršaju s Talijanima jer smo znali da će moći ih brzo, bez muke i gubitaka, srediti; da će svi dići ruke, a mi se kamionima punim oružja s municijom, ali i odjeće i hrane, čak i

keksa i karamela i čokolade, pobjednosno vraćati u bazu, s harmonikom u rukama predana zavojevača, koji će još i pjevati nam drumom; 'O campagnola bella!...' Pa i na Švabe imali smo hrabrosti nagariti. Pala bi prva, druga, pa i treća runda skojevaca udaraša koji bi jurišali na mitraljeska gnijezda sa šarcima, pa ipak, na kraju, bunker bi bio naš. Ali kada je stigla obavijest od kurira ili dojava iz pozadine da je na pomolu, da nam kreće ususret hrvatska vojska, domobrani ili ustaše, svejedno – mi smo se, Joja, skrivali u mišje rupe, nas nije bilo! (...) Za razliku od nas koji smo bili rušitelji, otimači, oni su se tukli, pa i umirali, čuvajući vlastito ognjište, vlastiti narod i vlastitu državu..."

(*Joja Ricov, hrvatski književnik, u nekrologu Žarku Dolinaru pod naslovom "Čujem te, Dolinare, zlato!", Hrvatsko slovo, br. 419/IX, Zagreb, 2. svibnja 2003., str. 27.*)

PROVOKACIJA IZ REPUBLIKE SRPSKE

(Je li HDPZ izazvao incident u Hrvatskoj Kostajnici?!)

Može li se biti okupator u vlastitoj domovini? Može li se u hrvatskoj državi provocirati državnim znamenjem? Moglo je u Jugoslaviji, kad se drakonski sudilo zbog "izazivanja na nacionalnoj osnovi" i "uznemiravanja nacionalnih osjećaja građana". A može, izgleda, i u

današnjoj Hrvatskoj, kad se hrvatske državljanе i hrvatske udruge, pojmenice Hrvatsko društvo političkih zatvorenika, proziva za isticanje hrvatskih narodnih i državnih simbola. Napad je, doduše, došao izvan Republike Hrvatske, ali se njime ne dira samo u HDPZ, nego i u državu odnosno njezinu teritorijalnu cjelovitost.

tradicije poraženih fašističkih snaga". Uopće, održavanje ovog skupa nadomak garnice "predstavlja neuobičajen i agresivan potez, koji se može nazvati incidentom. Ne vjerujemo da nije bilo i drugih podesnih lokacija u RH, na kojim se mogao održati ovakav skup, a odabiranje ove lokacije u najmanju je ruku neukusno i necivilizacijski je čin". U nastavku teksta se poziva hrvatske vlasti da ubuduće spriječe slične provokacije kojima je očiti cilj "zaustaviti određene procese". Pisac poteže primjer **Stipe Mesića**, koji je svojom isprikom u Jasenovcu pokazao kako se ti "određeni procesi" podupiru. No, ako hrvatske vlasti ostanu pasivne, treba imati na umu, poručuje Adamović, da je "vrijeme križara i fašizma prošlo".

Pametnomu dosta. Za Adamovića i "Glas Pounja" hrvatski politički uznici, bili oni iz doba neposredno iza Drugoga svjetskog rata ili iz Hrvatskog proljeća, obični su fašisti i s njima se tako treba ophoditi. U svakom slučaju, iz Banjaluke (i Beograda) će se odlučivati na kojem će se dijelu hrvatskoga državnog teritorija održavati skupovi i svečanosti. A da ipak ima onih koji žele poduprijeti "određene procese", jasno svjedoči primjer Stipe Mesića. Na njega koji se u Jasenovcu ispričao, ne tražeći da se zauzvrat netko ispriča Hrvatima, pozivaju se teoretičari ograničenog suvereniteta Republike Hrvatske. I pravo je!

$$(M_1, N_1)$$

О настанку имена града Костајнице

Бранислав Ада

ГЛАС ПОЧУКИ

1

ISTINITE PRIČE JOVANKE BROZ

Jedan je beogradski dnevnik pred kraj lipnja počeo objavljivati obaveštajni materijal kojeg su o **Jovanki Broz**, punašnomu ličkom Srpscu i jednoj od doduše brojnih, ali svakako najdugotrajnijoj izabranici Najvećeg Sina Naših Naroda i Narodnosti, godinama sastavljele stanovite jugoslavenske komunističke službe. Jovanka je, izgleda, već od kraja pedesetih ocjenjivala da Najveći Sin nije dovoljno spretan da sve drži pod vlastitim nadzorom, pa se počela pačati u državne poslove. Bavila se političkim i gospodarskim, osobito kadrovskim pitanjima. A strast joj je bila vanjska politika. Fine diplomske zanate svladavala je u mladosti, čuvajući ovce, a usavršavala u partizaniji. Tamo se osobito vodila računa o tankoćutnosti, lijepim manirima i profinjenosti. *Čakija i kuršum*, uz to komad *žice*. A da je Jovanka bila sposobna, govorи već činjenica da je bila supruga Najvećeg Sina. U komunizmu je podobnost uvijek istoznačna sa sposobnošću. Još će se ustanoviti da je ovaj

partizanski izdanak ličkog Srpstva bila važnija polovica osobe Najvećeg Sina. Genijalnog stratega i vojskovođe, uzora naprednog čovječanstva. (L.B.)

$$(J_\bullet, B_\bullet)$$

Jovanka Broz u lovu na kapitalce

PUNIH 26 MJESECI VLAST NIJE NIŠTA PODUZELA PROTIV PARTIZANSKIH KOLJAČA!

Hrvatskim su *narodnim vlastima* puna usta jednakosti, zakonitosti i pravne države. No, da toj tzv. pravnoj državi nisu baš svi isti, pokazuje način na koji se vlast ophodi prema partizanskim počiniteljima ratnih zločina. Iako su ti zločini bili općepoznati svih ovih desetljeća, jer su njihovi

prijave, jer bi to bilo nezgodno i jer bi oštećenicima dalo pravo na preuzimanje progona. Ali, istodobno ne će po njima ozbiljno postupati (za razliku od recimo, prijava protiv hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata!), nego će biološkim zakonima prepustiti da te prijave učine bespredmetnima. Vuk sit, tek koza nije cijela...

ODVJETNIK
TOMISLAV JONJIĆ
Sudski tumač za njemački jezik
HR - 10000 ZAGREB, Gajeva 7/1
E-mail: tomislav.jonjic@hdpz.hr
Tel/Fax: (01) 48-11-203

U Zagrebu, 3. lipnja 1999.

BR. 7/1
U ZAGREBU
OPĆINSKO DRŽAVNO ODVJETNIŠTVO

ŽUPANIJSKO DRŽAVNO ODVJETNIŠTVO

ZAGREB

Prijavitelj: Hrvatsko društvo političkih zatvorenika, Zagreb, Krešimirov trg 3, zastupano po Tomislavu Jonjiću, odvjetniku u Zagrebu, Gajeva 7/1, prema punomoći u prilogu

KAZNENA PRIJAVA

protiv nepoznatih počinitelja,

zbog kaznenog djela ratnog zločina protiv
civilnog pučanstva, ranjenika i bolesnika odnosno ratnih zarobljenika,
iz čl. 158., 159. i 160. Kaznenog zakona Republike Hrvatske

Prema vijestima objavljenima u većini hrvatskih i slovenskih sredstava javnog priopćavanja, prigodom gradnje mariborske zaobilaznice izvodači su radova dne 7. travnja 1999. pronaše ostatke većeg broja pobijenih ljudi.

Zagrebački dnevnik *Večernji list* u izdanju od 10. svibnja 1999. izvješće kako je zasad "iskopano više od 200 kostura ubijenih nakon završetka drugoga svjetskog rata", dok direktor mariborskih Gradskih groblja, Franjo Podrekar procjenjuje da je u tenkovskim rovovima oko grada Maribora nalazi pokopano više desetaka tisuća ljudi: "samo u jednom roku oko 40.000 kostura".

Drugi zagrebački dnevnik, *Vjesnik*, pod naslovom "Koliko hrvatskih vojnika pobijenih 1945. krije Šuma Tezanski gozd?" piše 15. svibnja 1999. na str. 7. kako je do 13. svibnja iskopano oko 370 kostura.

Povodom otkrića grobnica u Teznom – kaznena prijava HDPZ-a

razmjeri bili takvi da ih je bilo nemoguće previdjeti ili posve prešutjeti (pa je vrlo *dirljivo* slušati tipove koji su za Bleiburg i križne puteve, tobože, prvi put čuli 1990.), poraz komunizma i raspad Jugoslavije nije doveo do sankcioniranja zločinaca. Bit će da nije bez uzročne veze činjenica da su nove hrvatske vlasti (ako kakvoga formalnog sporazuma i nije bilo!), bile dobrano protkane osobama i duhovima koji su i sami bili poprskani hrvatskom krvlju.

Posljednjih su godina ipak podnesene brojne kaznene prijave, što protiv poznatih, što protiv nepoznatih počinitelja. Neke su dokumentirane, neke manje dokumentirane. Jedne su pravnički bolje sročene, drugima nedostaje dovoljna *zanatska obrada*. No, po svima se moglo postupiti. Ako nikako drugačije, onda odbacivanjem. No, vlast je, kako predjanuarska, tako i januarska, *da se Vlasi ne dosjete*, izabrala drugu taktiku. Ne će odbaciti kaznene

Jedan od rijetkih javnih djeplatnika koji se tom problematikom doista bavi, narodna zastupnica **Marija Bajt**, 7. svibnja 2003. postavila je zastupničko pitanje o sudbini tih prijava. Na to je pitanje dopisom Kl. 700-01/03-01/357, Urbroj: 514-05-02/5-03-2 od 3. lipnja 2003. odgovorilo Ministarstvo pravosuđa, uprave i lokalne samouprave, dostavljajući u prilogu Izvješće Državnog odvjetništva Republike Hrvatske br. KR-I-DO-173/01 od 5. ožujka 2001. Ta je dva dokumenta predsjednik Sabora dostavio svim zastupnicima. Smatrajući kako je riječ o vrlo važnim dokazima o svjesnom sabotiranju zakonske obveze da se počinitelje teških kaznenih djela goni po službenoj dužnosti, na idućim stranicama objavljujemo faksimile tih dokumenata. Skrećemo pozornost na to da je u odgovoru na zastupničko pitanje od 7. svibnja 2003. dostavljen **odgovor koji se temelji na 26 mjeseci starijem izvješću**. Drugim riječima, iz toga je izvješća jasno da od ožujka 2001. do svibnja 2003. narodna vlast nije poduzela ništa. Odnosno, **čika Rada Bulat** i slični tipovi uživaju blagodati tzv. pravne države...

Klasa: 021-12/03-18/125
Urbroj: 61-03-04

Zagreb, 6. lipnja 2003.

ZASTUPNICIMA HRVATSKOGA SABORA

Na temelju članka 188. Poslovnika Hrvatskoga sabora u prilogu upućujem odgovor na zastupničko pitanje od 7. svibnja 2003. godine Marije Bajt, zastupnice u Hrvatskom saboru, koji je predsjedniku Hrvatskoga sabora podnijelo Ministarstvo pravosuđa, uprave i lokalne samouprave, aktom od 3. lipnja 2003. godine.

Zlatko Tomićić

Predsjednik Sabora dostavlja dokumentaciju zastupnicima

REPUBLIKA HRVATSKA

MINISTARSTVO PRAVOSUĐA,
UPRAVE I LOKALNE SAMOUPRAVEKLASA: 700-01/03-01/357
URBROJ: 514-05-02/5-03-2

Zagreb, 3. lipnja 2003.

REPUBLIKA HRVATSKA
61 - HRVATSKI SABOR
ZAGREB, Trg Sv. Marka 6

Primljeno:	06-06-2003	
Klasifikacijska oznaka:	/1	Org. jed.
021-12/03-18/125		61
Urudžbeni broj:	PrN.	Vrij.
61-03-04	1	-

HRVATSKI SABOR
n/r predsjednika g. Zlatka TomčićaZ A G R E B

PREDMET: Zastupničko pitanje gospođe Marije Bajt,
zastupnice u Hrvatskom saboru
- odgovor, daje se

Veza: klasa: 021-12/03-18/125
Urbroj: 61-03-02

Poštovani gospodine predsjedniče,

Povodom Vašeg dopisa od 8. svibnja 2003. godine kojim ste nam, radi davanja odgovora, dostavili zastupničko pitanje Marije Bajt, zastupnice u Hrvatskom saboru, priopćavamo slijedeće:

Sukladno ovlastima ovog Ministarstva zatražili smo od Državnog odvjetništva Republike Hrvatske izvješće o poduzetim državnoodvetničkim radnjama i sadašnjem stanju predmeta vezano za pitanja imenovane zastupnice.

Iz izvješća Državnog odvjetništva Republike Hrvatske broj A-205/03 od 30. svibnja 2003. godine na pojedinačno postavljena pitanja utvrdili smo kako slijedi:

2.

I. Kaznena prijava Udruge Hrvatskih domobrana

U odnosu na ovo pitanje u izvješću se navodi da je Županijsko državno odvjetništvo pod brojem DO-K-19098 primilo kaznenu prijavu Udruge hrvatskih domobrana protiv Rade Bulata, Marka Belinića, Lutva Ahmetovića i Milke Kufrin dana 8. svibnja 1998. godine zbog kaznenog djela ratnog zločina protiv ratnog zarobljenika. Za isti događaj, kaznenu prijavu protiv Marka Belinića i Rade Bulata podnijela je i Hrvatska kršćanska demokratska unija.

U svezi ove prijave Županijsko državno odvjetništvo u Zagrebu poduzelo je opsežna istraživanja, pa je tako pribavljen velika količina dokumenata od Odjela ratnih zločina i terorizma, Ministarstva unutarnjih poslova, od Komisije za žrtve rata i porača Hrvatskog sabora, a pored toga je provedeno opsežno istraživanje u Nacionalnoj i Sveučilišnoj biblioteci i Hrvatskom sveučilišnom arhivu. Ovim ispitivanjima prikupljena je arhivska i druga građa, a posebno dokumenti i činjenice u vezi provjera po matičnim knjigama pojedinih Župnih ureda. Pored toga obavljen je razgovor s oko trideset osoba koje su imale neposredno saznanja o ovim događajima, nakon čega je zatraženo provođenje istražnih radnji u Županijskom sudu u Zagrebu, te je sud tijekom provođenja tih radnji saslušao osamnaest svjedoka koji su imali neposredno saznanja o ovim događajima. U ovom slučaju radi se o obilnom predmetu, u kojem je bilo potrebno prikupiti cijeli niz činjenica kako o izvršiteljima tako i o naredbodavcima, od kojih su neke prikupljene, a još uvijek dio građe nije prikupljen jer se ne nalazi u arhivima Državnog odvjetništva Republike Hrvatske. Od Županijskog državnog odvjetništva u Zagrebu, zatraženo je da intenzivira rad na ovom predmetu radi donošenja odluke.

2. Kaznena prijava Udruge vojnih invalida Domovinskog rata Pakrac u vezi događaja u logoru Bučje.

Vezano za ovo pitanje iz izvješća Državnog odvjetništva Republike Hrvatske utvrdili smo da je Županijsko državno odvjetništvo u Požegi još i prije prijave koju je podnijela Udruga hrvatskih vojnih invalida imalo u radu kaznenu prijavu protiv Veljka Džakule i dr. Protiv svih osumnjičenika tada je stavljen istražni zahtjev pa je Okružni sud u Bjelovaru 19. 7. 1993. godine protiv Džakule Veljka i drugih (ukupno tridesetosam osoba) donio rješenje o provođenju istrage. Po dovršetku istrage, a koji je dovršio Županijski sud u Požegi, Županijsko državno odvjetništvo u Požegi ustupilo je predmet u odnosu na Veljka Džakulu i još četvoricu okrivljenika nadležnom državnom odvjetništvu tada Vojnom državnom odvjetništvu u Bjelovaru, jer je ocijenjeno da nema dokaza da bi imenovani počinio kazneno djelo ratnog zločina protiv civilnog stanovništva iz članka 102 KZ RH, ali da postoji osnovana sumnja da je počinio teški oblik kaznenog djela oružane pobune iz čl. 244. u vezi čl. 235 KZ RH. Kao što je poznato za kaznena djela oružane pobune dan je oprost i svi ti postupci su obustavljeni.

Iz izvješća nadalje proizlazi da su u međuvremenu u odnosu na neke okrivljenike iz prijave Udruge hrvatskih vojnih invalida podignute optužnice, a u odnosu na neke stavljen je prijedlog za dopunu istrage i nakon toga istraga je prekinuta jer nisu dostupni, a u odnosu na osamnaest osumnjičenika podnesen je istražni zahtjev.

3.

Također prema obavijestima Državnog odvjetništva RH istraga je u prekidu samo u odnosu na one okrivljenike koji su nedostupni, pa kad postanu dostupni tada će se postupak nastaviti.

U izvješću je nadalje navedeno da su, vezano za dogadanja u logoru Bučje, protiv pojedinih osoba donijete uglavnom pravomoćne presude i to po kaznenim predmetima kako slijedi:

KT-27/94

Slavujević Ranko 28. veljače 2003. g. donijeta oslobođajuća presuda, Pašić Zoran 22. studenoga 1995. g. osuđen na 3 godine zatvora, 6. svibnja 1999. g. potvrđena prvostupanska presuda, Pašić Goran 22. studenoga 1995. g. osuđen na 3 godine zatvora, a 6. svibnja 1999. g. potvrđena prvostupanska presuda, Vujić Predrag 22. studenoga 1995. g. donijeta oslobođajuća presuda, 14. prosinca 1995. uložena žalba državnog odvjetništva, 6. svibnja ukinuta prvostupanska presuda i određena nova rasprava, Vukadinović Predrag 22. studenoga 1995. g. osuđen na 2 godine zatvora, 14. prosinca 1995. g. uložena žalba po državnom odvjetništvu, a 6. svibnja 1999. g. ukinuta prvostupanska presuda i određena nova rasprava, Sarajlija Predrag 30. siječnja 1996. g. osuđen na 6 godina zatvora, a 3. svibnja 1996. g. potvrđena prvostupanska presuda.

KT-20/94

Kaurin Vlado 27. siječnja 1997. g. osuđen na 20 godina zatvora, a 30. studenoga 1997. g. potvrđena prvostupanska presuda.

KT-36/95

Dragušin Nikola 18. veljače 1997. g. osuđen na 20 godina zatvora, a 13. srpnja 1997. g. potvrđena prvostupanska presuda.

KT-20/00

Arsenović Radovan 8. listopada 1999. g. osuđen na 6 godina zatvora, 7. ožujka 2003. g. (u ponovljenom suđenju) 4 godine i 9 mjeseci zatvora, presuda nije pravomoćna.

3. Precesuiranje ratnih zločina iz II svjetskog rata

Povodom navedenog pitanja Državno odvjetništvo Republike Hrvatske u svojem izvješću se poziva na svoje ranije izvješće broj KR-1-DOO 173/01 od 5. ožujka 2001. godine u kojem je opisana sva kronologija u vezi ispitivanja ratnih zločina II svjetskog rata u nadležnosti Županijskog državnog odvjetništva u Zagrebu.

Zbog opsežnosti navedenog izvješća, na koje ukazuje Državno odvjetništvo Republike Hrvatske, u prilogu dopisa, dostavljamo ga u cijelosti.

S poštovanjem,

MINISTrica
Ingrid Anticević Marinović

Na znanje:
Vlada Republike Hrvatske
Klasa: 022-03/03-03/01
Urbroj: 5030110-03-15

REPUBLIKA HRVATSKA
DRŽAVNO ODVJETNIŠTVO REPUBLIKE HRVATSKE

Broj: KR-I-DO-173/01.
Zagreb, 5. ožujka 2001.
SZ/VD

MINISTARSTVO PRAVOSUĐA, UPRAVE
I LOKALNE SAMOUPRAVE RH
n/r ministra dr. Stjepana Ivaniševića

Z A G R E B

PREDMET: Izvješće o ratnim zločinima iz
II. svjetskog rata

Prema do sada prikupljenim podacima o zločinima iz II. svjetskog rata podnijeto je više kaznenih prijava Županijskom državnom odvjetništvu u Zagrebu i iste se nalaze u kriminalističkoj obradi radi prikupljanja relevantnih podataka, bilo da se radi o poznatim ili nepoznatim počiniteljima kaznenih djela.

Prema primljenom izvješću Županijskog državnog odvjetništva u Zagrebu vode se slijedeći postupci:

1. DOK-190/97

Kaznena prijava protiv Rade Bulata, Lutve Ahmetovića, Marka Belinića i Milke Kufrin.

Dana 8. svibnja 1998. godine Županijsko državno odvjetništvo u Zagrebu zaprimilo je kaznevu prijavu Udruge "Hrvatski domobran" zbog kaznenog djela ratnog zločina protiv ratnih zarobljenika, a zbog istovjetnog događaja i to protiv Marka Belinića i Rade Bulata, kaznenu prijavu podnijela i Hrvatska kršćanska demokratska unija 25. svibnja 1998. godine. Po zaprimljenoj kaznenoj prijavi odlučeno je da se pribave prethodne operativne provjere i to putem Komisije za žrtve rata i poraća Hrvatskog državnog sabora. Nakon toga obavljena je i preliminarna suradnja sa Nacionalnom i Sveučilišnom bibliotekom, te Hrvatskim državnim arhivom.

Obrađujući predmet kaznene prijave, a kako u cilju utvrđivanja svih relevantnih činjenica vezanih uz prijavljena događanja i eventualne odgovornosti prijavljenih osoba, Županijsko državno odvjetništvo je kroz suradnju je Državnim arhivom Republike Hrvatske obavilo uvid u arhivske fondove, te zatražilo izdvajanje relevantne arhivske grade, kao i njeno presnimavanje za potrebe kaznenog postupka.

Paralelno sa suradnjom sa Državnim arhivom djelatnici Odjela za ratne zločine i terorizam MUP-a Republike Hrvatske obrađivali su zahtjev za prikupljanje prethodnih obavijesti pri čemu je utvrđen identitet, te je obavljen razgovor sa 30-tak osoba koje su mogle pružiti pravno relevantna saznanja o dogadajima na koje se odnosi predmet kaznene prijave, kao i sa osobama kod kojih su deponirani arhivirani dokumenti na temelju kojih se može razlučiti o postojanju bitnih elemenata kaznenog djela, a time i kaznene odgovornosti pojedinog od prijavljenika. Također je pregledana i izlučena značajna zbirka novinskih članaka objavljenih u pisanim medijima u vremenskom periodu od 1989. do 1999. godine.

Do sada je prikupljeno značajnih materijala koji se sada nalazi na oko 2000 stranica pisanog materijala, od čega oko 1600 stranica odnosi se na memoarsku građu, dok oko 200 stranica na dokumentarnu građu, te 100 i više stranica na obavijesti prikupljenih po djelatnicima Ministarstva unutarnjih poslova.

Dana 18. svibnja 2000. godine dostavljen je zahtjev za provođenje hitnih istražnih radnji Županijskom судu u Zagrebu u predmetu KTN-227/90, te je predloženo da se na okolnosti utvrđivanja počinitelja kaznenog djela ratnog zločina protiv civilnog stanovništva, ratnih zarobljenika i ranjenika sasluša 18 svjedoka koji imaju neposredna saznanja, a koji su i dali obavijesne razgovore Policijskoj upravi Zagrebačkoj – Odjelu za suzbijanje terorizma.

Tijekom mjeseca srpnja, kolovoza i rujna 2000. godine istražni sudac Županijskog судa u Zagrebu saslušao je svjedoke, te je dana 13. rujna 2000. godine dostavio predmet Županijskom državnom odvjetništvu Zagreb.

Dana 24. studenog 2000. godine upućen je zahtjev Policijskoj upravi Zagrebačkoj – Odjelu za suzbijanje terorizma, zahtjev za ispitivanje prijavljenika Rade Bulata, Marka Belinića i Lutve Ahmetovića na okolnost počinjenja kaznenog djela, a navedene u kaznenoj prijavi, te da se za Milku Kufrin pribavi podatak o smrti, jer je ista prema podacima u tisku umrla.

Dana 26. siječnja 2001. godine Policijska uprava Zagrebačka dostavila je posebno izvješće sa obavljenim informativnim razgovorima, time da Marko Belinić nije želio iskazivati. Za Milku Kufrin pribavljena je obavijest o upisu činjenice smrti.

U ovom kaznenom predmetu okrivljenicima bi se stavilo na teret zarobljavanje oko 200 pripadnika ustaških postrojbi, te njihovo odvođenje u Sošice na strijeljanje istih i bacanje u jamu "Jazovka". U svezi navedenog događaja utvrđeno je da je po završetku borbenih djelovanja i zarobljavanja određenog broja pripadnika ustaša i domobrana, isti su bili predani na postupak vojnosudskim organima koji su donijeli odluku o strijeljanju 218 osoba, te da je presuda bila izvršena.

Što se tiče događaja u kojem je nakon zarobljavanja pripadnika ustaša zamjenik komandanta 13. brigade Milan Žeželj izvršio likvidiranje nekoliko pripadnika ustaša, po čemu je i prijavljenik Lutvo Ahmetović u svojstvu sekretara Okružnog Komiteta KPH sačinio izvještaj i dostavio CK KPH, međutim, protiv istoga nikada nije proveden nikakav postupak.

Iz iskaza svjedoka Franje Mrzljaka proizlazi da bi Marko Belinić naredio ubijanje dva ranjenika, te da je isti sam ispalio dva hica u dva ranjenika, iako svjedok ne zna da li je to bio Marko Belinić, ali prema pričanju čuo je da bi to bio on. Slično je svjedočio i Stjepan Jagotić.

Na održanom sastanku u Državnom odvjetništvu Republike Hrvatske zaključeno je da se obavi razgovor sa Matom Rupičem, inače direktorom Memorijalnog spomen-područja "Jasenovac", te pokuša utvrditi postojanje presude Vojnog suda od siječnja 1943. godine o postupku protiv ratnih zarobljenika u mjestu Krašić, kao i sa Josipom Kolanovićem, ravnateljem Arhiva Hrvatske za sve predmete vezane za ratne zločine iz II. svjetskog rata. Razgovor sa istim nije obavljen obzirom na odsutnost istoga na sastanku u Ljubljani, a povodom rješavanja pitanja sukscesije bivše države.

2. KTN-269/92.

Komisija za utvrđenje ratnih i poratnih žrtava Sabora Republike Hrvatske dostavila je kaznenu prijavu protiv nepoznatih osoba zbog počinjenja kaznenog djela ratnog zločina protiv civilnog stanovništva, te ratnog zločina protiv ratnih zarobljenika. Prijava se odnosi na događaj iz mjeseca svibnja i lipnja 1945. godine kada su nepoznate osobe izvršile masakr ubivši 2500 domobrana, oko 200 ustaša, te 1500 njemačkih vojnika u logoru "Mirkovac" kod Svetog Križa Začretje, te u logoru "Oroslavlje".

Nakon zaprimljene kaznene prijave 23. lipnja 1992. godine stavljen je prijedlog za poduzimanje istražnih radnji istražnom sugu Županijskog suda u Zagrebu, te je zatraženo da se sasluša u svojstvu svjedoka određeni broj osoba. Iz iskaza Hršak Stjepana koji je potkraj 1945. godine bio šef Informativne službe Zagorskog odreda, te znade da je u mjestima Đurmanec, Sveti Križ, Župnica, Mirkovci, Krapina, Začretje i Oroslavlje su bili punktovi za neprijateljsku vojsku na tom području i tim punktovima je trebalo smjestiti zarobljene neprijateljske vojниke, međutim, svjedok ne zna o nikakvim masovnim likvidacijama, kao niti likvidacije svećenika na području Krapine.

Saslušan u svojstvu svjedoka Ivan Herceg navodi da mu je poznato da na području Krapine tzv. "Maceljske šume" u području "Ilovec" vršeno likvidiranje zarobljenika, a da su ih ubijale osobe koje su sada pokojne.

Dana 24. lipnja i 1. srpnja 1992. godine Županijski sud u Zagrebu po istražnom sugu, te u suradnji sa ekipom sa očevide Policijske stanice Krapina, te predstavnika Zavoda za patologiju Medicinskog fakulteta u Zagrebu, na području šume "Ilovec" u Macelju Donjem pronađeno je šest depresija, te je počelo sa iskapanjem grobišta u kojem su pronađeni tragovi kostiju, lubanje bez kostiju, lubanje koje pripadaju ljudskom skeletu, kao i ostalih odjevnih predmeta, te su isti stavljeni u metalne sanduke i upućene u mrtvačnicu na gradskom groblju.

U svezi dalnjeg utvrđivanja eventualnih počinitelja kaznenog djela ratnog zločina protiv civilnog stanovništva, te ratnog zločina protiv ratnih zarobljenika na području "Maceljske šume" iz knjige Frana Živičnjaka "U vječni spomen" potrebno je utvrditi imena osoba koje bi imala saznanja o počiniteljima tog kaznenog djela, a zatim taj popis dostaviti Policijskoj upravi Zagrebačkoj – Odjelu za terorizam radi utvrđivanja identiteta tih osoba, te obavljanja informativnog razgovora.

3. DOKN-115/99

Hrvatsko društvo političkih zatvorenika podnijelo je dana 4. lipnja 1999. kaznenu prijavu protiv nepoznatog počinitelja ratnog zločina protiv ratnih zarobljenika na štetu pripadnika hrvatskih oružanih snaga, a odnosi se na razdoblje svibanj, lipanj 1945. kada je na području Maribora u šumi tzv. "Tezanski Gozd" likvidiran veliki broj ratnih zarobljenika, civilnih ranjenika, odnosno bolesnika – pripadnika hrvatskih oružanih snaga.

Dana 15. lipnja 1999. godine stavljen je zahtjev za prikupljanje određenih informacija Odjelu za suzbijanje ratnih zločina i terorizma MUP-a RH. Od Odjela za suzbijanje terorizma dostavljeno je posebno izvješće sa izvešćem Saborske Komisije za žrtve rata i porača uz svjedočenje Alekse Letića događajoma tijekom II. svjetskog rata na širem području Maribora.

Dana 20. prosinca 2000. godine Okružno državno tužilaštvo u Mariboru zatražilo je ustupanje predmeta radi vođenja postupka protiv nepoznatog počinitelja.

Obzirom na odredbu čl. 509. st. 3. ZKP, izvješćeno je Državno odvjetništvo Republike Hrvatske o nemogućnosti prihvaćanja zamolbe Okružnog tužilaštva Maribor, jer da ne postoji mogućnost ustupa predmeta.

Dana 8. siječnja 2001. godine zatraženo je od Komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Sabora Republike Hrvatske dostavljanje dokumenata o ovom događaju ukoliko navedena Komisija sa njima raspolaže.

4. KTN-266/90

Kazneni predmet protiv nepoznatog počinitelja o pronalasku kostura u Šestinama.

Dana 24. kolovoza 1990. dostavljen je izvještaj o pronalasku nekoliko desetaka raznih kostiju na gradilištu u ulici Potočani u Šestinama. Izvršen je očeviđ, te je utvrđeno da su pronađeni posmrtni ostaci 10 do 20 ljudi, te da postoji određena sumnja da bi se radilo o kaznenom djelu protiv čovječnosti i međunarodnog prava. Pronađeni dijelovi kostura upućeni su na Zavod za sudsku medicinu i kriminalistiku.

Nakon toga, od Odjela za suzbijanje općeg kriminaliteta Policijske uprave Zagrebačke zatraženo je prikupljanje potrebnih obavijesti, te je iz informativnog razgovora sa Haramija Miroslava utvrđeno da je na području Gračana

strijeljano 27 zarobljenih njemačkih vojnika, a osim toga da je poginulo i oko 23 stanovnika Gračana koji su poginuli od zалutalih metaka. Svjedok također navodi da su partizani 19. svibnja 1945. godine doveli velik broj zarobljenika, te da je jedan dio bio strijeljan i pokopan, a među njima bilo je i oko 40 službenika i bolesnika iz bolnice "Brestovac". Svjedok ne zna tko su izvršitelji djela, osim da prepostavlja da je riječ o "garibaldincima" – talijanskim partizanima. Prema njegovoj evidenciji ubijeno je 806 zarobljenika, a o događaju pronalaska kostura nema nikakovih saznanja.

Ostali saslušani građani naselja Šestine imali su saznanja o određenim strijeljanjima, međutim, tko je izvršitelj ne znaju, već prepostavljaju da su to vršili borci 6. Ličke divizije.

Zatražno je od Arhiva Hrvatske da se kroz memoarsku literaturu utvrdi uloga 6. Ličke partizanske postrojbe, kao i rukovodne osobe u toj brigadi, te s tim u vezi njihovu odgovornost, te će se u tu svrhu obaviti razgovor s Josipom Kolanovićem.

5. DOKN-160/99

Kazneni predmet protiv nepoznatog počinitelja ratnog zločina na području Grada mladih u Zagrebu, a povodom pronalaska više kostura.

Županijsko državno odvjetništvo formiralo je spis povodom članka u "Večernjem listu" od 7. kolovoza 1999. kada je u blizini potoka "Trnava" zbog obilnih padalina došlo do pomicanja tla, pa je uslijed toga otkrivena grobnica sa više od 10-tak ljudskih ostataka.

Obavljen je očevide, te iskopani ostaci dostavljeni Medicinskom fakultetu, Zavodu za sudsku medicinu i kriminalistiku na vještačenja.

Nakon toga stavljen je zahtjev Odjelu za suzbijanje ratnih zločina i terorizma Policijske uprave Zagrebačke da se obavi i prikupe određene obavijesti. Na temelju informativnih razgovora došlo se do saznanja da je na ovom mjestu najvjerojatnije tijekom 1945. godine bila strijeljanja veća grupa uniformiranih osoba, a najvjerojatnije pripadnika domobranskih i ustaških postrojbi.

Dana 27. kolovoza 1999. godine stavljen je zahtjev istražnom sucu Županijskog suda u Zagrebu za poduzimanje istražnih radnji, te da se saslušaju svjedoci Uršula Steković i Marija Bedžić, te izvrši iskapanja grobišta.

U svezi ekshumacije nije primljena obavijest od istražnog suca, pa je istražnom sucu Županijskog suda u Zagrebu upućena požurnica za poduzimanje predloženih istražnih radnji.

6. DOKR-647/99

U ovom predmetu Odbor za hrvatsku istinu i pravdu iz Zagreba dostavio je kaznenu prijavu poznatih i nepoznatnih počinitelja zbog kaznenog djela ratnih zločina nad civilnim pučanstvom u razdoblju od 1945. do 1996., a odnosi se na počinjenje ratnog zločina kod mjesta Bleiburg u Austriji, kod mjesta Maribora i diljem Slovenije, zatim na jamu "Jazovka" na Žumberku, na "Maceljsku šumu" kod Krapine, kao i na događaje iz Domovinskog rata na području Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine u razdoblju od 1991. do 1996. godine.

Budući da se radi o općenitoj prijavi, u kojoj nisu iznijeti dokazi, kao i da su ova događanja obuhvaćena u posebnim postupcima (Krašić, "Maceljska šuma" i dr.), u ovom predmetu nisu poduzimane posebne radnje.

7. DOKR-284/00

U ovom predmetu radi se o dopisu INTERPOL-a Slovenije INTERPOL-u u Zagrebu u svezi saznanja o počinjenju ratnih zločina na području Slovengradeca, te se traže određena saznanja u svezi ovog događaja.

Županijsko državno odvjetništvo u Zagrebu zatražilo je od Udruge ratnih veteranova "Hrvatski domobran" podatak da li isti raspolažu kakvim činjenicama u svezi ovog događaja, a koji su obavijestili da nemaju nikakovih saznanja niti dokumentaciju u svezi ovog događaja, osim pretpostavci da bi se radilo o pripadnicima oružanih snaga NDH.

Zatražit će se podaci od Komisije za utvrđenje ratnih i poratnih žrtava Sabora Republike Hrvatske da li ima podataka o ovom događaju.

8. KTN-148/95

U ovom predmetu utvrđeno je da je u svibnju 1945. godine u Velikom Trgovištu po nepoznatim počiniteljima počinjen ratni zločin na štetu ratnih zarobljenika, pripadnika domobrana i ustaša.

Na temelju iskaza očevidaca izvršeno je iskapanje, te ekshumacija pronađenih leševa i utvrđeno je da je najmanje 122 osobe ubijeno, te na tom mjestu zakopano.

Tijekom istražne radnje saslušano je više svjedoka koji su kao djeca bili očevici ovog događaja ili su o njemu saznali iz čega proizlazi da je zločin počinila partizanska jedinica navodno sastavljena od Crnogoraca i Srba.

Od istražnog suca Županijskog suda u Zagrebu zatraženo je da se pokuša utvrditi o kojoj se jedinici radilo, te tko je istom zapovijedao i ovaj zločin naredio.

9. KT-167/92

Novinar Milan Ilinić sa prebivalištem u Münchenu podnio je kaznenu prijavu protiv Dušana Ostojića, Jove Kokota, Milana Baste, Sime Dubajića, Nikole Maršića, Ivana Bokeža, Bože Kačića i Ante Čapića kojima se stavlja na teret da su 15. svibnja 1945. godine na Bleiburškom polju nakon predaje jedinica vojske tzv. NDH izvršili zločin naredivši i sudjelujući u izvršenju ekzekucije velikog broja zarobljenih vojnih osoba i civila.

Kako nema podataka o generalijama prijavljenih, njihovom sadašnjem prebivalištu, te da li su imenovani još na životu, zatraženo je od Odjela za suzbijanje terorizma da izvrše provjere o prijavljenim osobama da li se nalaze na području Republike Hrvatske, da li su živi, te obavi obavijesni razgovor ukoliko se nalaze sa prebivalištem u Republici Hrvatskoj.

Županijsko državno odvjetništvo Dubrovnik

1. Županijskom državnom odvjetništvu u tijeku 1993. godine podnijeta je kaznena prijava protiv Ivana Unkovića zbog kaznenog djela ratnog zločina izvršenog 19. listopada 1943. godine na otočiću Sv. Marije na Velikom jezeru na otoku Mljetu, kada je ubijeno 5 stanovnika otoka Mljeta.

Prema prijavi, izvršiocu ovog djela bila su petorica, od kojih je prijavljeni Ivan Unković jedini živ.

Prijavljeni Ivan Unković zvani "Mašo" umirovljena je vojna osoba, a bio je sudionik NOB-a od 1941. godine.

Prijavljeni Ivan Unković poriče izvršenje djela, tvrdeći da u to vrijeme nije bio na mjestu izvršenja.

Iz prikupljenih podataka u tijeku 1994. godine slijedilo bi da bi isti mogao biti počinitelj kaznenog djela.

Prema izvješću Županijskog državnog odvjetništva u Dubrovniku protiv istoga je odbačena prijava, jer je isti u međuvremenu umro.

2. Hrvatska demokratska zajednica – Gradski odbor Komiža dana 24. svibnja 1999. godine podnio je kaznenu prijavu za počinjenje ratnog zločina protiv Tomislava Žuvanića zvanog "Taškent" iz Splita, zbog sumnje da je u vremenu od 18. lipnja do prosinca 1944. godine naredio da se civilno pučanstvo sa širem područja grada Dubrovnika ubije i muči i da je tim počinio kazneno djelo protiv civilnog pučanstva iz čl. 158. Kaznenog zakona. Kaznena prijava temelji se na objavljenom članku u listu "Narod" od 1. lipnja 1995. godine pod naslovom "Tko su počinitelji zločina na Daksi" autora Hrvoja Bošnjaka.

Županijsko državno odvjetništvo u Dubrovniku zatražilo je prikupljanje potrebnih podataka, te je Sektor kriminalističke policije Policijske uprave Splitsko-dalmatinske obavio razgovor sa Tomislavom Žuvanićem koji je izjavio da je boravio u Dubrovniku od 18.10.1944: do prosinca 1944., te da je bio pomoćnik političkog komesara II bataljona u II. Dalmatinskoj brigadi, te poriče izvršenje djela.

Pribavljena je literatura Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije "II. Dalmatinska proleterska brigada", a na koji se poziva i sama prijava. Također je pribavljena knjiga "Crveni teror u Dubrovniku" autora Joške Radice. Isti je u informativnom razgovoru izjavio da Komanda grada u vezi s tim događajima, a u koje vrijeme je prijavljeni bio na mjestu policijskog komesara Komandnog mesta Dubrovnik, već da su ti događaji bili organizirani preko KNOJ-a i OZNE za Južnu Dalmaciju.

Naknadno su izvršeni obavijesti razgovori sa Ivom Debelić višim kustosom Muzeja suvremene umjetnosti, Ivanom Jeričevićem, te da iz prikupljenih podataka nema dovoljno osnova za Tomislava Žuvanića, već da o ovom događaju imaju saznanja Duško Stjepanović-Guzina koji je nepoznatog prebivališta i izvaja područja Republike Hrvatske, Ante Jurjević iz Splita, međutim isti je u takvom zdravstvenom stanju da se ne može s njim uspostaviti veza, te Milan Popović koji živi u Zagrebu i s kojim je obavljen obavijesni razgovor koji tvrdi da nema nikakvog saznanja o ovom događaju, jer je početkom 1945. otišao iz Dubrovnika.

Županijsko državno odvjetništvo zatražilo je daljnje provjere o ulozi ovih osoba kroz obavijesne razgovore, te da pokuša utvrditi uloga 5. bataljuna KNOJ-a, a posebno osobe koje su bile čelnici, te utvrđivanje njihove zapovjedne odgovornosti. Policijska uprava Dubrovačko-neretvanska dana 10. siječnja 2001. godine dostavila je izješće da će u dalnjim provjerama obaviti obavijesni razgovor sa osobama koje bi trebale imati saznanja o navedenim događajima.

Nakon održanog sastanka u Državnom odvjetništvu Republike Hrvatske 8. veljače 2001. godine, kako bi se eventualno utvrdila daljnja saznanja, pribavili dokazi i pribavila dokumentacija, ocjenjujemo da bi bilo neophodno uspostaviti koordinaciju sa Komisijom za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Sabora Republike Hrvatske, te u kojoj mjeri bi mogli podaci i dokumentacija kojom raspolaze ova Komisija poslužiti za daljnje vođenje postupka. Također bi u suradnji sa navedenom Komisijom trebalo ocijeniti da li postoje saznanja i podaci o ratnim zločinima za područje drugih državnih odvjetništava.

Drugih podataka o počinjenim zločinima u II. svjetskom ratu za sada nemamo.

DRŽAVNI ODVJETNIK REPUBLIKE HRVATSKE

Radovan Ortyński

VELIKA BRITANIJA I RAZBIJANJE BOSNE i HERCEGOVINE (II.)

(Uz knjigu Brendana Simmsa: *Unfinest Hour: Britain and Destruction of Bosnia*)

U stvarnosti, i Muslimani i Hrvati svoje pričuvne položaje pripremaju i prije rata, ne pokazujući pritom previše strpljenja, takta i suptilnosti. Bi li se njima poslužili, da službeni Zapad nije svoje pravo lice pokazao prigodom srpske agresije na Hrvatsku, drugo je pitanje. Ovako su, poučeni potporom koju je Beograd u vrijeme agresije na Hrvatsku uživao i na Zapadu i u Moskvi, zarana pomislili kako je politika svršenog čina puno djelotvornija od moraliziranja i rasprava o međunarodnom pravu. Bosanskohercegovački Srbi slijede već okušani obrazac. Po receptu primjenjenom u Hrvatskoj, oni tijekom 1991. nastavljaju izigravati žrtvu i u takvoj atmosferi osnivaju svoje "autonomne oblasti". Na temelju referendumu održanog 9. i 10. listopada, 24. listopada 1991. osnivaju Skupštinu srpskog naroda u Bosni i Hercegovini. Ona je verificirala proglašene srpske autonomne oblasti. Odluka o formiranju Republike Srpske Bosne i Hercegovine

Pi{e:

Tomislav JONJIĆ

donesena je 21. prosinca 1991., a do njezina proglašenja došlo je već 9. siječnja 1992.

Danas se uglavnom zaboravlja da su Muslimani skoro pola godine prije ute-meljenja Hrvatske zajednice Herceg-Bosne započeli s pripremama za osnivanje "muslimanskih oblasti". Prve formalne odluke u tom smjeru donesene su tijekom lipnja 1991. U Haagu prikupljena dokumentacija pokazuje kako je SDA težila zbijanju i koncentriranju Muslimana na područjima gdje nisu imali potrebnu većinu. Tako se poduzimaju koraci za koncentraciju raspršenih istočnohercegovačkih Muslimana u par općina, ne bi li se time dobila kompaktna teritorijalna cjelina, pri čemu se stranka obvezuje nadoknaditi napuštenu i izgubljenu imovinu. Propaganda u tom smjeru odvija se tajno.

Hrvati, pak, koji posve naravno teže zajedničkoj sudbini, dakle i zajedničkoj državi s Hrvatima iz Republike Hrvatske, na slične se korake, bar što se javnosti tiče, odlučuju posljednji: u Grudama je 18. studenoga 1991. osnovana Hrvatska zajednica Herceg-Bosna. Trenutak nije bio najsjetniji, a očito ni način na koji je to izvedeno. Na drugom kraju Domovine upravo započinje srpski pokolj civila u Vukovaru, pa grudski čin nužno miriše po minimalizmu, ako ne i kapitulantstvu. Čini se da je posve jasno kako je, u svjetlu pasivnosti službenog Zapada, postignut hrvatsko-srpski sporazum o promjeni granica. Na štetu Muslimana, ali ne manje na štetu Hrvata, hrvatske narodne i državne misli. Politički i medijski odgovor s hrvatske strane na taj oblik specijalnog rata

*Britanski ministar vanjskih poslova
Douglas Hurd*

je mlak: Hrvati su u tom procesu homogenizacije i vojnopolitičkog organiziranja u BiH bili posljednji, a tada i danas se iz hrvatskih medija stječe dojam da su bili prvi pa, samim time, najodgovorniji za sve što je uslijedilo...

Hrvati stjerani u tjesnac

Različitost političkih koncepcija i ciljeva hrvatskoga i muslimanskog političkog vodstva u prijelomnim godinama raspada Jugoslavije zorno ilustriraju brojni dokumenti koji javnosti još nisu dostupni. Tu je različitost potencirala velikosrpska agresija i činjenica da su Srbi u relativno kratkom roku zauzeli više od polovice BiH. Bivši visoki dužnosnik JNA i kasniji Izetbegovićev vojni savjetnik **Fikret Muslimović** zabilježit će da je hrvatski narod presudno pridonio obrani BiH: da se Hrvati nisu suprotstavili agresiji, "koncept velike Srbije bi bio dobrim dijelom već ostvaren, a nesrpski narodi na tom prostoru bi bili porobljeni".

Hrvatsko vijeće obrane (HVO) stvoreno je u trenutcima skoro posve-

У СУВЕРЕНОЈ БОСНИ?

Srbi za razbijanje BiH, letak iz 1992.

DOCUMENTI

IZETBEGOVIĆ '96

GODINA RATA I MIRA
ODABRANI GOVORI,
INTERVJUI I PISMA

mašnjeg raspada dravnog sustava BiH. Obilna dostupna dokumentacija pokazuje kako su se muslimanski politički predstavnici u Hercegovini (Mostar), srednjoj Bosni i Posavini tijekom proljeća i ljeta 1992. suglašavali da se obrambena borba vodi pod zapovjedništvom HVO-a. Budući da je HVO tijekom većeg dijela 1992. vojnički superioran Teritorijalnoj obrani i raznim oružanim skupinama pod nadzorom SDA (poput Patriotske lige, Zelenih beretki i dr.) iz kojih je nastati Armija BiH (iako je u jednoj radijskoj raspravi sa **Slobodanom Praljkom**, 1999. **Sefer Halilović** ustvrditi da je Patriotska liga 1992. bila i bolje organizirana od HVO-a!), neobično je vađeno istaknuti da u tom razdoblju nema rata između HVO-a i Armije BiH. Ta injenica jasnije od bilo-ega govori o ozbiljnosti teza o "povijesnom sporazumu" Tuđman - Milošević 1991. u Karlovcu.

Tijekom 1991./92. Hrvati ne poduzimaju nijedan korak kako bi umanjili obrambenu spremnost Armije BiH, nego, naprotiv, podupiru i obilno pomažu njezine obrambene pripreme. No, istodobno, dok u svim pregovorima u to vrijeme ustraje na cjevitost BiH, hrvatska strana zahtijeva definiranje političkih ciljeva odnosno određivanje budućega ustroja BiH, nakon što bude slomljena velikosrpska agresija. Za nju nema dvojbe da nikakva Jugoslavija više ne dolazi u obzir i to je očito minimum oko kojega je nužna suglasnost s vodstvom SDA. Radi toga se HZ HB trećiira kao privremena tvorevina koja je u

funkciji obrane BiH dотle dok je BiH izvan svake Jugoslavije. Hrvatski politički predstavnici, a s njima je nesumnjivo jednodušan čitav hrvatski korpus u BiH, u svim tim pregovorima žele osigurati konstitutivnost i jednakopravnost Hrvata u BiH. Okljevanje kruga oko **Alije Izetbegovića** da se službeno očituje o budućem ustroju BiH produbljuje nepovjerenje i objektivno jača centrifugalne sile. Time HZ HB, jedna privremena tvorevina u funkciji zaštite slobodnoga, neokupiranog dijela BiH, u svijesti naroda stječe legitimitet i polako se od sredstva pretvara u primarni cilj. Tu će okolnost zapadni stratezi kasnije iskoristiti za pravdanje velikosrpske agresije i vlastite pasivnosti.

U stvarnosti, koncepcija teritorijalnog omeđenja tzv. hrvatskih prostora u BiH koja se ograničava na dio tog teritorija, nije imala uporišta u hrvatskoj tradiciji i povijesti, izuzme li se nesretni sporazum **Cvetković - Maček** iz 1939. Kao i tada, ona je i u novim prilikama - shvatljivo - irritirala Muslimane, koji su u njoj gledali pokušaj cijepanja i sakaćenja BiH. No, s hrvatske se strane pravdala različitim razlozima. Prvi je bio tajno organiziranje muslimanskih oružanih snaga, tj snaga organiziranih na političkoj platformi SDA. Muslimansko je vojnopolitičko vodstvo jasno pokazivalo da na umu ima primarno interes Muslimana i da se ti interesi ne podudaraju s interesima Hrvata, nego se obaziru na većinu prostora bivše Jugoslavije. Drugi je, nesumnjivo važniji razlog, bila apsolutno narušena demografska ravnoteža i skoro nezaustavljiva rijeka muslimanskih izbjeglica iz istočne Bosne i Bosanske Krajine. Hrvati i Muslimani su u takvim prilikama različito percipirali mogućnost opstanka i način unutarnje organizacije Bosne i Hercegovine. I pri tom su jedni bili u pravu, drugi nisu bili u krivu. No, do rata između njih ne bi došlo bez politike Zapada koju je predvodila Velika Britanija.

Prije tog rata, tijekom njega, a i poslije njega hrvatska strana u svim pregovorima insistira na tome da se HVO trećiira kao sastavnica zakonite oružane sile BiH, ravнопravna Armiji BiH. To inzistiranje na legalnosti vidljivo je i u ključnim dokumentima HZ HB, iako bi se njezinim zakonotvorcima još uvijek puno toga moglo predbaciti. No, za

razliku od nekih hrvatskih spletka, koji u hrvatskoj državi vide istočni grijeh, i koji zdušno i apriorno hrvatsku politiku ne optužuju zbog njezina neuspjeha da osigura položaj Hrvata u očuvanoj BiH te potakne demokratski razvoj i suradnju Hrvata i Muslimana, nego joj herostratski predbacuju "agresiju" na BiH, za **Simmsa** nema dvojbe ni o uzrocima hrvatsko-muslimanskog sukoba, ni o vremenu u kojem je do njega došlo: "Kad je jednom postalo jasno da neće doći ni do kakve zapadne vojne intervencije, bosanski Hrvati osjetili su se ohrabrenima da porade na vlastitom separatističkom projektu. Zapravo, bili su gotovo prisiljeni na to kad su se muslimanske žrtve neobuzdane srpske agresije u sjeverozapadnoj i istočnoj Bosni stale slijevati u mješovite predjele srednje Bosne i zapadne Hercegovine. Ne samo da se agresija očito isplatila, već bi i nezustavljen raspadanje bosanske države ostavilo Hrvate da dijele ostatke ostataka s rastućom i sve radikalnijom muslimanskim većinom. Tinjanjući napetost između Hrvata i sarajevske vlade napokon je potpalio Vance-Owenov plan..."

Svi sukobi između Hrvata i Muslimana do siječnja 1993. bili su sitne čarke, izdvojeni incidenti i ekscesi kojima se u svakom trenutku lako moglo stati na kraj. No, kad je 2. siječnja 1993. predstavljen enevski mirovni plan **Cyrusa Vancea** i lorda **Davida Owena**, postalo je jasno da "međunarodna zajednica" ide prema cijepanju BiH po narodnosnom načelu. U mirnodopskom bi razdoblju projekt deset kantona s nacionalnom većinom može da imao nekakvu budućnost. Ali, u krvavoj ratnoj situaciji mogao je imati samo jednu posljedicu: dokinuti podlogu saveza Hrvata i Muslimana. To je bilo matematički jasno i to je bilo ono što se na

Carl Bildt, jedan iz plejade opskurnih likova, sa svojim mačkom u opkoljenom Sarajevu

Zapadu jedva ~ekalo. Hrvatima je ponuđeno toliko da su ponudu teško mogli odbiti. S pravom s ra~unalom na hrvatsku naivnost, pa se sada – nakon izbijanja sukoba Hrvata i Muslimana - s više argumenata moglo tvrditi kako su "svi isti" i kako klju~ni problem nije u srpskoj agresiji, nego u hrvatsko-muslimanskom sukobu. **Douglas Hogg** je mogao slavodobitno izjaviti da glavna prepreka humanitarnim konvojima nisu Srbi, nego sukob Hrvata i Muslimana u srednjoj Bosni. To jest bila la~, ali la~ koja se donekle mogla braniti. U svakom slu~aju, dobivena je nova izlika za pasivnost.

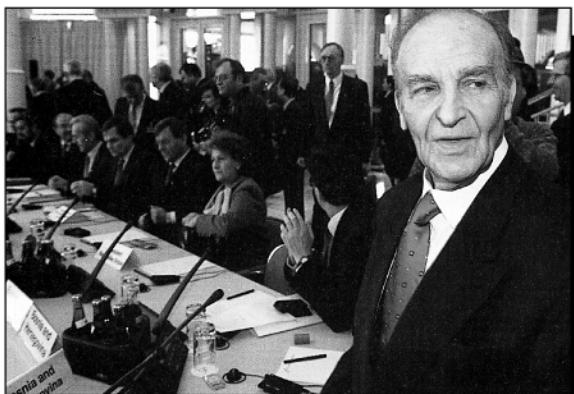
Uz nju je funkcionirao (uglavnom šuplj) izgovor o ruskom protivljenju intervenciji protiv Srba i o tobožnjoj nesklonosti zapadne javnosti da se nešto poduzme, osobito da se ukine embargo na uvoz oružja. Iako je službena Britanija predvodila protivnike ukidanja embarga, London je u pravilu prstom upirao u Moskvu. No, **Jelcinova** Rusija uopće nije bila ključni srpski skrbnik, kao što se obično misli. Važan razlog tomu Simms vidi u činjenici da je **Milošević** opteretio rusko-srpske odnose svojom potporom protujelčinovskim urotnicima iz kolovoza 1991.

Britanski srpski pouzdanici

Dakle, prevajljivanjem odgovornosti na Rusiju, Britanija je dobila alibi: "Da Rusije nema, Britanija i Francuska morale bi je izmisliti kao izliku za vlastiti kukavičluk i neodgovornost". Povoljnost britanskog položaja posebice se

ogledala u činjenici da London nije nastupao samostalno. On se prividno nalazio unutar sustava kojeg je izgradila međunarodna zajednica. No, na kasnije pitanje, nije li Velika Britanija ipak utjecala na ključnoga mirovnog posrednika, lorda Owena, on sam je odgovorio: "Pa, naravno, to je neizbjježno... Oni su mi davali obavještajne podatke... Dobivao sam iste informacije kao i ministri. Ali ne mislim da je ikada itko pravio na mene (...) pritisak da usvojam britansku liniju".

Uz Owena, fasciniranog Miloševićem i uvjerenog da srpski lider nije dio problema, nego dio njegova rješenja, Bosnom i Hercegovinom defilirala je čitava plejada opskurnih tipova i vojnih časnika koji su listom bili "vrlo prosrpski orientirani" i istodobno imali "snažne protumuslimanske i protukatoličke predrasude". Parlamentarni zastupnik **sir Peter Tapsell** 1995. je izjavio: "Zapad Srbe ustrajno podcjenjuje. Oni su jedna od najvatrenijih, najhrabrijih i najrodoljubivijih rasa na svijetu, i uvijek su to bili... Velika Srbija jest san koji nikada ne će umrijeti, ma koliko Srba trebalo umrijeti u borbi za njegovo ostvarenje. Isto će vam reći svatko tko je čitao srpsku povijest". **Paddy Ashdown** se 1993. protivio zračnim udarima na Srbe, a u travnju te godine kazao je kako "ima vrlo jakih dokaza da su u BiH agre-

Izetbegović na jednoj od brojnih beskorisnih mirovnih konferencija

siju započeli Muslimani jednako kao i Srbii". General **Michael Rose**, zapovjednik UNPROFOR-a, nije odmaknuo od otvorenih prosrpskih simpatija svoga kanadskoga kolege **MacKenziea**. Rose se nije ustezao ni od rasističkih izjava ili od nazivanja Muslimana divljacima. Britanski veleposlanik u Beogradu i kasniji Owenov savjetnik, **sir Peter Hall**, kao prvi naputak premijeru Majoru izgovorio je: "Prvo što treba da znate o tim ljudima jest da vole ići okolo i odsijecati glave jedni drugima". Časnik za vezu **Mike Stanley** alias **Miloš Stanković** iščahurio se u srpskog agenta, dopukovnik **Jonathan Riley** divio se "časnoj i rodoljubnoj" srpskoj vojsci u istočnoj Bosni, a notorni pukovnik **Bob Stewart**, brigadir **Andrew Cumming** i slični tipovi sve su činili da raspale hrvatsko-muslimanske prijepore i tako ekskulpiraju Srbe. Odmah po dolasku u BiH, Rose se suglasio s **Viktorom Andrejevim** da treba "iskonstruirati situaciju u kojoj bi mogao legitimno upotrijebiti NATO-ve zračne udare da demonstrira energičniji pristup UN-a zadaći održavanja mira". No, cilj nisu trebali biti Srbi, nego – Hrvati. Srećom, kaže Simms, "od strane Hrvata nije bilo prikladne provokacije, a možda su bili i upozorenji što im se spremi!"

Suočeni s agresijom na Hrvatsku, u Londonu su bili široko opsjednuti "hrvatskim fašizmom, psom koji u Zagrebu nikako da zalaje". (Dakako, prokazivanje tobožnje eksplozije hrvatskog fašizma u devedesetima danas je opće mjesto u trećejanuarskoj Hrvatskoj.) Tobožnji ekspert za Balkan, **Misha Glenny**, za kojeg Simms kaže kako je "gajio visoku svijest o svojoj ulozi mudrača sveznadar", svojom je opsesivnom mržnjom na Njemačku i Katoličku crkvu ozbiljno pridonosio prosrpskoj plimi, makar bi – kako se izrazila povjesničarka **Catherine Simpson**,

С/К У П Ш Т И Н А СРПСКОГ НАРОДА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

ГЛАСАЧКИ ЛИСТИЋ

ДА ЛИ СТЕ САГЛАСНИ СА ОДЛУКОМ СКУПШТИНЕ СРПСКОГ НАРОДА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ, ОД 24. ОКТОБРА 1991. ГОДИНЕ, ДА СРПСКИ НАРОД ОСТАНЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ ДРЖAVI ЈУГОСЛАВИЈИ, СА СРБИЈОМ, ЦРНОМ ГОРОМ, САО КРАЈИНА, САО СЛАВОНИЈА, БАРАЊА И ЗАПАДНИ СРЕМ, ТЕ ДРУГИМА КОЈИ СЕ ЗА ОСТАНАК ИЗЈАСНЕ?

ЗА

ПРОТИВ

Гласа се заокруживањем ријечи "ЗА" или "ПРОТИВ"

"veliki dio toga što Glenny piše u nekom drugom kontekstu bilo označeno kao rasičko". Iako u svojim memoarima ne krije previše svoj antijudaizam, general Rose se u svome grčevitom prospiskom nastojanju nije libio pred zapovjednikom južnoga sektora NATO-a admiralom **Leightonom Smithom** poslužiti se diskreditiranjem Muslimana kao tobožnjih simpatizera nacističke Njemačke, a generala **Johna Wesleya Clarka** doveo je pred noge **Mladiću** i naveo ga da se njih dvojica fotografiraju sa zamijenjenim kapama. Poruka je mogla biti samo jedna, i oni kojima je bila namijenjena, pravilno su je shvatili. Službena Britanija se diči svojom uhlogom u BiH, a što je najvažnije, naglašava Simms, "britanska politika prema Bosni nije praktički izazvala nikakvih neslaganja u Foreign Officeu".

"Yellowstoneska teorija"

Radi provedbe svojih interesa u jugoistočnoj Europi, službeni je London bio spremna riskirati zatezanje odnosa s Washingtonom. Neki su istaknuti dužnosnici procjenjivali da su zbog BiH američko-britanski odnosi došli na najnižu točku od doba sueske krize. No, nije službena Amerika bila nedužna: ona je, napose u prvo vrijeme, s Velikom Britanijom dijelila "ključne političke ciljeve, osobito potrebu da se Jugoslavija što dulje održi čitavom. Kao i London, i američki State Department ispočetka je pokušavao otupjeti zahtjeve za intervencijom, gušći izvještaje o srpskim logorima i zvjerstvima što izidoše na vidjelo potkraj ljeta 1992.; iz istog su se razloga ignorirale ili prerađivale stručne vojne procjene o izvedivosti zračnih napada na snage bosanskih Srba koje su držale Sarajevo pod opsadom. (...) Stoga se za prvih šest mjeseci bosanskog rata američka politika – slično britanskoj – zasnivala na 'yellowstoneskoj teoriji', po kojoj požare niskog raslinja valja pustiti da izgore do kraja i tako se sami ugase". Ključni faktori u tome bili su američki pouzdanici za prostor bivše Jugoslavije, poput **Lawrencea Eagleburgera** i **Warrena Zimmermana**.

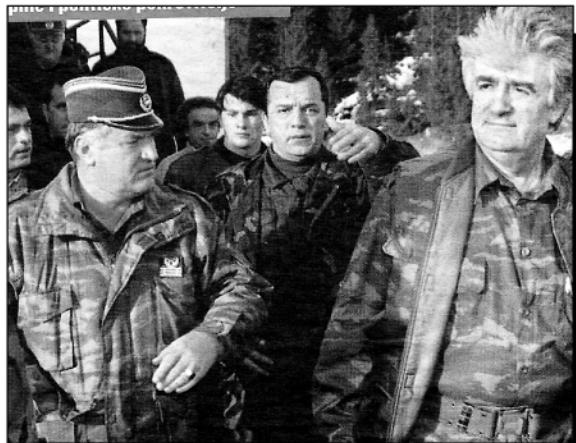
Kasnije je razlika među saveznicima postajala sve veća. Simms napominje kako je ona bila bjelodana i kod osnivanja međunarodnoga suda za ratne zločine: za razliku od američkih, "gotovo u svakoj fazi rađanja tribunala za ratne zločine u Ujedinjenim nacijama, britanski diplomati i pravnici činili su

sve da ga udave u porodu." Amerikanci su se skandalizirali nad pokušajem lorda Owen da mirovni sporazum koji bi opet nagradio Srbe mijenja za ustanovljenje tribunala: Owen je "u osnovi zagovarao imunitet za Miloševića i **Karadžića**".

Nova kvalitetu i novo pogoršanje u tim odnosima donijet će nova, **Clintonova** administracija. Clinton i **Warren Christopher** upozoravali su na to da pasivnost u BiH podgriza vjerodostojnost NATO-a u kritičnom trenutku, upravo u vrijeme kad se govori o njegovu širenju, za što u Washingtonu ipak nije postojalo jednodušno mišljenje. Ipak, prevagnut će uvjerenje da NATO izvrsno može poslužiti kao instrument američke ekspanzije. Rat u BiH zaprijetio je uništenjem te skupe i potencijalno dragocjene igračke.

Logika je bila jednostavna i izrazio ju je američki veleposlanik pri NATO-u **Robert Hunter**: "NATO postoji radi sigurnosti u Europi. U Europi imamo rat. Taj rat NATO nije zaustavio. NATO nije odgovorio svom zadatku". Nepovjerenje prema NATO-u reflektiralo se na važnim točkama: "Oklijevanje Ukrajine da se odrekne nuklearnog oružja nije bilo bez veze sa strahovanjima od zapadne pasivnosti bosanskog tipa za slučaj ruske invazije ili unutarnje subverzije". I Madžarska je NATO-u počela pokazivati zube, a Budimpešta je počela najavljavati normalizaciju odnosa s Beogradom. To slabljenje NATO-a zdušno je podupirala Francuska, nastavljajući svoju tradicionalnu politiku i želeći zabit klin između SAD i Britanije. Ne samo radi filosrpskoga taloga, nego i radi toga je Pariz u bosanskom pitanju bio stalno na strani Londona. Ulje na vatru dolijevale su i epizode koje s BiH nisu imale praktično nikakve veze. Clinton će tako razbjesniti vladu **Johna Majora** simboličnom potporom IRA-i: početkom 1994. SAD su izdale ulaznu vizu **Gerryu Adamsu**, vođi Sinn Feina.

Službeni Washington je odvagnuo ciljeve i umjesto "posebnog odnosa" s Londonom, izabrao je opciju koja je značila vraćanje povjerenja u NATO. To je ključni razlog pojačanoga američkog

Haaške optužnice protiv Mladića i Karadžića trebaju umiriti nečistu savjest službenog Zapada

angažmana. Amerikanci su odlučili ujedno dati lekciju Europi. Kad je predočen **Cutilierov** plan preuređenja BiH u zajednicu triju republika, Amerikanci su posavjetovali **Izetbegovića** da ga ne prihvati, i ovaj je to učinio. Hrvatska strana je i opet požurila prihvati novi prijedlog "međunarodne zajednice", proglašivši Hrvatsku Republiku Herceg-Bosnu.

Projekt iza kojega je stajala Evropska unija i čitavo Vijeće sigurnosti UN, osim Sjedinjenih Država, kasnije je općenito osuđen. U Haagu se koristi kao zaglavni kamen hipoteze o hrvatskom secesionizmu odnosno o težnji za stvaranjem državnopravnih entiteta na etničkim osnovama, kao jednom od presudnih čimbenika ratne tragedije, a među najglasnjim tužiteljima njezina proglašenja nalaze se oni koji su ga potaknuli – Velika Britanija i Francuska. Silu se pritom hoće zaognuti moralnošću.

Vrhunac je uslijedio na kraju: i Amerikanci, koji su se tako zdušno opirali podjeli po etničkom kriteriju, već su u Washingtonskom sporazumu pokazali pripravnost na napuštanje te politike. U Daytonu su presudili, nagradivši agresora i ostavivši dva naroda koji su bili žrtve agresije, da se prepiru oko preostalih kostiju. Rješenje je isključivalo pravdu i otvorilo perspektivu stalnog nezadovoljstva i napetosti. Takvo stanje opravdava vojnu nazročnost i daje ulogu arbitra. Drugim riječima, u neku se ruku *mutatis mutandis* ponovila bliskoistočna strategija, stara skoro stoljeće. Ostaje tek nadati se da će nova, drugačija i pravična rješenja biti postignuta mirnim putem... □

POSMRTNE OSTATKE PORATNIH ŽRTAVA VRATITI IZ ZAGREBA I DOSTOJNO POKOPATI

**Poruka s komemorativnog skupa za žrtve križnog puta Bjelovarsko-bilogorske županije,
održanog u šumi Lug kraj Bjelovara**

U organizaciji Matice hrvatske ogranak Bjelovar i Gradskog muzeja grada Bjelovara nedavno je održana komemoracija žrtvama križnog puta za područje Bjelovarsko-bilogorske županije. Obilježavanju tragedije poratnog stradanja žitelja županije prisustvovali su brojni građani Bjelovara te rodbina i potomci žrtava, a skladnim pjevanjem komemoraciju je uzveličao zbor Kulturno-umjetničkog društva Golub iz Bjelovara. Koncelebriranu misu zadušnicu kod spomen-križa na grobištu Lug predvodio je vlač. **Vinko Gregur** iz župe Sv. Ana u Bjelovaru, a prigodnu propovijed održao je vlač. **Josip Sti-**

Piše:

Franjo TALAN

odana počast stradalima za domovinu. Komemoraciji u šumi Lug nazočili su predstavnici grada, a prisutne je pozdravio i župan Bjelovarsko-bilogorske županije, **Damir Bajs**.

O stradanju Hrvata Bjelovarsko-bilogorske županije govorio je **Zdravko Ivković**, predsjednik Matice hrvatske ogranak Bjelovar, a u svom je govoru, između ostalog istaknuo: «Hrvatska povijest puna je rana i ona se

stradanja i užasa na tlu domovine. Upravo ova šuma u Lugu u kojoj su u noći 14/15 lipnja 1945. godine započela pogubljenja hrvatskih ljudi u većim i manjim skupinama, simbolizira bjelovarski Bleiburg. Zločini su učinjeni i na niz drugih mesta.

Samo na području grada Bjelovara prema dosadašnjim saznanjima ima 8 gubilišta, od toga su dva u samom gradu, i to groblje Sv. Andrije i Vojnović, te uz Lug, šuma Razbojnička I. Razbojnička II. Kupinovac, Klokočevac i Brezovac, dok ih je na ostalom području Bjelovarsko-bilogorske županije još 15. Dosad je pronađeno i označeno na području Bjelovarsko-bilogorske županije 18 gubilišta, od kojih je na 13 utvrđeno 36 grobišta, odnosno grobnih jama. Ekshumacija je izvedena u šumi Lug 22. srpnja 1992. Tada je iz 7 jama izvađeno 228 kostura. U šumi Trnovka je 12. listopada 1992. iz 3 grobišta izvađeno 65 posmrtnih ostataka žrtava, a 14. studenoga 1996. iz grobišta u Čazmi ekshumirano je 8 žrtava. Podkraj drugog tisućljeća, 13. rujna 1999. otkrivena su tri grobišta s neutvrđenim brojem žrtava, u šumi Razbojnička I. a 25. rujna 2000. otkriveno je pet grobišta u šumi Razbojnička II. te je 27 rujna 2000. jedno ekshumirano i iz njega izvađeni ostaci 20 žrtava.

Potrebno je napomenuti kako su pohtijenju Saborske komisije kosturi iz Luga i Trnovke po razotkrivanju izvađeni i odvoženi u Zagreb, u Zavod za sudsku medicinu, gdje se, na žalost, i danas nalaze. O tome se prošle godine pisalo u dnevnim novinama. Te posmrtnе ostatke potrebno je vratiti i dostoјno ovdje pokopati u zajedničku grobnicu. To je moguće ostvariti jedino odlučnim zauzimanjem grada Bjelovara i Bjelovarsko-bilogorske županije i vježujemo da će tako i biti.

Do sada je za područje bivše općine Bjelovar utvrđeno 1950 žrtava. Na području današnjega grada Garešnice, ogranak Matice hrvatske u Garešnici je od ukupno 23 naselja popisao žrtve iz njih 10. Broj iznosi 364 stradala. Za područje grada Grubišno Polje popisano je do sada 205 žrtava, za Čazmu 145, u

Predsjednik Matice hrvatske Bjelovar pozdravlja sudionike komemoracije

pančević iz bjelovarske župe Svetе Terezije Avilske.

Program obilježavanja 58. obljetnice stradanja žrtava križnog puta Bjelovarsko-bilogorske županije započeo je otvaranjem izložbe koju su organizatori priredili u atriju Gradskog muzeja grada Bjelovara, a čijem otvaranju su prisustvovali čelnici grada i Bjelovarsko-bilogorske županije. Izložba je otvorena u srijedu 11. lipnja, a misa zadušnica služena je u četvrtak u 12 sati kraj stratišta Lug nedaleko Bjelovara. Misnom slavlju prethodila je hrvatska himna nakon čega je minutom šutnje

ne može promijeniti, kako bi neki htjeli, lažima i osporavanjem. Najveći i najkrvaviji danak platio je hrvatski narod u netom proteklom stoljeću za vrijeme II svjetskog rata i nakon njegova završetka u kojem su Hrvate i hrvatski narod između ostalog uništavale suprotstavljene ideologije. Bleiburška tragedija, odnosno Križni put nedvojbeno je najveća i najkrvavija rana. To je vrhunac stradanja hrvatskog naroda koji nije mimošao ni Bjelovar i područje Bjelovarsko-bilogorske županije koje je, nažalost, tada bilo jedno od najvećih gubilišta i neopisivih

općinama Ivanska 201, Veliki Grđevac 346, te Štefanje 123 žrtve. Ukupno 3334 stradala. Sav ovaj posao je radila i radi dragovoljno skupina hrvatskih domoljuba pod okriljem Matice hrvatske ogrank Bjelovar, donedavno kao povjerenstvo Saborske komisije, a od početka ove godine kao Odbor Matice Hrvatske Bjelovar za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava.

Ovo je veliki zločin i on je za osudu kao i svaki zločin. Mi ne smijemo biti

veterani Drugoga svjetskog rata iz Bjelovara, Bjelovarsko-bilogorske županije i Matice hrvatske ogrank Bjelovar, a vijenac je položilo i izaslanstvo grada Bjelovara. Kod spomen-križa svijeće su zapalili brojni posjetitelji, a prvi put stratište u šumi Lug kraj Bjelovara posjetili su i članovi Društva za obilježavanje grobišta ratnih i poratnih žrtava iz Varaždina koji su tom prilikom zahvalili Matici hrvatskoj Bjelovar na trudu oko održavanja i

Kod obilaska grobišta šume Lug kraj Bjelovara

zarobljenici prošlosti, već okrenuti budućnosti, jer kako reče otac Domovine, dr. Ante Starčević «narod koji zaboravlja svoju prošlost slijep ide u budućnost». Zato promičemo pamćenje istine o našoj novijoj povijesti koje, nažalost, znatno više ima u hrvatskim šumama i pamćenju naroda nego napisanu i objelodanjenu u knjigama. Istina o našoj tragičnoj prošlosti jest i treba biti pouka sadašnjosti i budućnosti kako se ne bi ponovila. Na kraju moram istaći kako se ovaj lijep okoliš spomenika i samih grobišta uređuje zahvaljujući vrijednoj pozornosti i trudu šumarije Bjelovar i posebno naporima njezina uvaženog upravitelja Milana Presečana, inače potpredsjednika Matice hrvatske ogranka Bjelovar. Danas svojem misli i molitve posvetimo svima koji su u mukotrpnoj borbi zaključno sa Domovinskim ratom dali svoj život za stvaranje hrvatske države i za opstojnost hrvatskog naroda».

Nakon mise položeni su vijenci izaslanstva Udruge Hrvatski ratni

obilježavanja grobišta na svom području, kao i na donaciji koju je Matica hrvatska Bjelovar doznačila za izgradnju spomen-križa na grobištu «Dravska šuma» u Varaždinu.

Nakon održane komemoracije prisutni su obišli iskopane jame i grobište Lug. Kod toga nisu štedjeli riječi pohvale domaćinu na lijepo njegovanoj, uređenoj i očišćenoj šumi kroz koju put vodi do samog grobišta, gdje je iz 4 jame izvađeno 169 posmrtnih ostataka žrtava poratnog razdoblju Drugoga svjetskog rata dovedenih i likvidiranih sredinom mjeseca lipnja iz Bjelovara. Jame iz kojih su izvađeni posmrtni ostaci otkopane su i obilježene križevima s upisanim brojem žrtava. Tako je iz prve jame izvađeno 68 kostura, iz 2 jame izvađeni su posmrtni ostaci 73 žrtve, u trećoj jami bili su ostaci 24 žrtve, a četvrta jama brojala je 4 žrtve. Prema izjavama prisutnih računa se da je u šumi Lug nakon rata, iza 14./15. lipnja 1945. poubijano preko tristo ljudi.

DRŪG

*Bila je rîč
i još dánâs postñji
nëki je ne spoménje
svríki je se klñni.*

*Bila je rîč
drâga, súho zlâto
dánâs je omrâžena
svi znâju zâsto.*

*Rîč tçža od gôzja
britkéja od m  ra
s nj  n su na   snami
ubij  la se br  ca.*

*DR  G je ta rîč;
k  l  ko je s  mo n  de
u nj  j b  lo,
k  l  ko lip  t  
u nj  j se je kr  lo.*

*Zlor  b  li je "DR  GOVI"
u nj  zino   mc
t  jin   v  ntima su vl  d  li
  v  eka m  cili
d  su mu ubij  li.*

*R  no je zabur  viti:
"U   mc n  r  nda
s  din ti dr  ze,
u   mc n  r  nda
na G  li   tok
  ljen te dr  ze
da t  mo s  di s  me zla
i krv  v  c r  ze".*

*N  to j  dnik r  ce:
"Razum  n dr  ze!",
a krv nevina pot  ce.*

*Tomislav Mari  c
Kuklju  canin*

U Požegi 1946.

*Po trnovom putu hodamo mi,
dok Orljava tiho žubori.
Na brijezu ukleta kuća stoji
i nevine žrtve broji.*

*U mrtvoj tišini pognute glave,
molimo i dane brojimo,
zatim mirno i ponosno
u stroju stojimo.*

*Mladost, radost i slobodu
dušmanin nam uze,
ali ljubav za domovinu
nikad ne oduze.*

Grlica Curi  

HRVATSKI BISKUP PRVI PUT U BLEIBURGU!

(Punih 58 godina od najveće hrvatske narodne tragedije, misu na bleiburškom polju održao je jedan hrvatski biskup)

Punih 58 godina od bleiburške tragedije, najvećeg pokolja u hrvatskoj povijesti, misu na bleiburškom polju održao je jedan hrvatski biskup. *Glas Koncila* izvijestio je u br. 15/2003 od 13. travnja, da se na XXVI. plenarnom zasjedanju Hrvatske biskupske konferencije, koje je završilo 3. travnja 2003., raspravljalo i o komemoraciji u Bleiburgu: "Za crkveni dio dosad je bio odgovoran dušobrižnik u Hrvatskoj katoličkoj misiji u Klagenfurtu, dok od sada to prelazi u kompetenciju Vijeća za hrvatsku inozemnu pastvu. Tako će misu na ovogodišnjoj komemoraciji predvoditi mons. Želimir Puljić, biskup dubrovački i predsjednik Vijeća HBK i BK BiH za hrvatsku inozemnu pastvu."

Radosni što smo napokon dočekali dolazak jednoga hrvatskog biskupa u Bleiburg, i ujedno tužni što je svima koji su ovozemni život napustili u proteklih pedesetosam godina ta radost bila nepravedno uskraćena, u cijelosti objavljujemo govor biskupa dubrovačkog:

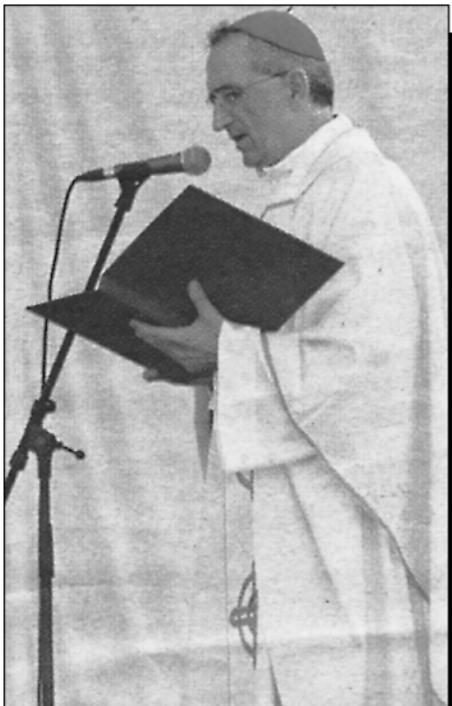
Bleiburg, 11. svibnja 2003.

Na početku misnog slavlja ovdje na Bleiburškom polju upućujem srdačnu dobrodošlicu svima i sve iskreno pozdravljam. Pozdravljam Potpredsjednika Hrvatskog sabora, predstavnika Vlade RH, našeg veleposlanika u Austriji, nazočne hrvatske sabornike i predstavnike političkih stranaka kao i predstavnike Udruga kojima je Bleiburg znamen i zavjetni spomen! Pozdravljam dušobrižnika fra Matu Pranjića iz Klagenfurta koji me pozvao predvoditi ovo misno slavlje. U ovoj prigodi mislimo na sve naše misionare koji su desetljećima skrbili o našim ljudima u inozemstvu. Danas se, pak, posebno sjećamo duhovnog viteza don Vilima Cecelje, koji je ustajno i s ljubavlju čuvao spomen na ove žrtve. Pozdravljam i članove Počasnog bleiburškog voda koji trajno skrbe o ovom mjestu hrvatskog Holocasta.

Zahvalni smo austrijskoj pokrajinskoj i mjesnoj vlasti što su nam njihove službe danas na usluzi. Liebe Freunde und Nachbarn - herzlichen Dank! Pozdravljam sve vas koji ste iz Hrvatske, Bosne i Hercegovine, iz Austrije, iz Europe i cijelo svijeta došli pokazati kako želite čuvati časnu uspomenu na poginule i nestale u bleiburškoj tragediji. Na koncu pozdravljam sve vas koji posredstvom obavijesnih sredstava: račun-

ala, TV i radio postaja pratite ovaj spomenčin na Bleiburškom polju.

Sinoć je ovdje u Bleiburgu predstavljena knjiga "Čuvari bleiburške tragedije" (uredili: dr. Jurčević, Esih, Vukušić). U predgovoru knjige akademik Jelčić piše kako se od Krbave (1493), preko pogibije

*Mons. dr. Želimir Puljić,
biskup dubrovački*

Zrinskih i Frankopana (1671) do Bleiburga (1945) provlači prepoznatljivu našeg hrvatskog mučeništva. No, premda su se spomenute nacionalne tragedije događale u različitim povijesnim okolnostima i s različitim protivnicima (Krbava s Turcima, pogibija Zrinskih i Frankopana s Habsburgovcima, Bleiburg s partizanima), akademik Jelčić piše kako sve tri tragedije imaju zajedničku osobinu: prijevaru. Na Krbavskom polju, naime, hrvatske su čete pod zapovjedništvom bana Derenčina navedene u zasjedu i napadnute s leđa. Tada je okrutnošću turske sile poginuo cvijet hrvatske vojske i hrvatskog plemstva. Manje od dva stoljeća kasnije hrvatski su velikaši došli u Beč vjerujući carskoj riječi te postali žrtve izdaje europske diplomacije i prijevare bečkog dvora. A što reći o Bleiburgu, gdje su britanski časnici nečasno i sramotno izručili neporaženu hrvatsku vojsku i civile jugoslavenskim

komunistima upravo ovdje, na ovom polju gdje im svake godine spomen održavamo?!

Stoga, danas u našim molitvama oživljaju uspomene na znane i neznane stradalnike po logorima i grobišta od Draževograda do Maribora do Ogulina i Gospića, od Maceljskih šuma i Jazovke do Jasenovca, Gline i Kozare, od Križevaca i Bjelovara do Srijemske Mitrovice, Sarajeva, Foče, Zenice i Mostara. Okupljeni u znaku vjere, molitve i poštovanja prema žrtvama našeg "najznačajnijeg kolektivnog povijesnog spomena koje je svetogrdno zatirano, brojčano umanjivano, nametnutim mukom prešućivano" (dr. Roščić), želimo ovdje osluhnuti poruku i nadahnuti našeg trajnog znamena Bleiburga, te moliti kako bi nam uskrsna vjera svjetlila u tami, bila snaga u klonićima i pouzdanje u sumnjama. Od stoljeća sedmog do domovinskog - obrambenog rata (do svježeg grobnog humka generala Bobetka) Hrvati brane, i samo brane, svoju zemlju, svoj narod i svoju vjeru. U tog grčevitoj borbi kroz stoljeća teško je bilo proći bez rana, bez ljage i bez ožiljaka.

Danas se slučajno (ako slučaj postoji) obilježavaju dva spomen skupa pod državnim pokroviteljstvom: ovdje u Bleiburgu i u Jasenovcu. Mi, ovdje okupljeni danas iskrene duše molimo za sve nevino stradale na bilo kojem bojištu. I dok se iskrenim kajanjem za grijeha i propuste pripremamo na pomirenje s Bogom u misnoj žrtvi, pozivamo sve Hrvate i sve ljude dobre volje neka se izmire među sobom. Samo međusobno pomiren narod može graditi sretniju budućnost svome potomstvu i napredovati u hodu prema Bogu, konačnom cilju i vječnoj sreći. Apostol Pavao piše svojim Korinćanima: "Bog vas po nama nagovara. Umjesto Krista zaklinjemo: dajte, pomirite se s Bogom" (2 Kor 5, 20). A mi s ovog krvlju natopljenog mjesta nadodajmo: zaklinjemo vas, pomirite se među sobom!

Naše današnje zborovanje obilježeno je duhom hodočašćenja. Ovdje su se okupili štovatelji žrtava Bleiburga, križnog puta kao i svih drugih stradalnika iz II. svjetskog rata i paraća. A kad se nađemo u svetištu mi se osjećamo posebno smireni i duhom raspoloženi. Molimo, pjevamo i puštamo neka prorade one nečujne i nevidljive antene koje nas povezuju s drugim i drugaćijim svijetom. S molitvom na usnama, s nakanom u srcu i krunicom u

ruči idemo, hodočastimo i pjevamo. Okupljeni na ovom mjestu zalivenom krvlju bleiburških žrtava i sabrani oko žrtvenog oltara čujemo Isusov poziv: Dodite k meni svi vi umorni i opterećeni i ja će vas okrijepiti. Gospodin nas poziva na gozbu Riječi i Euharistije. Ali, zove nas i na obraćenje. Pokajmo se za grijehu i propuste kako bismo dostoјno proslavili svetu misnu otajstva.

Na početku Mise rekao sam kako se u svetištima obično osjećamo smirenji i duhom raspoloženi, te uz molitvu i pjesmu neka prorade one nevidljive antene koje nas povezuju s drugim i drugačijim svijetom. No, nimalo se ne bih začudio ako bi mi netko danas rekao: biskupe, ja se ovdje ne osjećam kao na hodočašću. Nemiran sam i najradije bih vikao. Bio sam, naime, kao dijete sudionik strašnih dogadaja i stradanja nevinih ljudi ovdje na bleiburškom polju. Gledao sam vlastitim očima ubijanja i mučenja nedužnih civila. Slušao krikove i zapomaganja djece i žena. Dugo zbog toga nisam mogao ni spavati, ni miran biti. Preživio sam, hvala Bogu, sve te strahote. Ali, ne mogu se oslobođiti potresnih slika koje su mi se duboko urezale u pamet i dušu. One me pritišću. One su mora duše moje. Svaki put kad se spomene Bleiburg, to malo mjesto na austrijsko-slovenskoj granici, na putu između Dravograda i Kagenfurta, mene srsni produ.

Eto, to malo mjesto postalo je sintagmom najvećeg stradanja Hrvata u XX. stoljeću. Znamo kako su u prigodi povlačenja pred partizanima vojnici hrvatskih oružanih snaga s velikim brojem civila krenuli početkom svibnja 1945. prema Austriji s namjerom tražiti zaštitu kod Engleza i Amerikanaca. Međutim, ovdje na ovom polju Englezi su zaustavili mnoštvo hrvatskih vojnika i civila, žena i djece. Zatražili su od hrvatskog vrhovništva neka se predaju partizanima u roku od jednog sata. Kako ih nisu nagovorili da se predaju, otvorena je vatra iz partizanskih redova i započelo brutalno ubijanje ljudi u obruču. Kad su nakon toga istaknute bijele zastave preživjele zarobljenike su preuzele jugoslavenske vojne jedinice. I započeo je njihov "križni put" praćen mučenjem i progonima od logora do logora preko Slovenije, Hrvatske, BiH do Makedonije.

U toj koloni smrti bio je među ostalim i Ivan, koji u svojoj bilježnici zapisa kako je preživio pokolj u Bleiburgu, izdržao muke i glad na križnom putu, te dospio u istočni logor u Mostaru. Tamo se svakog jutra prozivalo skupinu zarobljenika koji su onda nestajali. Među logorašima se govorilo kako vjerojatno idu na rad u druga

mesta. A njih je zapravo noć gutala. I Ivan je jednog jutra u srpnju 1945. godine s grupom prozvanih zatvorenika imao biti likvidiran. Kad je njegov rođak Vido prepoznao vodnika -bivšeg četnika- koji je prozivao zatvorenike tog jutra, upitao je kuda to vode njegovog rođaka Ivana. A kad mu je ovaj drsko odgovorio "ta valjda on zna u kakvoj su ga vojsci zarobili",

postao jednom od sudbonosnih tema i pitanja novije hrvatske historiografije i čeka na povijesnu rehabilitaciju. Valja utvrditi i vrednovati sudionike Bleiburške tragedije te o tome izreći sigurne podatke pred domaćom i svjetskom javnošću. Braća Hrvatskog Zmaja u prigodi 50-te obljetnice stradanja postavili su ovdje spomen ploču bleiburškim žrtvama i stradalni-

Bleiburg, spomen-obilježje

Vido mu je odvratio da mu je poznato kakvu je kokardu on (vodnik) nosio prije nego se preobukao u partizane. Tada je vodnik vratio Ivana i on je ostao živ.

Zanimljiv je detalj iz Ivanovih bilježnica kako su se ponašali "osloboditelji" koji su preostale Hrvate oslobađali od svega što su imali, otimajući im stoku i imovinu i odvodeći ih na prisilne radove. Ivan se prisjeća kako je jednog dana pošao s ocem u grad tražiti pravo glasa. I kad je to obrazložio jednom oficiru kojeg je otprije poznavao, čuo je "utješan" odgovor: "Da ti tko glavu skine, nemaš pravo pitati pravo glasa!" Ivan je tada shvatio u čemu se sastojalo to "oslobodenje".

Bleiburg je stoga metafora stradanja Hrvata, kako ovdje na ovom polju, u svibnju 1945., tako i na križnom putu, kao i svim drugim mjestima patnje, ubijanja, s presudama i osudama bez dokaza i krivnje u poratnom razdoblju. Bleiburška tragedija bila je kroz 50 godina negirana u historiografiji i proskribirana kao opasna tema o kojoj se nije smjelo govoriti. Nakon sloma komunističke Jugoslavije i uspostave demokratske, slobodne i neovisne Republike Hrvatske Bleiburg je

cima križnog puta sa znakovitim tekstrom: "Hrvatska će se uvijek sjećati svojih sinova i kćeri koji su ubijeni jer su ljubili svoj rod i dom hrvatski". Hrvatska će se uvijek sjećati... Posebice je dobro i znakovito što je te godine obljetnica proslavljenja pod pokroviteljstvom Hrvatskog Sabora. Tako se ova tužna tragedija pretvorila u svehrvatsku nacionalnu brigu kako ne bi isčezla iz pamćenja ljudi.

Svake godine duboko potrese sjećanje na pogibiju hrvatskih vojnika i civila ovdje i na križnom putu. Koliko je samo suza proliveno zbog njihove smrti? Koliko je obitelji zavijeno u crno? U nama se budi suočenje sa svima koji su bili pogođeni tom tragedijom. Brišući suze dižemo srca prema nebu i molimo mir i blagoslov zemlji i narodu koji je nastрадao. No, ne krijemo osjećaje zbumnosti zašto je Bog dopustio da zlo triumfira, a on se "povukao u neprobojnu šutnju" iz koje ne odgovara na teška pitanja tolikih Jobova današnjice. "Gde si, Bože? Zašto šutiš? - pita se E. Wiesel u jednom svom djelu ("Židov danas"). "Koljači ubijaju, a ti nijemo gledaš? Gde si?!" Naš Tin Ujević simbolično sažimlje

krikove tisuća jadnika i prognanika pa pjeva:

"Koliko puta iz te crne jame
digosmo nebu ruke pune gnjeva!
Koliko puta povrh oštре slame,
vrisnusmo mržnjom svetih hvalospjeva".

Koliko puta? Zbunjuje nas činjenica što se o često događalo u našoj povijesti. Od Krbave preko Bečkog Novog Mjesta do Bleiburga; i od Bleiburga preko Vukovara, do Škabrnje i Dubrovnika?! Koliko samo puta... "digosmo nebu ruke pune gnjeva!"

Kad smo prije nekoliko tjedana razmatrali muku Isusovu i njegov križni put bili smo također zbumeni i iznenadeni. Zbumila nas je činjenica kako Bog plače, pomoći traži i umire na križu, a nebo šuti. A iznenadeni smo bili držanjem svijeta, slabošću apostola, prevrtljivošću i oportunizmom Pilata koji zbog političkog karijerizma žrtvova Isusa, iako "na njemu ne nađe nikakve krivice". Koliko je samo nevino osuđenih Hrvata odležalo po turskim, austrougarskim, jugoslavenskim, europskim i međunarodnim sudnicama i zatvorima diljem svijeta?!

No, Božja smrt na Golgoti za vjernike nije uzaludna. Obasjana svjetлом uskrsnuća ona dobiva posebno značenje i postaje izvorom života. Jer, otkad je Bog umro na križu, nema patnika koji mu nije blizak i drag. Bliski su mu svi koji krvare od duševnih patnja i fizičkih muka, koji su proganjani i nepravedno osudivani, koje pritiše križ kleveta, prijevara, ogovaranja i laži, koji su čuli (ili će čuti) sličnu "Pilatovu presudu" zbog ove ili one politike. No, zahvalni za veliku milost koju imamo zaslugom muke i smrti gospodina našega Isusa Krista, žarko ćemo moliti neka križni putovi naših sunarodnjaka skupa s neizmjernom vrijednošću Kristove Predragocjene Krvi budu zalogom njihovog vječnog spasenja u nebu, a njihovim potomcima utjeha, nadahnute i snaga.

Poučeni gorkim iskustvom 20. stoljeća kad su opake ideologije fašizma, nacizma i komunizma posijale Europom sjeme razdora, mržnje, zlobe i uništavanja, što je urodilo milijunskim žrtvama Prvog i Drugog svjetskog rata, mi Hrvati katolici, okupljeni na ovom hodočasničkom mjestu stradanja naše braće i očeva ovdje danas javno isповijedamo kako ne pristajemo na zov grobija i miris baruta, na hladni huk smrti, mržnje i razaranja što već decenijama zagađuje podneblje ovog dijela Europe. Znajući kako ne ubijaju

ljude puščana zrna koja dolaze iz strojnica, već izopaćena srca koja drže ruku na obaraču, mi štovatelji bleiburških žrtava prihvaćamo trajni poziv Crkve koja se ne umara poticati svoju djecu na obraćene jer zna kako iz obraćenog srca proizlaze: "ljudav, mir, dobrota, milosrđe, praštanje, srdačnost i zahvalnost".

Ovo naše zborovanje i hodočašće stoga nije "govor mržnje" kako nam se često znalo spočitavati jer smo se usudili spominjati žrtve koje su stradale i komuniste koji su ih ubijali, kao i Engleze koji su ih goloruke izručili. Ovo je zborovanje poziv na svjedočenje utopije mira i ljubavi, poziv biti nositeljima nade, protivnicima besmisla i mržnje, a prorocima smisla, pravednosti i sporazumijevanja, što se može ostvarivati samo ako se molitva useli u srca ljudi i u domove obitelji. A mi smo danas kao jedna molitvena obitelj koja je svjesna kako samo molitva i sakramentalni život donosi mir srca; a mir srca je srce mira. Želja nam je stoga neka takav mir postane dio dnevne higijene svakoga od nas, kako bi nas Gospodin očuvao od "kuge, glada i rata!" i udijelio trajno našoj Domovini toliko žuđeni mir i slobodu!

Naše vrijeme traži stvaratelje svijeta, nove i drugačije Hrvatske, nove i drugačije Europe. Na potezu su angažirani kršćani, zaljubljenici i propovjednici Kristovog križa; kršćani koji se nadaju, vjeruju i ljube. Pred iskustvom netrpeljivosti zbog čega je Europa gorjela u plamenu mržnje i prezira, mi poklonici Kristova križa i štovatelji križnog puta naše braće po krvi i vjeri, osjećamo se pozvanima danas svjedočiti i propovijediti utopiju mira, ljubavi, praštanja i povjerenja. Zahvalni Bogu za sve, a posebice za naše očeve koji su stoljećima bili postojani i vjerni svojim korijenima i svojoj povijesti koja je često bila obilježena znakom križa, obraćamo se na koncu Mariji s kojom je povezana naša prošlost i sadašnjost. Ponosni na svoje kršćansko i hrvatsko ime, molimo Gospu, koja majčinski osjeća dramu borbe dobra i zla, svjetla i tame, neka nam zasine svojim nebeskim svjetlom. Neka njezinim zagovorom i našim ljudskim naporom u Hrvatskoj svane vrijeme blagoslovljenog i trajnog mira u istini i ljubavi. Naše nastojanje Boga priznavati, život poštivati, sakramente slaviti, Crkvu voljeti i Bogu se moliti, stavljamo danas pod okrilje one koja je "nada svijeta i zora spasenja". Amen.

**mons. Dr. Želimir Puljić,
biskup dubrovački**

Ćelija

Nova Ves 1946.

Gospodi: Amaliji Bobinac

*Stražar me gurnu
kroz vrata.
Gospoda u krvnu
za ruku me hvata.
Deset nas je
u ćeliji.
Kroz rešetke
sunce zlati
bijele stijene.
Nad glavama
dva grozda stjenica.*

*U dvorištu
nemirne sjene.
Metež
vika
Na tratinu
ratnik
ko slika.
Zvekeće
judin
zlatnik.*

*Kopačkama skaču
po mladome tijelu
Isuse, Marijo
razlijevaju se zvuci.
Na zgrčenoj pesti
krunicu se njiše.
Ispružene noge
i sruštene ruke.
Sve tiše je tiše...*

Višnja Sever

Fra Mijo Runović

*fra Mijo Runović
zatrpa
ponor
su desetak slova
iskiti knjigu
dugovitu:
svako slovo
u puno godina
u svakom piše
po jedno
stoljeće
napisa
opisa
spozna*

Mario Bilić

GALICA OROSILA USPOMENE

U četvrtak - 15. svibnja, 2003. godine, na Galici - vlašićkoj zaravni, što se na tome dijelu vrletnim stijenama okomila iznad samoga Travnika, okupio se veliki broj Hrvata. Ispod križa i s povodom...

Poštovanje i ljubav iz srdaca, pretočeni u slova isklesana u stamenoj stijeni skromnog obilježja, neizbrisivo su, još jednom, istaknula imena: **Zoran Tomić, Pe-rica Lukić, Mate, Slavko i Luka Ba-bić, Slavko Pendeš, Slavko Di-dak, Ivo Stojak, Dragan i Mirko Rimac, Stipe Jerkić, Tadija Marjanović, Ivo Martinović i Žarko Meljančić...** Naime, prošlo je točno 11 godina od onog dana, kada je 14 ovih odvažnih muževa i mladića, pripadnika brigade HVO-a "Travnička", položilo svoje živote u obrani Hrvata ovog podneblja. Nisu ustuknuli ni pred onima što su dugometnim i svakim drugim, samo njima dometnim, arsenalom "jugoostavštine" uspjeli zastrašiti skoro cijeli svijet: do zadnjeg su se daha borili i smrću svojom nastavili lozu nepokorenosti i postojanosti Hrvata uz Lašvu - neprekinutu sponu k sretnjoj budućnosti svog naroda i njegovih naraštaja...

Dok je u nizini vladalo ugodno osjećenje, na Galici, na više od 1500 m nadmorske visine, magla i iz nje prokappa rosljina, stvarale su privid zatišja pred nepogodu. No, toplija odjeća i, nadasve, toplina u srcima "hodočasnika", odoljela su svim iskušenjima. Priličan broj njih doista je došao "na noge", a poneki i biciklima, žečeći i na taj način odati priznanje i pokloniti se njihovoj velikoj žrtvi. Kao što i priliči ovakvim događanjima, nakon svečanog polaganja vjenaca preživjelih kolega - bojovnika, predstavnika političkih

struktura i udruga proisteklih iz Dobovinskog rata, održana je i sveta misa koju je, uz nazočnost većeg broja svećenika okolnih župa, predvodio fra **Ivo Kramar** - župnik župe Ovčareva, kojoj i pripada ovaj lokalitet.

Vladimir Bundić

Zdravko Brkić, jedan od preživjelih, kojiiza sebe ima i iskustvo Manjače

EPIGRAMI

Nacionalni barjadi su visoko i dobro stoje.
Demokratski ne znamo ni kakve su boje.

Ivan Dujmović

Što smo bliži istini
sve nam više rade o glavi.
Zato je ponekad dobro znati
kako istinu tkati.

Ivan Dujmović

OČEKUJEM NJU

Izjutra
Očekujem nju
Vlažnu
I hladnu
Punu strahova
Prepostavljam
Prilikom posljednjeg susreta
Na vrhovima bijelih prstiju
Dočekat ću nju
Kao ljepotu jutra
Nalazim se sam u očajanju.

Bruno Zorić

POMOĆ POLITIČKOM ZATVORENIKU

Od zaključenja lipanskog broja našeg mjeseca, svojim su prilozima nje-govo daljnje izlaženje pomogli:

Ante	Škobić	Zagreb	100,00 kn
Jakov	Vulić	Vinkovci	600,00 kn
Kaja	Pereković	Zagreb	3.000,00 kn
Zdenko	Bakula	Podcrkavlje	200,00 kn
Mladen	Jakiša	Čapljina	92,00 kn
Branko	Rakarić	Zagreb	300,00 kn
Slavko	Horvat	Zagreb	500,00 kn
\uro	Filips	Zagreb	1.000,00 kn
Veljko	Petričić	Zagreb	200,00 kn
Ivan	Javor	Zagreb	200,00 kn
Nedjeljko	Komar	Zagreb	400,00 kn
Marija	Macukić	Zagreb	100,00 kn
Pavao	Šimunić	Sisak	300,00 kn
Vladimir	Vražić	Sisak	300,00 kn
Luka	Filipović	Sunja	300,00 kn
U k u p n o			7.592,00 kn

Zahvaljujemo se darovateljima, te se i ubuduće preporučujemo njihovoj susretljivosti.

HOĆE LI VARAŽDIN DOBITI TRG KOMUNISTIČKIH ŽRTAVA?

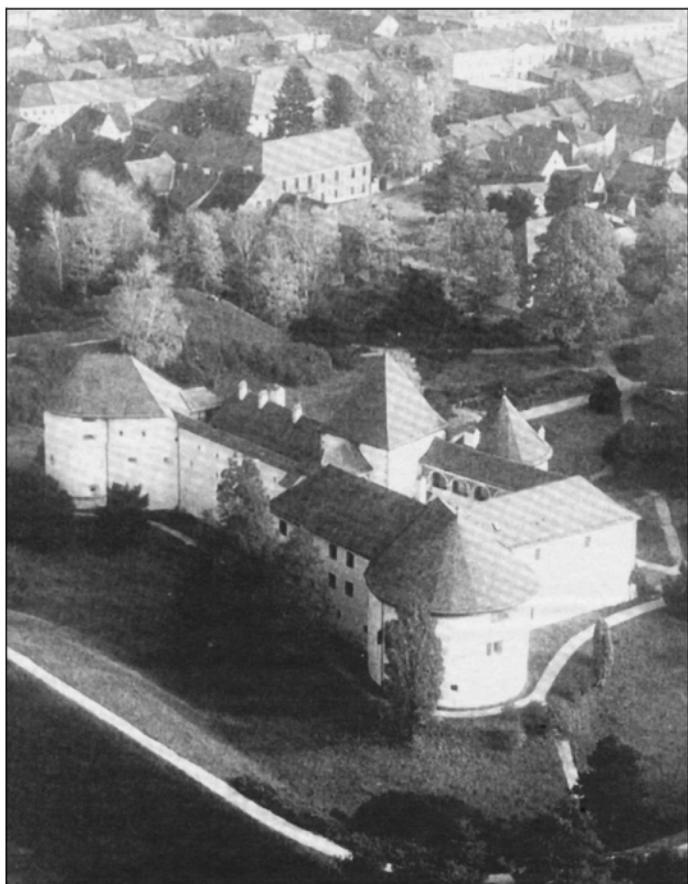
Od 1945. do 1990. jugo-slavenske su komunističke vlasti ubile ova 94 Varaždinca:

1. Stjepan Herman
2. Ivica Naglić
3. Ivan Damjanović
4. Katarina Dopša
5. Josip Belošević
6. Josip Belošević ml.
7. Boris Kanovnik
8. Drago Črep
9. Ivica Potplatnik
10. Valent Poslančec
11. Rikard Ritmanić
12. Đuro Fluks
13. Zvonimir Mance
14. Vladimir Gerčan
15. Franjo Galinec
16. Tomislav Košić st.
17. Anica Dopša
18. Vjekoslav Dopša
19. Dragutin Mintas
20. Mladen Merlić
21. Milivoj Lazar
22. Slavko Lazar
23. Vladoj Lazar
24. Josip Kalajdžić župnik
25. Zvonimir Zubanjek
26. Nikola Kesegi
27. Luka Novak
28. Đuro Radačić
29. Stjepan Uročić
30. Juraj Ratković
31. Božidar Kunst
32. Josip Kaštelan
33. Ivan Krog
34. Šimun Norak
35. Ivan Culjak
36. Josip Pintarić

Piše:

Josip DOPŠA

37. Tomo Topljak
38. Zvonimir Fribec
39. Rudolf Jurinec
40. Josip Žigmund
41. Mirko Habek
42. Igor Madaroš
43. Franjo Medić
44. Đuro Hojski
45. Krunoslav Dumbović
46. Karlo Levicki
47. Viktor Ožeg
48. Franjo Slaviček
49. Ivan Šamec
50. Vjekoslav Jambrošić
51. Dragutin Perko
52. Silvestar Bencek
53. Milan Kušek
54. Stjepan Blažić
55. Milan Horvat
56. Nikola Jajčević
57. Mato Vodopija
58. Zvonimir Ipša
59. Tomislav Stanković
60. Jeronim Brodar
61. Nikola Mirković
62. Josip Gregov
63. Ivan Zabavik
64. Stjepan Hršak
65. Milan Kraus
66. Marko Korčić
67. Albert Paulin
68. Andrija Križ
69. Franjo Benjak
70. Metel Ožegović
71. Emilija Ožegović
72. Gjuro Herman
73. Antun Osko
74. Franjo Benček
75. Ivan Ivančić
76. Dr. Hijacint Biščan
77. Danijel Nušak
78. Zvonimir Dumbović
79. Božidar Oštirić
80. Barbara Tkalčec
81. Josipa Makar
82. Rudolf Kovačić
83. Gabrijel Šimunčić
84. Dr. Vjekoslav Kresić
85. Stjepan Milec
86. Josip Markulin
87. Stanko Rijavec
88. Zdravko Berković
89. Ivan Elipetić
90. Dr. Mihajlo Stepčišin
91. Dr. Bosilj Baricki
92. Nada Halužan
93. Liza Ehl
94. Juraj Ehl

Varaždin

Ovaj popis nije konačan. No, i on je dovoljan razlog da grad Varaždin izrazi svoje pamćenje i suočenje s nevinim žrtvama, na način da se jednomu trgu ili ulici dade ime varaždinskih žrtava komunističkog terora.

17. LIPNJA - DAN OTPORA KOMUNISTIČKOJ DIKTATURI!

17. lipnja 1953. nije običan dan. To je dan kojega se s ponosom trebaju sjećati sve žrtve komunističke diktature. Povod je osvještenja kako je važna hrabrost za izražavanje vlastite misli. Ovaj dan doraslosti trebale bi slaviti sve žrtve komunizma kao što Francuzi slave juriš na Bastilleu. Tamo, u Parizu, u lipnju 1953. na pr ovjednom skupu zbog gušenja radničkih prosvjeda u Berlinu govorio je **Albert Camus**: «*Ovdje smo se okupili, jer su radnici u Berlinu riskirali da, nakon što je od one iste ruke, od koje su smjeli očekivati solidarnost, u njih strijeljano, budu izdani. Radnički ustank u Berlinu, u kojem su odbili prihvati povećanje norme i logično njihovo traženje slobodnih izbora, ovaj ustank, zar ne bi to nama trebala biti pouka. I ako se igdje na svijetu goloruki radnik suprotstavi tenku i viče da ne želi biti rob: Tko smo mi, da ostanemo ravnodušni!*»

Demonstranti 17. lipnja 1953.
na Brandeburškim vratima

A kako je počelo? Još je **Staljin** bio živ. Nekadašnji saveznici u borbi protiv nacionalsocijalizma postali su više nego rivali. U Zapadnoj Njemačkoj zbili su se slobodni izbori, njemačko gospodarsko čudo poprimalo uvjerljivi oblik, a životni standad poboljšavao. Osnovan je NATO, naoružava se Zapadna Njemačka. U sovjetskoj zoni Nijemci nemaju vojsku, nego samo policiju u vojarnama (kasernirana policija), a sovjetska Crvena armija broji

Piše:

Jure KNEZOVIC

20.000 vojnika i 600 tenkova. Koncem svibnja 1952. sklopila je Savezna Republika Njemačka sa zapadnim silama Njemački ugovor i na taj način uvela Zapadnu Njemačku u zapadne integracije, te ponovno dobila njemačku suverenost. Staljin je to htio sprječiti i ponudio Njemačkoj ujedinjenje pod uvjetom međublokovske neutralnosti, nadajući se na taj način preko svojih satelita u sovjetskoj zoni i u cijeloj Njemačkoj, slično kao u Čehoslovačkoj, instalirati komunizam. To su zapadne sile odbile.

DDR u funkciji komunističkog imperijalizma

U travnju 1952. primio je Staljin u Kremlju **Wilhelma Piecka**, predsjednika DDR-a. Tadašnjoj liniji istočnonjemačkih komunista za rušenjem zapadnonjemačke vlade Staljin je dao zeleno svjetlo. Generalisimus je tom prigodom zapovjedio da DDR mora uspostaviti vojsku od 300.000 vojnika, učvršćenje «demarkacijske linije» i pojačanje borbe protiv klasnih neprijatelja u DDR-u. Oružje su mogli kupiti kod svoga saveznika SSSR-a, ali odkud novac i još k tome za toliku vojsku. Recept je i nama poznat, ako se sjetimo **Titova** «stezanja kaiša». Drugovi su na sjednici CK 14. svibnja 1953. odlučili da se radnicima povisi norma za najmanje 10 posto i da ta povišica treba stupiti na snagu 30. svibnja 1953. na **Ulbrichtov** rođendan, te tako namaknu proračunska potrebna sredstva. Norme su ionako bile previsoke, pa je nova povišica značila smanjenje plaća za najmanje 10 posto što radništvo nije nikako prihvaćalo.

Staljin se međutim 5. ožujka 1953. preselio u pakao, a kolektivno vodstvo u Moskvi počelo destaljinizaciju. U DDR-u su na vlasti ortodoksnii staljin-

isti, drugovi iz Kominterne na čelu s Ulbrichtom koji se drže zadanog «kursa», premda novo sovjetsko vodstvo utvrđuje da je «ubrzana izgradnja socijalizma» u DDR-u bila pogreška, jer je iz toga raja samo u prva četiri mjeseca 1953. pobeglo na Zapad 120.000 građana. Ministar vanjskih poslova **Andrej Gromyko** bilježi da je na sastanku sovjetskoga kolektivnog vodstva početkom lipnja 1953. drugi čovjek vodstva, **Berija** bio sljedećeg mišljenja: «DDR? Koju vrijednost ima ta DDR? Ona nije čak ni prava država. Održava se zahvaljujući sovjetskim trupama čak i ako ju mi nazivamo Njemačkom Demokratskom Republikom.» **Hruščov** i **Molotov** u replici Beriji bili su za održanje DDR-a, a u zaključku CK KPb SSSR-a od 7. lipnja 1953. piše da su «Berijini prijedlozi išli za tim, da se put izgradnje socijalizma u DDR-u napusti a zauzme kurs pretvaranja DDR-a u građansku državu, što je identično izravnoj kapitulaciji pred imperijalističkim snagama.»

U DDR-u se provodila zacrtana linija zaoštravanja klasne borbe. Uvedeno je kao kazneno djelo porezno dugovanje i neispunjenoj obvezu. Samo za deset mjeseci povećao se za 10.000 broj uznika na 47.000 a k tome treba pribrojiti i 20.000 u istražnim zatvorima, pa je ukupna brojka iznosila 67.000 zatvorenih osoba. Ove brojke objašnjavaju zašto su demonstranti 17. lipnja 1953. imali za cilj i oslobađanje zatvorenika.

Što je znala Moskva, jasno je već prije bilo moskovskim kvislincima u DDR-u. Naslućivali su da bi moglo biti bure, pa je «nepogrješiva partija» režirala za svaki slučaj i novi uspjeh. Popustila je svim slojevima društva, čak i protestantskoj crkvi, samo radnicima nije. Omražene norme su ostale. Štoviše, 16. lipnja objavljen je komentar dopredsjednika Slobodnih sindikata u sindikalnom listu «Trübne» u kojem on najavljuje: «Zaključci o povišici norme su potpuno ispravni.»

Nakon početka jutarnje smjene ujutro u 6 sati raspravljuju uzrujano građevinski radnici, koji se ovim komentarom osjećaju isprovocirani. Upravo radnici na Bloku 40 u Staljinovoj aleji i na obližnjem gradilištu bolnice u Friedrichhainu, prvi su pokidali propagandne plakate komunističke SED. Građevinski radnici u Njemačkoj tradicionalno su najbolje plaćeni radnici i kod njih je tradičionalno izgrađen osjećaj solidarnosti, a to ih je potaklo na otvoreni ustanak. Samouvereni su, disciplinirani i ljuti. Prvim demonstratima iz Staljinove aleje brzo se priključuju stotine, zatim tisuće građevinskih radnika. Njihov vod je koji je opkolio zgradu ministarstava i čiji se prosvjed u samo nekoliko sati pretvorio u bunt i zov za slobodom, za razvlašćivanjem omražene komunističke partije i za ujedinjenjem Njemačke.

U noći na 17. lipnja trče Ulbricht i Grotewohl u Sovjetski stožer na kon-

BEFEHL des Militärkommandanten des sowjetischen Sektors von Berlin

Betrifft: Erklärung des Ausnahmezustandes im sowjetischen Sektor von Berlin

Für die Herbeiführung einer festen öffentlichen Ordnung im sowjetischen Sektor von Berlin wird befohlen:

- 1. Ab 15.00 Uhr des 17. Juni 1953 wird im sowjetischen Sektor von Berlin der Ausnahmezustand verhängt.**
- 2. Alle Demonstrationen, Versammlungen, Kundgebungen und sonstige Menschenansammlungen über 3 Personen werden auf Straßen und Plätzen wie auch in öffentlichen Gebäuden verboten.**
- 3. Jeglicher Verkehr von Fußgängern und der Verkehr von Kraftfahrzeugen wird von 9 Uhr abends bis 5 Uhr morgens verboten.**
- 4. Diejenigen, die gegen diesen Befehl verstößen, werden nach den Kriegsgesetzen bestraft.**

MILITÄRKOMMANDANT
DES SOWJETISCHEN SEKTORS
VON BERLIN
Generalmajor Dibrowa

Berlin, den 17. Juni 1953

Proglas o uvo|enju izvanrednog stanja

ferenciju s Vladimirom Semjonovim, visokim sovjetskim komesarom i maršalom Andrejem Grečkom, zapovjednikom sovjetske armije u DDR-u.

U rano jutro 17. lipnja ruski tenkovi kreći se u smjeru središta grada. O generalnom štrajku javno nitko ne govori. Promičbom od usta do usta, preko željezničkih telefona od grada do grada širile su se vijesti o štrajku. Slobodni radio Rias oko 13:00 sati objavljuje prvu vijest o demonstracijama. Poslije toga izvještava bez prestanka o događajima, ali ne poziva na generalni štrajk.

Ustanak bez vođe

U razrušenom Berlinu građevinski radnici imali su pune ruke posla. Udarne brigade zidara i tesara dovođene su na najelitnija gradilišta, a takvo je bez sumnje smjelo biti gradilište u Stalinallee (Aleji J.V. Staljina) u centru Berlina. Tamo su dove-

GOVOR MARKUSA MECKELA

Markus Meckel, član Njemačkog Bundestaga: Riječi sjećanja kod službenog polaganja vijenaca za žrtve 17. lipnja 1953., prigodom 50. obljetnice, 17. lipnja 2003.:

“Poštovani gospodine Savezni predsjedniče, poštovani gospodine predsjedniče Bundestaga, poštovani gospodine Savezni kancelaru, poštovani gospodine predsjedniče Bundesrata, poštovane dame i gospodo!

Mi smo danas ovdje, da se sjetimo žrtava, koje su za narodnog ustanka u DDR-u u danima oko 17. lipnja 1953. poginule ili kasnije radi otpora protiv komunističke diktature trpjeli na razne načine. Ovdje na ovom groblju sahranjeno je 23. lipnja 1953. osam demonstranata, koji su prije u zapadno-berlinskim bolnicama podlegli ranama. Na komemoraciji u Schönebergu nazočilo je više od 100.000 Berlinčanki i Berlinčana.

Pred 50 godina bilo je više od milijun ljudi, koji su se usudili slijediti poziv – neki su danas među nama, a te posebno srdačno pozdravljaju! Ustali su se u prvom redu zbog povišice norme, ipak vrlo brzo i protiv komunističke vlasti SED-a i podjele Njemačke. Ukrzo je od okupljanja radništva u Staljinovoj aleji u Berlinu nastao široki narodni ustanak u cijeloj zemlji za Slobodu, Pravdu i Jedinstvo. Nije postojala organizacija, čak ni revolucionarna, koja bi to u zemlji pripremila. Samo informacija o prvom ustanku djelovala je kao iskra; u 700 gradova i općina dogodile su se demonstracije, skupovi, štrajkovi!

Bez sovjetskih tenkova komunistička vlast SED-a bila bi kroz narodni ustanak odbačena. Ovako je ustanak ugušen. Mi ni danas ne znamo točno, između 50 i 125 ustanika snašla je smrt, daleko iznad 10.000 je uhićeno, više od 2.750 osuđeno, neki na dugogodišnje kazne, a neki na smrt.

Ustanak 17. lipnja 1953. predočio je Nijemcima iz Istoka i Zapada, na do tada ne viđen način, vlastitu nemoc. Komunistički SED-ov režim nije se mogao svladati sve dok ga je štitio Sovjetski Savez. Ni Zapadne sile nisu se usudile – unatoč promičbi – dirati u status quo, jer je na horizontu stajalo strašilo svjetskoga rata.

Iako ovaj ustanak od 17. lipnja 1953. nije pogodio svoju metu – ipak je on bitan događaj u njemačkoj slobodarskoj i demokratskoj povijesti. Događaj je koji mi danas na Istriku i Zapadu moramo ponovno otkriti. Nekoliko dana nakon ustanka pozvala je Marion Dönhoff 17. lipnja velikim simboličkim danom njemačke povijesti – i ne samo za nju. I predložila ga u buduće za nacionalni praznik njemačkog ujedinjenja...

Drugačije se dogodilo. Zbog toga možemo biti sretniji da on kod svoje 50. obljetnice uživa ovako široku pažnju u javnosti. Pripada li ipak u nasljedstvu koje trebamo sačuvati i održati na životu. Zbog toga bi bilo dobro, ubuduće 17. lipnja slaviti kao dan otpora i opozicije protiv komunističke diktature!

Kao i 1848. zazvonio je i 1953. istodobno zov za slobodom i jedinstvom. Ipak tek 1989/90. – kad Moskva više

deni najbolji i najbrži i zidari i tesari, koje je imala DDR. Komunistička promičba radnike s gradilišta u Staljinovoj aleji isticala je kao uzor. Na odluku o povećanju norme i smanjenju plaća pa baš na tom gradilištu ishodište je 17-lipanskih demonstracija koje su od komunističke ruke ugušene u krvi. Već 16. lipnja radnici su, istina neorganizirano, prestali raditi i za sutra, 17. lipnja 1953. pozvali na štrajk. Radništvo nije imalo nekog vodstva, ali interesi su se širom komunističkoga raja poklapali. Najavljenе demonstracije za idući dan Partija je budno pratila. Vješta u navrjanju vode na svoj mlin organizirala je, na radničkoj strani, grupu svojih sindikalnih «aktivista», a u Partiji upriličila plenarnu sjednicu na koju su tih 70-tak «aktivista» trebali doći i predati zahtjeve za vraćanjem norme i plaća na prijašnje stanje, Sekretar Partije Walter Ulbricht primio bi radnički zahtjev i samokritično prihvatio radničke želje a

Na spomen području za žrtve 17. lipnja 1953. vijence su u Berlinu položili predsjednik Bundesrata Savezne Republike Njemačke Wolfgang Böhmer, predsjednik Bundestaga Wolfgang Thierse, Savezni predsjednik Johannes Rau, predsjednik saveznog ustavnog suda Hans-Jürgen Papier i Savezni kancelar Gerhard Schröder, te minutom šutnje odali počast žrtvama komunističke diktature. (Foto: Wolfgang Kumm/dpa)

nije bila voljna poslati svoje tenkove – ostvarilo se, što su ljudi još 1953. htjeli: rušenje diktature, slobodni izbori i onda državno jedinstvo!

Ipak ovaj 17. lipnja 1953. ne pripada samo njemačkoj slobodarskoj tradiciji, nego također i europskoj!

Narodni ustanak u lipnju 1953. u DDR-u bio je prvi veliki narodni ustanak u istočnoj Europi kojom su vladali sovjeti. Madžarska revolucija iz 1956., Praško proljeće 1968., radnički ustanak u Danzigu 1970., nastanak Charte 77 i Solidarnosti 1980. daljnji su veliki poznati dijelovi ove europske slobodarske povijesti. K tome dolaze manji koji nisu za zaboraviti, odnosno treba ih otgnuti zaboravu. Danas spominjem samo Vorkutu od 1. kolovoza 1953. Tada su se u tome sovjetskom logoru u Sibiru pobunili ruski logoraši, ali i iz mnogih drugih europskih zemalja. Mnogi sudionici u ustanaku umrli su u kiši metaka, i Nijemci također...

Poštovane dame i gospodo,

upravo u stapanju Europe morali bismo puno jače nego do sada odkrivati naše obostrane slobodarske povijesti i njegovati kao zajedničko nasljeđe.

Pogled unatrag jasno govori, gdje danas stojimo; kako se sjećamo pokazuje kako se sami razumijemo. Ako se mi u Europi naučimo zajedno gledati na našu povijest, idemo velikim korakom u našu zajedničku budućnost.

Kod svih problema koje danas jasno imamo: Mi smo sretnici, koji su desetljećima kasnije smjeli doživjeti što su ustanici onda htjeli: Mi živimo u Slobodi, Pravdi i Jedinstvu! Zato dajte da dalje radimo da saloboda, pravda, i jedinstvo ne bude samo za nas Nijemce, nego sve više i više u cijeloj Europi iskušana stvarnost.

Nasljeđe slobode, na kojoj mi danas gradimo mnogo je žrtava stajala. Dajte da ih se sjetimo, njih počastimo – i, ako još žive, njihov položaj poboljšamo.

demonstranti bi se, zadovoljni pobjedom, razišli kućama hvaleći demokratski socijalizam. Partija je već ispisala odgovor i čekala.

Demonstranti su se okupljali na gradilištu u Staljinovoj aleji i krenuli. Aktivisti su se među njih umiješali i rasporedili vodeći računa o «kursu kolone», a sa svih strana u povorku su se slijevali radnici i građani, pa se ovih sedamdesetak aktivista pretvorilo u kap u moru. U željezari Henningsdorf otvorila su se vrata i 12.000 radnika iz prve smjene krenulo je prema središtu Berlina. Kolona nije uzela smjer koji je partija željela, nego se pretvorila u politički ustanak ne tražeći samo ispravak normne nepravde, nego ostavku vlade, razvlaštenje komunističke partije SED-a, smjenu vlade, slobodne izbore, prava rada zapadnjemačkih stranaka i ujedinjenje Njemačke. Njihov cilj je zgrada Ministarstava.

Aktivisti nisu uspjeli nавести demonstrante na režirano predavanje peticije, niti je Ulbricht imao priliku pročitati već napisani «spontani» odgovor na želje radništva, nego je junački potražio sklonište kod sovjetskih gospodara.

Narodna policija (tako se zvala milicija u DDR-u) pokušala je pendrecima

s priječiti demonstrante, ali su tučnjavi s većinskim demonstrantima morali uzmaknuti. Oficiri su mjestimično izgubili kontrolu na svojim ljudstvom. Upravo pred Prezidijem je otkazao poslušnost C-vod narodne policije. Prosvjednici su policajce nazivali narodnim izdajicama, svinjama i bandom. Kamenje je letjelo. Oko 11:00 Istočni Berlin bio je u rukama demonstranata. Radnici iz željezare, njih 12.000 došli su, prevalivši 20 kilometara, do Brandenburških vrata. Dvojica mladića penju se na Brandenburška vrata i naočigled sovjetskih tenkova skidaju crvenu komunističku zastavu, a stavljuju njemačku, dok crvenu mnoštvo spaljuje. Čuju se povici «Ivane, idi doma» dok drugi viču: «Ne pucajte na proletere!». Pojedinci udaraju daskama po tenkovima ili se nabacuju kamenjem na njih. Negdje između 11:15 i 11:30 netko nije dovoljno brzo trčao: upravo ispred Muzeja njemačke

povijesti ruski je tenk samljeo jednog radnika. Njegovo ime do danas nije poznato. To je bila prva žrtva 17. lipnja 1953.

Od toga trenutka radnički ustanak sve više sliči na građanski rat. Kratko prije podne ustanak je zahvatio cijelu DDR. U Leipzigu, Dresdenu i drugim gradovima zauzimaju se partijski centri, centri državne sigurnosti i policije. U 167 od 217 kotara vlada je izgubila kontrolu. Povjesničari kasnije procjenjuju da je toga dana između milijuna i milijuna i pol ljudi sudjelovalo u demonstracijama. Njima nasuprot stajalo je 16 divizija sovjetske Crvene armije s ukupno 20.000 vojnika. Obsjedano je 19 zatvora, dvanaest zauzetih i 1400 uznika oslobođeno. Među njima su žrtve SED-a: kritičari, svećenici, vlasnici malih trgovina.

Dok se zatvori prazne i uredi komunističke partije gore, sjedi Ulbricht i partijski drugovi u odjeljenim prostorijama

jama Glavnog sovjetskog stožera u DDR-u. Pristižu obeshrabrujuće vijesti. Ulbricht je, kako se iz bilježaka očeviđa vidi, ostavljao jadan dojam, on je već u noći na 17. lipnja pobegao u ovo sklonište. Kasnije su pristigli Grotewohl i drugi drugovi iz politbiroa. Svi su prestrašeni i bez bilo kakve ideje sklonili svoje obitelji na sigurno. Generalni sekretar Ulbricht više nije vjerovao ni svojoj policiji i savim je rezignirao.

Semjonov, Visoki komesar SSSR-a za DDR, nije rezignirao. U tijeku noći i jutra rasporedio je svojih 600 tenkova po strateškim položajima u DDR, posavjetovao se s CK u Moskvi i promatrao kako tenkovi nemaju nikakvog djelovanja na demonstrante, koji čak pred tenkovskom cijevi skidaju omraženu komunističku zastavu s Brandenburških vrata ili kamenjem gađaju tenkove, predaje sudbinu demonstranata u ruke sovjetske ar-

GOVOR PREDSJEDNIKA NJEMAČKOG

Gospodine Kancelaru savezne Republike! Gospodine Predsjedniče Bundestaga! Gospodine Predsjedniče Saveznog Ustavnog suda! Ekselencije! Poštovani gosti iz tuzemstva i inozemstva! Drage kolegice i kolege! Dame i gospodo!«Posljednje zajedničko svečano obilježavanje narodnog ustanka 1953. od strane Njemačkog Bundestaga i Bundesrata zbilo se prije točno 13 godina – dana 17. lipnja 1990. Događaj vrijedan pamćenja! Jer to je obilježavanje imalo trećeg sudionika, trećega političkog aktera – tri mjeseca prije izabrani slobodni Parlament DDR-a. Ipak, bijaše to podsjećanje na opoziv. Samo nekoliko tjedana kasnije ovaj blagdan, koji je u staroj Saveznoj Republici bio nacionalni praznik, bijaše ukinut. Nakon sve veće ritualizacije sjaćanja na jednoj i bojažljivoga represivnog tabuiziranja ovog datuma na drugoj strani ne bijaše 17. lipnja – tako je izgledalo – više uporabljiv. A danas? Je li ovo samo 50. obljetnica, koja narodni ustank vraća u područje javnog interesa – bar za nekoliko tjedana, dok ponovno mirne savjesti ne bude prepusten u odjel sjećanja – do idućega okruglog jubileja? Ili 17. lipnja ipak znači nešto više? Nije li to datum koji doteče sve Nijemce, datum koji može pridonijeti zajedničkomu, nedjeljivom sjećanju i Istoka i Zapada? Prigodom 50. obljetnice i skoro 13 godina nakon državnog ujedinjenja očito su političke očne klepke, koje su do sada priječile pogled na ovaj događaj, otpale. Sada možemo saslušati ispovijesti svjedoka, možemo ponovno doživjeti što istraživači izvade iz arhiva. Zahvalan sam da u tijeku rada o rasvjetljivanju sudionici 17. lipnja konačno opet mogu istupiti iz povijesne sjene i u javnosti biti počašćeni. U ime članova Njemačkog Bundestaga

srdačno pozdravljam zastupnike Udruge žrtava komunističke strahovlade, među kojima članove predsjedništva Internacionale asocijacije političkih uznika s njihovim predsjednikom gospodinom Jurom Knezovićem. Što je bio 17. lipnja 1953.? A što za nas znači?

Ova se pitanja sada žestoko raspravljaju – u filmovima i dokumentacijama, u mnogim stručnim knjigama, političkim forumima i u natječajima na školama. A kod mnogih starijih bude se jake osobne uspomene. Ja sam primjerice tada bio devetogodišnji dječak, koji se prisjeća neuspjeha svoga oca, koji je bio odvjetnik u političkim procesima prije i poslije 17. lipnja: 8 godina tamnica za čovjeka koji je svoju radost o Staljinovoj smrti izrekao javno, višegodišnje kazne robijom za sudionike u štrajkovima. Nikada nisam zaboravio suze moga, uistinu ne baš sentimentalnog, oca kada bi nakon ovakvih procesa navečer došao doma i priopovjedao. To je činilo imunim na bilo kakvo komunističko zavođenje. Radi toga mi ovo iskustvo omogućuje kazati: 17. lipnja 1953. bijaše u istočnonjemačkoj perspektivi najprije dan poraza, gorki dan neuspjeha radnika u «državi radnika i seljaka». Zahtjevi prosvjednika bijahu načelne naravi: ostavka vlade, razvlaštenje SED-a (SED, Socijalistička jedinstvena partija Njemačke naziv je istočnonjemačke komunističke partije, op. prir.), dopuštanje djelovanja zapanonjemačkih stranaka u DDR-u, slobodni izbori, demokracija. Radilo se o političkom osloboditeljskom procesu, koji je za metu imao ukidanje unutarnjemačkih granica i stvaranje njemačkog jedinstva. Ovaj masovni prosvjed, na kojem je sudjelovao

mije: u 12:45 preko razglaša po~inje ogla{avanje da od 13:00 sati nastupa izvanredno stanje. «Za uspostavljanje ~vrstoga javnog reda u sovjetskom sektoru Berlina zabranjuju se sve demonstracije, okupljanja, mitinzi i druga okupljanja gra|ana vi{e od tri osobe. Tko se o ovu zapovijed ogrije{i, bit }e po ratnom zakonu kažnjen.» Zabранa kretanja gra|ana izme|u 21:00 i 5:00 sati dio je izvanrednog stanja.

Ovim činom prestala je, samo nakon četiri godine postojanja, postojati DDR. Sovjeti su i *de iure* opet vladali u Istočnoj Njemačkoj, a komunistička klika, na čelu s Ulbrichtom postali su stvarni statisti. Sovjetski tenkovi počeli su po trgovima razgoniti demonstrante, a sovjetska pješadija lovila ih je po sporednim ulicama. Nasilje je eskaliralo na obje strane. U pomoć sovjetskoj armiji dolazi 10.000 njemačkih polica-jaca iz vojarni, na koje su demonstranti posebno ljuti i nazivaju ih narodnim

izdajicama. Dimni «signali» vide se na sve strane. Pucaju u demonstrante koji nemaju oružja i nemaju ga od koga ni dobiti.

Zapad šuti

Egon Bahr, zapadnonjemački političar, u vrijeme Ustanka bio je urednik radio postaje Rias (američke radio postaje u Zapadnom Berlinu, koja je bila slušana i u DDR-u). U interviewu ovih dana izjavljuje da mu je dva sata nakon što su objavili zahtjeve štrajkaša, došao američki direktor Riasa u ured i dao mu prvi i zadnji put uputu: «Da ne bi poziv još jednom bio emitiran!». Zabranjeno je da se preko radija čuje riječ «generalni štrajk», jer je američki visoki komesar bio mišljenja da bi to moglo izazvati rat. Tako su radnici u svojoj ne samo sindikalnoj, nego u prvom redu političkoj borbi za slobodu ostavljeni sami.

Demonstranti nisu imali vođe, radio Rias emitirao je opreznu izvješća, protiv tenkova bili su nemoćni.

Maršal Grečko javlja u Moskvu, da su sovjetski vojnici ubili 33 demonstranta, a narodna policija 17. Prijek sovjetski sudovi osudili su i smaknuli 18 «kolovođa», koji su iz mnoštva izvučeni i radi zastrašivanja demonstranata smaknuti. On također javlja da su 294 demonstranta ranjena, a da su demonstranti ubili četvoricu policijaca i zatvorskih čuvara, te da je uhićeno 8.000 osoba. Sudovi su imali pune ruke posla, a sovjetski vlakovi pune vagone prisilne radne snage, jer je ustao je narod razočaran u državu koja mu je obećala socijalistički raj, a stvorila pakao.

O ovom ustanku Istok je beskrupulozno složio priču o fašističkom puču. Poznato je nama to komunističko podvaljivanje i u naše dane. Zapad je u Ustaniku naslućivao insceniranu akciju

BUNDESTAGA WOLFGANGA THIERSEA

miljun ljudi u preko 700 mjesta bio je na pragu uspjeha. Vlada i SED bili su de facto razvlašteni, izgubili su sposobnost djelovanja. Samo iz jednog razloga ustanak je dobio tragičan tijek: tenkovi Crvene armije i postrojbe narodne milicije krvavo su porazili slobodarski pokret. Preko 50 ljudi umrlo je na ulicama (točan broj je nepoznat), najmanje još dvadeset je smaknuto. Više od 2.000 prosvjednika platilo je svoje oduševljenje za slobodom dugogodišnjom tamnicom. Mnogi mlađi ljudi nisu smjeli završiti svoju školu, svoju izobrazbu, svoj studij. Oni su desetljećima politički stigmatizirani i socijalno zapostavljeni. Utoliko 17. lipnja predstavlja iskustvo prvoga velikog razočaranja istočnih Nijemaca, daljni porazi slijede: 1956., 1961., 1968., 1976. Razočaranje 17. lipnja, desetljećima je oblikovalo svijest istočnog Nijemca, mnogima je od njih na dugo vremena oduzelo hrabrost uspješno se opirati diktaturi, hranilo je nevjeru ljudi u to da protusila odozdo može imati izgleda na uspjeh. Osjećaj ovih ljudi: nama nitko ne će pomoći, mi smo prepuni sami sebi, rezultirao je bijegom i teškom rezignacijom – rezignacijom, koja nije rijetko na Zapadu protumačena kao prihvatanje istočnonjemačkog sustava. Ipak, središnja poruka 17. lipnja 1953. nije rezignacija. Naprotiv: 50 godina kasnije treba ovom danu konačno odrediti njegovo dugotrajano značenje i poimati ga u njegovim europskim dimenzijama. Činjenica da je revolucija krvavo prekinuta ne oduzima ovom ustanku ništa od njegova povijesnog značenja. Konačno, hrabri prosvjednici iz 1953. bili su prvi u Istočnoj Europi, koji su masovno ustali protiv komunizma. Pogled na emancipacijske pokrete u Istočnoj

Europi nakon 1945. iskazuje ovomu lipanjskom ustanku ekskluzivno mjesto. Što se 1953. dogodilo u DDR-u ponovilo se 1956. slično u Poljskoj, u istoj godini još gore u Madžarskoj i 1968. u Čehoslovačkoj. Solidarnost u Poljskoj, početkom 80-te godine više se nije mogla zaustaviti. Što ove ustanke, ove pokrete povezuje, to je ideja slobode, borba za demokraciju. Dugi put, pun odricanja, koji je konačno doveo do cilja – mirne revolucije 1989. Tek 1989. slučilo se, da «oni dolje više nisu htjeli» a «oni gore više nisu mogli». Oba datuma – 1953. i 1989. dio su jedne cjeline. Sovjetski tenkovi bili su u zemlji još 1989., ali ostadoše u vojarnama. Mihail Gorbačov naučio je povijesnu lekciju, opozicijski pokret za ljudska prava još bolje. Svi mi imamo razloga iznova provjeriti povijesno značenje 17. lipnja 1953. Štoviše, nakon što smo više od desetljeća oblikovali jedinstvo, imamo prigodu ovaj datum konačno shvatiti kao općenjemački događaj: «Možemo se ponositi ovim danom i time što su istočni Nijemci pokazali. Bez njihove hrabrosti ne bi bilo ni 17. lipnja 1953. niti 9. studenoga 1989. Manji, ugroženiji dio ispisao je povijest za cjelinu.» Tako je to opisao Egon Bahr. Želim da spomen-priredbe za 50. obljetnicu 17. lipnja pridonesu da se ovaj revolucionarni događaj u našoj kulturi sjećanja ponovno ustroji i zadrži na životu. To dugujemo hrabrim sudionicima narodnog ustanka, a povrh svega njegovim žrtvama. Mi moramo konačno 17.-tom lipnju odrediti mjesto u njemačkoj povijesti, koje je primjerenog njegovu značenju. To bi bio dobitak za našu političku kulturu, dobitak za našu demokraciju.»

Predsjednik Bundestaga Wolfgang Thierse primio predsjedničvo Inter-Asso

Gradonačelnik Berlina, dr. Kaminsky,
gđa Bierhof i Jure Knezović

upravljanju iz Moskve. Uzvišenosti trenutka nitko nije bio dorastao, jer si nitko nije mogao zamisliti, da bi istočnjemački radnici samoinicijativno mogli štrajkati, izći na ulice, zahtijevati smanjenje norme, slobodne izbore, osloboditi političke uznike, prelatiti komunističke funkcionare i skinuti crvenu zastavu s Brandenburgskih vrata. Parola «Kolege, u stroj se zbiti, mi hoćemo slobodni ljudi biti» (Kollegen, reiht euch ein, wir wollen freie Menschen sein!) poruka je ne samo naraštaju koji ju je izvikivao, nego je univerzalna.

U ovim zbivanjima najteže su se snalazili intelektualci. **Thomas Mann** u svome dnevniku bilježi da su radnički ustanci «ništa drugo nego usmjerene provokacije», a **Christa Wolf**, nakon što je na ulici u Leipzigu skupila pregršt

je samo pogledao kako se stanje razvija i vratio u kazalište na razgovor o predočenoj predstavi.

Značenje 17. lipnja

Pedeset godina nakon događaja u mnoštvu publikacija i predstava podsjeća se u Njemačkoj na narodni ustanak od 17. lipnja 1953. i želi se ispraviti što se u Zapadnoj Njemačkoj propustilo, a u Istočnoj bilo zabranjeno: sjećanje na ustanak protiv komunističke diktature koji su ugušile sovjetske okupacijske trupe. Već samo zbog javnog zahtjeva za slobodnim izborima ustanak zaslužuju neizostavno mjesto u demokratskoj kulturi sjećanja. Ovaj dan 1953. došao je iznenada isto kao što je 36 godina kasnije došao dan rušenja Berlin-skog zida i slobodnih izbora i savladavanja europskih podjela. U tome je veličina 17. lipnja 1953., jer je on začetak i preteča svih slobodarskih pokreta u bivšim komunističkim državama koji su doveli do sloma komunizma 1989. godine.

Nemoguće je navesti mnoštvo oblika obilježavanja. Nema mjesta u kojem se zbilo događanje 17. lipnja, a da o ovoj obljetnici nije bilo nekog svečarskog događanja, a takvih mjesta na području bivšeg DDR ima preko 700. To je silno mnoštvo u koje se uključuju svi mogući političari u Saveznoj Republici Njemačkoj, čak i nasljednici komunističke SED, koji se sada zovu PDS (Partija demokratskog socijal-

odbačenih komunističkih odličja, piše o «hladnoći koja prožima sve predmete i koja se mora spriječiti prije nego dosegne jezgru.» Što sluganski, a što iz nerazumijevanja, vrhunac intelektualnog dodoravanja je pjesnik **Kuba** koji u svom pafletu vrijeda radnike, a organ komunističke partije «Neues Deutschland» ga objavljuje: «Sramite li se isto, kao što je mene stid? Onda ćete morati puno zidati i u ubuduće biti razumni, prije nego vam se ljaga zaboravi.» Da nisu svi bili isti vidljivo je po **Brechtoru** odgovoru Kubi: «Ako narod profučka povjerenje svoje vlade, ne bi li bilo jednostavnije da vlada raspusti narod i izabere si neki drugi?», ali nije se pridružio demonstrantima, nego

Na prijemu u Njemačkoj parlamentarnom društvu

izma). Najveće počasti ovom povijesnom danu ukazala je SDP (Socijaldemokratska partija), koja u ovom vremenu vlada u Njemačkoj.

Predsjedništvo Internacionalne asocijacije bivših političkih uznika (Inter-Asso) pozvano je na proslavu ovoga velikog dana i sudjelovalo u najvišim svečanostima. Iz toga razloga objavit ćemo dio slike, koje više od riječi govore o sveopćem svečanom raspoloženju i mnoštву svečanosti.

Zaklada za savladavanje komunističke diktature u Njemačkoj zaklada je njemačkoga Bundestaga i domaćin

Predsjednik Inter-Asso sudjeluje u diskusiji pred Brandenburškim vratima

Pred Brandenburškim vratima

Inter-Assoa. Iskazana pažnja članovima Predsjedništva nezaboravna je i neobična za njemačke prilike. Možda je najблиži opis da je pažnja i protokol bio na razini državnoga posjeta. Svaki član dočekan je na uzletištu, prevezen u hotel u centru Berlina, obskrbljen protokolarnim pozivima i ljubaznim osobljem Zaklade, mladim ljudima akademskog obrazovanja.

Pred Brandenburškim vratima, na Pariškom trgu već 15. lipnja u okruglom stolu sudjelovao je predsjednik Inter-Asso **Jure Knezović**. U izlagaju, koje je pljeskom prihvaćeno, istaknuo je međunarodno značenje njemačkog narodnog ustanka, 17. lipnja 1953., kao dana prvog velikog ustanka, nakon Drugog svjetskog rata,

protiv komunističke diktature koji je začetak borbe za slobodu čovjeka i pretečom pada Berlinskoga zida, pa mu i izvan Njemačke pripada zasluženo poštovanje.

Predsjedništvo Internacionalne asocijacije posjetilo je Zakladi za svladanje posljedica komunističke diktature koje je pozdravio zastupnik u Njemačkom Bundestagu g. **Rainer Eppelmann**, predsjednik uprave Zaklade, te pohvalio plodonosnu suradnju Zaklade i Inter-Assoa na međunarodnom području. Predsjednik Inter-Assoa zahvalio je g. Eppelmannu na podršci koju Zaklada pruža Međunarodnoj udruzi, a posebno voditeljici poslova gospođi **dr. Anne Kaminsky** na konstruktivnoj suradnji i potpori. Predsjedništvo je tom prilikom u prostorijama Zaklade

održalo kratku sjednicu Predsjedništva i odredilo da XI. kongress bude 6. – 9. listopada 2003. u Slovačkoj u mjestu Častá 40-tak kilometara sjeverno od Bratislave.

Zastupnik u Njemačkom Bundestagu i vanjskopolitički govornik SPD-frakcije u Bundestagu g. **Markus Meckel**, primio je u 14:00 sati, u Parlamentarnom društvu, Predsjedništvo Inter-Assoa. U izrazito prijateljskoj atmosferi i razumjevanju za poteškoće žrtava komunističke diktature, jer je i sam bio uznik u DDR-u, zadržao je Predsjedništvo na opširnom razgovoru i objedu.

Sovjeti su u spomenikomaniji, a po manjkanju duha, kao znak svoje nazočnosti postavljali i već islužene tenkove. Takav su postavili na demarkacijskoj crti u Berlinu. Dan nakon

Gospodin Markus Meckel sa predsjedništvom Inter-Asso

Dr. Kaminsky, zastupnik u njemačkom Bundestagu g. Markus Meckel i Jure Knežović

gušenja narodnog ustanka nasuprot takvom jednom tenku radnici su na Zapadnoj strani demarkacijske crte, samo nekoliko koraka od sovjetskog tenka, postavili drveni križ u znak na nevine žrtve komunističke diktature u proteklom danu. Nestala je demarkacijska crta, nestalo je tenka, ostao je Drveni križ, najstariji spomenik žrtvama Ustanka od 17. lipnja 1953. Unija žrtava komunističke strahovlade (UOKG), Vladajući gradonačelnik Berlina g. **Wowereit** i Inter-Asso, nakon svečanosti riječi, položili su vijenac za žrtve komunističkoga terora.

Gozba duha u istražnom zatvoru Hohenschönhausen

U Berlinu-Hohenschönhausenu, u bivšem strašnom Centralnom zatvoru SDS nekadašnjeg DDR-a sada je muzej. U tom ambijentu u predvečerje 17. lipnja održana je priredba «Duga noć 17. lipnja 1953.» Kao što je Državna ministrica kulture gospođa **Christina Weiss** prigodom otvaranja rekla da se ove godine pruža prilika ovaj veliki dan vratiti u sjećanje kakav je bio: **Ustanak naroda protiv rastuće komunističke diktature** i ujedno upozorila da ovaj dan nije prigodan za iskoristavanje, nego za provociranje razmišljanja: o povijesnom trenutku, o lavini spontane sa-

mobrane, hrabrosti na vlastito mišljenje, o snazi suprotstavljanja. U ovom vremenu od događanja do danas nataložile su se naslage legendi, one se trebaju arheološkom vještinom skinuti sa zidnih slika, maknuti sloj po sloj i oslobođiti sliku od ostataka nesnalaženja i irritacije.

Duga noć 17. lipnja 1953. počela je prizvedbom simfonije br. 2, opus 33, «Ustanak» mladog (tek mu je 14 godina) skladatelja **Leona Buche**. Simfoniju je pod ravnateljem **Scotta Lawtona** izveo Filharmonički orkester Babelsberg. Prvi stavak «Izgubljenost» simbolizira potištено stanje prije Ustanka, drugi stavak «Nada» podsjeća na pokret,

na prijepodnevno raspoloženje narodnog ustanka, kad su u cijeloj DDR stotine tisuća izišle na ulice. Zadnji stavak «Zdvojnost» predočuje tešku depresiju u koju je upala zemlja nakon izlaska sovjetskih tenkova na ulice. Mladi skladatelj Leon Buche postao je poznat nakon njegove skladbe za film Harry Potter, inače je jedan od najnadarenijih mlađih talentata u Njemačkoj.

Poslije stanke počeo je drugi dio Duge noći 17. lipnja 1953. prizvedbom multimedijalnog kazališnog kolaža **«Berlinčani, u stroj se zbiti, mi hoćemo slobodni ljudi biti!»** autora **Güntera Jeschonneka**. Zadivljujuća predstava u kojoj ponovo uznik može proživjeti ona bahata vremena. Razmišljao sam tijekom predstave: kako bi bilo lijepo da i mi imamo takvo nešto ili da ovu predstavu, koja nikoga ne može

Inter-Asso položio vijenac žrtvama 17. lipnja

Na primanju u Bundestagu

ostaviti ravnodušnim prevedemo i malo prilagodimo našoj prošlosti. Ali, ipak za mnoge koji se nerado sjećaju i koji misle da od njih počima svijet, ili one koji misle da se dio povijesti može odbaciti, zaboraviti, nijekati, prevest će nekoliko stihova s ove predstave, koji potiču na razmišljanje:

Sjećati se, čemu? // Prošlo, zaboravljeno, potisnuto, / Sjećati se, čemu? / Što će ostati? / Što će doći? / Ako i ne ćemo, / Mi pripadamo tomu. / Mi p r i p a d a m o t o m u... / Plašt šutnje, / taj nas ne će spasiti, / povijest ostaje povijest, / i ako mi to zaboravimo... / i ako mi to ne ćemo... / Mi pripadamo tomu. / Mi p r i p a d a m o t o m u... // (Günter Jeschonnek)

Predstava je trajala do 1 sat u noći 17. lipnja. Tako se simbolično htjelo dočekati 17. lipnja. Silno promišljena predstava. Dan je bio vruć, kao i ostali, ali prije predstave rečeno je da onima kojima bude hladno stoje zatvorske deke na raspolaganju, nu neka se ne pokrivaju odmah, nego neka osjete kako je u onim lipanjskim danima bilo užnicima hladno. I stvarno, oko ponoći već se moglo drhtati. Ni danas ne znam, je li bila stvarno zima ili je predstava tako djelovala, ali tražila se deka više. I gledali su istu deku djeliti dvoje, troje... solidarnost, robijska solidarnost u hladnoj, mrzloj noći, a ispred očiju odvija se

povijesno zbivanje hrabrih ljudi. Sjetio sam se Vukovara.

Već je dakle 17. lipnja nastupio. Ujutro u 8:30 odlazimo u katedralu, katoličku crkvu Majke Božje – St. Marienkirche u Berlinu, na ekumensku službu Božju. Nazočni su: Savezni predsjednik, predsjednik Njemačkog Bundestaga, mnoštvo Vladinih zastupnika i zastupnika Bundestaga, zastupnici svih stranaka koje su zastupljene u Bundestagu, članovi udruga žrtava komunističke diktature i naravno predsjedništvo Inter-Asso.

U službi riječi sudjeluju: kardinal **Karl Lehman**, predsjednik Njemačke biskupske konferencije, **Manfred Kock**, predsjednik Vijeća Evangeličke crkve u Njemačkoj, kardinal **Georg Sterzinsky**, berlinski nadbiskup, biskup **dr. Wolfgang Huber**, evangelički biskup u Berlinu-Brandenburgu, sveć. **dr. Wolfgang Lorenz**, predsjednik udruge Evangeličkih slobodnih crkava, te **Klaus Gronau**, predstavnik udruga žrtava komunističke strahovlade. U molitvi se skladno izmjenjuju. Slušam i mislim, kako jedan narod koji nosi teški teret svoje nacije, složno moli Boga za žrtve jednoga strašnog sustava. Ne osjeti se razlika između katolika i protestanata. Političari isto tako izmiješani. Spokoj i blagost molitve. A ja se molim, da nama isto Bog podari slogu zdrave nacije, da možemo sa svojom braćom druge vjere moliti za žrtve jednog strašnoga vremena. Pa nisu žrtve krive. Da nam Bog pomogne osvijestiti sve koji misle da nisu isto što i mi, i privede ih na istu molitvu, kako je to i drugima podario.

Poslije ekumenske Službe riječi najviši vladini i državni predstavnici položili su na Spomen području za žrtve 17. lipnja 1953. vijence. Vijence su položili: savezni predsjednik **Johannes Rau**, predsjednik Bundestaga **Wolfgang Thierse**, predsjednik Bundesrata **Wolfgang Böhmer**, savezni kancelar **Gerhard**

Predsjednik Bundestaga Wolfgang Thierse pozdravlja predsjedništvo Inter-Asso

Predsjednik Inter-Asso zahvaljuje na prijemu predsjedniku Bundestaga

Schröder i predsjednik Saveznog ustavnog suda **Hans-Jürgen Papier**, te minutom šutnje odali počast žrtvama komunističke diktature.

Vrhunac proslave je sjećanje na žrtve u Njemačkom Bundestagu. Bilo bi nepošteno ne istaknuti da je prema predsjedništvu Inter-Asso i ovom prilikom pokazana izuzetna pažnja. Nismo uvedeni na ulaz na koji su ostali uzvanici dolazili, nego na poseban gdje su nas iz Protokola dočekali, bez pregleda uveli u Bundestag, koji je bio pun a na našim sjedalima pisala su naša imena. Predsjednik Bundestaga g. Wolfgang Thierse (SPD) u svome govoru od svih nazočnih imenovao je samo žrtve komunističke diktature, predsjedništvo Internacionalne asocijacije bivših političkih uznika i Juru Knezovića, čime su svi navedeni bili iznimno počašćeni. Govor predsjednika Thiersea donosimo u cijelosti. Poslije njega nazočne je pozdravio predsjednik Bundesrata prof. dr. Wolfgang Böhmer (CDU), a potom savezni predsjednik D. dr. h.c. Johannes Rau. Nacionalnom himnom **Sat sjećanja na žrtve 17. lipnja 1953.** u Njemačkom Bundestagu, koji je izravno prenosila njemačka televizija, završen je.

U dvorani Reichstaga predsjedništvo Inter-Asso primio je, uz zdravicu,

predsjednik Bundestaga g. Wolfgang Thierse, te na taj način još jednom potvrdio da, ne samo što se sjeća patnja svoga oca, kao odvjetnika, nego on i danas čuti koju vrijednost imaju ljudi, koji se nisu bojali usprotiviti sili, i kojima je dostojanstvo čovjeka bilo iznad njegova osobnoga dobra. Predsjednik Inter-Asso zahvalio je predsjedniku Bundestaga na iskazanoj pažnji koja premašuje naša očekivanja, ali i tvrdom uvjerenju, da je 17. lipnja 1953. veliki dan koji bi trebao biti posebno čašćen kao europski dan borbe za slobodu.

Na rijeci Spree, koja protječe Berlinom, tik do Bundestaga, na obali, postavljena je ograda na kojoj su križevi u znak sjećanja na žrtve.

Predsjednik Bundestaga Wolfgang Thierse otkriva spomen križeve Bundestaga

Gоворили су Savezni predsjednik i Vladajući gradonačelnik Berlina g. Wowerat. Pozdravivši gradonačelnika g. Wowereita svečanosti se pridružilo i predsjedništvo Inter-Assoa. Nakon ugodnoga i vedrog razgovora s gradonačelnikom Berlina, predsjedništvo je imalo prigodu ekskluzivnog posjeta Bundestaga i prošetali smo do vrha kupole, s koje se pruža divan pogled na Berlin, grad pun zelenila i vode, u opojnom mirisu lipa, koje baš bijahu u cvatu. Nijemci imaju uzrečicu: Berlin ist eine Reise wert (Berlin je vrijedan putovanja), a ja kažem i više od putovanja.

U Staljinovoj aleji kod Bloka 40, odakle je prije 50 godina sve počelo, u organizaciji građevinskog sindikata i berlinskog gradonačelnika organizirana je na Weberwiese gradnja spomen-zida. Opeke iz onog vremena, pronađene na nekom odlagalištu, posložene su i mort je donešen, pa tko je htio mogao je položiti opeku i tako je nastajao zid u znak sjećanja na radnike, koji su svoju slobodu žrtvovali da danas u Europi nema zidova. Na koncu, naši domaćini potrudili su se isto kao na početku prirediti nam ugodna iznenađenja; na početku su nas vodili u «posljednju instancu», a uveli u najstariji restoran u Berlinu koji postoji još od 1621., sada je bilo riječi o nekoj tvorničkoj hali, a ugodaj je bio očaravajući. Atmosfera priateljstva i pažnje, nezaboravna atmosfera koja obvezuje.

REVOLUCIONARNI LIK DR. BRANIMIRA JELIĆA

U noći između 30. i 31. svibnja 1972., dakle prije 61 godinu, umro je u Berlinu od posljedica atentata dr. Branimir Jelić, jedan od najistaknutijih hrvatskih revolucionara i neumorni borac za hrvatsku državnu nezavisnost.

Dr. Branimir Jelić u Berlinu 1933.,
u dvadesetosmoj godini života

Dr. Branimir Jelić radio se 28. veljače 1905. u Docu Donjem, u starohrvatskoj kneževini Poljica, u zaledu Omiša. Tlo, klima i cijeloviti okoliš, gdje se čovjek radio i u kojem je sazrijevao, bitno utječu na njegov karakter i duhovnu orientaciju. Tlo, oporo i kruto, a klima isto takva, često radaju čvrste značajeve. Branimir Jelić je bio upravo takav! Bio je čvrst i neslomljiv kao i stijene Mosora, koje se steru u blizini njegova rodnog doma. A stara hrvatska Poljička kneževina uvijek je disala hrvatskim duhom i čuvala hrvatske nacionalne vrijednosti. Te vrijednosti njegovala je i Jelićeva obitelj. Njegov otac Iko, Ivan Jelić, inače seoski učitelj, bio je pravaški orientiran. Tako je bila orijentirana većina daka ondašnje Učiteljske škole u Arbansima, u blizini Zadra, koju je Ivan Jelić pohađao. To svoje uvjerenje prenio je na svoju brojnu obitelj i na širok okolinu. Tako se i za dr. Branimira Jelića priča, da je kao šestogodišnje dijete vikao: "Slava Anti Starčeviću, živio Josip Frank!" (1). Dakle, pravaška politička misao ucijepljena je Branimiru Jeliću u njegovoj najranijoj mladosti.

Svršivši četiri razreda pučke škole u rodnom Docu Donjem, Branimir Jelić se go-

Piše:

Ivan GABELICA

dine 1915. upisao u klasičnu gimnaziju u Splitu. Kao đak te gimnazije dočekao je raspad Austro-Ugarske monarhije i nastanak Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca, odnosno Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. U višim razredima gimnazije susreće se s drugčijim političkim mišljenjima. Gradska djeca bila su zahvaćena jugoslavenstvom, dok su

seljačka pretežno stajala na hrvatskom stajalištu. Općenito uzevši, jugoslavenstvo je zahvatilo silnoga maha među srednjoškolskom i sveučilišnom mlađeži. Položaj hrvatskog naroda u to doba najbolje nam ocrtava stanje na Zagrebačkom sveučilištu i u samom Gradu Zagrebu. Godine 1920. u Zagrebu su raspisani izbori za gradsko zastupstvo. Kandidacijsku listu podnijela je i Hrvatska stranka prava, kako se nešto prije toga nazvala Čista stranka prava, popularno zvani frankovci, kojima je kao predsjednik na čelu stajao dr. Vladimir Prebeg. Na sastancima svih političkih i

Pozdravljeni pisanec u čitavom...

Posebno izdanje

STARČEVIĆ

GLASILO SAVEZA HRVATSKE PRAVAŠKE REPUBLIKANSKE OMLADINE

UREDNIŠTVO I UPRAVA: KAPITOL 2. — POSTANSKI
PRETMAC 124. — TEKUĆI RACUN POSTAN. CEKOVNOG
ZAVODA BROJ 36439.

IZLAZ MJESEČNO. — GODISNJA PREPLATA DIN. 12.—
INOZEMSTVO DVOSTRUKO. — OOLASI PO ČENJU. —
PLATIVO I TUŽIVO U ŽAOREBU.

DODA III.

ZAGREB, 2. LISTOPADA 1923.

BR. 19.

Hrvatska Omladina je progovorila

Ne ćemo tudje, ali svoje nedamo!

Samo na krvi niče sloboda naroda. — Kravni lipanj traži osvetu.
Hrvatska mora biti slobodna i samostalna.

Nakon dugog vremena slavila je bašte hrvatska ujedinjena mladost početak svoga zajedničkog rada. Sve strančke razmire počinju se bušiti, a na mjesto njihovog starenog rčnika, ukrasili su sklad i razumevanje, jer danasni položaj hrvatskoga naroda traži tlo slijedeće redove. Danas su nam stvima ciljevi bili, a i su u SLOBODNA I SAMOSTALNA HRVATSKA. Odudjeljeno i ponos odziravajući se i vredog mladenskog dela, a prava svijest o tečkoj borbi, koju će zadati, uključujući ih u duće ozbiljnost i odvratnost.

Jedinstvena zajednička omiljena skupština pokazala je, da je došlo vrijeme velikog rada, polupunog rada i hrvatske borbe. Na tom putu su smjeli se sustići sva dobre, dokle ne postignemo ono što hoćemo. Zato je potreba sloga i skraćenja, a puka nerotija nas uči, da budemo što čvršće rame uz rame.

DANAS JE JASNO SYAKOME, DA SVAKI NAROD MOže NAPREGOVATI SAMO ONDA, AKO JE SLODOBAN I SAMOSTALAN. DUDUĆI DA TOGA HRVATI UNATOČ VIŠE STOLJEĆIMA BORBE NIŠU POSTIGLI, HRVATSKA UDRIJUĆENA MILADOST POSTAVLJA KAO GLAVNO NAČELO: »BORITI SE I RADITI DA HRVATSKI NAROD POSTANE GOSPODAR NA SVOM I DA SAMA ODUCIJUE SJOPOM SUPPINOM. HRVATSKI NAROD NE ĆE SE ODREĆI SAMI SEBE ZA VOLJU KAKVE IZGLEDANO FRAZE U SMISLU UNIJETNOG STVARANJA NOVE NACIONALNE, JER NE CE DA BUDA SAMI GROBARI SYOGA NACIONALNOG ŽIVOTA. DANAS-JA MLADJA HRVATSKA GENERACIJA ZABACUJE STARE UBOVICAJE NAVIKE O NEKOJ BRATSKOJ LJUBAVI JER ZNA, DA JE TO LAZ, PREKRITA PROZIRNOM PLASTEM IZVJEŠNII INFENCIJA. PRIDAVAJUĆI ISPRAVNOST ZNACENJU NARODNE POSLOVICE »COVJEK JE COVJEKU YUK. ĆVRSTO SMU UVJERNI, DA NIKOM NUE STAJO DO NASEGO OPSTANKA I NAPRETKA, NEGO BAS OBROTNO, SYATKO SE JAGAJI ZA OMAM STO JE NASE U BORBI ZA NASIM CIJELIM MORAMO SE JEDINO POUZDATI SAMI U SE, JER KOLIKO IMAMO VLASTITE SNADE TOLIKO CEMO I UČINITI O OVOM JE UDRIJENA HRVATSKA MLADOST POTPUENO NA ČISTU, PA SE DRZI NAČELA, SYAKOM SYOJO HRVATSKA HRVATOM, NE ĆEMO TUDJEGA, ALI NI SYOJA NE DAMO. KAKO NAM SE BUDA ČINIO TAKO KOMRAMO UZRVARATI POSTUJEĆI TUDJE, ALI ZATO TRAZIMO DA IONI POSTUJU NASE.«

Mi, udružena hrvatska mladost, kao stroga sacionalna jedinica pososimo se svojim hrvatskim linceom, JER HOĆEMO, DA ISTAKNEMO, DA SMO POTOMCI ONOG NARODA, KOJI JE VEĆ PRED 1000 GOD. POD ŽEZLOM PRVOG HRVATSKOG KRALJA TOMISLAVA BIO YELIK, SNAŽAN I MOĆAN, JER HOĆEMO DA BUDEMO BRANIOCI NASHIM NARODNIM SVETINJAMA. PONOSIMO SE ŠTO SU PREDJU NAŠI DILJ JUNACKI ZRINJSKI I FRANKOPANI, PONOSIMO SE ŠTO NAM JE DR. ANTE STARČEVIĆ BIO UCITELJ I NACIONALNI PREPORODITELJ, A DR. E. KVATERNIK PA-IKOREĆI SE PROTIV NEKOC MOĆNE AUSTRIJE. KONAČNO HO-

ĆEMO DA BUDEMO OSVETNICI ŽRTVAY 20. LIPNJA O. G. KOJE SU SVOJIM ŽIVOTOM PLATILE LJUDAY PLATSKU.

Uvjereni smo, da će zadnjina udružena hrvatska mladost dobitno težiti svaku domovinsku dužnost, jer je svijest da će se s uspjehom doručiti „za prava hrvatskog naroda. Pa iako će odlučujuće rezultate biti za načela nego svjetlosti njezina mladost, jer u njoj čvrst po-mladenski duh neustrašljivih načelošnih boraca, ker u njoj vrše ponosljivo i odvratljivo bez čega nema napredovanja. Niko manje ne parzi na čine sreće od omiljene, jer ona zna i vjeruje, DA SE SAMO NA KRVI ISKUPLJUJU NJEZINE IDEJE. Ona je svjesna da na njoj svaki ostale, zato joj i pridjela saslušna uloga u svakoj akciji. Ne da se nikakva zastrasti, jer zna, da je neutralnost garnicila za uspjeh. Što je na glavnije u njoj je čisto i pošteno mladenska sreća, koje će da dobro avije domovinu dalli i svoje život, jer je to njezinu dužnost.

Uvjeren, da je ovaj uobičajeni put koji će hrvatskih donjelj

Slobodnosti, sdržaću hrvatsku mladost, razvija svoj omiljeni barjak kapeši! pod sljega sve što je hrvatsko zdravo i pošteno,

radići zajednički na dobrobit svake hrvatske grude. Ispravnost našeg rada pokazat će skoro budućnost, a mi moramo opet biti svijest, KAKO BUDEMO RADILI, DA CE NAM TAKO I GITU NE SAMIJE NU-STATI NA NJIVI NAŠEG DOMOVINSKOG RADA, JER NAS VIDI

NA PUTU NAŠE IDEJNE SPOZNAJJE ĆVRSTA VJERA, PROTAKNA DUBOKIM NACIONALnim OSJEĆAJIMA, koje se može nikakva sila isčupati. Danas je sva hrvatska mladost u jednom kolu, jer je sve po-vezala jedna ideja, Hrvatska zajednička borbi k istom cilju. Da-nasna borba vodi se na načelima pravasike načine, koja je duboko pre-šla svakog hrvatskog sina, JER JE 20. LIPNJI POKAZAO, DA JE BRATSTVO ODMANA I PREVARA, A PUKO OBECJANIE LUDOM RADOVANJE 20. LIPNJI JE POKAZAO, DA NEMA OPSTANKA HRVATIMA DOLI U SLOBODNOJ I SAMOSTALNOJ DOMOVINI.

Danas je to jedan put, da se otkaze svaka prileganja i neprigode, JER HOĆE DA ZIVI SAM KAO GOSPODAR NA ROĐENOJ GRUDI, JER HOĆE DA SE U CJELOSTI ISPUTNI PRAVASKO GESLO: »HRVATSKA HRVATIMA.« Udruga hrvatska mladost mora budno bećati, da se i u vrbom političkim formušima postiže ova želja ciklopne hrvatskog naroda, jer je svj-

rena da je to jedan put, da dodjelimo do svoga. Svaka, koju osjeća na-čionalnu svijest i načelni ponos, mora poduprati ovu, skupu, udruženu hrvatsku mladost, jer nju je stvorio far i ljebar prema svome rođenom grudu, kojog dugujemo sreću, jer smo po njoj sve što jesmo. Nema vje-

varanja si obvezati negaj vido lučanjia si vrđanja, jer smo danas na čistu putu, a isjek u nju viši nemari naši učitelji Dr. Ante Starčević, Dr. E. Kvaternik i Stjepan Radić. Oni su danas narodni vlađi nego ikada, jer je narod bio njihov, a oni su za njeg dali život, da u bojim dobiti budućnost. AKO ITKO, A TO UDRIJENA HRVATSKA MLADOST OSTVARUJE ZAVJETNU MISAO OVIH HRVATINA, A U TO SADA NAJVJESI VJERUJEMO, JER JE SVA HRVATSKA MLADOST DO JEDNOM KOLU, DIZUCI VISOKO HRVATSKI BAR- JAK I STUPAJUĆI OTVORENO U BORDU, KOJA MORA DONI-

JETI HRVATSKU HRVATINU.«

POSEBNO IZDANJE
HRVATSKI
DOMOBran
OMLADINSKI LIST

Dopratak: ponedjeljak 2. - četvrtak 4. - petak 6. - subotu 8. - nedjelju 10. - ukladivo s površinom 6 x 9 cm.

ODS. L

ZAKONI, SREDJA 1. PROŠNICA 100.

Balkanski pakao neka upozna kulturna Europa!

Hrvati sveučilištarci traže u inozemstvu zaštitu pred divljakim postupkom, što ga prolijiv nih i čitavog hrvatskog naroda provode velikosrpski hegemoniste!

Savez Hrvatskih Sveučilišnih Klubova je predstavio u Internetskoj ploči svoje žaljeve studentima g. Baynecu u Oxford u Engleskoj brzoj, koji u prijevodu glasi:

Uime Nacionalne ulje hrvatskih sveučilištaraca zahtijevamo, da — kao predstavnici sveučilištaraca Čitavog svijeta — intervencije korist hrvatskih sveučilišnih građana, a naših drugova, koji su u većini broju uaspšeni prigodom najžalosnije godišnjice u povijesli hrvatskog naroda, te koji su bez razloga zloslavljani balkanskim metodama što se daju usporediti samo s onima iz srednjeg vijeka. Njih drže u hrane, bez ležaja i bez pokrivača u studenten čeljama, te su izloženi paljnjama našgore vrste. Uvjereni smo, da često diči svol protest prema Eurom, da kulturna Europa svrhal svoju pažnju na divljake metode, kojima se služe flačitelji hrvatskoga Naroda.

SAVEZ HRVATSKIH SVEUCILISNIH KLUBOVA

Gornjem izrazu mišlimo, da ne treba komentirati. Hrvatski sveučilištarci hrvata se već krajnjeg u obrani svojih prava. Tako valjamo Samo napred! Uz Vas je Čitav hrvatski narod, i njegova pomoć ne Vam uzmanjkači, jer Vaša borba je i Njegova borba.

Geslo „Hrvatskog Domobrana”

„Sve, sve, što era sazdala je ova;
 Šve rušiti, paliti, sjeći treba;
 A graditi bolje opel s novā
 I na garlju podići oltar Sreću
 Nek hrvatsku varku unaprijed zapriječi!”
 S. S. Kranjcović.

kulturnih skupina na Zagrebačkom sveučilištu, među kojima je bila i Jugoslavenska demokratska omladinska liga (mladež Hrvatske zajednice), Udruženje prijatelja seljačke demokracije (mladež Hrvatske republikanske seljačke stranke) i Jugoslavensko katoličko društvo "Domagoj", održanim 19. i 20. ožujka 1920. donesena je rezolucija, kojom se osuđuje podnošenje pravaške kandidatske liste i djelatnost pravaških političkih emigranata dr. Ivica Franka, dr. Vladimira Sachsa-Petrovića i njihovih drugova u inozemstvu protiv Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca te zahtijeva da nad pravaški orientiranim sveučilišnim profesorima dr. Josipom Pazmanom i dr. Franom Milobarom sveučilišni senat provede istragu, nakon čega će sveučilištarci o njima zauzeti svoje stajalište. Ujedno su pred stanom dr. Prebega organizirali demonstracije i razbijali mu prozore na stanu. Međutim, Demokratski studentski klub "Jugoslavija" (mladež Demokratske stranke), u kojem je bio i znatan broj Hrvata, u tom je išao i dalje. On je zahtijevao, da se "Pazman i Milobar kroz deset dana isključe iz univerze", jer će oni inače "napustiti predavanja", a osim toga "da

akademski senat ukine doktorat podijeljen ... dru Franku, dru Sachsu i dru Gagliardiu" kao tobožnjim narodnim izdajicama. I zaista, akademski senat Zagrebačkoga sveučilišta na svojoj sjednici održanoj 31. srpnja 1920. donio je odluku, kojom se oduzima čast doktora prava Ivici Franku, Vladimиру Sachsu-Petroviću i Emanuelu Gagliardiju (2). Ne znam je li Zagrebačko sveučilište ikada prema ikomu tako postupilo zbog političkih razloga. Očito je da nikada u povijesti hrvatski nacionalni osjećaj među školovanim ljudima nije bio tako potisnut kao tada. Bila je prava hrabrost zastupati hrvatske nacionalne probitke među takvima osobama.

Kao odgovor na takvo političko stanje, Branimir Jelić sa svojim istomišljenicima školske godine 1920./21. u šestom razredu gimnazije u Splitu osniva "HRVATSKUĐAČKU OMLADINU". Ujedno organizira svečano obilježavanje obljetnice smrti Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana. Sve je to usmjereno na jačanje hrvatske političke misli i okupljanje hrvatskih

nacionalnih snaga. Njegova politička djelatnost osobito je zapažena u osmom razredu gimnazije, dakle 1923., zbog čega ga je ORJUNA nekoliko puta napala tvorno, ali i u svom glasilu "Pobeda". A dvadeset dana prije polaganja ispita zrestlosti bilo mu je zabranjeno njegovo polaganje. Ipak je, zahvaljujući nekim rođoljubnim profesorima, uspio na vrijeme maturirati i u jesen 1923. upisati se u Zagrebu na Medicinski fakultet (3).

Dolaskom na Zagrebačko sveučilište Jelić razvija svestranu političku djelatnost i postaje najpoznatije ime među hrvatski orientiranim sveučilištarima. Odmah se, naime, učlanjuje u Hrvatski akademski klub "Kvaternik". Školske godine 1924./25. izabran je za njegova predsjednika. Te iste 1924. godine postao je članom Poslovnog odbora Hrvatske stranke prava, dakle njezina najvišega političkog tijela. Bio je i predsjednik kluba medicinara. Suraduje u raznim pravaškim listovima, a uz to je urednik nekoliko takvih listova za pravašku mladež. Sav se posvetio radu na promicanju pravaške političke misli i borbi za slobodu hrvatskoga naroda, ne zanemarujući pritom svoj studij. Takva

djelatnost nužno ga je morala dovesti u sukob s policijom. Godine 1925. obilježavala se je tisućita obljetnica hrvatskoga kraljevstva. Tom zgodom na Jelićev poticaj u Docu Donjemu kod mjesta Vrido u klisuru je uklesana ploča od bijelog kamena i na njoj isписан tekst, što ga je on sastavio: "Spomen slava Tomislavu prvom kralju ujedinjene potpuno slobodne i nezavisne države hrvatske, a vječna vjernost misli samostalnosti naše". Prilikom postavljanja te spomen ploče Jelić je održao i borbeni hrvatski državotvorni govor. Zbog toga ga je jugoslavensko oružništvo pokušalo uhiti, a on je preko Mosora, Omiša, Splita i Like pobjegao u Zagreb, gdje je ipak bio uhićen, prebačen u splitski zatvor i, izgleda, prognan iz Zagreba, pa je jednu godinu studirao u Ljubljani. Uhićen je bio i njegov otac Ivan Jelić, u lancima je sproveden pješice 40 kilometara u zatvor, odpušten je iz državne službe, pa je od posljedica zlostavljanja brzo i umro. Iz državne službe su odpušteni i stric i brat Branimira Jelića (4). No, sav taj teror nije ga mogao sloboditi. On je nastavio s revolucionarnim radom. Težište njegova rada u to vrijeme bio je Hrvatski akademski klub "Kvaternik".

Hrvatski akademski klub "Kvaternik" osnovan je na Zagrebačkom sveučilištu u proljeće 1921. Osnivali su ga pravaški orientirani sveučilištarci. Sam naziv nije slučajno izabran. Ime klub je bilo ujedno i njegov program. Osnivači i članovi kluba bili su poklonici dr. Eugena Kvaternika i njegove oružane borbe za uspostavu slobodne i nezavisne hrvatske države. Nešto kasnije je u naziv kluba ubačen i pridjev "pravaški" pa se je klub zvao Hrvatski akademski pravaški klub "Kvaternik". Izgleda da ga je osnovalo samo šest članova. No, on se naglo širio među sveučilišnom mladeži prilivom novih članova, nezadovoljnih tadašnjom hrvatskom stranačkom politikom, pogotovo nakon kapitulacije Stjepana Radića i njegove Hrvatske republikanske seljačke stranke, koji su se 1925. podpuno odrekli svoga stranačkoga programa, priznavši Vidovdanski ustav, kralja i narodno jedinstvo, za kojim treba malo po malo težiti. Godine 1926. Hrvatski akademski pravaški klub "Kvaternik" je ilegalno proširen i na srednjoškolsku mladež. Već prije toga u pravaškim redovima je organizirana i gradanska i radnička mladež (5). Širenjem ustrojenih (organizacijskih) jedinica pravaške mladeži po svim hrvatskim pokrajinama nastala je potreba za sazivanjem njezina općeg sabora. Prvi sabor Hrvatske pravaške republikanske omladine održan je u Zagrebu 18. lipnja 1927. Na tom Saboru osnovan je Savez Hrvatske

pravaške republikanske omladine, a za predsjednika je izabran Branimir Jelić. Za predsjednika je Jelić izabran i na Drugom saboru Saveza Hrvatske pravaške republikanske omladine u Zagrebu 2. rujna 1928. (6).

Osnivanjem Hrvatske pravaške republikanske omladine odnosno njezina Saveza nije prestao djelovati Hrvatski akademski pravaški klub "Kvaternik". Njegov počasni član je dr. Ante Pavelić. Pod njegovim utjecajem i vodstvom djeluje cijelokupna pravaška mladež, pa i članovi HAPK "Kvaternik". On ih priprema i odgaja za buduću oružanu borbu za uspostavu slobodne i Nezavisne Države Hrvatske. Ta borba ima se voditi na demokratskim političkim načelima. To proizlazi i iz Načela Hrvatskoga akademskog pravaškog kluba "Kvaternik", donesenim početkom 1928. Polazeći bezuvjetno od potrebe uspostave nezavisne hrvatske države na cijelome hrvatskom povijesnom i etničkom području, u Načelima se ističe: "Stojeći dosljedno na demokratskim principima držimo, da to državno tijelo u odnosu s ostalim svjetskim državama treba da zauzme jedino onaj oblik, koji već svojim vanjskim izgledom označuje i ističe demokratska načela, a to je jedini mogući republikanski državni oblik" (7). Ta Načela je sastavio prof. dr. Fran Milobar na poticaj Branimira Jelića kao predsjednika kluba. Ona su podudarna s Pavelićevim političkim shvaćanjima, koja su svima vrlo dobro poznata i koja on u svakoj zgodji ističe, a pravaška ih mladež prihvaca i odobrava. Ta shvaćanja su sadržana i u nastupnoj izjavi, što su je Pavelić i Trumbić u ime Hrvatskoga bloka dali na početku rada novoizabrane beogradskog Narodne skupštine 28. lipnja 1927., kada su izjavili: "Prosvedujući stoga protiv ovoga stanja nametnutog hrvatskome narodu, izjavljujemo, da učestvovanje Hrvatskog bloka u parlamentarnom radu Narodne skupštine ne znači, da to faktično stanje priznajemo i odobravamo. Naprotiv, Hrvatski blok će svim zakonitim sredstvima raditi, da se odnošaj hrvatskog naroda iz temelja izmjeni, uzpostavom hrvatske državne samostalnosti" (8). "Pavelić je smatrao studente svojim najpouzdanim političkim osloncem. Osobno je prisustvovao bručoškim večerima, surađivao u frankovačkim (pravaškim - op. I. G.) omladinskim listovima, a u Skopju je 1927. kao advokat branio Dimitrija Đuzelova, odnosno članove desničarske Mladinačke makedonske tajne revolucionarne organizacije (MMTRO)" (9).

Dana 5. lipnja 1926. izšao je kao glasilo HAPK "Kvaternik" prvi broj časopisa "Kvaternik: kulturno-političko literarni

mjesecnik hrvatskih sveučilištaraca". To je i jedini broj toga časopisa. Urednik mu je Edo Heninger, student prava. Ne uređuje ga, dakle Branimir Jelić, kao predsjednik kluba, vjerojatno zato što je prognan iz Zagreba i studira u Zagrebu, ali surađuje u njemu svojim prilozima. Mjesecnik odiše borbenim duhom. Kako piše u njegovu uvodniku, cilj mu je ustati i prikupiti "svu hrvatsku omladinu, u kojoj ključa hrvatska krv i koja još ima osjećaj i dušu" i pozvati je "na obranu doma sve to više preziranog i blažećeg hrvatstva" (10). Srbima u Hrvatskoj se odriče pravo da reprezentiraju hrvatsku omladinu - kao što Kinezi nemaju pravo, da se "miješaju u stvari bećkoga sveučilišta" (11). U studenomu 1926. pravaška mladež počinje izdavati mjesecnik "Starčević" kao glasilo Hrvatske pravaške republikanske omladine, odnosno, kasnije, Saveza Hrvatske pravaške republikanske omladine. Urednik mu je Branimir Jelić. S imenom ovoga glasila stvorena je sretna sinteza pravaške revolucionarne borbe, koja se odsada vodi u znaku dr. Eugena Kvaternika i dr. Ante Starčevića, dvaju utemeljitelja pravaštva. Ono je energična osuda oportunističke politike Hrvatske seljačke stranke. S njegovih stranica upućen je javni i otvoreni poziv hrvatskom narodu, da stupi u borbu za uspostavu podpuno slobodne i nezavisne hrvatske države. Već u uvodniku prvoga broja piše: "Hrvati! Skupite sve svoje snage i junaštvo! Budite srčani! Ne budite malodušni, malodušnost je znak nesreće. Prihvativmo se borbe za svoju samostalnost. Za svoju bolju budućnost. Vredna duše, bistrina razuma i snaga naših mišića najsigurnije su jamstvo za ispunjenje naših zahtjeva. Budimo složni, jedinstveni i borbeni. Samo s ovim

sredstvima izvojštiti ćemo ponovno svoja tisućljetna pradjedovska prava, koja nam nitko ne će dobrovoljno pokloniti, ako ih sami ne prisvojimo. Neka bude stoga u toj borbi u našim redovima Bog, i mi pošteni Hrvati, a Hrvatska neka pripada samo Hrvatima" (12). U ovom uvodniku sadržan je, na jednostavan način, temeljni politički program hrvatskoga naroda i način njegova ostvarenja. U idućim brojevima taj se program još sažetije određuje. Tako u četvrtom broju "Starčevića" na pitanje: "U što vjerujemo?" mladež odgovara: "Vjerujem u slobodu i nezavisnost Hrvatske" i obrazlaže: "Hrvatska slobodna, nezavisna i cijelokupna, uredena na republikanskom temelju". Za tu mladež to nisu prazne, naučene fraze. Ona shvaća njihov duboki životni smisao, jer znade da "nema Hrvata bez jake državne misli" pa je "ostvarenje suverene države Hrvatske" nužno za opstanak hrvatskoga naroda (13). Pravaška mladež, predvođena Branimirovom Jelićem, pod mentorstvom dr. Ante Pavelića, oštrosno se obračunava sa sterilnom HSS-ovskom politikom i sprema se na revolucionarnu borbu, pa hrvatskoj javnosti poručuje: "Dosta je taktike, dosta je popuštanja, gorke plodove smo okusili, danas hoćemo, tražimo i zahtijevamo ne kakvu autonomiju, ne kakvu federaciju, ne kakvu drugu formu, nego danas tražimo slobodnu hrvatsku državu!" (14).

No, bez obzira koliko HSS i Stjepan Radić, na štetu hrvatskih nacionalnih probitaka, popuštali Srbima, ovi im nikada nisu vjerovali ni bili zadovoljni njihovim popuštanjem. Odlučili su ubiti Radića i njegove najbliže suradnike. Politički krugovi oko kralja Aleksandra organizirali su atentat, što ga je 20. lipnja 1928. u beogradskoj Narodnoj skupštini izveo

Prizor s Janka Puszte

Dr. Branimir Jelić govori Hrvatima u South Chicagu, SAD, 1939.

narodni zastupnik **Puniša Račić**, koji je na licu mjesta ubio **Pavla Radića** i Duru Baričeka, smrtno ranio Stjepana Radića, a teže ranio **Ivana Pernara** i **Ivana Grandu**. Od ozljeda zadobivenih u atentatu Stjepan Radić je umro 8. kolovoza iste godine.

Ovi događaji homogenizirali su hrvatski narod. Dali su za pravo Hrvatskoj stranci prava i njezinoj mlađeži. Svaki politički razborit i dobromjeran Hrvat bio je svjestan, da su hitci koji su pogodili Radića i njegove stranačke sudrugove, namijenjeni cijelom hrvatskom narodu i da je suživot Hrvata i Srba u zajedničkoj državi nemoguć. Kako bi ojačali hrvatske narodne snage, 2. kolovoza 1928. dr. Ante Pavelić i dr. Ante Trumbić odlučili su stupiti u zastupnički klub HSS-a, ne napuštajući pri tomu svoje političke stranke ni Hrvatski blok, u kojemu su bili združeni (15). Svest o potrebi jedinstvenoga političkoga djelovanja naročito je bila jako izražena u nacionalno svjesne hrvatske mlađeži. Tu se misli na mlađež Hrvatske stranke prava, Hrvatske seljačke stranke i Hrvatske federalističke seljačke stranke dr. Ante Trumbića. Na vijest o atentatu ona je zajednički organizirala demonstracije u Zagrebu 20. i 21. lipnja 1928. Na tim demonstracijama klicalo se: "Živila samostalna hrvatska država! Živio hrvatski sabor! Živila hrvatska vlada! Dolje krvava Jugoslavija!" (16). U demonstracijama pale su nove hrvatske žrtve, jer je policija upotrijebila oružje. Poginuli su **Krešimir Jerbić**, **Đuro Bjeloš** i **Vladimir Majcen**, više njih je bilo ranjeno, a nekoliko stotina zatvoreno. No, to nije moglo skršiti borbeni duh hrvatske mlađeži. Ona donosi odluku, da nastupa kao Udružena hrvatska omladina. Pod tim imenom održala je veliku skupštinu u Zagrebu 30. rujna iste godine i donijela zajedničku re-

zoluciju, kojom se zavjetuje, "da je spremna osvetiti nevino prolivenu krv u beogradskoj skupštini" i izjavljuje, da "neustrašivo stoji na braniku samostalne hrvatske države, pa će u temeljima slobode svoga hrvatskoga naroda položiti i svoje živote" (17). Ova ista mlađež organizirala je i demonstracije pred zagrebačkom katedralom 1. prosinca 1928. vješanjem triju crnih zastava na pročelje katedrale, ispod kojih je trebao proći generalski i časnički zbor jugoslavenske vojske na svečanu misu povodom desete obljetnice nastanka Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. I tom zgodom pala je jedna hrvatska žrtva (**Stanko Petrić**), veći broj ranjenih bilo je među demonstrantima, ali i među redarstvenicima, a preko stotinu hrvatskih mlađića bilo je zatvoreno i držano u zatvoru u neljudskim uvjetima, zbog čega su njihove kolege sveučilištarci javno progovorili vješanjem crnih zastava s nadnevima 1. XII. 1918., 5. XII. 1918. i 20. VI. 1928. na zagrebačkoj katedrali, izjavivši "da je taj čin učinjen po njezinu volji i nalogu, te prema tome smatra se potpuno suglasnom s izvršenim činom izvešivanja zastava". Hrvatska sveučilišna mlađež dalje ističe, da "sve kazne i neprilike preuzima zajedno s uhićenim kolegama na se, jer ne samo što je čin vješanja bio naša volja, nego i zato, što je odraz srca i duše cijelog hrvatskog naroda" (18).

U svim ovim podhvatuma hrvatske mlađeži ključnu je ulogu igrala Hrvatska pravačka republikanska omladina, kao državotvorno najizgrađenija. To se pogotovo može reći za demonstracije održane 1. prosinca 1928. U prostorijama Hrvatske stranke prava na Kaptolu br. 4 i na Jelačićevu trgu br. 6 organizirani su borbeni odredi, koji će lijepiti plakate, nabavljati kamenje i bacati ga po policiji, nabavljati samokrese iz kojih se pucalo po

policiji i sl. Ovomu u prilog govore i zaključci doneseni na Drugom saboru Saveza Hrvatske pravačke republikanske omladine. Tada je naime zaključeno, "da se u cijeloj Hrvatskoj za sva vremena imade slaviti dan pogibije Eugena Kvaternika kao opći hrvatski narodni blagdan" i "da se odmah mora otpočeti sa organiziranjem tajnih borbenih jedinica po čitavoj Hrvatskoj, s prikupljanjem oružja, tako da se u danom času, s oružjem u ruci može ispuniti tisućljetni zahtjev hrvatskog naroda za uspostavom Nezavisne Države Hrvatske" (19).

Duša svih ovih podhvata u pravačkoj mlađeži nedvojbeno je bio Branimir Jelić. On je bio njezin predsjednik. Njega susrećemo kao govornika u ime te mlađeži na svim skupovima, pogrebima poginulim demonstrantima i sl.

U dr. Anti Paveliću i njegovim najbližim suradnicima od 1925. godine sve jače i sve brže je sazrijevala svijest da se hrvatski narod samo oružanom borbom može oslobođiti srpske tiranije. Tom mišlju, vidjeli smo, bila je proglašena pravačka mlađež. Atentat u beogradskoj Narodnoj skupštini na hrvatske narodne zastupnike i dogadaji nakon njega ubrzali su donošenje konkretnе odluke o tome. No, ni u jednoj postojećoj političkoj stranci nije se moglo okupiti Hrvate u borbi za nezavisnu hrvatsku državu. Trebalo je osnovati novu organizaciju, kojoj će pristupiti sve osobe spremne za tu borbu, bez obzira na dotadašnju stranačku pripadnost. U listopadu 1928. Pavelić je pokušao osnovati takvu organizaciju pod nazivom "Hrvatski domobran", kojemu bi bila zadaća, "da razvija tjelesno i duševno zdravlje svojih članova". To je bila fiktivna zadaća. Prema stvarnim ciljevima, "Hrvatski domobran jest hrvatska narodna državotvorna organizacija, koja radi svim sredstvima na tome, da se uspostavi posve samostalna i Nezavisna Država Hrvatska, na cijelom hrvatskom narodnom i povijesnom području" (20). Naravno, jugoslavenske vlasti su očito prozrele ovu namjeru, pa nisu dopustile djelovanje ovoga društva. Ali ni Pavelić sa svojim suradnicima nije mirovao. Početkom studenoga 1928. prestao je izlaziti mjesečnik "Starčević", glasilo Saveza Hrvatske pravačke republikanske omladine, najavljujući "da će ga naslijediti novi list pod imenom Hrvatski domobran", koji "ne će biti organ jedne stranke ili grupe, a još manje pojedinaca. On će pripadati cijelokupnom hrvatskom narodu, koji danas poznaje samo jednu stranku, pod imenom Hrvatska" (21).

"Hrvatski domobran - omladinski list" počeo je kao dvotjednik izlaziti 16. studenoga 1928. Zadnji broj izšao je 22. prosinca iste godine. U svemu su izšla

četiri broja redovitoga i dva broja posebnoga izdanja. "Hrvatski domobran" su prave revolucionarne novine. Iz broja u broj riječju i slikom, pjesmom i prozom poziva na ustanak za uspostavu nezavisne hrvatske države. Svaki njegov broj je pljenjen i cenzuriran. Njegova naklada ubrzano je rasla. Prvi broj je tiskan u 7.000 primjeraka, a posljednji u 30.000 primjeraka. To dovoljno govori o revolucionarnom raspoloženju hrvatskoga naroda. Upravitelj "Hrvatskoga domobrana" bio je **Mijo Bzik**. Branimir Jelić bio je izdavač i urednik lista, a dr. Ante Pavelić glavni suradnik. On je svojim prilozima davao ton listu. Osim njega, u listu su još suradivali Mijo Bzik, **Mate Frković**, **Josip Milković**, **Ante Valenta**, **Gustav Perčec**, **Branko Krmpotić**, **Ivo Knežević**, **dr. Đuro Kumičić**, **dr. Mile Budak**, **Vjekoslav Maštirović**, ponekad **dr. Milan Sufflay**, **dr. Fran Milobar**, **Joe Matosić**, pa čak i **Šime Balen**, koji je na robiji iznevjerio svoje drugove i pristupio jugoslavenskim komunistima. Dakle, bez obzira na izjavu, da je biti glasilo cijelokupne hrvatske omladine, "Hrvatski domobran" je bio pravaško glasilo, jer su ga pravaši osnovali, njime upravljali, uređivali ga i mahom u njemu suradivali, dajući mu tako i politički smjer. Tako se dogodilo, da je i organizacija "Hrvatski domobran" preko istoimenoga lista stvarno djelovala, iako joj to državne vlasti nisu dopustile (22).

Nakon demonstracija pred zagrebačkom katedralom policija je tražila Jelića, da ga uhiti. On se je s Gustavom Perčecom 6. prosinca 1928. privremeno sklonio u inozemstvo. Ilegalno su se obojica vratila u Zagreb iz Austrije 28. prosinca iste godine. Neko vrijeme su se skrivali u Zagrebu, a onda je Jelić 11. siječnja 1929. s putovnicom **Eugenom-Dide Kvaternikom** opet emigrirao u Austriju i zauvijek napustio Hrvatsku. Za njim su emigrirali Gustav Perčec i dr. Ante Pavelić. Sva trojica su se našli u Beču. U svome zadnjem broju, dakle onom od 22. prosinca, "Hrvatski domobran" je ovako ocrtao Jelićev politički lik: "Tko ga ne pozna? Tko nije čuo za nj? Najrevolucionarniji je sveučilištarac, vođa sveučilišne i gotovo čitave hrvatske omladine. Ime njegovo ide od usta do usta na Sveučilištu, na ulici, među svom hrvatskom omladinom. Idol i uzor je svojim pristašama i prijateljima, mišića i mozak hrvatske omladine, a strah i trepet svih onih, kojima je hrvatstvo na putu do ostvarenja njihovog gnjusnog cilja. Neustrašiv je u svakoj prigodi, u svakoj akciji prvi. Ne boji se nikakve vatre neprijateljske. Uvijek ima neprilika i neugodnosti s državnim vlastima i sada ga progone, ali ga ne mogu pronaći! Na sebi ima 23 (dvade-

setri) tužbe. Mnogo i mnogo puta već je bio utamničen. Najbolji je govornik omladine" (23).

Dr. Ante Pavelić i njegov najbliži krug suradnika zrelo su procjenjivali razvitak političkih prilika u Kraljevini Srbia, Hrvata i Slovenaca. Shvatili su, da je proglašenje diktature samo pitanje dana, pa su se pripremili za političko djelovanje u tim najtežim okolnostima. I zaista, 6. siječnja 1929. kralj je ukinuo Vidovdanski ustav, raspuštene su sve političke stranke, oduzeta su sva politička prava i slobode, pa je čak i samo hrvatsko ime zabranjeno, te je svu vlast uzeo u svoje ruke. A već sutradan, dakle 7. siječnja, Pavelić je sa suradnicima osnovao u Zagrebu "USTAŠU" - hrvatski oslobođilački pokret, kao ilegalnu, strogo konspirativnu organizaciju. "Hrvatski domobran" je bio preteča "USTAŠE" kao hrvatskog oslobođilačkog pokreta. Zadaća je "USTAŠE", da "oružanim ustankom (revolucijom) oslobođi ispod tudinskog jarma Hrvatsku da

Drugih političkih ciljeva i ideoloških zasada ustaški pokret nikada nije imao. Time je započela ogorčena borba na život i smrt sa srpskim nasilnicima za slobodu hrvatskoga naroda.

Nekoliko dana nakon Jelića Hrvatsku je napustio Gustav Perčec, a zatim je 20. siječnja 1929. to isto učinio i dr. Ante Pavelić. Uskoro su se sva trojica našla u Beču, gdje su se povezali s pripadnicima prve hrvatske emigracije, koja se je tamo našla odmah nakon svršetka Prvoga svjetskog rata. Svakodnevno su se sastajali, dogovarali i planirali podhvate za ostvarivanje ciljeva Ustaškoga pokreta. Pavelić je bio njegov neosporni vođa. To su mu svi priznavali, pa i Branimir Jelić, kako prije tako i poslije Drugoga svjetskog rata. Dana 10. srpnja 1939., povodom Pavelićeva 50. rođendana, Jelić piše: "Dr. Ante Pavelić bio je poznata hrvatska politička ličnost od 1918. do 1928. Godine 1929., on postaje Prvoborcem - Vodom - on postaje Nosiocem hrvatskog nacionalnog programa. Nije postao Vodom slučajem. U njegovim karakternim osobinama ležali su preduvjeti za ovu misiju". Tom zgodom ga oslovjava "naš Starješina, naš Poglavljak" i borbenim idolem (25). To mišljenje nije se izmijenilo ni nakon Pavelićeve smrti, iako je bilo prošlo već dvadeset godina od prestanka njihova zajedničkoga političkog rada. Jelić, naime, i tada tvrdi: "Dr. Pavelića smatrao sam starijim prijateljem, a uz to još i nepobitnim poglavarem našega pokreta i neke vrste našeg drugog oca. Nije bilo jednog političkog koraka, kojeg nismo zajednički raspravili, ni jednog memoranduma, ni jednog važnog pisma, gdje nije bio isti slučaj" (26). Kao i ostali ustaški dužnosnici, tako je i Jelić od Pavelića primao naloge za rad, izvršavao ih i podnosio mu izvješće o svom radu.

Bez obzira što se kasnije dogodilo u međusobnim odnosima ovih dvaju hrvatskih revolucionara, Jelić je cijelog svog života s poštovanjem govorio i pisao o Paveliću i njegovoj obitelji. "Ja sam kod svakog posjeta dr. Paveliću bio njegovim gostom i osjećao sam se kod njega ugodno i dobro", kaže Jelić (27). "Ne brojeći moj najuži obiteljski krug", tvrdi on, "do nikoga nisam osjećao u životu toliko iskrenog prijateljstva, kao do pok. dr. Ante Pavelića". U istom duhu piše dalje u svojim uspomenama: "Nikada nijesam ni u mislima, a kamo li pokušao, ikakvu neloyalnost naprama njemu, a niti on prema meni, koliko sam mogao znati". Kao i samom Paveliću, Jelić jednako tako izvanrednu ocjenu daje njegovoj obitelji: "Nu na stranu sve vanjske stvari - od njega (Pavelića - op. I. G.) se boljeg prijatelja nije moglo ni zamisliti. Bio sam s njime mjesec-

Dr. Branimir Jelić za vrijeme zatočeništva

ona postane podpuno samostalna i nezavisna država na cijelom narodnom i povijesnom području", a kada taj cilj буде postignut, branit će "svim sredstvima državnu samostalnost Hrvatske i narodnu osebujnost hrvatskog naroda, te se boriti za to, da u Hrvatskoj Državi uvijek bude vladao samo hrvatski narod, te da on bude podpunim gospodarom svih stvarnih i duhovnih dobara u svojoj zemlji" (24).

cima i uvijek sam bio gost u njegovoj obitelji, koja je bila skromna, ali uzorna u svakom pogledu". U Drugome svjetskom ratu Jelić je bio u britanskom zatočeništvu, a Pavelić državni poglavarski Nezavisne Države Hrvatske. No, Jelić je sretan, da je Pavelić i kao državni poglavarski ostao skroman i nekorumpiran, dakle da je ostao na moralnoj visini. Kao iskreni prijatelj i rođoljub raduje se i Pavelićevu političkom uspjehu. Jelić naime u svojim uspomenama piše: "Bilo mi je drago, da nitko ne će moći dr. Paveliću predbaciti gramzivost i korupcionaško obogaćivanje, jer će njegovo ime biti vječno vezano sa ponovnom uspostavom Hrvatske Države. Dr. Pavelić kuburio je možda više nego mnogi drugi naši manji ljudi, a svi znamo, kao posljedica čega je to bilo, pa kolikogod bi se netko mogao upustiti u ovu ili onu kritiku njegove osobe ili njegovog rada, to će ipak njegovo ime za sva vremena ući čisto u povijest hrvatskog naroda. Uz dra. Eugena Kvaternika, Hrvatska nije dala revolucionarca nad dr. Antonom Pavelićem i on je ipak imao sreću i uspije, makar četiri godine samo, ostvariti san hrvatskog naroda" (28).

Dr. Branimir Jelić je glavni i neumorni organizator Ustaškoga pokreta među hrvatskim iseljenicima. Došavši u emigraciju, do ožujka 1929. živi i djeluje u Beču. Nakon toga seli u Graz i tu ostaje do polovice prosinca 1929. U Grazu je 22. srpnja 1929. promoviran na čast doktora medicine. Polovicom prosinca vraća se u Beč i tu boravi do veljače 1931. godine. Kroz to vrijeme je surađivao u tiskanju novina i obilazio Austriju i Belgiju, šireći Ustaški pokret među tamošnjim hrvatskim radnicima. Ujedno je povremeno stupao u dodir s raznim inozemnim institucijama i upoznavao ih s hrvatskim nacionalnim problemima. U veljači 1931. odlazi u Južnu Ameriku i u njoj ostaje do svibnja 1932. Tu organizira hrvatsko iseljeništvo u "Hrvatski domobran", pod kojim imenom je Ustaški pokret djelovao na američkom kontinentu. Vrativši se iz Južne Amerike, kratkotrajno odlazi k Paveliću u Bresciju, Italija, da mu podnese izvješće, a odatle ide u Beč. U svibnju 1932. bio je desetak dana pritvoren u Beču, a nakon toga izgnan iz Austrije. Odatle seli u Berlin i u Njemačkoj ostaje do svibnja 1934. Tu nastavlja s organiziranjem Ustaškoga pokreta u Europi i izdaje novine "Nezavisna Hrvatska Država". Dolaskom nacionalsocijalista na vlast morao je izdavanje novina prenijeti u Danzig. U svibnju 1934. odlazi u Sjedinjene Američke Države, u kojima ostaje do listopada iste godine. I tu je osnovao "Hrvatski domobran". Kratko vrijeme nakon marseilleskog atentata vratio se u Europu, Berlin. Kako je njemačko redarstvo tragalo za njim da ga uhiti, odmah je

pobjegao u Italiju. Došao je u Torino i odsjeo kod Pavelićeve obitelji. Tu je uhićen u studenom 1934. i držan u zatvoru do 22. prosinca 1934., kada je upućen k ostalim ustašama u zatočeništvu na Lipare. Iz logora na Liparima prebačen je u sanatorij u Bologni, u kojem je ostao od 8. ožujka 1935. do 1. svibnja 1936. Iz Italije opet odlazi u Njemačku, u kojoj stalno nadziran i

Dr. Branimir Jelić u Engleskoj 1948.

praćen živi do siječnja 1939. U veljači 1939. po drugi put dolazi u Sjedinjene Američke Države. Naime, zbog stalnih uznemiravanja, saslušavanja i zatvaranja, on je iz nacističke Njemačke pobjegao 25. siječnja 1939. S uređenim putnim ispravama stigao je u SAD 2. veljače, ali tu su ga odmah podvrgli ispitivanjima i zatočili na otočić Eliis Island, gdje je držan u zatočeništvu 56 dana. Nakon što su mu dopustili ulazak u SAD, nastavio je s održavanjem skupština "Hrvatskoga domobrana" i sastanaka s istaknutijim dužnosnicima Ustaškoga pokreta. No, Sjedinjene Američke Države mu nisu htjele produžiti vizu za dalji boravak, pa se u rujnu iste godine morao vratiti u Europu. Vraćao se talijanskim brodom "Conte de Savoya". Dana 2. listopada 1939. u blizini Gibraltara britanski razarači su opkolili i zaustavili brod, na koji su došli predstavnici britanske vlasti i dr. Jelića odveli u zatočeništvu. U britanskom zatočeništvu ostao je do 22. prosinca 1945. Tako je i američka i britanska demokracija pokazala svoje neljudsko, licemjerno i nasilničko lice.

Gotovo u svim tim državama u koje je dolazio, dr. Branimir Jelić je zbog svog političkog djelovanja bio zatvaran i proganjan. Nije u tome bilo razlike između

demokratske Velike Britanije i Sjedinjenih Američkih Država, nacionalističke Njemačke i fašističke Italije. Sve su one jednako gazile njegova osobna prava i slobode i prava hrvatskoga naroda, kad se radilo o njihovim probitcima. To je žalostan dokaz, da su sve razlike između demokracije, nacionalsocijalizma, fašizma, pa i komunizma samo relativne naravi, ako se politika ne temelji na moralnim vrijednostima. U samoj hitlerovskoj Njemačkoj Jelića je Gestapo pozivao i zatvarao "bar četrdeset do pedeset puta, a od toga u toku jedne godine" bio je dvadeset pet puta zatvaran i osam puta je stupio u štrajk glađu". Zbog stalnih policijskih uznemiravanja i zatvaranja Lorković i Artuković su 28. lipnja 1937. pobjegli iz Njemačke" (29). A upravo sadistički odnos prema njemu, Paveliću i Didi Kvaterniku bio je u torinskom zatvoru, Italija. On to tamovanje ovako opisuje: "Mi smo bili podvrgnuti postupku kao i kažnjenici koji su čekali na vješanje. Svakih pola sata, dan i noć, bila je kontrola ćelije, a četiri puta u noći dolazila bi u ćelije još i komisija, istražiti da li su rešteke intaktne. Spavali smo kraj uvijek otvorenog svjetla. U negrijanim ćelijama u alpskom predjelu, u mjesecima studenom, prosincu i siječnju, živjeti u tankom odijelu... nije bilo ni za mene, a ni za moja dva prijatelja, koji su bili u istoj situaciji, baš tako ugodno ni lako" (30). U njegovoj borbi za Nezavisnu Državu Hrvatsku nisu Jelića ugrožavali samo Srbi i policija stranih država. Činili su to i jugoslavenski orientirani Hrvati, osobito u SAD-u. "Nas su fizički napadali komunisti pomagani od HSS u Chicagu na Princetonu, onda u Garyu... Isto se je poslije dogodilo u St. Louisu (Missouri) gdje je HSS, u zajedničkoj akciji s komunistima sudjelovala. Poslije su se ispoljili kao Titovi pristaše i neki od njih su se povratili poslije rata u Jugoslaviju. Američka policija nije nama napadnutima pružila svoju pomoć", kaže dr. Jelić (31).

Inače, hrvatski narod, kako u domovini, tako i u inozemstvu, u golemoj većini je težio za hrvatskom državnom nezavisnošću. Pa ipak u talijanskim logorima bilo je samo oko 510 osoba spremnih da se oružjem u ruci bore za ostvarenje toga cilja. Nije li to bio premali broj. Prema dr. Jeliću, nije. On, naime, tvrdi: "Naši logori su nastali samo uslijed toga, što nijesmo znali, kud ćemo s pribjeglim ljudima iz domovine ni s našim borcima u Belgiji, koje su vlasti na zahtjev Beograda iz Belgije izagnale, a mi im drugog boravka priskrbiti nismo mogli. Da smo mi htjeli ljudi sabirati i dozvoliti, da se sami za logore javljaju, njihov bi broj bio prešao nekoliko hiljada, jer nije bilo jednog našeg čovjeka, koji nije osjećao najvećom čašcu, da obuće domobransko-ustašku

Jelić kao žrtva jugoslavenskog atentatora

odoru i stavi se na taj način hrvatskoj revolucionarnoj borbi na raspolažanje" (32).

Dr. Branimir Jelić u niz navrata svjedoči, da je Ustaški pokret između dva svjetska rata stajao na demokratskim načelima. Odjela tvrdnju, da je ideološki bio povezan s fašizmom i nacional-socijalizmom, ističući: "Pavelić nisam poznavao kao totalitarca i u mom periodu suradnje on je bio protivnik totalitarnih sistema. Nije imao nikakve sklonosti, da se uniformira, ni sebe ni pokret, kao što je bio obratan slučaj sa Hitlerom i Mussolinijem" (32). **Svetozar Pribićević**, boraveći u Parizu kao emigrant, želio je uspostaviti suradnju s Ustaškim pokretom. Naravno, do suradnje nije moglo doći, jer su jedni i drugi stajali na podpuno oprečnim političkim stajalištima. No, Pavelić je ipak poslao Jelića Pribićeviću u Pariz, da čuje što ovaj hoće i namjerava. Nakon povratka iz Pariza Jelić je izvjestio Pavelića o sadržaju svoga razgovora s Pribićevićem. Pribićević je, između ostalog, nudio i suradnju s tzv. pučkom frontom. Pavelić je na to rekao: "Pučka fronta je za nas isto tako neprihvatljiva kao i nacional-socijalistička, te fašistička koncepcija i programi, koje mi ne smijemo nikada unijeti u našu hrvatsku nacionalnu borbu" (33). Ova stajališta potvrđuju i dva njemačka diplomatska dokumenta, prema kojima se nacističke vlasti protive bilo kakvom pomaganju hrvatske emigracije t.j. Ustaškoga pokreta. A da je ovaj prihvaćao nacionalističku ili fašističku ideologiju, te vlasti bi mu sigurno pružale pomoći ili ga, barem, ne bi progonele. U pismu, što ga je njemački državni tajnik **dr. Lammers** 30. studenog 1933. poslao **Rosenbergu**, poglavaru vanjskog ureda NSDAP-a, a u kojemu se traži da dužnosnici NSDAP-a ne

omentaju zabranu ustaških novina, izričito stoji: "Reichskanzler je, kako znate, iz ideoloških razloga protiv bilo kakvih pomaganja i podupiranja emigranata". A u okružnici njemačkoga ministarstva vanjskih poslova poslanoj raznim njemačkim poslanstvima 27. i 29. listopada 1934. u svezi s marseilleskim atentatom izričito se tvrdi: "Hrvati nisu nikada primili nikakve financijske pomoći od bilo kojeg njemačkog ureda. Naprotiv, njemačka i jugoslavenska vlada suradivale su uvijek protiv hrvatskih emigranata" (33).

Svi progoni, zatvori, logori i mukotrpi emigrantski život nisu mogli slomiti dr. Branimira Jelića i odvratiti ga od borbe za hrvatsku državnu nezavisnost. Odmah po izlasku iz britanskoga logora 22. prosinca 1945. on nastavlja s tom borbom. U tu svrhu u listopadu 1950., na njegov poticaj, osnovan je u Muenchenu **HRVATSKI NARODNI ODBOR**, kojemu je on na čelu. Obilazi Europu i Sjevernu i Južnu Ameriku, izdaje novine, piše proglašene, drži predavanja, traži saveznike u borbi hrvatskoga naroda za slobodu i stupa u dodir s ostalim hrvatskim organizacijama radi suradnje za ostvarenje zajedničkog cilja - slobodne i nezavisne hrvatske države. U vanjskoj politici, kao i ostala hrvatska emigracija, oslanja se isključivo na demokratske države svijeta, nadajući se od njih pomoći u rušenju Jugoslavije. Ali negdje oko 1969. uvida, da u blokovski podijeljenoj Europi, u kojoj oba bloka podupiru opstanak Jugoslavije, takva politika ne donosi ploda. Stoga pokušava mijenjati političku taktku. Otvara se prema Sovjetskom Savezu, ne bi li ta država pomogla rušenju Jugoslavije i uspostavu nezavisne i neutralne hrvatske države. Poziva na pomirbu hrvatske komuniste, ali pod predpostavkom da prihvate nezavisnu hrvatsku državu, koja će biti neutralna i demokratska. U traženju tih novih političkih putova iznenada ga je snašla smrt. Z ocjenu te njegove nove politike manjkaju nam sve potrebne činjenice. No, nesporno je, da hrvatska emigracija nije bila spremna u svemu slijediti ovakvu politiku.

Dr. Branimir Jelić je cijeli svoj život žrtvovao za Hrvatsku. Zauzvrat, Hrvatska mu se ničim nije odužila. Nakon demokratskih izbora 1990. svoje ulice i trgove počastila je imenima **Andrije Hebranga**, **Divka Budaka**, **Božidara Adžije**, **Andrije Žaje**, **Rudolfa Bičanića** i mnogih drugih, kojima ne samo da nikada nije bila na pameti uspostava hrvatske državne nezavisnosti, nego su sve moguće stvari poduzimali da do toga ne dođe. Najljepšem trgu u Zagrebu ostavila je ime Josipa Broza Tita, iako je on počinitelj najvećih zločina nad hrvatskim narodom u povijesti. Ali dr. Branimiru Jeliću nigdje

nema ni spomena, iako mu se baš ništa negativna ne može staviti na teret. Nema mu takvoga spomena ni u gradu Omišu, kojemu njegov Dolac Donji gravitira. To je crna nezahvalnost, koja je nemoralna. A na nemoralu se ne može graditi zdrav državni i društveni život.

Bilješke:

1. Dr. Jere Jareb: "Kratki životopis dra Branimira Jelića", u knjizi: "Političke uspomene i rad dra Branimira Jelića", priredio dr. Jere Jareb, Cleveland, 1982., str. 602.
2. Vojo Rajčević: "Revolucionarni omladinski pokret u Hrvatskoj 1919. - 1928.", sv. 1., Zagreb, 1979., str. 83. - 85.
3. J. Jareb, nav. dj., str. 602. - 604.
4. Isto, str. 604. - 605.
5. Dr. Branimir Jelić: "Političke uspomene od jeseni 1923. do proljeća 1948.", u knjizi: "Političke uspomene i rad dra Branimira Jelića", str. 25.; Stanislav Polonijo: "Ustašto - apoteoza Rakovice" u Zborniku hrvatskih sveučilištaraca, Zagreb, 1942., str. 237. i 240.; V. Rajčević, nav. dj., str. 128.
6. Dr. Jere Jareb: "Prilozi uspomenama dra Branimira Jelića" u knjizi: "Političke uspomene i rad dra Branimira Jelića", str. 237. - 240. i 247. - 256.
7. J. Jareb, nav. dj., str. 244.
8. Dr. Ante Pavelić: "Putem hrvatskog državnog prava", priredila Višnja Pavelić, Buenos Aires - Madrid, 1977., str. 231.
9. V. Rajčević, nav. dj., str. 205., bilj. 936.
10. S. Polonijo, nav. dj., str. 240.
11. V. Rajčević, nav. dj., str. 202.
12. S. Polonijo, nav. dj., str. 241.
13. Isto, str. 241.
14. Isto, str. 243.
15. A. Pavelić, nav. dj., str. 364. i 365.
16. Mijo Bzik: "Ustaška borba", Zagreb, 1942., str. 50. - 54.
17. Isto, str. 72. - 73. i dr. Jere Jareb: "Kratki životopis dra Branimira Jelića", str. 613.
18. M. Bzik, nav. dj., str. 98. - 109.
19. Isto, str. 69. i 70.
20. Mijo Bzik: "Ustaški pogledi", Zagreb, 1944., str. 30. - 32.
21. J. Jareb, nav. dj., str. 614.
22. Isto, str. 614. - 618.
23. Isto, str. 623. - 624.
24. A. Pavelić, nav. dj., str. 427.
25. Dr. Jere Jareb: "Prilozi uspomenama dra Branimira Jelića", str. 291. i 294.
26. Dr. Branimir Jelić, nav. dj., str. 214.
27. Isto, str. 55.
28. Isto, str. 213. - 217.
29. Isto, str. 128. - 129. i 134.
30. Isto, str. 105.
31. Isto, str. 148. - 149.
32. Isto, str. 215.
33. Isto, str. 224. - 230.

SUDSKI ZLOČIN NAD PRVOM HRVATSKOM ŠTEDIONICOM

Među mnogim dugo prešućivanim i pomno krivotvorenim poglavljima hrvatske nacionalne povijesti jedno je od najvažnijih međuratno velikosrpsko zatiranje Prve hrvatske štedionice u Zagrebu, kao stoljetnog nositelja hrvatskog novčarstva i gospodarstva u razdoblju od 1846. do 1946. Ono je tragično okončano 25. siječnja 1946. isto tako i u javnosti malo poznatim jugoboljševičkim sudskim zločinom - surovom likvidacijom te velezaslužne i časne hrvatske novčarske institucije i njenih najuglednijih stručnjaka, te besprimjernom pljačkom njene ogromne imovine, uključujući tu i više od sto tisuća uloga malih hrvatskih štediša, kako u domovini tako i u iseljeništvu.

Budući da polustoljetna isključivost jugokomunističkog jednoumlja preko svojih apologeta i renegata još uvijek baca svoje mračne sjene na mnoge teme hrvatske historiografije, prava povjesna istina o tragičnoj sudbini Prve hrvatske štedionice (u dalnjem tekstu: PHŠ, Praštredionica) još uvijek je vrlo slabo poznata, unatoč njezinim iznimnim zaslugama za razvoj hrvatskog gospodarstva, njenom blagotvornom utjecaju na razvoj hrvatske kulture štednje i njezinu golemom doprinosu ugledu hrvatskog novčarstva u svijetu. Sto više, tu istinu je pokušao 1976. godine još jednom krivotvoriti **Jakov Blažević**, glavni boljševički tužitelj hrvatske Praštredionice iz 1945. godine i čak glorificirati svoju ulogu njenoj likvidaciji u memoarskoj knjizi *Tražio sam crvenu nit* u redakciji dr. Zdravka Tomca.¹ Nakon osvita hrvatske slobode na tu isitnu prvu je ukazala prof. dr. **Mira Kolar** u drugoj knjizi bankovne edicije koju je 1994. godine tiskao Muzej Privredne banke Zagreb d.d.². U pripremi je još jedna, mnogo obimnija monografija o istoj temi, kojom će ista banka obilježiti stotu obljetnicu (1899.-1999.) znamenite zagrebačke bankovne palače Oktogon. U njoj je gotovo pola stoljeća djelovala Prva hrvatska štedionica sa svojim znamenitim "Amerikanskim odjelom" za iseljeničku štednju, čiji je danas pravni i faktički sljednik Privredna banka Zagreb d.d. Bit će to prava prilika da se široj hrvatskoj i svjetskoj javnosti zorno predoči puna istina o kontinuitetu velikosrpskog terorizma nad gospodarstvom i novčarstvom hrvatskog naroda, a osobito o malo poznatom završnom sudskom komunističkom zločinu nad tom štedionicom, koja je dugo godina bila najvećim i najstručnije

Piše:

mr. Ante MARINOVIĆ

vođenim novčarskim zavodom jugoistočne Europe i gospodarskim temeljcem opstanka hrvatskog naroda. Kao čisto hrvatska ustanova ona je stotinu godina zapravo vršila ulogu središnje hrvatske banke i usmjeravala gotovo cijelokupni hrvatski gospodarski život, ne želeti se odreći svoga hrvatskog imena ni u razdoblju najteže velikosrpske šovinističke diskriminacije za vrijeme srpske monarhofsističke diktature 1929.-1934.

Tragika toga prinudnog zaborava i najtežih tužiteljskih potvora za kriminal i izdaju svog naroda tim je veća što je povijest znamenite hrvatske Praštredionice uistinu tako blistava i velika, a poslovnost njenih čelnika tako međunarodno priznata da bi se njima ponosili i drugi, mnogo veći i gospodarski jači narodi.³

Praštredioniku su osnovali hrvatski preporoditelji

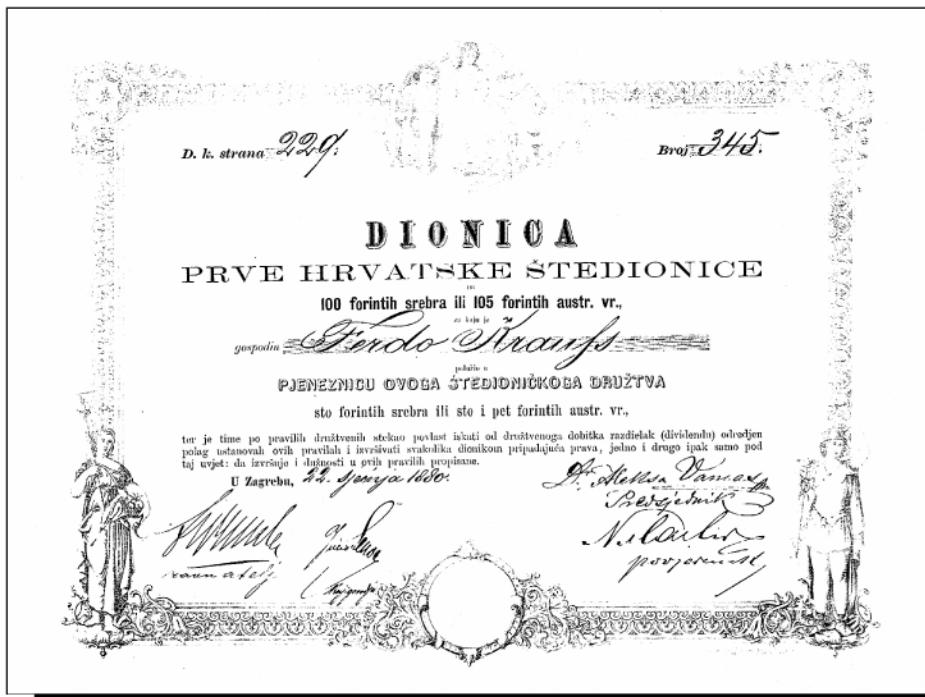
Proces stvaranja moderne hrvatske države započet je još u prvoj polovici 19. stoljeća, dok su se drugi narodi jugoistočne Europe još uvijek gušili u srednjovjekovnoj zaostalosti Osmanskog carstva. Nakon puna četiri stoljeća stalnog krvavog vojevanja u funkciji obrane Europe od islamskih osvajača, hrvatski narod je u slobodnom dijelu svoga kraljevstva koji je tada bio u ugovornoj uniji s habsburškom dinastijom, započeo odlučnu borbu za svoju političku i gospo-

darsku samostalnost na tradicijama liberalnih ideja francuske buržoaske revolucije. Na čelu te borbe bili su hrvatski preporoditelji, čelnici "ilirskoga" narodnog pokreta koji su 1838. osnovali Narodnu čitaonicu u Zagrebu, a potkraj 1841. još učinkovitije Hrvatsko-slavonsko gospodarsko društvo. Sljedeće, 1842. utemeljili su Maticu ilirsku (hrvatsku), da bi ih ista domoljubna težnja dovea 1. prosinca 1846. do osnutka prvoga novčanog zavoda (banke) na slavenskom Jugu pod znakovitim imenom Prve hrvatske štedionice i još rječitijim geslom "Zrno do zrna pogača, kamen do kamena palača" koje stoji i danas uklesano nad ulazom u njenu velebnu bankovnu palaču Oktogon. Time su jasno objavili svoju čvrstu nakanu da kao hrvatski domoljubi, neovisno od tuđinskih hirova, iz prikupljene štednje malih i velikih štediša promišljeno pomažu podizanje hrvatske trgovine, obrta i industrije. Taj program ostvarivali su vrlo složno i stručno, s golemim domoljubnim žarom, pa zato i nadasve uspješno, iako su im meteorski uzleti na srednjoeuropskom novčarskom nebuh pokušavali omesti najprije obnovljeni habsburški centralizam, a potom i nagodbeničko preustrojstvo Austrije 1867. u dualističku monarhiju, s ekstremnim mađarskim hegemonizmom. U tom razdoblju podesetrostročili su se ulošci štediša PHŠ, pružena je golema pomoć hrvatskoj trgovini i obrtu, a dividende ni jedne godine nisu bile manje od 30%.⁴

Drugo razdoblje razvoja Prve hrvatske štedionice od 1867. do 1896. bilo je još uspješnije, jer je popularna "Praštredionica" svojim promišljenim i poštenim ra-

Katedrala i nadbiskupski dvor, pogled s juga. Snimio: Ivan Standl, godine 1880.

Dionica Prve Hrvatske štedionice

dom osvojila povjerenje {tedi{a i uhvatila tako čvrst korijen u hrvatskom narodu da je postala sinonimom nacionalnog poslovnog po{tenja i bankovne sigurnosti. Zahvaljujući tom golemom poslovnom ugledu Pra{tedionica je uspje{no amortizirala sve tada{ne gospodarske krize, uključujući i poznati "bečki krah" 1873. godine, kao i paniku {tedi{a nakon razornog zagrebačkog potresa 1880.⁵ Modernizacijom njenog poslovanja omogućen je daljnji rast svih poslovnih pokazatelja, a čisti dobitak bio je toliki da je često omogućavao godi{nje dividende i preko 100% vrijednosti dioničkih uložaka!

Ključna uloga iseljeničke štednje u razvoju domovine

U trećem razdoblju svog rada između 1897. i 1924. Praštedionica je silno razvila svoje poslovanje ne samo diljem Hrvatske već i izvan njenih granica, postupno šireći djelokrug svog rada i mrežu svojih podružnica. Krajem tog perioda Prva hrvatska štedionica je bila najveća novčarska korporacija Monarhije i jugoistočne europske regije, objedinjujući 16 drugih manjih banaka i štedionica, 41 svoju filijalu i podružnicu, 51 tvornicu i 12 velikih trgovinskih i prometnih društava.⁶ Zahvaljujući takvom ukupnjavanju svog kapitala Praštedionica je i u najkritičnijim novčarskim situacijama mogla pružiti učinkovitu kreditnu pomoć svojim i drugim tvornicama, bankama i štedionicama, trgovačkim i obrtničkim firmama, a često je kreditirala komunalne i vladine projekte. Zbog toga se čak i utjecaj finansijskih kriza u newyorškom Wall Streetu

osjećao na njenom poslovanju u mnogo blažem obliku i sa znatnom vremenskom odgomod.

Ključnu ulogu u tom poslovnom uzletu hrvatske Praštedionice već od početka 20. stoljeća imao je sve veći devizni kapital što joj je obilato pristizao kroz iseljeničku štednju hrvatske dijaspore u SAD, koja je u najboljim godinama donosila Praštedionici milijune dolara godišnje. Ta štednja je bila veliki uspjeh nove vrlo poduzetne uprave na čelu s grofom **Miroslavom Kulmerom i Milivojem Crnadkom**, koji su uspostavili uspješnu poslovno-bankovnu suradnju s hrvatskim iseljenicima u Americi. Nakon izgradnje vlastite bankovne palače u novome poslovnom središtu Zagreba (u Ilici broj 5.) i učinkovite reorganizacije poslovanja, nova uprava je u istoj palači već 1902. osnovala poseban "Amerikanski dio", čije se poslovanje još više razgranalo nakon opće krize, koja je 1905.-1907. zahvatila Ameriku a iz nje se proširila i na stari kontinent, žestoko pogadajući i hrvatske zemlje. Tako je bilo i u godinama nakon rata, kada je Prva hrvatska štedionica, za razliku od mnogih drugih banaka, još jednom pokazala veliku stabilnost i poslovnu pouzdanost u kriznim situacijama. Unatoč početnom paničnom podizanju štednih uložaka, inflaciji i općoj poslovnoj stagnaciji, Praštedionica je svojim poslovnim ugledom, uložnim i pričuvnim kapitalom većim dijelom uspjela zaštiti hrvatsko gospodarstvo, pokazujući na djelu golemu važnost neovisnosti nacionalnog novčarstva od tudinskih političkih računica i materijalnih interesa. Što više, hrvatski su

novčari u tom cilju tijekom rata vodili upornu borbu za novčarsku neovisnost od Ugarske i 1916. i uspjeli legalizirati vlastiti središnji novčarski zavod.⁸

Taj ugled i novi, još povoljniji način ukamaćivanja štednih uložaka, uz kombinaciju sa životnim osiguranjem presudno su utjecali na daljnje povećanje uložnog iseljeničkog kapitala iz Amerike, osobito onih iseljenika koji su se sa svojom ušteđevinom vraćali u svoju domovinu ili su iz domoljublja posredstvom štednje kod Prve hrvatske štedionice slali u domovinu svoj kapital, sa željom da na taj način pomognu gospodarski razvoj svoje domovine i njenu stabilizaciju u to vrijeme velikih finansijskih kriza. Kako je uoči Prvoga svjetskog rata počelo iseljavanje Hrvata i u Australiju, Novi Zeland i Južnu Ameriku, koje se osobito pojačalo u vrijeme žestokoga velikosrpskog protuhrvatskog terora 1921.-1928., Praštedionica je zbog toga 1927. morala osnovati još jedan iseljenički odjel u palači Oktogon.⁹ Većina iseljenika je imala namjeru vratiti se u domovinu čim zaradi i uštedi novac, pa su održavali čvrste veze sa zavičajem i s bolnom nostalgijom pratili njenu kalvariju pod tuđinskom despocijom. Oni su s mnogo ljubavi održavali svoju nacionalnu samobitnost kroz razne oblike iseljeničkog organiziranja, a i golemi rast njihove devizne štednje u tim nestabilnim godinama može se objasniti jedino njihovom velikom željom da pomognu svojoj hrvatskoj domovini i opstanku njene Praštedionice, te da se barem tako prkosno suprotstave velikosrpskom nasilju i negiraju hrvatske nacije.

Bilješke:

- 1 Jakov Blažević, *Tražio sam crvenu nit*, urednik Zdravko Tomac, Zagreb 1976., str. 170-200.
- 2 Mira Kolar Dimitrijević, Dragutin Feletar, *Kratka povijesnica Prve hrvatske štedionice*, urednik Darko Mimica, Prvi hrvatski bankovni muzej PBZ d.d., Zagreb 1994.
- 3 Miljenko Marković, *Osamdesetogodišnjica Prve hrvatske štedionice u Zagrebu 1846.-1926.*, Narodno bogatstvo, br. 19-21, Zagreb, 1926., str. 26.
- 4 Branko Alexander, *Das jugoslawische Bankwesen*, Zagreb 1926, str. 3.
- 5 Saša Isaković, *Iz prošlosti Prve hrvatske štedionice*, Zagreb 1899., str. 6-7.
- 6 Mira Kolar Dimitrijević, *nav. djelo*, str. 5.
- 7 Ljubomir Kosier, *Prva hrvatska štedionica 1846.-1921.*, Zagreb 1921., str. 14-17.
- 8 Mira Kolar Dimitrijević, *Savez novčarskih institucija u Zagrebu (1916.-1946.)*, zbornik "Dvije tisuće petsto godina štednje i novčarstva na hrvatskom povijesnom tlu", Bankovni muzej Privredne banke Zagreb d.d., Zagreb 1998., str. 496-509.
- 9 Miljenko Marković, *nav. djelo*, str. 14.

(nastaviti će se)

LOGOR GOLI OTOK

Minulih mjeseci u našem časopisu pojavljuju se članci o Golom otoku, uz neke dvojbe pa sam stoga odlučio dati i svoj kratki prilog na tu temu.

Osuđen sam bio na sedam godina i dopremljen u KPD Lepoglava. Od 31. prosinca 1947. do 31. prosinca 1954. izdržao sam čitavu kaznu. Tada sam bio student filozofije-sjemeništarac. Osuđen sam što sam skrivao imovinu Križarske organizacije (Katolička akcija) i što sam za vrijeme rasprave pred Okružnim sudom u Dubrovniku izjavio kako sam za vrijeme istražnog postupka bio maltretiran. Križarsku organizaciju proglašili su ilegalnom, a u pogledu mal-

Piše:

**Don Baldo MLADOŠEVIĆ,
župnik u m., Gruda**

sjeverno od otoka Raba. Koliko je bio dug i širok teško je reći, ali nije bio veći od poluotoka Prevlake na ulazu u bokokotorski zaljev. Nas kažnjenicima bilo je oko 160. Mislim da smo svi bili iz KPD Lepoglave. Cijelo vrijeme našeg boravka na otoku boravili smo i spavalici na otvorenom prostoru. Nekad nas je znalo zaplijesnuti more za vrijeme bure ali i juga. Gradili smo barake i otvarali kave (ot-

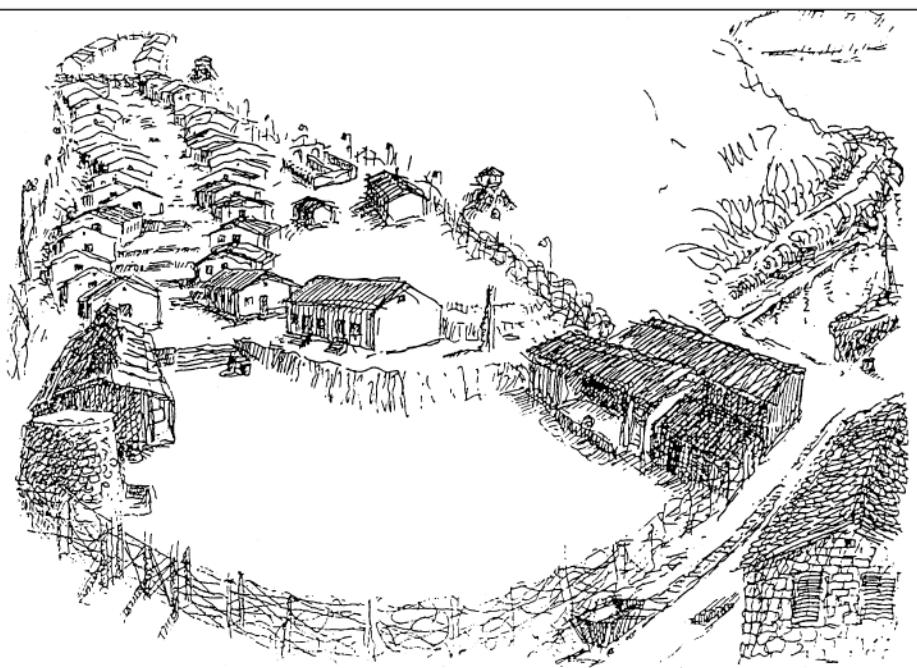
kope) za vađenje kvalitetnog kamena. Jedan stariji stražar, Jovo, na moje pitanje kome gradimo odgovorio je: "za narodne borce". Bili smo dobro čuvani, režim je bio podnošljiv, a hrana za robijaške prilike snošljiva. Režim je bio podnošljiv kako bismo što prije obavili posao zbog kojeg smo dopremljeni. Nismo se smjeli kretati po otočiću, pa mi nije poznato je li negdje drugo bilo još kažnjenicima. Dok smo boravili nitko od nas nije umro, bio ranjen ili ubijen.

Na Golom sam se susreo sa zagrebačkim sjemeništarcem **Jozom Tomićem** rodom iz Slavonskog Kobaša. Našao sam ga s nekim mlađim kažnjenicima s otoka Visa i to **Pepom Mihovićem i Božanićem** (kojemu sam ime zaboravio). Ne znam jesu li ova dvojica možda živi, ali znam da je Tomić umro pred trideset godina.

Dana 31. srpnja 1949. kada smo se na isti način prevozili na kopno, mimošli smo se s drugim jedrenjakom negdje po sredini između Bakra i Golog. Stražar je tada kazao da su to novi stanovnici otoka. Tom prilikom je rekao "Vi ste neprijatelji broj dva, a ovi koji dolaze broj jedan".

Dakle, u vremenu od 1. lipnja do 31. srpnja sagradili smo 11 solidnih baraka za stanovanje (betonskog temelja, s nadogradnjom od drva) u jednoj uvali nedaleko obale. Tu smo izgradili obalu za dovoz hrane i vode te ostale potrebe, baraku za miliciju i jednu manju baraku za radio stanicu.

Iz Bakra smo krenuli opet u stočnim vagonima do Borongaja u Zagreb, odakle su neki pušteni kući. Mi ostali smo po dolasku isti dan nastavili vlakom za KPD Lepoglavu.

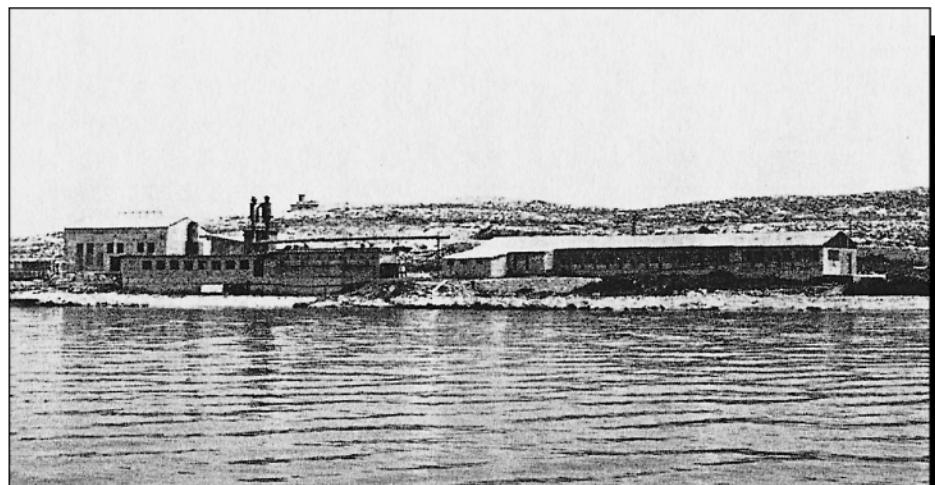

Izgled novoga muškog logora ili nove ili velike "žice" na Golom otoku 1951.
(crtež Alfreda Pala, po sjećanju)

teretiranja naveli su da sam klevetao "organe bezbednosti".

Prvo radilište na koje sam bio dopremljen nakon dolaska u KPD Lepoglava bilo je Goli otok.

Jednog dana prozvana je i otpremljena iz Lepoglave na radilište skupina osuđenika koji su bili osuđeni "na manje kazne do 10 godina". Tri stočna vagona napunjena su kažnjenicima i krenula u nepoznato. U ljetnoj noći 1. lipnja 1949. stigli smo u Bakar. Odmah smo ukrcani u jednu veliku trabakulu (jedrenjak) i prevezeni na nepoznati otočić. Premda sam letimično znao taj kraj, nisam poznavao Goli. Taj je otočić bez zelenila i šume, prema mojem sjećanju, bio smješten

Električna centrala i skladište na Golom otoku

NA ROBIJI S LOVROM pl. MATAČIĆEM

Piše:

Josip HERMAN

Moj otac, Juraj Herman, rođen je u Lupoglavi kraj Božjakovine 19. 1. 1914. godine. Od 1934. godine živi i radi u Zagrebu, gdje je i umro 2. 8. 1975.

Za vrijeme II. svjetskog rata radio je u Radionicama hrvatskih željeznica u V. odjelu /kasnije je to bilo poduzeće Janko Gredelj/, kao radnik kovinopojasari.

Odmah par dana po "oslobođenju", t.j. u toku svibnja 1945., odveden je s ostalim radnicima i zatvoren u logoru na Kanalu u Zagrebu. Tu je proveo neko vrijeme i između ostalog i mjesec dana u samici, jer nije htio potpisati insinuirane optužbe koje su mu pripisivali. To je uvjetovalo i njegovu smrtnu presudu. Stjecanjem

slučajnih okolnosti, prebačen je u zatvor na Novu ves u Zagrebu.

Nakon toga, zatvorski put ga je vodio u Kloštar Ivanić, Osečovo, Popovaču, a konačno je završio u Staroj Gradiški. Tu je proveo ostatak kazne od 2 godine zatvora, jer je u međuvremenu smrtna kazna preinačena na dvije godine. U logoru u Gradiški radio je uglavnom u strojarnici. Po sjećanju, s njim su bili od meni poznatijih osoba, Lovro Matačić i Viki Glovacki.

U prilogu Vam dostavljam i fotokopije dvije slike iz zatvora u Gradiški.

TIRANIN TITO

Ne zdavna, vu jednom društvu s pajdaši, čez vroče menbe, bilo je reči i o Tite. Po običaju, jedni so ga falili, drugi so ga napadali, a treći, oni mladi, pobegli so ne rado slušali političke menbe.

Za one Hrvate koji so vu Drugom svekom boju bili od partizanov krvavo poraženi, za one koji s po reštaj robovali, za one koji so se morali po celom svetu seliti, spašavati svoje glave, Tito je ostal tiranin crne smrti Hrvackoga naroda!

Za Hrvate nigdar ne je bil titoizam ono kaj so mislili Washington i Moskva. Bil je to čisti staljinizam, jer Tito, niti je znal niti mogel obnoviti komunizam. Zato je za nas Hrvate Tito bil čovek koj je svojom politikom pogodaval velikosrpskom hegemonizmu, kak se je to vidlo i vu 1971. leta, dok je vgasil hrvacko prolet. No negova je J.N.A. s bractvom i jedinstvom krvavo platila se ono kaj je Tito 45 let stvarala.

Denes, moremo reći, da još Titovo podrijetlo ne je došlo na stol. I nigdar se ne bo čisto znalo, odkod je i kaj. Jer, on je bil se, samo ne Zagorec. Zna se da se je Tito više po ženil. Vu cajtu Oktobarske revolucije ženil se je z Ruskinjom Pelagijom. S toga braka imal je sina Žarka. Drugi brak vu cajtu partizanstva, ženil se je Švabkinjom imenom Herta. S toga braka rodil mu se sin Mišo. Treći Titov brak bila je Jovanka - nasmejanka, koja bi se danas štela vrnoti vu svojo rodno Liko. No i Jovanko je Tito napustil 1977. leta dok je osetil da ga vara. I na kraju negova zadna žena bila je hrvacka opera popevaka Getrude Munitić, s kojom Tito zbog starosti i smrti ne je sklopil braka.

Titova se ostavština precenjuje na milijarde dolara, dok je za sebe ostavil Juge duga 22 miliarde dolara. Negovi "nesvrstani" cari i kralji, od Selasija do Šaha - pokaživaju kuliko mu je na srcu ležal luksus i rajzuvanje po svetu. Zato ga nigdar ne je štel prijeti Francuz De Gaulle i nemački stari Adenauer. Čeperil se je vu zemalskom raju Brijuna i vu 19 raskošni vilaj po Hrvacke, dok negova radnička deca moralia so bežati za krovom vu zapadni svet.

Za se ovo, i još puno-puno toga, vi bivši titoisti koji još jačete za svojom "belom lubičicom" morete se posramiti na takvoga sramotnoga TIRANINA, vladara - z dvadesetoga stoljeća.

Slavko Čamba

BOŽE MILI, ŠTO SIROTA CVILI...

Ovo je i priča o **Zdravku Dundžiću**, soboslikaru iz rudarskog sela Podvinci u općini Visoko, koji je imao smjelosti i poštenja suprotstaviti se nepravdi javno, jasno i glasno - pjesmom...

Crvenilo nečijeg lica skoro uvijek asocira na iznadprosječno zdravlje ili, pak, na izuzetnu energičnost onoga koji njime odiše. Ljudi, inače, pocrvene i kad se nečega srame, kada su veseli, ali još češće kad su ljutiti, uzrujani ili svjesni nekakve nepravde koju ne mogu ispraviti. Takav je bio Dundžo. Ime mu je bilo Zdravko, ali svi su ga više pamtili po nadimku. Bio je zdrav, *moler* po zanatu, veseljak i stalno u pokretu, pokatkad sramežljiv, ali uvijek

Piše:

Vladimir BUNDIĆ

jeli vladati svime oko sebe, svjesno nakazeći i ono što je u tome sustavu dobro bilo. Oni su uvijek u svojim izvješćima i javnim istupanjima stvarali privid blagostanja, a svako protivljenje tomu i iznošenje primjedbi na njihov način rada smatrali i proglašavali subverzivnim dje-lovanjem protiv države, tekovina na kojima je ona nastala, te naroda i njegove dobrobiti u cijelosti. A nisu ni lagali, jer njima je u toj i takvoj državi doista bilo

pove ulične rasvjete, uvrnute nove žarulje, razglasom bruje koračnice. Mala soboslikarska družina, u kojoj je i Dundžo radio, željela je taj događaj obilježiti na svoj način. Onako kako su i mogli. Izvrnuli su džepove i pobrali nešto od onoga sitnog novca, kupili salame i koje pivo te posjedali oko improviziranog stola od pobojanih dasaka i praznih kanti. Izvana su se čuli dječji glasići - pioniri su žurili na priredbu. A oni su pričali i komentirali jučerašnji dnevnik, posljednja događanja i glasine. Dundžo upravo na svoj način - iz srca, dok su se jedni smješkali potiho odobravajući, a oni drugi kašljucali i vrtjeli se, kao da opominju.

Prekide ih razglas koji nabroja, ukratko, sve ono što je vlast uradila za svoj narod i kako je taj narod sretan što ima takvu vlast i takve ljudе na vlasti. Završilo je pjesmom sa sličnim tekstom i više puta ponavljanim refrenom. Samo što utiša echo razglasa i pljesak onih drugih, kad Dundžo odape: "Bože mili, što sirota cvili, a gospoda uživa u svilu!" Pjevalo je na melodiju netom odslušane koračnice.

Prvo tišina, muk, a onda opet Dundžo povede, sad još jače, podižući poluispjenu bocu piva iznad glave. Završio se kao crveno vino, a one žile mu se opet napele. Povedoše se neki za njim, onako, potiho, pa sve jače i jače. Jedan se, pak, negdje izgubi. I, nisu oni još završili, kad, eto ti "crne marice", uz onu poznatu njezinu "svirku"...

Istrčaše trojica "milicionera", kao da im borbeni avioni idu iznad glava u niskome, brišućem letu, i uletješe među raspjevanu družinu. Jednomo spade kapa i on je na brzinu podiže, stavljajući je nespretno na pokvarenu frizuru, jer mu je "pendrek", koji nije ispuštao iz ruke, remetio koordinaciju skladnih pokreta. Udari onog na kojeg je prvog naišao, ščepa ga za ruku podvrnuvši mu je iza leđa, i povede vani.

Onaj što bijaše nestao iz društva nešto mu došapnu, te on, kao vreću, ispusti zbumjenog čovjeka i, na isti način, dohvati Dundžu. Dundžo se uspravi i raširi ruke, a oni oko njega se počeše boriti sa zakonima ravnoteže, prije nego što ga, opet se sapličući, povedoše k automobilu. Nešto su galamili, čuo se i pokoji udarac, ali sve ih je nadjačao jaki - grleni glas "Bože mili, što sirota cvili, a gospoda...", sve dok se vrata automobila ne zatvorise, a brujanje motora, sirene i nove koračnice ne ispunije zrak...

Samostan i crkva u Kraljevoj Sutjesci

ogorčen na nepravde oko sebe. Nije imao "dlake na jeziku", kako ljudi kažu za one koji govore ono što i misle. Kad bi zapjevao, onaj tko ga čuje postao bi svjestan njegove nutrine, njegove iskrenosti, dobrote i prostodušnosti.

Bio je tolerantan za sitne, pa i krupnije pogreške, ako je znao da ih je netko počinio iz neznanja i bez zle nakane, ali za one druge, podmukle i smišljene, bio je spreman "oči iskopati". Imao je široko lice i povelike zaliske. Na debelome vratu, koji je odražavao njegovu fizičku snagu, dok bi, živo gestikulirajući, rukama razgonio zrak ispred sugovornika, znale su iskočiti žile kao prst debele. I tad je bio najjači. Nije bilo onoga koji mu je tada mogao ući u riječ. Ljudi su ga uglavnom poštovali i to upravo u onome omjeru koliko ih i ima među nama. Oni drugi zazirali su od njega, skrivali se i u sjeni čekali šansu da mu napakoste.

U to su vrijeme vlasti ustrojile takav sustav koji je, ako to zatreba, i štono kažu, od crnoga mogao napraviti bijelo. Naravno, pogodovalo je to osobito onima koji su na lak način, bez imalo truda, žel-

lijepo. Kad bi neki, pretjeravši ili, pak, udarivši na nekoga malo jačeg, i došli pred lice pravde, ona bi ih blago ukorila, malo sklonila u zavjetrinu i samo što ne bi rekla: - Neka, nemoj baš toliko, primiri malo!

Obilatu pomoć dobivali su, kao i cijeli sustav, od onih ljudi, kojih u svakome društvu i vremenu ima, koje nitko ne voli, pa ni oni sami, ali koji su spremni i brata prokazati samo da bi ubrali koji bod i pretvorili ga u zrnce lažnog utjecaja na događanja oko sebe. Novinski napisi, govorni i slikovni prikazi, obrađeni u nutritini prodanih duša, bili su prepuni izmišljotina i laži. A što su mediji više brujali, to se stvarao sve veći zastor između onih koji su doslovce uživali i onih koji su patili, prikraćeni u materijalnome, nekad i duhovnom ugođaju. Na sav glas se govorilo o slobodi govora, mišljenja i svakoga drugog javnog izjašnjavanja. Doista, svatko je mogao govoriti, na svakome mjestu i u svako doba, ali tako da hvali vlast.

Došao veliki praznik, Dan Republike. Ulice okičene, zastave pobodene na stu-

SJEĆANJA I SVJEDOČENJA

VOJNI SUD U ZAGREBU
I.K.br. 199/72.
Dana 4. IX 1972.

U I S E N A V O D A I

Vojni sud u Zagrebu, u veću sastavljenom od sudije pukovnika pravne službe Fumić Mr. Ivana, kao predsednika veća, te sudija: porotnika pukovnika Gregec ing. Vinka i zastavnika Jovović Zdravka, kao članova veća, uz sudelovanje Vojvodić Nevenke, kao zapisnicara, u krivičnom predmetu protiv PEJIĆ RADOMIRA, vojnog za kričnog dela iz čl. 118. st. 1. EZ, optuženog optužničem Vojnog tužioca pri VP 7250 Zagreb I VP br. 160/72. od 11. IV 1972., održao je dana 4. septembra 1972. glavni javni pretres u prisutstvu optuženog i njegovih branica: pukovnika pravne službe Veselićić Milana i advokata Gnjidić Ernesta, te zastupnika optužbe pukovnika pravne službe Alinčić Milana, pa je istog dana doneo i u prisustvu stranaka objavio sledeću

P R E Z U M U

Opt. PEJIĆ RADOMIR, vojnik VP 2480/5 Ljubljana, sin Mile i Dušan K. r. Kolar, rođen 29.IV 1952. u Čapljini, sa boravištem u Pri

b/ u razgovoru o odbrani zemlje i položenoj svećanoj obavezi izjavio da je svećanu obavezu dao prisilno, da su vojnici primorani da deju svećanu obavezu, da se on ne bi borio ako bi trebalo da brani zemlju, već bi se predao svakom ko bi mu spasio goli život, da je vojnik ovca i da je kao čovek lično ugrožen, a ako bi došlo do rata da bi pucao u ledja svog komandira odelenja;

- 3 -

čime je učinio krivično delo neprijateljske propagande iz čl. 118. st. 1. EZ,

pa ga sud, na osnovu čl. 118. stav 1. EZ i člana 28. Z

c u d j u d e

na KAZNU STROGOG ZATVORA u trajanju od 2/dve / godine.

Na osnova čl. 45. st. 1. EZ u izrečenu kaznu uračunava mu se vreme provedeno u pritvoru od 21. II 1972. pa dalje.

Na osnovu čl. 91. st. 4. ZKP oslobođaja se od dužnosti naknadne troškova krivičnog postupka u iznosu od 3.395,20 dinara.

Zapisničar:
Vojvodić Nevenka

Predsednik veća:
pukovnik pravne službe
Fumić Mr. Ivan

MOJA NEOSTVARENA ŽELJA

Piše:

Ivan POLJAK

Rođen sam 1948. u selu Glavice Gornje kod Sinja. Već od rane mlađosti slušao sam od starijih o nepoštenom ponašanju komunista prema hrvatskom narodu i katoličkoj vjeri.

Srbi su uvijek imali prednost kod zapošljavanja, a posebno u vojski i policiji. Hrvati su bili podstanari u vlastitoj domovini.

Njihovo ponašanje došlo je do te mjere da su u nekim lokalima veličali srbstvo i pjevale se isključivo srpske pjesme. Jedan od takvih lokala bio je restoran Cetinski dvori u Dicmu.

Jednom prilikom 29. 11. za Dan bivše Jugoslavije, svratio sam s još dvojicom svojih prijatelja u taj restoran. Pjevala je "pevaljka" i još pet pjevača, sve srbske pjesme.

U meni je krv uzavrela. Rekao sam, hoću da se pjevaju hrvatske pjesme. Vlasnik Luka Stojanac, uz pomoć nekoliko svojih Srba, htio me izbaciti van. Bilo je obratno, ja sam izbacio sve, pa i Stojanca, te sve porazbijao. Nakon kratkog vremena došla je milicija i strpala u "maricu" mene i prijatelja Stanka Čovu, gdje smo bili u samici dva dana. U Sinju je odmah bilo suđenje. Sudac je bio Fadil Fedalić. Osuđeni smo Stanko i ja na tri i pol mjeseca zatvora, ali kako je to bilo prekršajno djelo, proveli smo dva mjeseca u zatvoru. Stanko je svoju kaznu odslužio u Makarskoj, a ja u Splitu na Katalinića Brijegu. Rasporedili su me da radim u "Slobodnoj Dalmaciji" pomoćne poslove. Navečer sam se morao vraćati u zatvor, gdje sam

opet radio neke pomoćne i poslove u kuhinji.

U zatvorskoj sobi koja je imala broj 4 bio sam s dvojicom kuhara.

U smjeni su bila po tri komandira, uglavnom dva Srbina i jedan Hrvat, gori od srba.

U sobi br. 5 bili su zatvarani tzv. vikendaši, osobe koje bi se uglavnom preko vikenda napile i tu bi se trijeznile. Ako bi netko od njih viknuo "Živila Hrvatska", bio bi pretučen. Kod zatvorenika koji su bili Srbi, bilo je drugačije. Ako bi oni uzviknuli "živila Srbija", i slični srbski uzvici, komandir bi rekao: "Ajde čoveku skuvaj čaj da se rastrezni, čovek se napij."

Ja to više nisam mogao podnositi. Naumio sam pretući komandire i pustiti sve zatvorenike na slobodu. I tako, 2. veljače 1977., oko pola noći, ušao sam u kuhinju, porazbacao "porcije" od hrane, da privučem sva tri komandira. Psihički i fizički sam bio pripremljen da ostvarim svoj naum. Dvojica komandira su došli u moju blizinu, a treći je bio dalje, čuvajući sigurnost ove dvojice. Sva trojica su bila naoružana pištoljima. Kada su me vodili kroz hodnik, razbio sam staklo u želji da svu trojicu privučem u svoju blizinu, jer sam bio siguran da ih sve mogu pretući. Kako je jedan uvijek bio podalje od mene, nisam ostvario želju.

Zatvorili su me u samicu sve do 8. veljače 1977. U samici sam plakao na sav glas radi toga što nisam uspio u naumu. Pušten sam iz zatvora 8. veljače u 10,00 sati.

BEZ NASLOVA

Leni uz 23. rođendan

*Htio bih Te nositi kao suzu na
dlanu
i grijati krvlju vlastitih žila.
U pogledu mome da smirenio
ležiš,
jer ljubav je moja mekana svila.*

*Htio bih da slušam akcent Tvog
daha,
da se opijam glazbom Tvoga
glasa,
smijeh Tvoj radosni da u se
upijam
šaren kao žito kad se talasa.*

*Htio bih roniti u Tvoju kosu
i naći smiraj u njenoj noći,
mrsiti prste kroz pramen vlas
i s Tobom u duhu daleko poći.*

Tomislav Pečarina

Oglas

Podružnici HDPZ Dubrovnik nedostaje prvih 40 brojeva časopisa "Politički zatvorenik".

Ako netko ima te brojeve (ili dio) a ne trebaju mu, bit ćemo zahvalni ako nam daruje.

Naša adresa je: HDPZ - Podružnica Dubrovnik, poštanski pretinac 289. Također se može predati u uredu Središnjice, ul. Vojnovićeva 15, uz naznaku "za podružnicu Dubrovnik".

TRIDESET GODINA OD "HRVATSKOGA SKANDALA" U AUSTRALIJI (II.)

Jedan od tekstova nosi naslov "ASI-O-va hrvatska afera iz 1973." ("The ASIO-Croatian Affair of 1973"), a napisao ga je Denis Strangman, osobni tajnik senatora **F. P. McManusa**, predsjednika Demokratske laburističke stranke na saveznoj razini (Napomena: Democratic Labor Party - DLP - nastala je izdvajanjem katoličkoga krila iz okrilja ljevičarske Laburističke stranke). Kako Strangman precizno navodi, u dokumentima koje je laburistički državni odvjetnik Lionel Murphy objelodanio u saveznom Senatu 27. ožujka 1973., "navedena su imena i adrese 715 Hrvata s boravištem u Victoriji, a čiji bi kontekst i izvori mogli prouzročiti neugodnosti tim osobama ako ikada posjete Jugoslaviju. Dalnjih 142 Hrvata, iz drugih australskih država, bilo s tekućim ili bivšim prebivalistom u Australiji, navedeni su u ostalim dokumentima na takav način da mogu privući pozornost jugoslavenske tajne službe ako ikad posjete Jugoslaviju. Njih oko 50 od ukupnoga broja - zbog načina na koji su opisani u jednome zasebnom dokumentu - mogli bi se naći u ozbiljnoj nevolji ako ikad posjete Jugoslaviju. Dokumenti objelodanjeni u senatu zbog toga su zapravo onemogućili izglede za kojih 850 Hrvata da se ikada vrate u Jugoslaviju, pa čak i ako samo žele posjetiti rodbinu koju su tamo ostavili. Objavljeni dokumenti također sadrže podatke o Hrvatima s negdašnjim prebivalištem u Australiji za koje se vjeruje da su trenutno zatvoreni u Jugoslaviji..."

"Hrvatski vjesnik" će prenijeti taj Strangmanov tekst iz Shawove knjige "Konture laburističkog režima" ("The Shape of the Labor Regime"), kao jedno od najdosljednijih svjedočanstava o mučnim zbivanjima 1973.

Denis Strangman početkom 1974. piše: "U doba kad se većina ljudi priprema za Božić ili se oporavlja od slavlja, novine i televizija objavljiju posebna izvješća o zbivanjima za koja drže da su medijski obilježila proteklu godinu. Godine 1973. ASIO-va hrvatska afera spominjana je u većini izvješća na kraju godine, bivajući popraćena kritičkim komentarima na račun glav-

nog sudionika u njoj, državnoga odvjetnika Lionela Murphyja. Uistinu, cijeli niz međusobno povezanih incidenata povezanih s ovim slučajem proizveo je najveću traumu laburističke vlade u prvoj godini mandata, te i vladu i senatoru Murphyju očitao bolnu lekciju iz međunarodne i unutarnje politike.

Prvi se incident dogodio u Canberri

15. ožujka (1973.) tijekom ponoćnog upada senatora Murphyja u Područni ured Australske tajne obavještajne organizacije (Australian Security Intelligence Organisation - ASIO), te upada u sjedište ASIO-a u Melbourneu sljedećeg jutra. Potom je uslijedio dolazak jugoslavenskog premijera Džemala Bijedića u Canberru 20. ožujka (1973.). Zatim slijedi izlaganje senatora Murphyja u parlamentu na temu hrvatskoga terorizma 27. ožujka (1973.). U zoru 1. travnja (1973.), 260 saveznih policajaca i policajaca države NSW izvršili su raije u 58 hrvatskih kuća u Novom Južnom Walesu. Četvrtog travnja (1973.), bivši državni odvjetnik (**Ivor Greenwood**) priložio je odgovor na izlaganje i navode senatora Murphyja.

Usred kontroverzi koje su proizile iz prethodnih incidenata, jugoslavenska vlast je 12. travnja (1973.) najavila smaknuće trojice Australaca hrvatskoga

podrijetla zbog terorističkih akcija (Napomena: To su **Mirko Vlasnović**, **Duro Horvat** i **Vejsil Keškić** iz Bugojanske skupine).

Sedamnaestog svibnja (1973.) imenovano je Istražno senatsko povjerenstvo. Osmoga kolovoza (1973) **P(eter) Barbour**, glavni direktor ASIO-a, pojavio se pred Povjerenstvom, a u nedjelju, uoči njegova iskaza, novinari iz Canberre **Alan Reid i Michael Schildberger** dolili su ulje na vatru objavivši povjerljivi ASIO-ov teleks s bilješkom o zbivanjima 15. i 16. ožujka (1973.).

Ti incidenti predstavljaju glavne događaje, ali ne znaće niti početak niti kraj iznimno složene i zapetljane priče o policijskim prismotrama, telefonskim prisluškivanjima, nestanku Hrvata u Jugoslaviji, ljubomori i suparništvu među pojedincima i o navodima kako jugoslavenski špijuni vršljaju po Australiji. Dokumentacija o tome je golema: ona sadrži na stotine novinskih izvješća, na tisuće ministarskih bilješki, dodatne tisuće stranica s transkriptima, predstavkama i prilozima koje je zaprimilo Istražno povjerenstvo.

Ovaj se prikaz temelji na proučavanju javno dostupnih dokumenata, na razgovorima s Hrvatima u Sydneyu, Brisbanu, Canberri i Hobartu, te na nazočnosti na svih 17 - osim jedne - rasprava Istražnog povjerenstva. Ovo nije jedini prikaz, no do danas je jedini koji je slabo ili nikako poznat.

Početak aktivnosti 1963. i intenzivna obrada (1964. - 1971.)

Godina 1963. predstavlja početak značajne javne i službene zabrinutosti zbog hrvatskoga nacionalizma u Australiji. Hrvati su davno prije toga useljavali u Australiju, a posebno kasnih pedesetih godina, no tek 1963. je Ministarstvo useljeništva obavilo prvo ozbiljno istraživanje o političkom aspektu te pojave. Iste godine, Savezna policija pokrenula je prvu koordiniranu studiju. Na teren je poslan ASIO, pa je ve} 25. studenoga 1963. odr' an sastanak na najvi{oj razini na kojem su predstavnici Ministarstva useljeni {tva, Ministarstva vanjskih poslova, Ureda dr' avnoga

odvjetnika i ASIO-a razmatrali dosege hrvatskoga nacionalizma.

Taj je slijed dogadaja dodatno ubrzan javnim i službenim prosvjedima zbog uhićenja devetorice Hrvata s prijašnjim prebivalištem u Australiji, koji su upali u Jugoslaviju 4. srpnja (1963.) s namjerom izvođenja sabotaža. Devetorica Hrvata (Napomena: Riječ je o skupini **Oblak-Tolić**, u kojoj su se nalazili: **Ilija Tolić, Josip Oblak, Branko Podrug, Stanko Zdrilić, Vlado Leko, Mirko Fumić, Rade Stojić, Krešimir Perković, Dražen Tapšanji**) suđeni su i osuđeni na zatvorske kazne od šest do 14 godina. Bili su stari od 21 do 33 godine, a većina je bila u ranim dvadesetima. Jugoslavenske su vlasti tvrdile da su unovačeni kao članovi tajne terorističke organizacije nazvane Hrvatsko revolucionarno bratstvo (HRB) i da su uvježbani u Australiji. Postoje razlozi za sumnju da su u Australiji ili u Europi u grupu bili ubaćeni jugoslavenski špijuni.

U ASIO-vu Izvješću o HRB-u iz 1967. stoji: "...prikupljene informacije ukazuju da je jugoslavenska Vlada mogla već dobiti prethodne informacije izvan Jugoslavije, vjerojatno iz Australije, da devetorica stižu s namjerom činjenja sabotaža" (Napomena: Izvješće o HRB-u nosi datum 1. svibnja 1967., a uvršteno je kasnije u dokument s oznakom "A5" koji je senator Murphy objelodanio u Senatu 27. ožujka 1973.)

Tijekom sljedećih osam godina, Savezna policija, ASIO i Specijalni odjeli državnih policija iskazivali su neprestano zanimanje za hrvatsku zajednicu, kao što su to činila i jugoslavenska diplomatska predstavnštva. To zanimanje Savezne policije, putem njezina Središnjega kriminalno-obavještajnog odjela (Napomena: Central Crime Intelligence Service - CCIS - kasnije Bureau - CCIB - kojega je pokrenuo načelnik Whitrod 1965./66., a kasnije je ta služba bila proširena 1969./70.), počelo je obuhvaćati 60 posto djelatnosti Odjela.

Godine 1967., dvadesetrogodišnji diplomant Sveučilišta Melbourne **Kerry Milte** imenovan je višim inspektorom u odjelu, gdje je ostao do studenog 1970., kada je položaj napustio zbog pravničke prakse u Melbourneu, gdje se pridružio odvjetničkoj tvrtki "Galbally & O'Brien". **Galbally** je bio brat vođe Kluba zastupnika Laburističke stranke u victorijskom Gornjem domu.

Svaka je policijska organizacija imala vlastite izvore i doušnike. Odnosi između Savezne policije i državnih policija nisu bili idealni, poglavito u slučaju policije NSW-a. U državnim su policijskim često na saveznu policiju gledali kao na gomilu amatera. Kako je Milte govorio, tijekom rada u Saveznoj poli-

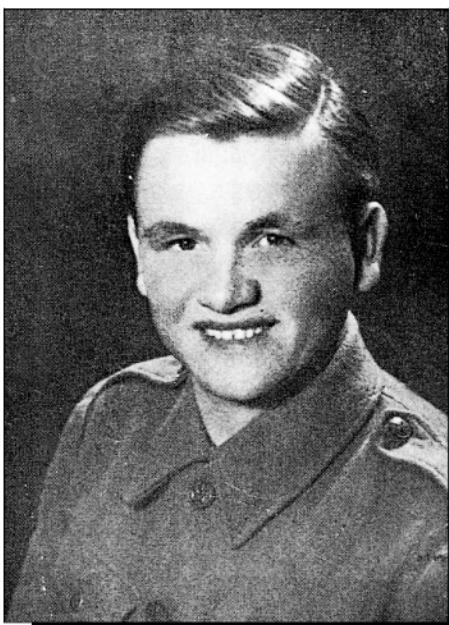
jenja Hrvatske, Nick je postao visoki dužnosnik Ministarstva vanjskih poslova i ujedno njegov "glavni pravni savjetnik". Kasnije ga je **Mesić** imenovao najprije svojim savjetnikom za vanjsku politiku, a onda veleposlanikom u Madžarskoj, gdje je i danas. Op. P. Z.)

Jedan mi je policajac iz NSW-a kazao kako postoji podudarnost između eksplozija i odsutnosti policijskih stražara pokraj zgrada, što pak nisam u stanju provjeriti. Više nego jedan Hrvat izjavio je da bi, kad bi oni zaista htjeli minirati Konzulat, obavili bolji posao nego što je očito obavljen. Jedan doušnik, kojega je obučila jugoslavenska tajna služba, prijavio je ASIO-u da je eksplozija iz 1967. djelo tajne policije usmjereno na to da okrene Vladu protiv hrvatskih nacionalista. Kakvo god stvarno objašnjenje bilo, eksplozije su uspjevale na životu održati tvrdnje da su hrvatski teroristi aktivni u Australiji.

Jugoslavenska diplomatska predstavništva značajno su se povećavala od 1967. nadalje. U početku je postojao samo Konzulat u Sydneju, da bi u studenom 1967. prvi jugoslavenski veleposlanik **Gojko Sekulovski** predao svoje vjerodajnice u Canberri. Krajem 1969. otvoren je Konzulat u Melbourneu s **Franjom Rukavinom** kao vršiteljem dužnosti generalnoga konzula, a 1970. otvoren je i Konzulat u Perthu, na čelu s konzulom **Petrom Čokrevskim**. Veleposlanik **Uroš Vidović** naslijedio je Sekulovskoga 1971., a iste mu se godine na mjestu savjetnika pridružio ključni djelatnik veleposlanstva **Zlatko Lazić**. Još prije toga, u Melbourne je doputovalo **dr. Staniša Cvetković** i preuzeo mjesto generalnoga konzula, a Rukavina je imenovan savjetnikom. Krajem 1971. jugoslavenski diplomatski stroj je sklopljen, spremno dočekujući 1972. u kojoj će biti puno posla. (Nap. - Najznačajniji jugoslavenski diplomat bili su Lazić u Canberri i Rukavina u Melbourneu, koje su Hrvati opisivali kao "političke komesare".)

Posjet Vladimira Rolovića

Godine 1970. jugoslavensko veleposlanstvo u Canberri razdijelilo je materijal na 16 stranica u kojemu se objašnjavalo podrijetlo hrvatskih terorističkih organizacija u Australiji, a u veljači (1970.) je u službeni posjet Australiji stigao general-major **Vladimir Rolović** iz jugoslavenske tajne policije, te u sklopu laburističkog izaslanstva

Pero Čović ubijen je 1968. u Australiji

ciji osjećao je da ASIO ne polaze "dovoljno pozornosti" hrvatskom pitanju", no s druge je strane ASIO brinuo hoće li njihovo bavljenje hrvatskim pitanjem biti u skladu s Pravilnikom. Čini se kako je u tom razdoblju u središtu pozornosti Savezne policije i ASIO-a bila namjera okrivanja i izoliranja HRB-a, za što se mislilo da je potpuno postignuto 1967.-68. Pozornost je također posvećena i nemirima unutar jugoslavenske zajednice, te četirima neriješenim eksplozijama u jugoslavenskim diplomatskim predstavništvima - u Sydneju (1967.), Canberri (1969.), Sydneju (1969.) i Melbourneu (1970.).

Bilo je nekih čudnih pojedinosti prim eksplozijama - nitko nije bio povrijeđen, nikad nisu otkriveni počinitelji, a u svakoj su prilici jugoslavenski diplomi koristili incident da bi u medijima ustvrdili kako je riječ o djelu hrvatskih terorista ili "ustaša". (Nap. - Primjerice, "Canberra Times" od 10. lipnja 1969. piše: "Drugi tajnik jugoslavenskoga veleposlanstva **Stanko Nick** sinoć je izjavio da je, bez obzira što pojedinci nisu osobno identificirani, napad djelo grupe hrvatskih iseljenika iz ustaške terorističke organizacije". Nakon osamostal-

razgovarao s australskim vlastima, iako su djelatnici Ministarstva useljeništva, koje je organiziralo njegov posjet, izjavili 1973. da nisu znali kako on dolazi iz jugoslavenske tajne policije. Rolović je australskoj vladi iznio dodatne optužbe na račun postojanja prikrivenih hrvatskih terorista u Australiji, što je nagnalo (Petera) Barboura, koji je tek bio preuzeo mjesto generalnoga direktora ASIO-a od **Sir Charlesa Sprya**, da sazove sastanak Savezne policije i ASIO-a u Melbourneu 19. veljače, na kojem će se raspravljati o Rolovićevim optužbama. (Kerry) Milte bio je jedan od predstavnika Savezne policije na tom sastanku. Sljedeće godine, Rolović je ubijen, što je navodno učinila skupina Hrvata u Švedskoj kad je imenovan jugoslavenskim veleposlanikom.

Do kraja 1971., Marijan Jurjević iz Melbournea nametnuo se kao glavni izvor optužbi na račun hrvatskoga terorizma. Jurjević je u početku održavao kontakte s ASIO-om, a kasnije sa Saveznom policijom, iako je u društvo ASIO-a spadao još od 1966. Jurjevićeve optužbe uglavnom su se odnosile na obuku i na hrvatske prijetnje. On je prijateljevao s **dr. (Jimom) Cairnsom**, koji je bio "patron" Jurjevićeve Jugoslavenskog useljeničkoga društva (Yugoslav Settler's Association), a koji je raspravu o tome potaknuo u parlementu.

Neko su vrijeme Jurjevićeve optuzbe, u formi izjava, objavljivane jedino u glasilu (australske) Komunističke partije "Tribune", ali su kasnije dobile širi publicitet, posebno u "The Australianu". da bi svoje izjave objavio u "Tribuni" pomagao mu je **Dave Davies**, stalno zaposleni funkcionar Komunističke partije, koji je u njoj radio više od sedam godina. Davies je pokazivao posebno zanimanje za hrvatsko pitanje, čitao je "srpsko-hrvatski", tečno govorio ruski, a u Sovjetskom Savezu je proveo više od godinu dana. Bivši kemijski inženjer i školski nastavnik, Davies je izabran za dopredsjednika vitorijskoga odjela Komunističke partije Australije 1970.

Jurjević je održavao i čvrste veze s jugoslavenskim diplomatima, posebno s **D. Popovićem**, koji je obnasao dužnost generalnoga konzula u Sydneyu prije uspostave veleposlanstva u Canberri. Kad je Bijedić posjetio Australiju u ožujku 1973., Jurjević je bio jedan od svega nekoliko Australaca koji su se

neslužbeno sastali s njegovim iza-slanstvom. Neriješene eksplozije u jugoslavenskim diplomatskim predstavništvima, neprestani prosvjedi jugoslavenske vlade, Jurjevićeve optužbe i publicitet koje se dobivale u komunističkom tisku te kasnije u dnevnom tisku, te pitanja koja su zastupnici laburističke stranke postavljali u parlamentu, sve je to pomagalo da se rasprava održava. Polako i uporno, tema se širila putem ponavljanja i ponavljanja - u Australiji postoji organizirani hrvatski terorizam, još je Liberalno-seljacka koalicija znala za to, ali je odbijala išta poduzeti...

Ali, ASIO i Savezna policija nisu bili toliko uvjereni da organizirane grupe hrvatskih terorista zaista postoje. Tražilo se nešto uvjerljivije. Sa stanovišta australске Laburističke stranke, stvar se lijepo gradila, baš na vrijeme da bi se dočekala 1972. koja je, konačno, bila izborna godina. Prvi značajan događaj 1972. nije se dogodio u Australiji, već u inozemstvu. Devetog ožujka (1972.) u zapadnoj je Njemačkoj ubijen Josip Senić.

Senić je bio star 36 godina, a u Australiji je proveo 12 godina prije no što je odselio 1971. Prema navodima australiske policije, Senić je bio svojevrsni teklič ("kurir") između hrvatskih terorističkih grupa u Australiji i Europi. Senić je bio snalažljiv i pametan, pa nije

čudno da je privlačio pozornost jugoslavenskih vlasti. Njegova sestra je izjavila da su se u listopadu 1971., nakon što je on napustio Australiju, članovi Matice (iseljenika), (kulturne) grupe iz Jugoslavije, u Sydneyu raspi-tivali o njegovom kretanju.

Hrvatski odbor za ljudska prava naveo je da je Senić ubijen po nalogu agenta jugoslavenske tajne službe (**Vinka Sindičića**), no nitko zbog ubojstva nije optužen. Navodno se njegov ubojica popeo kroz prozor u Senićevu sobu dok je Senić spavao i ubio ga. Senić je namjeravao oženiti djevojku iz Australije, koja sada živi u Sydneyu, a koju je upoznao u Parizu. Senić vjerojatno ne bi bio ubijen da se ranije vratio u Australiju. (Nap. – Tako, prema izjavi njegove sestre Ane Krišto.) Ubojstvo uglednoga hrvatskog nacionalista poremetilo je jugoslavenske propagandne planove, budući da je do tada sva njihova promidžba bila usmjerena na dokazivanje da Hrvati stvaraju nevolje, a ne da to čine jugoslavenske vlasti. I, u tom se trenutku priča okreće prema Australcima. Savezna je policija počela dobivati prijave da je stvorena nova teroristička grupa, ili da se HRB reaktivirao, no opet nije bilo dovoljno pokazatelja da se to doista događa".

TRAŽI SE ANTE MALEŠ

Moj otac **Ante Maleš**, sin Ivana i Mare rođ. Melvan, rođen je 16. kolovoza 1922. u Kekićima, Brštanovo, općina Klis. Oženio je Mariju Žižić, s kojom je dobio dvije kćeri, Ivu udanu Polić, i mene, Anu udanu Juretić.

Otar je 1942. kao domobran unovačen u hrvatsku vojsku. Godine 1943. otišao je u ustaše, a 1945. se predaje partizanima, koji ga odvode u zatvor "Gripe" u Splitu. Moja ga je pokojna majka zadnji put vidjela u tom zatvoru, u travnju 1945. Od tada mu se gubi svaki trag. Prema nekim pričama, upravo nakon mamina posjeta zatvoru započela su odvoženja zatočenika, tobože "na frontu kod Knina". Druge, vjerojatnije vijesti, govorile su da su zatočenici zapravo vođeni na smaknuće, nakon čega su bačeni u zloglasnu Kevinu jamu nadomak Splita. Radi toga da su se prethodno morali svući i izuti.

Prema trećoj verziji, moj je otac preživio i pobjegao u emigraciju, možda u Švedsku, Norvešku, Kanadu ili Peru. Stanoviti gospodin **Cvitko Bužančić**, iz susjednog sela, koji je kao emigrant živio u Clevelandu, Ohio, USA, pisao je svojima da je u vrijeme svog boravka u jednome izbjegličkom logoru u Italiji u novinama koje su dolazile iz Švedske video fotografiju na kojoj su moj otac i **Ante Bužančić Vukov**. Čak je, tvrdi, o tome obavijestio mog strica Jakova, ali mu se stric nikad nije javio. Međutim, sve je to bilo davne 1963., a mi smo tada bili previše siromašni. Kasnije je gospodin Cvitko umro, pa se tako zametnuo svaki trag. Ljubazno molim svakoga tko bi o mom ocu nešto znao, da javi na adresu: **Ana Juretić, Krešimićeva 4, 21213 Kaštel Gomilica, tel. 021-222-122.**

UZBUNA

(Istinita priča iz ratnog života)

Piše:

Josip POLJAK

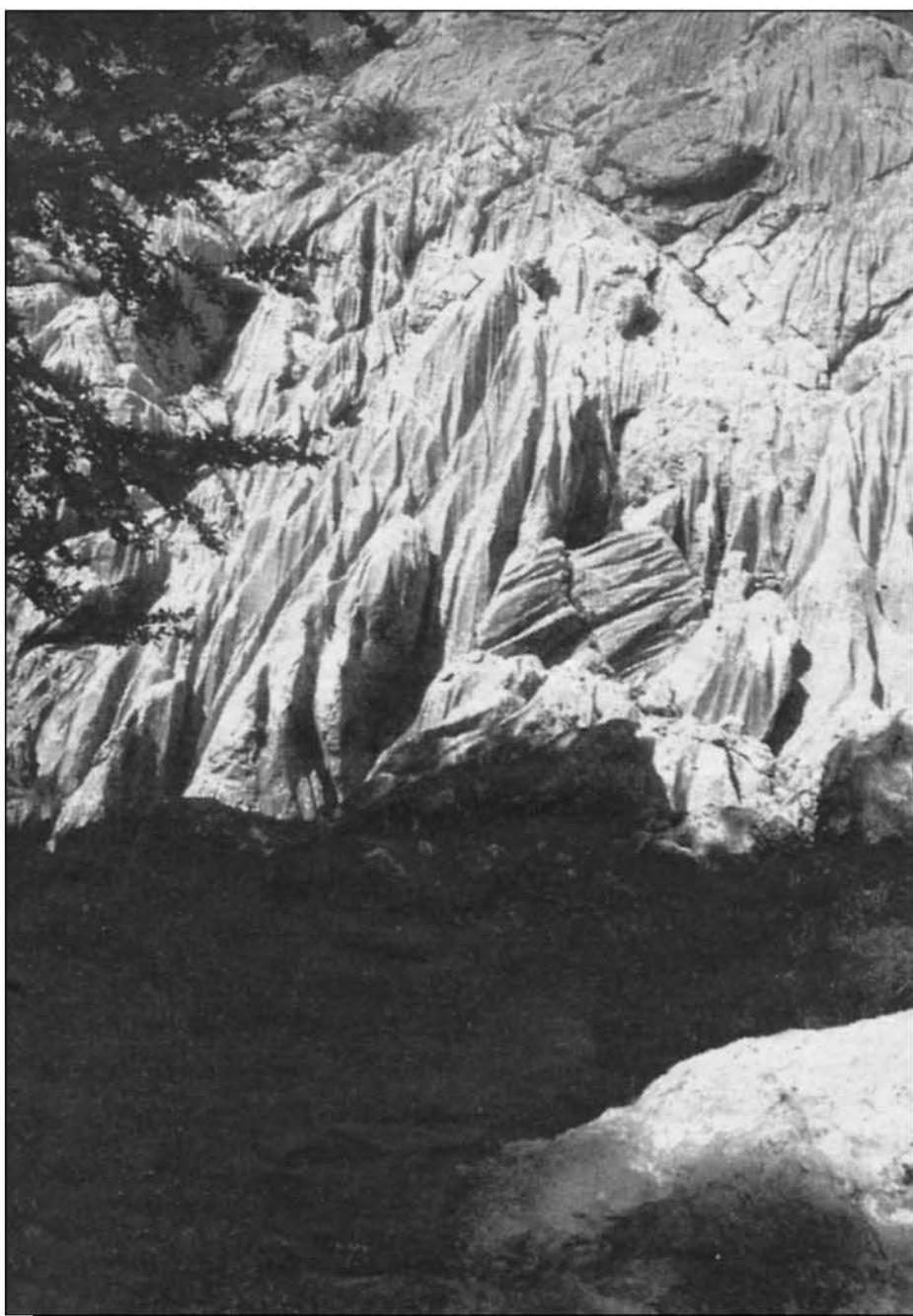
Sredinom 1943. partizani su se počeli približavati okolnim selima, obilazeći noću kuće radi mobilizacije sposobnih muškaraca. Do tada su se oslanjali uglavnom na dragovoljce, a njih u mjestu gotovo i nije bilo. No, naš seljak radišan, miroljubiv, čvrsto vezan za svoju zemlju, nastojao je to izbjegći, tražeći noću tajna skrovišta, uglavnom izvan kuća.

Jedne noći bi miniran most preko potoka iznad koga je prolazila željeznička pruga. Doduše šteta nije bila velika, ali ipak dovoljno razloga za oprez. Prugu prema Primorju uz manje domobranske postrojbe osiguravali su talijanski vojnici. I već idućeg dana u željezničku stražarnicu na početku sela smjesti se odred od desetak talijanskih vojnika sa zadatkom da osiguraju prugu. Kako je to bilo nekoliko dana nakon pada Mussolinija, moral tih vojnika bio je nizak. Dalje od pruge nisu se udaljavali, a noću bi se zatvorili u stražarnicu, ostavivši na straži jednog vojnika koji je, kako se meni činilo, čuvao njih, a ne prugu. Jednom mi je jedan od njih rekao: "Neka nas partizani puste na miru, a mi ih ne ćemo dirati i mogu mirno prolaziti, čak ćemo im i brklju podignuti!" Danju bi se izležavali u hladovini ispod drveća i nestrpljivo čekali "quando finira la guerra (kada će svršiti rat)".

Prema mjesnom stanovništvu bili su krajne ljubazni, upravo neobičajeno za neprijateljskog vojnika. Sporazumijevали su se uglavnom gestama, ali bilo ih je koji su već naučili i pokoju hrvatsku riječ. Naročito su bili prisni s djecom vabeći ih k sebi dajući im slatkise.

Među njima se osobito isticao neki Sicilijanac Vinci, nizak rastom, bučan i vječito u pokretu. Nije bilo kuće u koju nije ušao, nastojeći pomoći u poljoprivrednim poslovima. Nerijetko bi znao uzeti u ruke čak i po koje novorođenče te-

(Ja raditi, mnogo, doći sutra)". Bio je uvjeren da ga slušatelj tako bolje razumije. Među svojim kolegama često je bio predmet zadirkivanja, pa su poneki znali u tome i pretjerati, ali on se nije ljunio, već bi se šutke udaljio. Kako je bio nepismen, uvijek bi molio nekoga da mu obitelji napiše pismo. Jednom je neki malo pretjerao u šali, ne napisavši ono što je on kazivao, pa izgubivši povjerenje, zamoli mene da mu napišem

pismo. Nisam to htio odmah prihvati izgovarajući se slabim poznавanjem talijanskog jezika, ali on je bio više nego uporan govoreći: "Non fa niente, io parlare i tu scrivare! (Ništa zato ja govoriti, ti pisati!)". Ipak sam nevoljko pristao, ali kako je ispalio i koliko je primatelj razumio, ne znam.

Da bi se ohrabrio često, je znao govoriti: "Partigiano buono", i ako ga zarobe da će im reći: "Io avere quattro bambini, io nessuno uccidre, io non sparare! (Ja imati četvoro djece, ja nikoga ubiti, ja ne pucati)" dao mi je adresu i pozvao me "quaundo finira la guerra (kad završi rat)", da ga svakako posjetim i upoznam njegovu mnogobrojnu obitelj. Kad su se nekoliko godina poslije rata stvorili uvjeti za putovanja, prigodom jednoga turističkog putovanja na Siciliju odlučio sam ga potražiti. Kuću sam prema adresi našao, žena mu je umrla, "bambini" se poženili, stvorili obitelji, ali, nažalost, Vinci se poslije rata nije vratio. Lijepo me ugostiše, i zamoliše da ih još posjetim.

Vinci se stanovnicima mojega sela duboko usjekao u sjećanja, pa ga stariji i danas pamte i nije rijetka uzrečica "Daj, ne budi Vinci" ili "Ti si kao Vinci" i sl.

Kao što rekoh, on se brzo saživio sa selom i više je vremena provodio u selu nego u stražarnici, pa kad je radio, ni obrok nije odbijao. Volio je poljoprivredne poslove, ali kositri nije znao, iako je i to pokušavao. Uza sve to što se po čitave dane družio s mještanima, nijedne hrvatske riječi nije znao, a rado je pričao, ne mareći što ga nitko ne razumije. I kad je počela prerada lana i konoplje i selom odzvanjali tupi udarci stupa, Vinci je bio tu, nerijetko zamijenivši po koju mlađu snahu, koja je to jedva dočekala. Unatoč toga što je često govorio da se partizana ne boji, jer "partigiano buono", ipak je bio na oprezu, tako da je u kuće na periferiji sela rjeđe zalazio, a kad bi i ušao, nije se dugo zadržavao. Naročito je uživao u čuvanju stoke, čudeći se da nema mula ni magaraca kao na njegovoj rodnoj Siciliji. S govedima je "razgovarao" tako da su me bez

straha prilazile i one krave koje su se inače plašile ljudi, i kad bi bio na straži, a goveda prolazila kraj njega na pojilo, on bi svako goveče pomiloval i nešto promrmljao.

Nastali su prvi dani mjeseca rujna. Saveznici su već osvojili Siciliju, a 3. rujna potpisani je u Siracusi s Talijanima tajni ugovor o kapitulaciji i počelo je iskrcavanje na Kalabriju, a Crvena armija je brzo napredovala prema Ukrajini i ratni ishod je bio prilično jasan. Kod domaćih ljudi, da nije bilo mladića na bojišnicama, to ne bi izazvalo veću pažnju, jer radnja nije bilo, a novine su rijetko dolazile. Jedino se o tome više pripovijedalo pod lipom kraj crkve prije početka Mise. I Vinci je bio tu, ukoliko nije bio na straži. Rado je popričao s mjesnim župnikom koji je donekle znao talijanski, a čak je i crkvenjaku pomagao potezati konop kad je trebalo zvoniti. Ostali vojnici su rijetko dolazili u crkvu, bojeći se iznenadnog napada partizana. Vinci na to nije mislio.

Godina je bila rodna, ljetina dobro ponijela, a grane šljiva punih plodova lomile su se i povijale do zemlje. Dakle, bit će rakije! Vinci se tom voću nije mogao načuditi, jer njegov kraj obiluje južnim voćem. Predlagao je da se šljive suše kao smokve, ne shvaćajući da je to sasvim drugi plod, i da naše sunce nema toliko snage kao njegovo mediteransko. No, nije se dao uvjeriti, već nabratio košaricu šljiva, poslagao ih na amaterski napravljenu lesu i svaki dan izlagao suncu, a navečer spremao. Ali, nakon svega par dana bio mu je trud uzaludan, a domaći su ga uvjerali da se i šljive mogu sušiti, ali je postupak sasvim drugačiji.

Život se unatoč ratu odvijao uobičajeno i da nije bilo straha od neugodnih vijesti s bojišnica, veće se promjene ne bi osjećale. Doduše u gradovima svakim danom sve se više osjećao nedostatak osnovnih živežnih namirnica, pa su građani obilazili sela u potrazi za hranom, naročito kad je Vinci bio na straži, jer je glas o njemu kao "dobrom" čovjeku daleko dopro. Kad bi nekoga

ugledao kako se vraća iz sela s nekom prtljagom, strogo bi povikao: "Dai, via, presto, tenente venire!" (Odlazi brzo, poručnik doći).

Jednog prijepodneva zbio se događaj koji je uzbunio ne samo desetinu vojnika, već i oveći vod iz mjesta gdje se nalazilo zapovjedništvo talijanskog odreda. Naime, tog dana došlo je do bučnijeg sukoba između dviju susjeda. Bile su to visoka, tanka kao daska Bara T. i njezina susjeda Dora J. Bara je bila ljubomorna na svoju susjedu, vjerujući, kako je Dora bila udovica, da joj želi preoteti muža. Tih sukoba bilo je češće, pa su se mještani na to već privikli. Ali ovaj puta bilo je to najžešće. A bilo je vragoljana koji su uživali u njihovoj svađi, pa su znali i "vatru potpaliti". Tako je bilo i ovaj puta. Neki šaljivdžija Jandra rekao je Bari da je vidio Doru, kako na zdencu razgovara s njezinim mužem. Čak joj je pomogao dignuti na glavu kabao vode, a zatim je pogladio po stražnjici. Bari navre krv u glavu i nije mogla dočekati kad će ugledati Doru. Stalno je pogledavala prema njezinoj kući, ali nje ovaj puta kao za inat niotkud. Tek nešto prije podneva pojavi se Dora s bremenom suharaka na glavi. Ova se još nije uspjela ni rastovariti kad Bara sasu paljbu, a Dora stane, zbaci teret, podboči se rukama o bokove i ne slušajući što joj ova govori istom mjerom odvrati, tako da su u isto vrijeme obje gorovile. Teško je i izbrojiti što su jedna drugoj rekle. Vinci takove svađe nije razumio ni shvaćao, on je mislio da je to malo bučniji razgovor, tim više što je iz kraja gdje takva razgovora ne nedostaje. No, ovaj puta to je malo dulje potrajalo, pa se umiješala i stara susjeda Žuža i svojim hrapavim glasom htjela ih smiriti, ali dobila je pošteni obrisač od jedne i druge, pa se hitro povukla. Obje obitelji su toga dana ostale bez ručka. Kad je Bari počelo nestajati glasa, hitro se povuče i začas se vrati s velikim kotlom i poče snažno po njemu udarati komadom drveta, tako da je odzvanjalo po čitavom selu. Kod Talijana nastane uzbuna, za tren oka zauzmu

položaje oko stražarnice, a sargent Michele iz strojarnice pusti poduži rafal prema šumici kraj sela. Pucnjava uzbuni sve stanovnike i svak potraži najbliže sklonište. I Dora nestane, a Bara stoji nasred dvorišta, i pobjedonosno gleda prema Dorinoj kući.

Nije prošlo ni dvadesetak minuta, iz smjera grada pojavi se oveća grupa motoriziranih bersaljera, ostave motore kod stražarnice i u streličkom lancu krenu prema selu i začas ga opkole. Sve stanovnike skupe nasred mjesta, ali partizanima ni traga.

Uplašeni žitelji nijemo gledaju što se to događa. Talijani viču, groze se puškama i često se čuje riječ "partigiani". A stara Žuža koja je mirila pri svadbi Baru i Doru skupi hrabrost i obrati se talijanskom zapovjedniku: "Gospodin Talijan, nema kod nas partizana. To su se svađale Bara i Dora i tom prilikom je Bara drvenim štapom udarala po kotlu, kako bi ona prestala vikati!" Zapovjednik samo gleda ne shvaćajući što ova govori: "Che Bara? Che Dora? Che kotal? (Što Bara? Što Dora? Što kota?)?" Nato k meni pristupi Vinci s molbom da objasnim zapovjedniku o čemu se radi. I ja s ono malo riječi pomažući se gestama i mimikom objasnim kako se sve to zabilježilo. On se srdito obrati sargentu Micheliju, a Bari zaprijeti prstom da takove gluposti više ne radi. Jedan od vojnika uzme kotač i svi krenu prema stražarnici.

Drugi dan ujutro Vinci se s kotлом pojavi u Barinom dvorištu, baci kotač i zagrozi se Bari: "Niente piu Dora, niente kotal, tenente non buono, tenente uccidere! (Ništa više Dora, ništa kotač, poručnik ne dobar, tenente ubiti)".

I stari Imbra, koji je inače malo govorio progundja: "E ljudi moji, što sve baba može učiniti. Kadra je svojim jezikom dignuti na noge i satniju vojnika. Eli ja, pravo se kaže da je baba u stanju i najvećeg đavola prevariti."

Nije Vinci bio tako vedar i zadovoljan kako je to pokazivao. U trenutcima osame bio je to sasvim drugi čovjek koga su morile svakodnevne brige, počevši od

teškog djetinjstva pa sve do današnjeg dana. Jednom sam ga zatekao zadubljenog u svoje misli, tako da me zadnji čas primijetio, trgnuo se i sa suzama u očima mi kaže: "Peppino, dai siedi vivino a me!" (Pepino, sjedni kraj mene). Iako sam ga dosta teško razumio, s obzirom na moje slabo poznavanje njegova jezika, a k tomu i njegov sicilijanski dijalekt, ipak sam puno toga shvatio. Bio je siroče, oca ni majku nije poznavao, radio je na tuđim imanjima i tek kad se oženio postao je kolon (dobio je u zakup vlastelinsku zemlju). Majku mu je zamijenila baka Rafaella, koja mu je ostavila u nasljede jedan maslinik na koga je silno ponosan i koga će ostaviti najstarijem sinu Paolu. Brine ga što je s njegovom obitelji, jer od kada su se saveznici iskricali u Italiju, nema od kuće nikakvih vijesti.

Bio je utorak, dan Male Gospe. Iako to nije crkveni zapovijedni blagdan, narod ga ipak slavi, čak je i mjesni župnik, poštujući narodnu tradiciju, održao veliku blagdansku pjevanu Misu. Ovaj puta Vinci nije bio na Misi. Na povratku s Mise "mašari" primijete da nema uobičajene straže kraj brkla, a iz stražarnice dopire glasan žamor vojnika. U jednom trenutku pojavi se Vinci i opali uvis odulji rafal i iz sveg grla poviće "La guerra e finita, andiamo a casa! (Rat je gotov, idemo doma!)" Mjestom se brzo raširi vijest o kapitulaciji Italije. Talijani se hitro spreme, uzmu sa sobom samo ono što su mogli ponijeti, a višak streljiva i ostalu vojnu opremu ostave i brzim korakom, više u grupi nego vojnički u redovima pohitaju prema zapovjedništvu. No, Vinci je ipak na trenutak skočio do prvog susjeda da preko njega pozdravi sve mještane i poruči da će se poslije rata svakako vratiti. Slijedećeg dana stari gazda Toma prolazeći u gradu pokraj veće grupe razoružanih talijanskih vojnika začu povik: "Signor Toma, salutare tutti io tornero quando finira la guerra! (Gosp. Toma, pozdravite sve,

vratit ću se čim svrši rat!)" Bilo je to posljednje viđenje Vinciјa.

Narednih dana selom zavlada tjeskoba i strah. Cestom prema jugu u neprekidnom nizu prolaze duge kolone njemačkih vojnika, kako bi preduhitrili partizane glede ostavljenog talijanskog naoružanja i zaposjedanja strateških položaja. No, nije im to u potpunosti uspjelo, jer su i partizani uzeli svoj obol i tako ojačali svoje redove za konačni obračun s Nijemcima. U posljednje vrijeme počeše stizati u selo i vijesti o ranjenicima, a neke majke dočekat će svršetak rata zavijene u crninu, bez čega nažalost, ni jedan rat ne može.

Inače Nijemci se nisu družili s mještanima kao Talijani, dapače u mjesto nisu ni ulazili, držeći se uglavnom prometnicu. Željeznička pruga bila je izvan uporabe, jer su je već drugi dan nakon odlaska Talijana partizani minirali. Uvečer se rano gasile petrolejke, a izostalo je i tradicionalno večernje zajedničko komušanje kukuruza, jer je to svatko sam danju učinio sa svojom obitelji. Isto tako primirile su se Bara i Dora, a kotač je čekao mirnije dane.

Sada su partizani i danju navraćali u selo, budući da se Nijemci nisu udaljavali od glavnih puteva. No, početkom listopada 1943. zbio se nemili događaj koji će se dugo pamtitи prenoseći se na pokoljenja. Dvojica partizana, ne znam kojim povodom, priputaše na kolonu do Zubiju naoružanih Nijemaca, i hitro "juna-ki" pobjego{e}. Kolona se zaustavi, a cijevi brzometnih topova ~asom se uperi{e} prema selu, i selo se u tren nađe u plamenu. Od silovite pucnjave ni{ta se nije moglo spasiti. Sre}om ljudskih `rtava nije bilo, a uglavnom je spa{ena i stoka, jer je bio lijepi dan pa je blago bilo na pa{i.

Početkom svibnja i posljednji njemački vojnik uzmakne a novi "osloboditelji" nažalost, ostave trage, u ovom slučaju nepotrebne, a njihove brazgotine i danas podsjećaju na to. □

PRILOZI ZA BIOGRAFSKI LEKSIKON HRVATSKIH POLITIČKIH UZNIKA (XVII.)

1157. **GNJAVRO, Franciska** (Đuro) - rođ. 09.05.1913. u Srijemski, Bjelovar. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Vojne oblasti Zagrebačke J.A. po UVS čl. 14. na 10 god. zatvora.

1158. **GOJANOVIĆ, Marija** (FRANIĆ) - rođ. 23.03.1895. u Šibeniku. Osuđ. 1945. presudom Okr. narodnog suda Šibenik po ZPND čl. 3. t. 3. na 20 god. zatvora.

1159. **GOLEK, Slava** (Josip) - rođ. 01.01.1912. u Dugoj Resi. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 14. čl. 9. t. 1. I 2. na 12 god. zatvora.

1160. **GOLENKO, Ivana** (Josip) - rođ. 15.04.1883. u Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb po UVS čl. 5, 14, 17. na 6 god. zatvora.

1161. **GOLENKO, Ivana** (Josip) - rođ. 15.04.1883 u Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Komande grada Zagreba po UVS čl. 5. I 14. na 6 god. zatvora.

1162. **GOLIĆ, Magda** (Mato) - rođ. 01.01.1904. u Varaždinu. Osuđ. 1948. presudom Okr. suda Varaždin po ZPND čl. 3. t. 14. na 1 god. zatvora.

1163. **GOLIK, Kata** (Božo) - rođ. 24.11.1924. u Novome Petrovom Polju. Osuđ. 1944. presudom Div. vojnog suda Osijek po ZPND čl. 3. t. 14. na 18 mjes. zatvora.

1164. **GOLUB, Jelka** (Ivan) - rođ. 24.12.1926. u Krapinskim Toplicama. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Varaždin po ZPND čl. 3.t. 14. na 10 god. zatvora.

1165. **GOLUB, Marija** (Martin) - rođ. 01.01.1892. u Krapinskim Toplicama. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Varaždin po ZKPKO čl. 3.t. 14. na 6 god. zatvora.

1166. **GOLUBAR, Anica** (Josip) - rođ. 21.04.1922. u Zagrebu. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Zagreb po ZPND čl. 9. na 15 mjes. zatvora.

1167. **GOLUBČIĆ, Marija** (Antun) - rođ. 08.09.1914. u Bošnjacima. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Osijek po ZPND čl. 3. t. 14, na 3 god. zatvora.

1168. **GOLUBIĆ, Josipa** (Nikola) - rođ. 01.01.1922. u Hrv. Kostajnici. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda II. J.A. po UVS čl. 14. na 2 god. zatvora.

1169. **GOLUBIĆ, Josipa** (Nikola) - rođ. 01.01.1922. u Hrv. Kostajnici. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Vojne oblasti II. J.A. Banjamsko područje po UVS čl. 14. na 2 god. zatvora.

1170. **GOLUBIĆ, Marija** (Florijan) - rođ. 02.07.1924. u Poljedarovcu, Varaždin. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Varaždin po ZPND čl. 3.t. 14. na 3 god. zatvora.

1171. **GOLJE, OLGA** (Boris) - rođ. 13.09.1931. u Rijeci. Osuđ. 1952. presudom Kotarskog suda Tomlin po KZ čl. 303. na 8 mjes. zatvora.

1172. **GORIČKI, Roza** (Ivan) - rođ. 01.01.1912. u Đurđevcu. Osuđ. 1974. presudom po čl. 119/3 na 1 mjes. zatvora.

1173. **GORJANAC, Manda** (Matija) - rođ. 14.01.1930. u Višnjevcu. Osuđ. 1944. presudom Okr. narodnog suda Osijek po ZPND čl. 9. na 1 god. zatvora.

1174. **GORUP, Jasna** (Ivo) - rođ. 01.01.1919. u Zürichu. Osuđ. 1948. presudom Okr. suda Beograd po KZ čl. 105. na 12 god. zatvora.

1175. **GOSPOČIĆ, Mara** (Mijo) - rođ. 14.07.1928. u Rešetarima, N. Gradiška. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Požega po ZPND čl. 11. na 1 god. zatvora.

Priredio:

Jure KNEZOVIĆ

1176. **GOSPOČIĆ, Ljubica** (Ferdo) - rođ. 24.04.1913. u Rešetarima, N. Gradiška. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Požega po ZPND čl. 11. na 2 god. zatvora.

1177. **GOTIĆ, Josipa** (Franjo) - rođ. 17.02.1903. u Ludbregu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Vojne oblasti Zagreb po UVS čl. 13. na 20 god. zatvora.

1178. **GOTOVAC, Ana** (Grga) - rođ. 02.11.1904. u Imotskom. Osuđ. 1945. presudom Div. vojnog suda Split po ZPND čl. 3. t. 3. na 2 god. zatvora.

1179. **GOTOVAC, Marica** (Antun) - rođ. 18.02.1928. u Otoku, Vinkovci. Osuđ. 1944. presudom Vojnog suda Osijek po ZPND čl. 3. t. 14. na 18 mjes. zatvora.

1180. **GRABAREVIĆ, Mica** (Ivan) - rođ. 01.01.1918. u Gvozdanskom. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Sisak po čl. 3. t. 14. na 3 god. zatvora.

1181. **GRABAREVIĆ, Lucija** (Pavo) - rođ. 01.01.1924. u Gvozdanskom. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Sisak po ZPND čl. 3. t. 14. na 3 god. zatvora.

1182. **GRABOVAC, Mila** (Marijan) - rođ. 29.09.1923. u Proložcu, Imotski. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Srednje Dalmacije po ZPND čl. 3. t. 14. na 1 god. zatvora.

1183. **GRABOVAC, Kata** (Luka) - rođ. 01.01.1920. u Vinkovcima. Osuđ. 1945. presudom Suda za Zaštitu Nacionalne Časti Hrvata i Srba po čl. 2. t. 4. na 6 god. zatvora.

1184. **GRAČAN, Milka** (Pavao) - rođ. 01.01.1921. u Karlovcu. Osuđ. 1944. presudom Okr. suda Karlovac po ZPND čl. 9. na 2 god. zatvora.

1185. **GRADAČEK, Ana** (Petar) - rođ. 25.10.1918. u Zagrebu. Osuđ. 1958. presudom Okr. suda Zagreb po KZ čl. 303. na 12 mjes. zatvora.

1186. **GRADIŠKA, Franka** (Petar) - rođ. 01.01.1898. u Perviću. Osuđ. 1944. presudom Vojnog suda Šibenik po UVS čl. 14. na 7 god. zatvora.

1187. **GRAHOVAC, Kata** () - rođ. ... u Glogovcu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Bjelovar po ZPND čl. 11. na 12 god. zatvora.

1188. **GRAJNER, Eugenija** (Mihajlo) - rođ. 30.05.1915. u Zagrebu. Osuđ. 1950. presudom Okr. suda Rijeka po ZPND čl. 9. t. 1. na 3 god. zatvora.

1189. **GRANČIĆ, Milica** (Jure) - rođ. 09.03.1921. u Konjicu, Makarska. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Osijek po UVS čl. 13. na 4 god. zatvora.

1190. **GRANZ, Marija** (Ivan) - rođ. 24.05.1894. u V.Bukovici. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Varaždin po UVS čl. 13, 14. na 5 god. zatvora.

1191. **GRAŠA, Juraj** (Jure) - rođ. 24.04.1925. u Karlovcu. Osuđ. 1945. presudom Okr. suda Karlovac po ZPND čl. 3.t. 3. na 13 god. zatvora.

1192. **GRAZI, Ivanka** (Josip) - rođ. 05.12.1917. u Zagrebu. Osuđ. 1949. presudom Okr. suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 3. na 1 god. zatvora.

1193. **GRČEVIĆ, Hilda** (Dragutin) - rođ. 31.01.1894. u Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 14 na 10 god. zatvora.

1194. **GRČEVIĆ, Danica** (Nikola) - rođ. 19.01.1917. u Zagrebu. Osuđ. 1959. presudom Okr. suda Zagreb po KZ čl. 320. na 17 mjes. zatvora.

1196. **GRČIĆ, Ljubica** (Đuro) - rođ. 01.01.1923. u Ivoševcima. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda II. J.A. na 3 god. zatvora.

1197. **GRČIĆ, Božena** (Nikola) - rođ. 01.01.1949. u Sinju. Osuđ. 1971. presudom Okr. suda Zagreb po KZJ čl. 109. na 2 god. i 6 MJ zatvora.

1198. **GRDELJ, Jagica** (Pavo) - rođ. 28.04.1924. u Šamlici.. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Varaždin po ZPND čl.3.t. 14. na 5 god. zatvora.

1199. **GREČL, Matilda** (Alojz) - rođ. 05.08.1923. u Pakrani, Daruvar. Osuđ. 1954. presudom na 1 god. zatvora.

1200. **GREGEL, Emilija** (Franjo) - rod. 01.01.1892. u Bjelovaru. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda X Korpusa J.A. Varaždin po UVS čl. 14. na 3 god. zatvora.

1201. **GREGUREVIĆ, Ankica** (Nikola) - rod. 14.09.1927. u D. Markovcu, Bjelovar. Osuđ. 1947. presudom Vojnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14. na 10 god. zatvora.

1202. **GREGURIĆ, Barica** (Josip) - rođ. 02.01.1937. u Feričancima. Osuđ. 1953. presudom Okr. suda Osijek po KZ čl. 117. t. 1. na 1 god. zatvora.

1203. **GREGURIĆ, Lucija** (Đuro) - rođ. 13.12.1987. u Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb po UVS čl. 5., 17 i 24. na 6 god. zatvora.

1204. **GREGURIĆ, Lucija** (Đuro) - rođ. 13.12.1897. u Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Komande Grada Zagreb po UVS čl. 5, 17. I 27. na 6 god. zatvora.

1205. **GREGUROVIĆ, Ankica** (Nikola) - rođ. 16.09.1927. u D. Markovcu, Bjelovar. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14. na 10 god. zatvora.

1206. **GREGUROVIĆ, Bara** (Šomo) - rođ. 29.05.1894 u D. Markovcu, Bjelovar. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14. na 6 god. zatvora.

1207. **GRGAC, Magda** (Stjepan) - rođ. 01.01.1903. u D. Bistr. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda za Okrug Zagreb po ZPND čl. 3.t. 14. na 1 god.. zatvora.

1208. **GRGEČINA, Marija** (Josip) - rođ. 27.04.1908. u Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb po ZPND na 2 god. zatvora.

1209. **GRGESINA, Marija** (Josip) - rođ. 27.06.1908. u Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Komande Grada Zagreba po na 2 600. zatvora.

1210. **GRGIĆEK, (Tomo)** - rođ. 01.01.1915. u Duvnu. Osuđ. 1948. presudom Okr. suda Livno po ZPND čl. 9.t. 1.,čl. 3.t. 14. na 12 god. zatvora.

1211. **GRGIĆ, Evica** (Petar) - rođ. 01.01.1922. u Čepinu. Osuđ. 1945. presudom Okr. narodnog suda Osijek po Uputstvu za rad u kaznenim stvarima, čl. 16. t. 12. na 2 god. zatvora.

1212. **GRGIĆ, Mila** (Jure) - rođ. 01.01.1923. u . Osuđ. 1948. presudom Okr. suda Sl. Brod po ZPND čl. 3.t. 14. na 2 god. zatvora.

1213. **GRGIĆ, Slavica** (Josip) - rođ. 23.12.1907. u Vrškovicima. Osuđ. 1945. na 1 god. zatvora.

1214. **GRGIN, Anka** (Josip) - rođ. 01.01.1928. u Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Splitskog područja po UVS čl. 14. na 7 god. zatvora.

1215. **GRGINČIĆ, Jela** (Ivan) - rođ. 01.01.1924. u Vijencu. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 3.t. 14. na 2 god. zatvora.

1216. **GRGUREVIĆ, Mara** (Frano) - rođ. 01.01.1931. u Kninu. Osuđ. 1948. presudom Okr. suda Split po ZPND čl. 3.t. 14. na 1 SOD. zatvora.

1217. **GRIESBACH, Josipa** (Josip) - rođ. 01.01.1889. u Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb po čl. KULTURBUND na 1 god. zatvora.

1218. **GRIMBAUN, Alenka** (Vjekoslav) - rođ. 18.01.1926. u Rijeki. Osuđ. 1949. presudom Okr. suda Rijeka po ZPND čl. 6. na 2 god. zatvora.

1219. **GRKOVIĆ, Milka** (Miloš) - rođ. 01.01.1914. u D. Markovcu, Bjelovar. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb po UVS čl. 14. na 6 god. zatvora.

1220. **GRLIĆ, Julka** (Jure) - rođ. 12.12.1903. u Imotskom. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Osijek po UVS čl. 13. na 9 god. zatvora.

1221. **GRLIĆ, Julka** (Đuro) - rođ. 12.12.1903. u Zavelimu, Imotski. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Osijek po UVS čl. 14. na 9 god. zatvora.

1222. **GROZDEK, Marija** (Josip) - rođ. 28.07.1927. u Zagrebu. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 11. na 3 god. zatvora.

1223. **GRUBEŠIĆ, Andela** (Anton) - rođ. 02.08.1914. u Rijeki. Osuđ. 1946. presudom Okr. narodnog suda Rijeka po na 2 god. i 4 mjes. zatvora.

1224. **GRUBIĆ, Kata** (Josip) - rođ. 21.05.1899. u Sisku. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda 4. vojne oblasti po UVS čl. 14. na 20 god. zatvora.

1225. **GRUBIŠIĆ, Helena** (Nikola) - rođ. 01.01.1922. u Sinju. Osuđ. 1945. presudom Okr. narodnog suda za Srednju Dalmaciju po ZPND čl. 3. t. 3. na 5 god.. zatvora.

1226. **GRŽANIĆ, Miroslav** (Franjo) - rođ. 29.10.1920. u Senju. Osuđ. 1946. presudom po ZPND čl. 3. t. 7 i čl. 9. na 3 god. zatvora.

1227. **GUBEC, Ivana** (Mirko) - rođ. 18.04.1927. u Nedeljanca. Osuđ. 1947. presudom Div. vojnog suda Bjelovar po na 2.god.. 6.HJ. zatvora.

1228. **GUJATOVIĆ, Mara** (Stjepan) - rođ. 01.01.1924. u Sv. Roku, Gračac. Osuđ. 1949. presudom Okr. suda Gospić po ZPND čl. 3. t. 14. na 1 god. zatvora.

1229. **GULIŠ, Milka** (Karlo) - rođ. 01.01.1903. u Gornjoj Reki. Osuđ. 1948. presudom Okr. suda Zagreb po ZPND čl. 14, 8. t. 1. na 1 600. zatvora.

1230. **GUNJAC, Kata** (Franjo) - rođ. 16.10.1897 u Bjelovaru. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14. na 8 god.. zatvora.

1231. **GUŠIĆ, Barbara** (Josip) - rođ. 01.01.1899 u Karlovcu. Osuđ. 1948. presudom Okr. suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 8. na 3 god. zatvora.

1232. **GUŽVINEC, Slavica** (Stjepan) - rođ. 30.04.1929. u Karlovcu. Osuđ. 1946. presudom Okr. suda Karlovac po ZPND čl. 3. t. 8. na 2 god. zatvora.

1233. **HADROVIĆ, Polonija** (Đuro) - rođ. 16.05.1921. u Mokricama. Osuđ. 1947. presudom Div. vojnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3.t. 14. na 4 god. zatvora.

1234. **HADŽIĆ, Jelica** (Jakob) - rođ. 14.05.1927. u Blaževdolu. Osuđ. 1946. presudom Vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 11. na 1 god. zatvora.

1235. **HADŽISELIMOVIĆ, Dragica** (Josip) - rođ. 26.06.1922. u Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom Okr. narodnog suda Zagreb po ZPND čl. 11. na 3 god. zatvora.

1236. **HAJDEK, Bora** (Ivan) - rođ. 01.01.1904. u Trebovcu. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Zagreb po ZPND čl. 3.t. 14. na 8 mjes. zatvora.

1237. **HAJDINJAK, Jaga** (Tomo) - rođ. 24.12.1889. u Zagrebu. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Sisak po ZPND čl. 3. t. 7. na 3 god. zatvora.

1238. **HAJDU, Šandor** (Šandor) - rođ. 01.01.1878. Osud. 1947. presudom Okr. suda Osijek po SIRENJE NEPRIJATELJSKE PROPAGANDE na 2,5 god. zatvora.
1239. **HAJDUK, Dragica** (Vid) - rođ. 13.07.1926. u Trabovcu. Osud. 1947. presudom Okr. suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 14. na 12 god. zatvora.
1240. **HAJEK, Milka** (Mijo) - rođ. 22.01.1922. u Konjčini. Osud. 1947. presudom Okr. suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14. na 6 god. zatvora.
1241. **HAJSAK, Katica** (Josip) - rod. 29.12.1922. u Gitarije. Osud. 1946. presudom Div. vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 11. na 2 god. zatvora.
1242. **HAKLIN, Barica** (Pavao) - rođ. 29.03.1926. u Prodgradu. Osud. 1946. presudom Div. vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 11. na 1 god. zatvora.
1243. **HALUŽAN, Marija** (Ivan) - rođ. 01.06.1925. u Đurđenovcu. Osud. 1945. presudom Vojnog suda Požega po ZPND čl. 11. na 1 god. zatvora.
1244. **HALUŽAN, Štefa** (Petar) - rođ. 10.12.1918. u Guđovcu. Osud. 1945. presudom Vojnog suda Bjelovar po UVS čl. 13. na 2 god. zatvora.
1245. **HALUŽAN, Vera** (Mijo) - rođ. 04.04.1933. u Zagrebu. Osud. 1953. presudom Okr. suda Maribor po KZ čl. 303. na 2 god. zatvora.
1246. **HAM, Jakov** (Jakov) - rođ. 07.01.1910. u Vojlovcu. Osud. 1945. presudom Vojnog suda Komande Grada Zagreba po ZPND čl. 3. t. 3. I 5. na 8 god. zatvora.
1247. **HAN, Olga** (Vinter) - rođ. 25.02.1905. u Zagrebu. Osud. 1945. presudom Okr. narodnog suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 6. na 1 god. 6 mjes. zatvora.
1248. **HANŠAK, Slava** (Tomo) - rođ. 14.03.1904. u Ratkovcu. Osud. 1947. presudom Div. vojnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14. na 2 god. zatvora.
1249. **HANŽEK, Stjepan** (Tomo) - rođ. 13.09.1928. u Osijeku. Osud. 1973. presudom Općinskog suda Osijek po KZ čl. 119, na 3 mjes. zatvora.
1250. **HARASTI, Alojz** (Karlo) - rođ. 06.06.1906. u Stenjevcu, Zagrebu. Osud. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb po UVS čl. 5,17,27, ZOVK t. 4., 9. i 12, na 20 god. zatvora.
1251. **HARDOVAC, Nikola** (Petar) - rođ. 10.11.1910. u Blatu. Osud. 1949. presudom Okr. suda Dubrovnik po KZ čl. 503. t. 1. na 18 god. zatvora.
1252. **HARIŠ, Marija** (Antun) - rođ. 01.01.1900. u Karlovcu. Osud. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb po UVS. čl. 14 na 4 god. zatvora.
1253. **HARJAVEC, Darinka** (Miroslav) - rođ. 23.02.1925. u Varaždinu. Osud. 1947. presudom Okr. suda Bjelovar po SL. 3. t. 14. na 4 god. zatvora.
1254. **HARTERIĆ, Marija** (Josip) - rođ. 07.03.1930. u Osijeku. Osud. 1972. presudom Općinskog suda Osijek po KZ čl. 119/3. na 4 mjes. zatvora.
1255. **HASELUNUS, Hilda** (Džafer) - rođ. 24.04.1926. u Osijeku. Osud. 1946. presudom Div. vojnog suda Osijek po ZPND čl. 13. t. 1. čl. 4. t. 4 na 18 mjes. zatvora.
1256. **HAŠPERGER, Dragica** (Dujo) - rođ. 01.01.1920. u Kostenjevcu. Osud. 1947. presudom Div. vojnog suda po ZPND čl. 3.t. 14. na 5 god. zatvora.
1257. **HATVALIĆ, Jula** (Tadija) - rođ. 02.06.1900. u Sv. Đurđu, D. Miholjac. Osud. 1950. presudom Vojnog suda Zagreb po ZO VKD čl. 38. t. 3. na 1 god. 6 mjes. zatvora.
1258. **HAUPTMAN, Barbara** (Martin) - rođ. 01.01.1924. u Zagrebu. Osud. 1945. presudom Div. vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 2. na 2 god. zatvora.
1259. **HAVOIĆ, Mihaela** (Mirko) - rođ. 28.11.1929. u Vižanovcu, Varaždin. Osud. 1947. presudom Div. vojnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3.t. 14. na 8 mjes. zatvora.
1260. **HAVOIĆ, Štefa** (Mato) - rođ. 15.10.1910. u Vižanovcu, Varaždin. Osud. 1947. presudom Vojnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14. na 1.god.. 4.mjes. zatvora.
1261. **HAZOŠ, Terezija** (Mijo) - rođ. 24.07.1907. u Osijeku. Osud. 1945. presudom Vojnog suda Osijek po UVS čl. 14. na 5 god. zatvora.
1262. **HEBER, Marija** (Ivan) - rođ. 19.09.1929. u Opatiji. Osud. 1949. presudom Kotarskog suda Rijeka po čl. ? na 2 god. zatvora.
1263. **HEBRANG ŠTRAU, Olga** (Marko) - rođ. 01.01.1913. u Kukuljevcu. U montiranom procesu zbog navodne suradnje s neprijateljima osuđena 1948. presudom Okr. suda Beograd na 12 god. zatvora. U beogradskom zatvoru «Glavnjača», u kom je i sama mučena, bez suda je likvidiran njezin muž, vođa hrvatskih komunističkih partizana, Andrija Hebrang, a djeca oduzeta.
1264. **HEĆIMOVIĆ, Dragica** (Lovro) - rođ. 15.10.1926. u Brodskom Drenovcu. Osud. 1945. presudom Div. vojnog suda Požega po ZPND čl. 3. t. 14. na 5 god. zatvora.
1265. **HEĆIMOVIĆ, Kata** (Ambroz) - rođ. 25.04.1926. u Janjačkoj Kosi. Osud. 1949. presudom Okr. suda Gospić po ZPND čl. 3. t. 14. na 2 god. zatvora.
1266. **HEGEDUŠ, Marija** (Mijo) - rođ. 04.01.1912. u Križevcima. Osud. 1945. presudom Vojnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3.t. 7. na 10 god. zatvora.
1267. **HEGEDUŠ, Jelica** (Stjepan) - rođ. 21.02.1920. u Zagrebu. Osud. 1946. presudom Okr. narodnog suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 3. na 12 god. zatvora.
1268. **HEGER, Zora** (Franjo) - rođ. 10.04.1899. u . Osud. 1947. presudom Okr. suda Zagreb po ZPND čl. 3.t. 3. na 6 god. zatvora.
1269. **HEIMBRING, Fanika** (Simon) - rođ. 05.03.1998. u Zagrebu. Osud. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb po čl. ? na 8 mjes. zatvora.
1270. **HEN, Lujza** (Karlo) - rođ. 10.06.1897. u Vinkovcima. Osud. 1945. presudom Suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba po čl. 2. t. 9. na 3 god. zatvora.
1271. **HEPTER, Mira** (Josip) - rođ. 14.03.1924. u Sl. Požegi. Osud. 1945. presudom Vojnog suda II Armije Požega po ZPND čl. 3. t. 3. na 7 god. zatvora.
1272. **HERCEG, Manda** (Luka) - rođ. 01.01.1923. u Baćinu. Osud. 1946. presudom Div. vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 14. 2. 3. na 1 god. zatvora.
1273. **HERCEG, Marica** (Stevo) - rođ. 23.07.1923. u Bujanima, Bjelovar. Osud. 1947. presudom Okr. suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14. na 2 god. zatvora.
1274. **HERCEG, Jela** (Martin) - rođ. 14.07.1917. u Đurđici. Osud. 1947. presudom Okr. suda Bjelovar po ZPND čl. 3.t. 14. na 2 god. zatvora.
1275. **HERCEG, Marija** (Matija) - rođ. 23.08.1920. u Salamenci, Murska Sobota. Osud. 1961. presudom Okr. suda Osijek po KZ čl. 303. t. 2. na 6 mj. zatvora.
1276. **HERCEG, Miljenka** (Milan) - rođ. .. u Zagrebu. Osud. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 3. na 4 god. zatvora.
1277. **HEREGA, Zorica** (Đuro) - rođ. 13.10.1936. u Gornjoj Voći, Ivanec. Osud. 1953. presudom Kotarskog suda Ivanec po KZ čl. 303. t. 1. I 2. na 1 god. zatvora.
1278. **HERENČIĆ, Štefanija** (Vitomir) - rođ. 25.04.1925. u Sisku. Osud. 1946. presudom Okr. suda Sisak po ZOVK čl. 1.t. 10.čl. 4.t. 4. na 2 god. zatvora.

1279. **HERENDIĆ, Dragica** (Josip) - rođ. 31.05.1925. u Vel. Trgovištu. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 11. na 18 mjes. zatvora.
1280. **HERMAN, Smiljana** (Milan) - rođ. 01.01.1962. u Leskovcu. Osuđ. 1985. presudom Okr. suda Varaždin po KZJ čl. 133/1 na 10 mjes. zatvora.
1281. **HERMANS, Marija** (Ante) - rođ. 24.10.1917. u Humu na Sutli. Osuđ. 1958. presudom po KZ čl. 303. na 1 god. 2 mjes. zatvora.
1282. **HIKELE, Nada** (Dragutin) - rođ. 18.03.1897. u Jastrebarskom. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda za Grad Zagreb po čl. ? na 3 mjes. zatvora.
1283. **HIKLD, Rezika** (Mate) - rođ. 08.12.1920. u Ivanovcima. Osuđ. 1950. presudom Okr. suda Osijek po ZPND čl. 3.t. 14. na 18 mjes. zatvora.
1284. **HIL, Ana** (Ferdo) - rođ. 01.01.1901. u Dalju. Osuđ. 1945. presudom Okr. narodnog suda Osijek po ZPND čl. 3.t. 3.1. 6. na 1 god. zatvora.
1285. **HIMLARIELI, Reza** (Andrija) - rođ. 08.10.1911. u Čepinu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Osijek po ZPND čl. 11. na 2 god. zatvora.
1286. **HITREC, Blaženka** (Roko) - rođ. 03.10.1924. u Križevcima. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Bjelovar po čl. ? na 3 god. zatvora.
1287. **HIŽAK, Franjica** (Mijo) - rođ. 24.03.1926. u Belatinu. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Varaždin po ZPND čl. 3.t. 14. na 2 god. 6 mjes. zatvora.
1288. **HIŽAK, Jelka** (Mijo) - rođ. 13.01.1925. u Belatinu. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Varaždin po ZPND čl. 3.t. 14. na 18 mjes. zatvora.
1289. **HIŽAK, Slavica** (Tomo) - rođ. 23.05.1923. u Hrženici, Ludbreg. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 14. na 12 god. zatvora.
1290. **HLANER, Roza** (Stevo) - rođ. 18.10.1915. u Bakiću. Osuđ. 1946. presudom Div.vojnog suda Osijek po ZPND čl. 3.t. 14. na 2 god. zatvora.
1291. **HLAVAČAK, Emilija** (Alojz) - rođ. 17.09.1921. u Zagrebu. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda za Grad Zagreb po čl. 3. t. 6. na 18 HJ. zatvora.
1292. **HLEBEC, Ivanka** (Mato) - rođ. 19.11.1919. u Sv. Nedelji, Labin. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Rijeka po ZPND čl. 3.t. 14. na 1 god. zatvora.
1293. **HOBAS, Bara** (Stjepan) - rođ. 01.01.1897. u Lažanu, Virovitica. Osuđ. 1949. presudom Okr. suda Bjelovar po čl. ? na 18 mjes. zatvora.
1294. **HOČEVAR, Marija** (Marijan) - rođ. 18.02.1925. u Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom Okr. suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 6. na 4 god. zatvora.
1295. **HODAK, Marija** (Josip) - rođ. 17.08.1924. u Đurđenovcu. Osuđ. 1946. presudom Div.vojnog suda Osijek po ZPND čl. 3.t. 14. na 1 god. zatvora.
1296. **HODAK, Ivanka** (Mato) - rođ. 01.01.1927. u Gospicu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Gospic po UVS čl. 10. na 2 god. zatvora.
1297. **HODAK, Zlata** (Petar) - rođ. 11.08.1920. u Okučanima. Osuđ. 1945. presudom Osnovnog suda za Zaštitu Nacionalne Časti Hrvata i Srba po čl. 2. t. 1, 2, 8. I 9. na 6 god. zatvora.
1298. **HODAK, Julka** (Josip) - rođ. 25.05.1922. u Poljani. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Sl. Brod po ZPND čl. 3.t. 3. na 1 god. zatvora.
1299. **HODAK, Ana** (Nikola) - rođ. 01.01.1917. u Smoljancima. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Karlovac po ZPND čl. 3. t. 12, 14 na 5 god. zatvora.
1300. **HODAK, Anka** (Blaž) - rođ. 08.07.1908. u Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda II. J.A. Zagreb po ZPND čl. 11. na 3 god. zatvora.
1301. **HODŽIĆ, Senika** (Abdurahman) - rođ. 01.01.1938. u Tuzli. Osuđ. 1975. presudom Okr. suda TUZLA po KZJ 174 na 2 god. zatvora.
1302. **HOFMAN, Jelena** (Alojz) - rođ. 03.05.1900. u Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom Okr. narodnog suda Like po ZPND čl. 3. t. 3, 6, 10. i 11 na 20 god.. zatvora.
1303. **HOJSKI, Branka** (Andrija) - rođ. 01.01.1930. u Zagrebu. Osuđ. 1951. presudom Okr. suda Maribor po na 1 god.i 2 mjes. zatvora.
1304. **HOLER, Jaga** (Vincel) - rođ. 01.01.1892. u Bulancima. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Daruvar po ZPND čl. 3. t. 14. na 6 mjes. zatvora.
1305. **HOLER, Viktorija** (Stanko) - rođ. 01.12.1925. u Cetinju. Osuđ. 1945. presudom Okr. suda za grad Zagreb po ZPND čl. 9. na 2 god. zatvora.
1306. **HOLT, Apolonija** (Stjepan) - rođ. 01.01.1894. u Osijeku. Osuđ. 1945. presudom po na 3 mjes. zatvora.
1307. **HOLJEVAC, Marija** (Ignja) - rođ. 01.01.1907. u Rešetarima, N. Gradiška. Osuđ. 1945. presudom Osnovnog suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba po čl. 2. t. 3. na 3 god. zatvora.
1308. **HORDŽITEKI, Ružica** (Josip) - rođ. 03.04.1933. u Osijeku. Osuđ. 1952. presudom Kotarski suda Sežana po čl. 303. na 1 god. zatvora.
1309. **HORVAT, Katica** (Antun) - rođ. 01.01.1920. u Đakovu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Vojne oblasti Slavonije po UVS čl. 14. na 11 god. zatvora.
1310. **HORVAT, Josipa** (Đuro) - rođ. 01.01.1912. u Bizovcu. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Sl. Požega-Osijek po ZPND čl. 3. t. 6. na 2 god. zatvora.
1311. **HORVAT, Milka** (Josip) - rođ. 07.01.1923. u Carevdorje, Križevci. Osuđ. 1954. presudom Kotarskog suda Koprivnica po KZ čl. 303. t. 1 na 2 god. zatvora.
1312. **HORVAT, Slava** (Mirko) - rođ. 14.02.1921. u Gornjoj Reki. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 14. na 1 god. zatvora.
1313. **HORVAT, Banica** (Josip) - rođ. 01.01.1945. u Josipovcu. Osuđ. 1974. presudom Općinskog suda Osijek po KZ 119/3 na 3 mjes. zatvora.
1314. **HORVAT, Bara** (Tomo) - rođ. 01.01.1901. u Markuši Brije, Zlatar. Osuđ. 1945. presudom Okr. narodnog suda Sl. Brod po ZPND čl. 3.t. 3. na 6 god. zatvora.
1315. **HORVAT, Gizela** (Janko) - rođ. 09.05.1900. u Koprivnici. Osuđ. 1946. presudom Okr. narodnog suda Bjelovar po ZPND čl. 11. na 1 god. proslinog rada zatvora.
1316. **HORVAT, Mijo** (Antun) - rođ. 12.05.1900. u Luki. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Vojne oblasti Zagreb po UVS čl. 5,16 I 17. na 10 god. zatvora.
1317. **HORVAT, Ivan** (Franjo) - rođ. 16.10.1911. u . Osuđ. 1950. presudom Okr. suda Bjelovar po ZPND čl. 3.t. 3. na 5 god. zatvora.
1318. **HORVAT, Margita** (Josip) - rođ. 14.03.1917. u Osijeku. Osuđ. 1946. presudom Okr. suda Osijek po ZPND čl. 8. t. 1., čl. 9.t. 1. na 18 mjes. zatvora.
1319. **HORVAT, Olgica** (Mato) - rođ. 08.01.1914. u Osijeku. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Osijek po ZPND čl. 3. T, 8. na 3 god. zatvora.
1320. **HORVAT, Katica** (Mate) - rođ. 01.01.1910. u Paulin Kloštru. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb po UVS čl. 13,14. na 5 god. zatvora.

(nastavit će se)

UZNIČKI DNEVNIK DR. FRANJE TUĐMANA

S obzirom na to da je on odigrao presudnu ulogu o osamostaljenju Hrvatske, lik njezina prvog predsjednika **dr. Franje Tuđmana** trajno će zaokupljati pozornost povjesničara. U tom će smislu zasigurno nezaobilazan biti Tuđmanov uznički dnevnik, nedavno objavljen u Zagrebu pod naslovom "Petrinjska 18. Zatvorski dnevnik iz 1972." (Naklada Pavičić, Zagreb, 2003., 850 str.). Prvi zapis u njemu datiran je 11. siječnja 1972.: "Oko 5 sati probudila me Katica: 'Gospodine, došli su milicija i civili, traže vas!'...", a posljednji 31. prosinca 1972.,

Piše:

Tomislav JONJIĆ

"posljednjeg dana ove strašne godine". Dva i pol mjeseca ranije, sredinom listopada pred zagrebačkim je Okružnim sudom proglašena osuda. Prvooptuženik **Bruno Bušić** kažnen je s dvije godine strogoga zatvora, drugooptuženi **Dragutin Ščukanec** s četiri, a **dr. Franjo Tuđman** s dvije godine strogoga zatvora. Ako mu je i jasno zašto ga sude, Tuđmanu bar do

Partizanski major, 1943.

Franjo Tuđman
PETRINJSKA 18
Zatvorski dnevnik iz 1972.

NAKLADA
P.I.P.
PAVIČIĆ

isteka te godine nije bilo jasno zašto je suđen skupa s Bušićem i Ščukancem: makar ih simpatizira i solidarizira se s njima, s njima se ni na koji način ne osjeća povezanim...

Likvidacija titoizma

Zanimljivo je da Tuđman taj dnevnik piše uvjeren u svoju povijesnu misiju, i jednako tako svjestan da će on u nekom obliku prije ili kasnije biti objavljen. Radi toga u nj unosi i različite bilješke, dokumente i pisma, pa čak i koncept obrambenoga govora. Po svemu sudeći, dnevnik je u cijelosti izvoran i nije podvrgnut naknadnom retuširanju, koje je bilo očevidno kod povremenih Tuđmanovih memoarskih izleta u različitim razgovorima i povijesnim opservacijama. To retuširanje vlastite prošlosti, uostalom, nije svojstveno samo Tuđmanu, nego su se u nj nakon 1990. upuštali i drugi politički prvaci, čak i oni koji su – poput **Vlade Gotovca** - samog Tuđmana žestoko kritizirali zbog takvog posrtanja pred vlastitom taštinom.

Da je Tuđmanov dnevnik posve autentičan ne govore samo mjestimične faktografske pogreške ili krivo citiranje npr. **A. G. Matoša** ili **Ivana Raosa**, nego još više činjenica da taj dnevnik nije objavljen za njegova života. Jer, ne samo da on otkriva jednoga drugaćijeg Tuđmana, čovjeka koji se

svakodnevno hrve s napastima i ljudskim slabostima, nego – još više – on otkriva da je Tuđman 1972. još uvijek čvrsto i nepokolebljivo na pozicijama jugoslavenskog federalista. Kao takav, on uporno ponavlja da je partijska istražna 1967. potvrdila kako je nevin u odnosu na *Deklaraciju*, a današnju optužbu za kontrarevoluciju i separatizam ne doživljava samo kao prijetnju goloj egzistenciji, nego kao uvredljivo podmetanje njemu, partizanskom borcu, komesaru i generalu, povjesničaru nepatvorenog marksističke orijentacije. On je načistu s tim da je **Hitlerova** 1933. posljedica događaja na Istoku (jer je to između dva svjetska rata, kaže, bilo jasno svakom intelektualcu u Europi!), ali je za nj taj Istok još uvijek samo **Staljin**, a ne i **Lenjin**.

U zapisu od 25. prosinca nema spomena da je Božić, ali zato pod 29. studenoga 1972. piše: "Dan Republike! Svakako i Hrvatske!" Kao takav, Tuđman ne prosvjeduje bučno zbog niza povlastica koje u odnosu na druge uhićenike ima u pritvoru, nego negoduje zbog toga što mu nedovoljnu izvaninstitucionalnu potporu pružaju njegovi nekadašnji partizanski suborci, danas visoki partijski i državni dužnici. U te povlastice spadaju ručni sat, pisaljke, raznovrstan toaletni pribor, svakodnevno (i nedjeljom) dobivanje hrane od kuće, svakodnevno dobivanje novina, rad na rukopisu, neograničeno primanje knjiga... Svoja prtvorenička pisma **Titu, Jakovu Blaževiću** i obraćanja **Krleži** on doživljava posve normalno, kao sastavni dio sustava u kojem još uvijek voljko sudjeluje.

I koliko god bi objavlјivanje tog dnevnika početkom devedesetih bilo politički kontraproduktivno, jer bi podhranjivalo nemale rezerve koje su mnogi hrvatski rodoljubi imali prema jugoslavenskoj i komunističkoj prošlosti predsjednika Hrvatske demokratske zajednice, toliko je ono korisno danas, kad je posve jasno da Tuđmanova postignuća objektivno negiraju sve njegove jugoslavenske zablude i kad je simpatično prebirati njegove intimne misli o ljubavi prema supruzi, djeci i unuku **Dejanu**, u kojem je "prevagnulo ono tuđmanovsko", zaključivati o ambivalentnu odnosu prema zetu, "gospodinu ambasadoru **Košutiću**" te čitati nostalgične retke o

rascvalome obiteljskom vrtu i zajedničkim izletima. Psihološki je shvatljivo Tuđmanovo nezadovoljstvo braniteljima **Tafrom** i **Glowatzkym**, pa čak i prepričavanje snova u kojima se opet neminovno pojavljuju likovi iz partizansko-partijske galerije u Zagorju, Beogradu ili Zagrebu. Čak i onda kad te njegove suborce i prijatelje ne smatra samo političkim protivnicima, nego i pukim protuhama ili, u najmanju ruku, političkim avanturistima u službi jedne zločinačke i protuhrvatske ideologije, Tuđmanove bilješke otkrivaju toplinu njegove duše, solidnu načitanost, njegov izoštren analitički duh i pripravnost da vlastita uvjerenja brani pod svaku cijenu.

A to što su ta uvjerenja još uvijek daleko od težnje za hrvatskom državnom neovisnošću i što su i takva bila

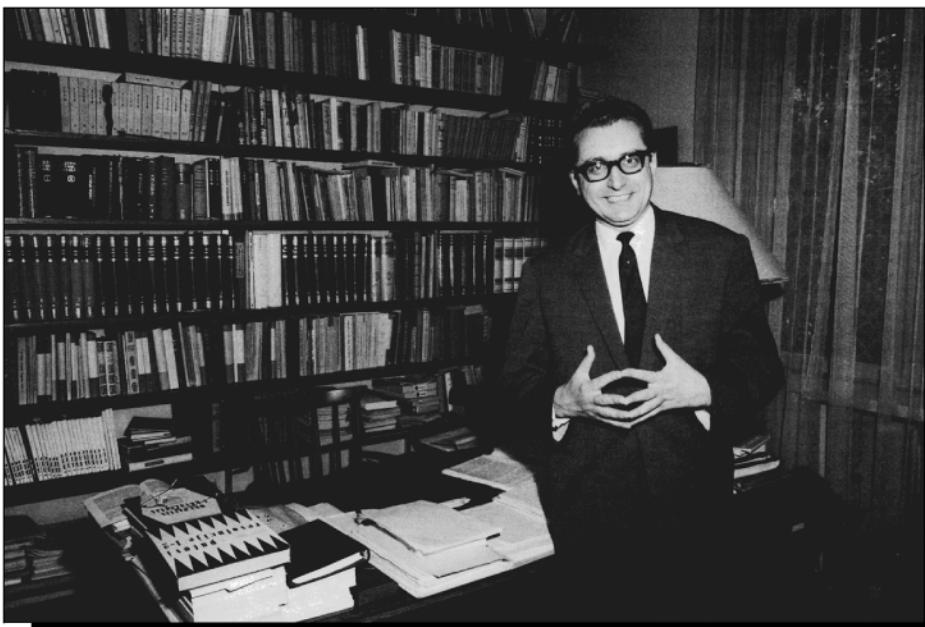
Miroslav Tuđman s obiteljskim prijateljem, povjesničarom Vasom Bogdanovom, u domu Tuđmanovih, 1966.

dostatna za sudski progon, samo je dodatno svjedočanstvo o jednome mračnom dobu. Tuđman, naime, u intimnim zapisima bezuvjetno otklanja optužbe da je "stupio u dodir s neprijateljskom emigracijom", da je nastupao s "antisocijalističkim pozicijama", da je bio jedan od lučonoša "masovnog pokreta", pa čak i to da je igrao važniju ulogu u Matici hrvatskoj ili njezinu znamenitom *Hrvatskom tjedniku*. Na-

protiv, listajući u pritvoru svoju knjigu *Rat protiv rata*, on s neskrivenim zadovoljstvom bilježi: "Takav (pisani) spomenik nitko tom NOR-u i revoluciji nije podigao!", a nakon pritvora se čudi kako je Tito, koga odmilja zove *Stari*, mogao pristati na uklanjanje iz politike onih ljudi u Zagrebu, Beogradu, Ljubljani i Skopju, koji su u stvari jamci nastavka titoističke politike: to je zapravo likvidacija titoizma.

Iako o tome izrijekom ne govori ništa, Tuđman i sebe u tom trenutku smatra dosljednim titoistom. Njegova borba protiv unitarističko-hegemonističkih krugova u vojsci, a osobito u historiografiji ima samo jednu svrhu: očuvati Jugoslaviju i "tekovine revolucije". A Tuđman je iz povijesti dobro naučio da to nije moguće ako se bilo kojem jugoslavenskom narodu, napose Hrvatima, uskrate ili ograniče prava. Nekoliko puta poteže primjer iz rane mladosti, kad se suprotstavio da na vodeće mjesto u partizanskem pokretu u Hrvatskom zagorju dođe neki poznati eksponent šestosječanske diktature: to bi bilo samoubojstvo revolucije. Istrom logikom se, tvrdi, vodio na službi ("prisilnome šesnaestogodišnjem boravku") u Beogradu, istom je cilju težio na čelu Instituta za historiju radničkog pokreta. Zato on nema nikakvih dvojbi oko NDH. Ni kad govori o žrtvama Drugoga svjetskog rata on ne nalazi simpatija za ratnu hrvatsku državu, za njezine vojниke, službenike i lojalne državljanе: partizanski pokret, komunistička revolucija i Jugoslavija načelno su čisti kao suza. Titova će "pozitivna uloga za hrvatstvo pretegnuti nad negativnom".

Tuđman se suprotstavlja rankovićevštini, uvjeren da je posrijedi tek devijacija, eksces, povijesni čir kojega treba istisnuti. Zato je šokiran činjenicom da se 1972. u zatvoru nalaze on i **Vlado Mutak**, komesar jedinih dviju partizanskih divizija u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, jer su "komesar – duše i mozgovi revolucije". Tomu nije kriv komunizam i nije kriva Jugoslavija. Kriv je **Ranković**, unitarizam i neostaljinizam. Komunizam ima budućnost, jednako kao i Jugoslavija. Nesumnjivo radi toga on veliča **Stjepana Radića**: Radićeve parole zgodno se uklapaju u komunistička trabunjana

Franjo Tuđman u radnoj sobi, 1965.

o socijalnoj pravdi, a Radić nije negacija Jugoslavije. U Radića ima dovoljno Hrvatske da se sačuva hrvatska nacionalna svijest, a pre malo da se napusti Jugoslavija. Doista je moguće pjevati apoteoze Radiću i istodobno naslijedovati Tita, pa upravo radi toga Tuđmanova fascinacija Radićem i može biti pokriće i objašnjenje njegove partizanske, komunističke mladosti.

Anegdote o suvremenicima

Ipak, važnije od tih njegovih marginalija o "pravcima razvoja socijalističkog samoupravljanja" jesu Tuđmanove bilješke o suvremenicima i o prilikama koje vladaju u Hrvatskoj 1972., ili su do njih dovele. Ako i ne budu prihvачene kao konačan sud, one će nesumnjivo biti vrijedan putokaz istraživačima.

Tuđman, naime, brižno bilježi svaki politički proces, registrira svaku osudu. Ne promiće mu nijedan podatak o kažnjenima i proganjima. Svaka vijest o suđenju **Miljenku Hrkaču** u Beogradu nalazi mjesto u njegovim bilješkama. U dnevnik unosi podatke o jacima i odjecima udaraca u čelijama u Petrinjskoj. Zapisuje kako se postavlja pitanje **Čičkove** duševne nestabilnosti, dok je pun hvale i poštovanja za hrabro i dostojanstveno držanje **Dražena Budiše**. Sjeća se kako je Gotovac s podsmijehom otklanjao svaku mogućnost da završi u uzama i istodobno se pita zašto režim štedi lidere iz

CK SKH, a kažnjava one koji su samo provodili njihovu politiku. O postojanju tzv. komiteta pedesetorice prilično govore Tuđmanovi zapisi o tome da sa **Zvonimirom Komaricom** godinama praktično ne razgovara, da je **Antu Glibotu** video dvaput i da mu je krivo upamtilo prezime, da pojma nema o tome tko su neki od preostalih članova toga tobožnjeg stožera kontrarevolucije.

S neskrivenom zajedljivošću Tuđman iz novina vadi podatke o nacionalnoj zastupljenosti u Partiji i državnim službama. Bole ga nastojanja da se Muslimani odcijepi od hrvatskoga narodnog stabla i predbacuje Tripalu, **Savki, Bakariću, Pirkeru, Blaževiću i Likeru** što su pristali uz tu **Kardeljevu** strategiju kojoj se protivio čak i **Stane Dolanc**, strahujući "da bi se u nekom forumu sutra moglo odlučivati i o tome jesu li ili nisu i Slovenci nacija". U polemiku o nacionalnosti Muslimana s **Muhamedom Hadžijahićem** Tuđman nije ušao "da ne bi ušao u sukob u tadašnjim prilikama s muslimanskim intelektualcima", ali danas primjećuje da se Hadžijahić, nekadašnji hrvatski nationalist i suradnik **Budakova Hrvatskog naroda**, u bačenoj rukavici pozivao na protuhrvatske stavove **Serifa Arnautovića**...

Ne promiće mu vijesti da je "Savjet za naučni rad SRH" obustavio pomoć časopisu *Croatica*, monografiji *Povij-*

esni spomenici Zrinjskih i Frankopana, disertaciji **Trpimira Macana**, da su uskraćena sredstva *Kolu, Kritici, Dubrovniku, Vidicima*, da se inkvizitorski upire prstom u njegove, **Rendićkine i Segedinove** članke, u pjesme **Krste Špoljara, Mate Marčinka** ili **Željka Sabola**. Također registrira redukcije struje i vode, strahovita poskupljenja i nestašicu šećera i kruha (što su "sitnice" koje se u televizijskim emisijama koje hoće podhraniti jugonostalgiju, dakako, ne spominje). Gorko zapaža da u vrijeme hajki po Hrvatskoj jedan **Miloš Crnjanski** dobiva *Politikinu* nagradu: dok Srbija privlači svoje emigrante, iz Hrvatske se protjeruju njezini najbolji sinovi. Srpski se intelektualci pred svijetom prikazuju kao demokrati, ali im ne pada na pamet prosvjedovati protiv hegemonizma i nasilja u Hrvatskoj.

Tuđman otvoreno prezire **Igora Mandića** i predbacuje Vladi Gotovcu i **Nerkezu Smailagiću** koji su, navodno, svakodnevno bili s **Tripalom**, a izbjegavali Tuđmana i njemu slične, što nisu znali iskoristiti ambicije toga ekshibicionista koji se smucao po uredništvu *Hrvatskog tjednika*, a danas opravdava uhićenja hrvatskih književnika. **Vlatka Pavletića** drži "gotovo najrazboritijim" čovjekom u Matici, a visoko cijeni i **Igora Zidića**. Na spomen rektora **Ivana Supeka** Tuđman bilježi da je, koliko jučer, bio čovjek Bakarićeva povjerenja. Za **Marijana Cvetkovića** kaže kako mu je povodom partijske istrage privatno kazao da je u pravu glede rasprave o jasenovačkim žrtvama, ali da mu "u tome CK Hrvatske ne može dati potporu". Tužnu sliku Hrvatske dopunjaju bilješke o hrvatskom jeziku. Jetko primjećuje da prvi dan svibnja može biti samo *prvi maj*, da komunisti ne mogu biti stranka nego tek partija, i da moraju imati sekretara umjesto tajnika. Skrećći o jeziku, Tuđman bilježi kako je i vrsnim jezikoslovци, poput **Bratoljuba Klaića**, morao dokazivati da vojno nazivlje kojim se služio nije "ustaško", nego potječe iz stare hrvatske vojničke predaje. Na spomen **Tomislava Ladana**, piše: "Zanimljiva ličnost. Svuda. I nigdje. Kad je riječ o važnim i delikatnim stvarima. A veoma dobro, štoviše iznenađujuće dobro obaviješten i o pitanjima dostupnima samo manjem

broju iz užih imperatorskih redova. Ocjene zanimljive, smjele, pače presmjele, kako o pojedinim ljudima tako i događajima. Znao je reći: Bosanci imaju nešto istočnjačko-bizantskog, što sjevernjacima nedostaje".

Po izlasku iz pritvora, Tuđman opisuje kako je za "Dan Republike" okićen Zagreb. Na privatnim su kućama uglavnom hrvatske zastave, "na državnima sve tri (partijska, jugoslavenska hrvatska), na kući mojih susjeda **Krajačića, Vasića i Manolića** – samo partijska". Svoga kasnijega stranačkog *pajdaša* i inače će označiti kao čovjeka željna preživljavanja karadordjevskega udara.

Tuđman zna da mu se sudi zbog historiografskih radova. Radi toga je vrijedno uočiti njegove sudove o tadašnjim povjesničarima u Hrvatskoj. Malo ih drži hrvatskim, jer bavljenje hrvatskom poviješću za sobom povlači jugoslavensku tamnicu. U tom smislu, pored svoga, ističe slučaj uhićenoga **Ivana Mužića**, dotad splitskog odvjetnika. Nježno se i nostalgijom sjeća tad već pokojnog **Vase Bogdanova**, koji se znao pokazati "boljim hrvatskim historičarem nego hrvatska govna činovnička...". Za **Bogdana Krizmana** piše da je "dostojan sin svoga oca, koji je hrvatskoj historiografiji taman toliko pridonio koliko i njegov otac sa svojim integralizmom u hrvatskoj politici". Da je Krizman hrvatski predstavnik u uredništvu *Jugoslovenskoga istorijskog časopisa* nije čudo, jer je istoimeni časopis izlazio i između dva svjetska rata, "a tradicije šestosiječanske diktature, kao što vidimo, valja čuvati, gajiti i razvijati na svim područjima". Podsjećajući na poznatu raspravu o svojoj doktorskoj disertaciji, Tuđman navodi kako je **Ljubo Boban** na nj napao "po direktivi, za obećani dvosobni stan", a onda je postao šefom partijske organizacije na Filozofskom fakultetu upravo u vrijeme kad su zbog *Deklaracije* iz Partije izbačeni **Jonke**, Frangeš i **Brandt**. Također je "znanstveno" i prijateljski zajedno s Grossicom (**Mirjanom Gross**, op. T. J.) i **Šidakom** staoiza onih koji mene likvidiraju u Institutu; u proljeće 1972. kad smo ja i drugi (**Veselica, Đodan, Pavletić, Ivičević, Šošić**, Budiša itd.) u zatvoru – Boban u Komisiju CK i na stranice *Vjesnika*.

Nije sam: ima i Čepo i sličnih zapušača..." A da hajka na nj nije urodila plodom već 1965., kaže Tuđman, zaslужna je **Jovanka Broz**. Ona je za nj, pred Titom, intervenirala protiv Rankovića.

Krleža: Maticu hrvatsku je trebalo razjuriti!

Njegov dobar znanac, a dijelom i politički pokrovitelj, Miroslav Krleža, prema Tuđmanu, nikad nije kazao da su hrvatski i srpski jedan jezik "koji su oduvijek Hrvati zvali hrvatskim, a Srbi srpskim". Krležom manipuliraju, a "koliko sam ga puta osobno čuo reći: dovoljno je pročitati jednu rečenicu nekog hrvatskog ili srpskog pisca pa da se zna kako su to dva jezika!". Uopće je zanimljivo pratiti Tuđmanov odnos prema Krleži. On od njega traži pomoć, cijeni ga i kao pisca i kao intelektualca. Vodi računa o Krležinim političkim procjenama (o svrgnutom je vodstvu

Franjo Tuđman s prijateljem Krležom u svom stanu 1963.

CK SKH imao "jako visoko mišljenje, osobito o Savki"), i očekuje kakvim će plodom roditi brijunski susret "dvaju velikih meštara", Broza i Krleže. No, ne komentira Krležinu tvrdnju da je *Deklaracija* "glupo sastavljena" i da su je pripremali Tripalo i **Duje Katić**, pa čak ni skandalozno, sramotno priznanje da je on sam, Krleža, 1970. predlagao Savki "da razjuri Maticu".

No, piscu-političaru ne prašta što je 1967. prekinuo odnose s obitelji Tuđman, upravo u vrijeme kad je *pater*

familas došao u nemilost dobrog dijela partijskih struktura: "Pa i sadanje njegovo držanje. Kako se može opravdati njegovo davanje intervjua NIN-u, onom istom listu koji je tražio uhićenje gotovo svih istaknutih hrvatskih intelektualaca, nabrajajući poimenično, osim mene i Šegedina s kojim je također prekinuo, i neke s kojima vjerojatno i danas na svoj način druguje, npr. **Frangeša**. Iako sve to skupa ne umanjuje vrijednost njegova književna (sic!) djela, ipak objašnjava održavanje stanovitih zabluda, a da o njegovu značaju i ne govorimo". Svoju će partijsku odanost i servilnost Krleža posvjedočiti i krajem travnja, primajući godinu dana preuranjeno odliće od Tita. Tuđman ne previđa: "Dodatajivanje odlikovanja (...) u ovom trenutku ima značenje demonstracije dobrih odnosa između hrvatske inteligencije i vlasti". Krleža kao da je, zaključuje njegov učenik, jedva dočekao da može biti "socijalistički arbitar".

Tuđman podrugljivo govori o očeviđnom Krležinu nastojanju da bude "jedinim doraslim socijalističkim misliteljem i jugoslavenskim državotvorcem". Ne predbacuje mi otvoreno što je intervenirao samo za njega, Tuđmana, a što se za Gotovca i ostale uopće "nije interesirao". Ipak, ne može se složiti s posve budalastom misli iz tobožnjega Krležina dnevnika iz 1943.; "Što znači sitno parčence gvožđa **Punišinog** u srcu **Pernarovom...** spram **Tuhačevskog**, koji je strijeljan 1937. u Moskvi?" Tuđman, doduše, previđa familijarno Krležino obraćanje atentatoru na Radića i drugove, ali zato primjećuje: "Mnogo više! Jer tada su ubijeni i Stipe Radić i drugi – cijelo vodstvo jednog naroda, a ono je razračunavanje frakcija."

Kako se iz ovih fragmenata vidi, Tuđmanovi uznički zapisi ne će pripomoći samo budućim monografskim obradama lika prvog predsjednika demokratske Hrvatske, nego će poslužiti i pri utvrđivanju povijesne istine o tzv. *hrvatskoj ljevici*, zapravo ljevici koja je bila puno manje hrvatska nego što je to smjela biti, a ipak malko više hrvatska nego što je to dopuštao kodeks časti jugoslavenske kompartije...

KATOLIČKA APOLOGIJA I FRANKOVACKA KRITIKA

»SVIBANJSKE DEKLARACIJE« JUGOSLAVENSKOG KLUBA

«Mi znademo da je jedino habsburška monarhija garancija hrvatskom narodu, da ne postane žrtvom nezasitnih talijanskih aspiracija ili – što je isto tako zlo – da se hrvatski narod ne bi utopio u moru velikog srpskstva, koje je jednako jugoslavenstvu.»

Dr. Ivica FRANK

Kad je 21. studenog 1916., nakon šest i pol desetljeća vladanja, umro car i kralj Franjo Josip I. njegov je odlazak otvorio put nizu događaja koji će dovesti do nestanka Austro-Ugarske Monarhije s političkoga zemljovida Europe i odrediti daljnju sudbinu njezinih brojnih naroda. Doček Karla I. (IV.) na prijestolje starih rodrevne Monarhije, koja se kao članica Središnjih sila već treću godinu nalazila u ratu s državama Antante i njezinim saveznicima, samo je pospješio tijek sudbonosnih događanja. Novi je vladar uviđao da se država Habsburgovaca nalazi u teškom vanjskom i unutarnjopolitičkom položaju. Da bi sprječio poraz Monarhije na bojnom polju i otklonio opasnost unutarnjeg rasula, Karlo je bio spreman na sklapanje mira, čak i separatnog, ali i na reformu postojećega dualističkog državnog ustroja. Pokušaj izvlačenja Monarhije iz ratnog sukoba sklapanjem separatnog mira mimo želja i interesa Njemačke, neslavno je okončan tzv. aferom princa Siksta Burbonskog.

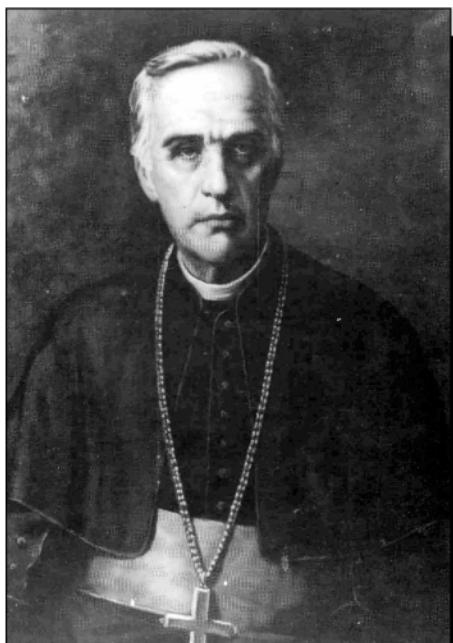
U namjeri oživljavanja stranačko-političkog života u Monarhiji i pokušaja provođenja određenih unutarnjih reformi u vrhu je državne vlasti odlučeno da se u svibnju 1917., nakon trogodišnje stanke, sazove Carevinsko vijeće u Beču, tj. državni parlament austrijskog (cislitavskog) dijela Monarhije.

Prije izbijanja Prvoga svjetskog rata »južnoslavenske« pokrajine u cislitavskom dijelu Monarhije – slovenske zemlje, Istra i Dalmacija – imale su u Carevinskom vijeću 37 zastupnika (23 Slovaca, 12 Hrvata i

Piše:

Dr. Zlatko MATIJEVIĆ

2 Srbin). Bečki je parlament, dakle, bio jedino predstavničko tijelo u Monarhiji u kome su se zajedno nalazili slovenski, hrvatski i srpski zastupnici.

Biskup dr. Antun Mahnić

Prvi sastanak gotovo svih »južnoslavenskih« zastupnika iz Cislitavije održan je 29. svibnja 1917. u Beču, na inicijativu parlamentarnog vodstva Slovenske ljudske stranke. Na sastanku je osnovan Jugoslavenski klub na čije je čelo došao vlč. Anton Korošec. Istog je dana redakcijski odbor sastavio »državopravnu« izjavu novoosnovanog kluba. Ta je izjava u historiografiji ostala zabilježena kao »Svibanjska«, »Bečka« ili »Jugoslavenska deklaracija«.

Sljedećeg dana, 30. svibnja, vlč. Korošec je u ime Jugoslavenskog kluba pročitao tu izjavu u kojoj se na temelju »narodnog načela« i »hrvatskoga državnog prava« tražilo ujedinjenje svih »južnoslavenskih zemalja« Monarhije.

»Deklaracija« u prijevodu glasi:

«Potpisani narodni zastupnici u 'Jugoslovenskom klubu' udruženi, izjavljuju, da na temelju narodnoga načela i hrvatskoga državnoga prava zahtijevaju ujedinjenje svih zemalja u monarhiji, u kojima žive Slovenci, Hrvati i Srbi, u jedno samostalno, od svakoga gospodstva tuđih naroda slobodno i na demokratskoj podlozi osnovano državno tijelo, pod žezлом Habsburško-lorenške dinastije, te će se sa svom snagom zauzeti za ostvarenje ovoga zahtjeva svega svoga jednog te istog naroda.»

S ovim pridržajem potpisani će učestvovati u radu Parlamenta.

U Beču, 30. maja 1917.».

Frankovci protiv jugoslavenstva

U nekadašnjoj se jugoslavenskoj historiografiji i publicistici o »Svibanjskoj deklaraciji« davalо različite, često oprečne ocjene. Ipak, sve se one mogu svesti na dva prevladavajuća mišljenja. Prema prvom mišljenju »Deklaracija« je tumačena kao djelo bečkog dvora te se tvrdilo da je predstavljala odraz trijalističke konцепcije rješenja »južnoslavenskog pitanja« unutar granica Monarhije. Prema drugom mišljenju »Deklaracija« je bila rezultat nužne političke taktike u tadašnjim ratnim uvjetima, ali je, usprkos toga, poslužila kao učinkovito oružje za promicanje »jugoslavenske ideje« i samu akciju stvaranja zajedničke države »južnoslavenskih naroda« (bez Bugara), izvan okvira Austro-Ugarske Monarhije.

Značenje »Svibanjske deklaracije« nije bilo sadržano samo u njezinu pitijski sročenom tekstu, nego prvenstveno u pokretu, koji se, oslonjen na nju, razvio u svim »južnoslavenskim zemljama« Monarhije, neovisno od toga jesu li bile u sastavu cislitavskoga ili translitavskog (ugarskog) dijela

*Anton Korošec, predsjednik
Jugoslavenskoga kluba*

Monarhije, odnosno kondominijsko područje, tj. Bosna i Hercegovina.

Hrvatski katolički seniorat, organizacija svjetovne i svećeničke inteligencije, ali i ideološko i organizacijsko središte Hrvatskoga katoličkog pokreta, formalno je pristao uz «Svibanjsku deklaraciju» na svom zagrebačkom sastanku održanom 1. i 2. srpnja 1917. godine. Poticaj za prihvatanje «Deklaracije» dao je zagrebački nadbiskup **dr. Antun Bauer**. Sastanku je prisustvovao i krčki biskup **dr. Antun Mahnić**, član Seniorata, koji je svojim autoritetom pokretača Hrvatskoga katoličkog pokreta podržao prihvatanje «Svibanjske deklaracije». Taj je Mahnićev angažman jasno pokazao da je on, u tim odlučujućim časovima, bio pod presudnim utjecajem **vlč. Janeza Kreka**, jednog od vođa Slovenske ljudske stranke i **dr. Petra Rogulje**, političara, novinara i jednog od glavnih ideologa Seniorata. Za obojicu je katoličkih političara bilo karakteristično da su i u državno-pravnom i u nacionalnom pogledu bili jugoslavenski orijentirani.

Frankovačka je Stranka prava bila neugodno iznenadena «Svibanjskom deklaracijom». Krajem lipnja 1917. frankovački je tisak donio članak iz

pera dr. Milana Kovačevića, «pravaša izvan stranaka», koji je, odlučno odbacujući «Svibanjsku deklaraciju», ustvrdio da je «jugoslawenstvu» jedini pravi neprijatelj «hrvatstvo», jer «ta su dva pojma tako opriječna, da će doći do kapitulacije jednog ili drugog, jer se posvema izključuju».

Dr. Ivica Frank, jedan od vodećih frankovačkih političara, iznio je u kolovozu 1917., u hrvatskom državnom Saboru svoje protivljenje svakoj «jugoslavenskoj politici»:

«Jugoslavenstvo, Jugoslavija jeste jedna nebulzoza, mistična i nezasitna torba, koja nije ničim ograničena, koja još danas nije ni podijelila svoje granice i neznade sama, koga za sebe svojatati može, nego zahtijeva i Bugarsku, zahtijeva polovicu

Mađarske i polovicu Austro-ugarske monarkije».

Serija Mahnićevih članaka

Početkom ožujka 1918. u Zagrebu je održan sastanak političara iz svih «južnoslavenskih zemalja» Monarhije. Sastanku je prisustvovao i senior **vlč. dr. Janko Šimrak**, budući križevački biskup. Tom je prilikom prihvaćena rezolucija koja se više nije pozivala na «hrvatsko državno pravo». Za hrvatske seniore, predvodene dr. Roguljom i njegovim istomišljenicima, to je bilo i očekivano, jer su oni bili među prvima koji su napustili klauzulu o ostanku «južnoslavenskih zemalja» u sastavu Monarhije. Nepuna tri mjeseca kasnije biskup je Mahnić stavio svoje pero u službu obrane i

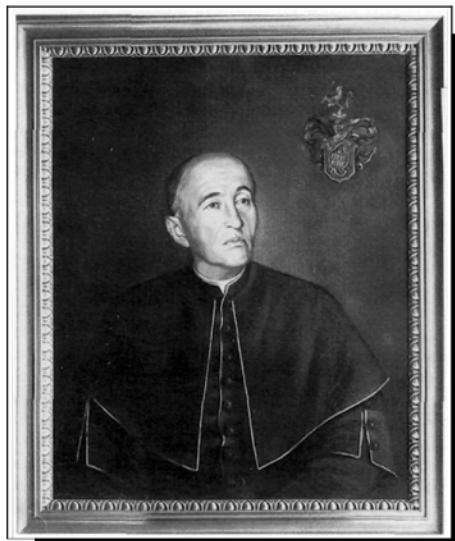
tumačenja svekolikoga programa «Svibanjske deklaracije». On je uredništvu zagrebačkih «Novina», središnjem glasilu Seniorata, poslao «dosta opsežnu religiozno-političku studiju» u kojoj je «rješavao najmodernije probleme u našem narodnom životu». Iz studije su, kao posebni članci, objavljene samo neke njezine «najmarkantnije točke».

Prvi članak iz serije Mahnićevih napisu u «Novinama» bio je «od cenzure od početka do kraja zaplijenjen». U članku pod naslovom «Jugoslavenstvo i katolicizam» biskup Mahnić je formulirao tri osnovna prigovora koje su protivnici «Svibanjske deklaracije» stavljali na dušu njezinih promicatelja. Naime, prema shvaćanju frankovačkih pravaša, a tu je biskup mislio prvenstveno na njih, zagovornici političkog programa «Svibanjske deklaracije», pristajući uz «program hrvatsko-slovensko-srpskog ujedinjenja u jednu državnu skupinu», bili su krivi za «trostruki atentat»: 1. «na katolištvo, izdajući katoličku stvar srpskom pravoslavlju», 2. «na hrvatstvo, stupajući u državnu zajednicu sa srpsvom» i 3. «na Austriju, idući za političkim ciljevima, koji ugrožavaju opstanak Monarhije».

U Mahnićevu zaplijenjenom članku bili su izneseni argumenti protiv optužbe da su pristaše «Svibanjske deklaracije», prvenstveno oni iz redova Hrvatskoga katoličkog pokreta, odnosno Seniorata, izveli «atentat na katolištvo». Pišući o «drugom atentatu», tj. o «srpskom pitanju», Mahnić doslovno kaže:

«Srbi živu s nami i među nami, Srpstvo je činjenica. Ma kako se ustručavali priznati ovu činjenicu, tim je ne ćemo ukinuti. Razboritost propisuje, da se s činjenicama računa. Pita se tek: što je razboritije, što za hrvatsku i katoličku stvar bolje: navijestiti rat srpsvu do istrage, ili tražiti s njim prijateljski modus vivendi? [...] Zar se naši antagoniste nadaju za hrvatstvo većoj koristi, ako budu s svojim susjedom, sa svojim bratom po krvi i jeziku živjeli u vječnom neprijateljstvu i mržnji? [...] Najposlije, je li u istinu

pogibao, koja od srpstva prijeti hrvatskoj i katoličkoj misli, nesavladiva, tako da je ne bismo mogli ukloniti nego navijestivši srpsvu rat? [...] Braće Hrvati, braće katolici! Nemojmo poslušati glas političke strasti. Istina, Srbi nijesu katolici, ali oni su ipak

Pop Stipe pl. Vučetić

kršćani; no ka nama ih privesti može jedino ljubav, dok će ih mržnja i preziranje katolištvu i hrvatstvu još više otuditi, te ih ogorčiti. [...]».

Osvrćući se na «treći atentat», tj. na «ugrožavanje opstanka Monarhije», biskup Mahnić piše:

«Sumnjiče nas radi neloyalnosti. Svojim narodno-političkim aspiracijama vele da ugrožavamo opstanak Monarhije težeći za ciljevima, koji se ne daju dovesti u sklad s njezinim vitalnim interesima! Mi smo naprotiv uvjereni, da nije ništa podobnije promicati prave interese i osigurati opstanak Habsburške monarkije nego naše svibanjske aspiracije. [...] Prije svega nama nije nikako dogmatički utvrđeno, da je dualistički sustav prijeko potrebit uvjet za opstanak Habsburške monarhije. Habsburška monarhija može opstojati i po našem uvjerenju mnogo bolje obezbijediti opstanak, ako se preustroji na osnovama, koji za sve vijeke onemogućuju centralistički i dualistički režim. [...] Za nas je južne Slavene državnopravno pitanje glede odnosa našega prema habsburškoj dinastiji riješeno. Naše

aspiracije ne samo ne stoje u opreci s lojalnošću, nego svibanjskom deklaracijom našu lojalnost u ovo kritično doba svjetskih prevratnih događaja svečano pred svijetom afirmiramo. Najzad ispašao sustavni preustroj Habsburške monarkije kako mu drago, ništa nije u interesu Monarhije poželjnije nego osnivanje jugoslavenske države, kako je zamišljena svibanjskim programom».

Držeći da je svojim argumentima pobjio svaku optužbu protiv programa «Svibanjske deklaracije», biskup Mahnić je u sljedećim člancima nastojao pobliže objasniti njezine ciljeve.

U članku «Liberalizam, dualizam i centralizam – evo naših grobara!», koji nije ostao pošteđen od intervencije cenzorske crvene olovke, krčki je biskup otišao korak dalje. Naime, ustvrdio je da je, u svijetu onoga što je iznio u prethodnim člancima, «Svibanjska deklaracija», koja je sama po sebi «čin političke naravi», dobila «idealniji smisao, višu, svrhunaravsku sankciju». Drugim riječima, narodna je politika ušla u «službu politike kraljevstva Božjega». Nastavljajući s obrazlaganjem svoje tvrdnje, biskup je napisao:

«Mi si ne možemo pomisliti preudezbe državnopravnih odnosa na našem jugu, koja bi bila podesnija vršenju naše kulturno-vjerske misije [...] Istoku, od one zamišljene svibanjskim programom. Svibanjskim se programom uspostavlja državno tijelo raskomadanog hrvatskog organizma. Narod je hrvatski pretežnom većinom katolički. Ujedinjenjem će rastočenih narodnih sila ojačati ne samo političke, nego [...] također vjerska svijest. Ovom će osvješćenu nadoći nova pobuda i snaga od pridruženja Slovenaca, koji su ne samo čisto katolički narod, nego među katoličkim narodima habsburške Monarhije vjerski najprobuđeniji».

U članku pod naslovom «Zvanje hrvatskoga naroda», Mahnić je pokušao odgovoriti na pitanje o «promisaonom zvanju hrvatskog naroda». Prema njegovom shvaćanju «stajati na braniku za krčansku vjeru i kulturu» («antemurale

sjedinjenja katoličkih i pravoslavnih srdaca. [...] Nu protestantizam ne znači samo udaljenje od katoličke Crkve, nego on vodi izravno u vjerski racionalizam, koji je istovjetan s odmetnućem od pozitivnog kršćanstva, a ovo ima za naravnu posljedicu potpuno bezvjerstvo. Ovim se putem povela protestantska Njemačka, a istim bi putem udarilo i pravoslavlje, stupivši u zajednicu s protestantizmom. Braćo katolici! Vama govorim. Ne čemo li sve što je u našim silama poduzeti, da odvrnemo od slavenskoga pravoslavlja ovu pogibao? Hoćemo li prekrštenih ruku gledati, da nam neprijatelj slavensku njivu posije kukoljem bezvjerstva? Ovo je pitanje od najdalekosežnije religijske i kulturne zamašitosti za slavenstvo. Naš bi nemar značio isto, što slavensku braću, koja se odlikuju dubokim osjećajem, na milost i nemilost predati duševnomu procesu, što ga je od Lut[h]era do danas prošao protestantizam na vjerskom i filozofijskom polju, procesu, koji se svršava Hartmannovim pesimizmom, Haeckelovim monizmom, s Nietzscheanizmom. Posmatrajući s ovog gledišta – a to i mora nama kao katolicima biti kod prosudjivanja javnih prilika svuda i svagdje odlučno – stupa narodna politika tek na drugo nuzgredno mjesto dok svibanjski program dobiva mnogo idealnije – vjersko i kulturno značenje. Upravo vitalni interesi katolicizma traže, da se svim silama odupremo ekspanzivnoj politici na Balkanu i na Istru. [...] Politikom svibanjskoga programa ne branimo i zaštićujemo hrvatstvu, srpsku i slovenštvu] samo narodno-političke (aspiracije) interes, nego u eminentnijem smislu također vjersko-kulturne».

Jugoslavenski klerikalizam

Za Mahnićevu je apologetsko pisanje o «Svibanjskoj deklaraciji» moglo biti nekoliko razloga: 1.) strahovanje zbog ugroženosti Slovenaca od Nijemaca te od talijanske opasnosti i za Slovence i za Hrvate kojima su prijetile i mađarske imperialističke težnje; 2.) slabo utemljeni «optimistički unionizam»

na «ćirilo-metodskoj» osnovi; 3.) opasno samozavaravanje glede prave biti velikosrpstva i 4.) nekritičko prihvaćanje ideja raznih projugoslavenski orijentiranih pojedinica iz katoličkih krugova (vlč. Krek, dr. Rogulja i dr.).

Pobrkavši u svojoj obrani i tumačenju «Svibanjske deklaracije» politiku i religiju, biskup se Mahnić sam doveo u položaj da ga se moglo optuživati za zloporabu katoličke vjere u političke svrhe, a to se

Plemićki grb obitelji Vučetić

uobičajeno naziva – klerikalizam. No, ako je tada u Hrvatskoj bilo klerikalizma, onda je on mogao biti samo u funkciji stvaranja jugoslavenske državne zajednice (Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca/Jugoslavije), dakle – **jugoslavenski klerikalizam**.

U hrvatskoj političkoj javnosti Mahnićevi su članci naišli, osim na jednodušno odobravanje istomišljenika, i na odlučno osporavanje protivnika.

Najoštiriji osporavatelj Mahnićeve obrane i promicanja ideja iznesenih u «Svibanjskoj deklaraciji» bio je frankovački narodni zastupnik i svećenik Senjsko-modruške biskupije pop Stipe pl. Vučetić.

Pop Vučetić je u seriji svojih članaka, pod zajedničkim naslovom «Značaj jugoslavenske propagande», podvrgao oštroj kritici Mahnićev «plaidoyer za svibanjski

jugoslavizam». On je svoju kritiku razdijelio na četiri dijela («odlomka»): a) Dr. A. Mahnić i svibanjska deklaracija; b) Dr. A. Mahnić i kulturni jugoslovenski vidici; c) Dr. A. Mahnić i vjerske balkanske zadaće; d) Dr. A. Mahnić i sveto pismo u službi jugoslavenstva».

Vučetić je svoje kritičko razračunavanje s Mahnićevom apologijom političkoga programa Jugoslavenskog kluba započeo konstatacijom da krčki biskup nije «temeljito i obširno obrazložio svibanjsku deklaraciju 'samu u sebi', nego da je o njoj «napisao ciglih osam redaka i ništa više». Drugim riječima, krčki je biskup pisao «o svemu, što može s njome tek kom vremena biti u savezu, ali o samoj deklaraciji, uzetoj 'samoj u sebi'» nije rekao sve što je bilo neophodno da bi se o njoj moglo relevantno raspravljati. Prema Vučetićevom shvaćanju biskup Mahnić je morao sam, neovisno od frankovačkih političkih stajališta, «izstudirati, da je svaka politika na jugu monarhije, koja ruši hrvatsko državno pravo pravi atentat na existenciju hrvatskog naroda», jer «sve do majske osnove bio je hrvatski narod na temelju starodrevnoga hrvatskoga državnoga prava [...] jedan, pravi i pošteni subjekt državopravnoga i političkoga bitka svojega vlastitoga ja-stva». Upravo se u tome, prema njegovom mišljenjtu, krila opasnost za hrvatski narod i njegovu opstojnost:

«Mjesto jednoga ja dolaze na vlasništvo i gospodarstvo tri ja, mjesto hrvatskoga ja ima nadoći još i slovenski ja i srbski ja. Time na svom vlastitomu pradavnomu teritoriju prestaje obstojati hrvatski narod nosilac svojih prava, jer se u njegov državni posjed uvlače nova dva suvlasnika i sugospodara, te jednakim pravom postaju ovakovi vlastnici i gospodari, kakovim bijaše prijašnji jedini zakoniti posjednik. Uz Hrvata u njegovoj državi pod hrvatskom krunom postaju 'Srbi' i 'Slovenci' vlastnici hrvatskoga gospodstva! Ne više jedan subjekt već tri subjekta! Ovim je u temelju uzdrmano trinajstogodišnje hrvatsko

državno pravo kraljevine Hrvatske. Nema ni ne može biti po život jednoga naroda ništa gore, nego mu dirnuti u njegovo starinsko pravo, o kojemu ovise njegovo bivstvo».

“Jao stadu, kojemu pastiri povrtoglage!”

Za popa Vučetića je, na temelju iznesenoga, bilo posve razvidno da je biskup Mahnić prešao «preko hrv. državnoga prava, kao preko nimalo vrijedne stvari», jer on «kao Jugoslaven lomi koplje za nekakovo novo protuhrvatsko jugoslavensko pravo». Dobro uočavajući povezanost «Svibanjske deklaracije» i «Zagrebačke rezolucije», Vučetić nastavlja:

«Majska deklaracija s varavim dodatkom (šaka u očima) 'hrvatskoga državnoga prava' nije bila dugoga života, nju je zamijenila ožujska zagrebačka deklaracija, koja se postavlja otvoreno na princip: **samoodredjenje naroda**. Ovom je rezolucijom jugoslavenska obsjena srušila ovaj pritajeni stid hrvatske individualnosti, koji su joj bili priuštili bečki Jugoslaveni etiketom hrv. drž. prava, kamo nikako nije spadala».

Nastavljajući svoje kritičko raščlanjivanje Mahnićeve apologije, pop Vučetić se zaustavio na pitanju smoodređenja naroda koje je bilo jedno od stožernih točaka «Svibanjske deklaracije»:

«... Naši su deklaraši uzeli na svoje jezike 'samoodredjenje', te o njemu neprestano sbore. ... Usled toga najnovijega poklika uništavaju jugoslaveni svu našu povjest, svu našu tradiciju, svu našu domovinu, sve naše običaje, sva naša porietla, sve naše ciljeve. Sve osebine imaju prestati, a stvoriti se ima zajednička individualnost jugoslavenska».

Završavajući drugi dio svoje kritike Vučetić piše:

«Svibanjska deklaracija ne samo obzirom na hrvatsku politiku nego i obzirom na katoličku kulturu jest prevelika opasnost. Mi u njoj naziremo urotu proti vjeri i domovini hrvatskoga naroda. A katolički biskup dr. Antun Mahnić? Svibanjskoj deklaraciji ... , koja je politički

nemoralni akt, koja prieči katoličkoj vjeri, koja ugrožava život hrvatskoga naroda, daje najlaskaviju svjedočbu. On veli da svibanjska deklaracija sama na sebi nosi 'višu vrhunaravsku sankciju' Najveća sablazan! Presvetli! Hrvatski narod najsvjestnije trga

Stipe Vučetić, zastupnik u Hrvatskome državnom saboru 1942.

'svrhunaravski' vienac s čela svibanjske deklaracije, koje ga joj je izpleo jedan katolički biskup, a udara joj na oba lica pod jugoslavenskim čelom žig paklenske posvete».

Napadajući Mahnićeva razmišljanja o uspostavi crkvenog jedinstva na Balkanu i Istoku, pop Vučetić je ustvrdio:

«Dr. A. M. misli, da ... mora odpočeti sustavnim radom za katolicizam u 'pravoslavlju'. Najprije se mora očuvati 'pravoslavlje' od protestantske zaraze bezvjerstva, a poslije toga ga treba posve okrenuti na konverziju i eto nam unije zapadne i istočne crkve. To je nacrt svibanjske deklaracije dra A. M. sa vjerskoga programatičkoga stanovišta Po njegovim nazorima je protestantstvo došlo do podpunoga bezvjerja. Protestantstvo se posve odciepilo od rimske stolice. A pravoslavlje? On je u sebi jošter dobro, ako još nije pošlo putem protestantizma, ono se dade očuvati od puta, kojim je pošlo protestantstvo.

Pače! Nikada bolje prilike za sjedinjenje zapadne i iztočne crkve, nego li sada putem svibanjske deklaracije pokatoličiti Srbe, pa Bugare, Grke, Rumunje, Ruse... Samo je trebala jedna svibanjska deklaracija i taman je katolička žetva na Balkanu i Iztoku svoju rekviziciju najcezarske obavila. Što sve ne krije u sebi ta lončarska Pandorina posuda, ta svibanjska deklaracija?! Na koncu konca ona ima provesti ujedinjenje zapadne i istočne crkve! Već vidim kako dr. A. M. juri u Orient-ekspress vlaku na Balkan, izaček evropski, izaček azijski, da provede ovu misiju, koju mu je dala **svibanjska bula**».

Na kraju trećeg dijela svoje kritike, pop Vučetić je, nimalo uvijeno, napisao:

«Nekada je vrieme mučanja, a nekada govorenja. Dr. A. M. je dugo mučao i bolje bi bilo, da je mučao i dalje. Sada je progovorio, ali vanredno zlo i pogibeljno braneći jugoslavensku svibanjsku deklaraciju – zmiju postavljenu na hrvatsko stablo znanja dobra i zla. I zaludi veliki jugoslavenski aspid popove, fratre i biskupe! Jao stadu, kojemu pastiri povrtoglage!».

U četvrtom dijelu svoje kritike pop Vučetić se odlučno okomio na biskupovu tvrdnju, kao teološki neutemeljenu, da hrvatski narod ima neku posebnu zadaću dobivenu od Boga glede «njive na Istoku», odnosno istočnog kršćana:

«On je bogoslovskiji od samoga bogoslovstva. ... Biskup dr. A. M. tvrdi, da svaki narod imade od Boga svoje posebno zvanje. ... Imade li svaki narod Bogom odredjenu posebnu zadaću? Kakova može narod kao jedna posebna skupina imati providencijalnu posebnu dužnost? Kakovo zvanje ima svaki narod sam po sebi od Boga mu odredjeno? Ja sam mali svećenik, a dr. A. Mahnić je veliki svećenik, pa nerado zadiram u tu točku. Svi narodi svega sveta imaju hvaliti i slaviti Boga i božje veličanstvo. Još bolje: svi ljudi sviju naroda svega sveta ukupno imaju hvaliti i slaviti Boga i božje veličanstvo. To je zadaća svih ljudi u svim narodima. To je svim

ljudima svih naroda po Bogu postavljena zadaća. [...] Može li se dakle govoriti o narodima, da oni imadu posebnu po Bogu odredjenu zadaću? Dr. A. Mahnić je razvio, koja je zadaća hrvatskoga naroda. Kada znade, koja je zadaća jednoga naroda, onda znade koja je zadaća ostalih naroda? Rado bi čuti koje su posebne od Boga odredjene zadaće Engleza, Niemaca, Francuza, Magjara, Talijana, Kineza, Japanaca itd. Mislim, da posebnih zadaća pojedinim narodima naredjenih od Boga nema [...]».

U «Zaglavku» Vučetićeve kritike stoji sljedeće:

«Iz svih objektivno navedenih i razloženih činjenica i pojava jasno sledi, da je jugoslavenskom svibajskom deklaracijom tok hrvatske politike navrnut u protuhrvatske jugoslavenske ciljeve. Bezvojbeno sledi, da je katoličkoj vjeroizповести namjenjena Judina plaća za uslugu jugoslavenske propagande. Nema toga katoličkog biskupa, koji bi nas mogao o protivnom uvjeriti, dok facta loquntur. Rasprava dra. A. Mahnića jest jugoslavenska ideologija bez stvarnih i zbiljnih osnova, kadra naš hrvatski narod dovesti do katastrofe. [...] Za hrvatstvo proti jugoslavenstvu! Za Hrvatsku proti Jugoslaviji!».

Poučak Ante Starčevića

Za popa Vučetića, frankovačkog pravaša, nije bilo dileme treba li hrvatsku politiku voditi u skladu s učenjem dr. Ante Starčevića, osnivača Stranke prava, ili ju pak odvesti jugoslavenskim putem. No, zanimljivo je da je on budućnost hrvatskog naroda vidio u oslonu na – Habsburgovce. Svoje je stajalište potkrijepio izvatom iz Starčevićeva članka «Na čemu smo» (1878.), u kojem doslovno stoji:

«[...] Razvili se i zazuzlali zamršaji Evrope kako mu drago, po Hrvate bi bilo najbolje u zakonitoj samosviesti ostati pod vladajućom dinastijom; obstanak ove dinastije stoji do Hrvata; obstanak Hrvata kao srećna naroda glavno stoji od vladajuće dinastije [...]».

Takvo Starčevićovo stajalište gledje uzajamnih odnosa Habsburgovaca i hrvatskog naroda nije bio slučajno. Naime, 1860. objavljena su, u njemačkom prijevodu, pisma Mihajla Petrovića Pogodina, ruskog historičara i ideologa panslavizma, pripadnika kruga utemeljitelja Moskovskoga slavenskog komiteta koji je imao za cilj ujedinjenje svih neruskih slavenskih naroda pod protektoratom ruskog cara. Ta su pisma, napisana u razdoblju od 1838. do 1842., zapravo bila njegova tajna izvešća upućivana ministru Sergeju Semenoviču Uvarovu, a govorila su o političkim, nacionalnim, vjerskim i drugim odnosima u Otomanskom Carstvu i Habsburškoj Monarhiji. Ona su, između ostaloga, otkrivala ekspanzionističke planove velikoruske politike prema narodima na Balkanu i srednjoeuropskom prostoru. Zanimljivo je da je do tih pisama, još u rukopisu poznatima kao «Tajna knjiga», došao Starčevićev prijatelj i suborac Eugen Kvaternik za vrijeme svoga «prvog progona», odnosno emigracije u Rusiji i zapadnoj Europi (1858.-1860.).».

Vučetićeva negativna i po tonu često preoštra kritika Mahnićeve apologije «Svibanjske deklaracije» imala je svoj odjek i u seniorskom tisku. Braneći biskupa Mahnića od teških optužbi, seniori su, nastojeći omalovažiti Vučetićevu kritiku, ustvrdili da se njegov «dosadanji čitavi rad sastojao u fanatičkom i nesvijesnom vikanju, u bijesnom i nepromišljenom napadanju». Drugim riječima, njegove tvrdnje gotovo da nisu zasluživale veću pozornost. Skori vojno-politički slom Austro-Ugarske Monarhije i nastanak Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca učinio je bespredmetnim svako daljnje izjašnjavanje o «Svibanjskoj deklaraciji».

Literatura i izvori:

Branka BOBAN, «Odnos hrvatske političke elite prema Svibanjskoj deklaraciji Jugoslavenskog kluba od 30. svibnja 1917. godine», u: *Dijalog povjesničara – istoričara*, 4, Zagreb, 2001.;

Dragoslav JANKOVIĆ, *Jugoslovensko pitanje i Krfska deklaracija 1917. godine*, Beograd, 1967.;

Josip HORVAT, *Politička povijest Hrvatske, Drugi dio*, Zagreb, 1989.;

JUGOSLAVICUS [Fran ERJAVEC] Borba Slovenaca za Jugoslaviju (Dr. Krek, Dr. Korošec i drugovi u austrijskom parlamentu), Beograd, 1934.;

Vicko KAPITANOVIĆ, «Hrvatski katolički pokret od 'Riječkih Novina' do kraja Prvoga svjetskog rata», u: *Hrvatski katolički pokret, ZR*, Zagreb, 2002.;

Jure KRIŠTO, «Katoličko priklanjanje ideologiji jugoslavenstva», *Časopis za suvremenu povijest*, Zagreb, 24/1992., br. 2;

Jure KRIŠTO, *Prešućena povijest. Katolička crkva u hrvatskoj politici 1850.-1918.*, Zagreb, 1994.;

Jure KRIŠTO, «Petar Rogulja i razvoj Hrvatskoga katoličkog pokreta: uz 80. obljetnicu smrti», *Croatica christiana periodica*, Zagreb, 25/2001., br. 47.;

Bogdan KRIZMAN, *Hrvatska u Prvom svjetskom ratu. Hrvatsko-srpski politički odnosi*, Zagreb, 1989.;

Zlatko MATIJEVIĆ, *Slom politike katoličkog jugoslavenstva. Hrvatska pučka stranka u političkom životu Kraljevine SHS (1919.-1929.)*, Zagreb, 1998.;

Zlatko MATIJEVIĆ, «Hrvatski katolički seniorat i politika (1912.-1919.)», *Croatica christiana periodica*, Zagreb, 24/2000., br. 46.;

Janko PLETERSKI, *Prvo opredjeljenje Slovenaca za Jugoslaviju*, Beograd, 1976.;

Cherubin ŠEGVIĆ, *Prvo progonstvo Eugena Kvaternika, godine 1858.-1860. Prilog za najnoviju hrvatsku povijest. Po njegovu dnevniku*, Knjiga prva, Zagreb, 1907.;

Dragovan ŠEPIĆ, *Italija, Saveznici i jugoslavensko pitanje 1914-1918*, Zagreb, 1970.;

Momčilo ZEČEVIĆ, *Slovenska ljudska stranka i jugoslovensko ujedinjenje 1917-1921. Od Majskе deklaracije do Vidovdanskog ustava*, Beograd, 1973.;

Srđan BUDISAVLJEVIĆ, *Stvaranje države Srba Hrvata i Slovenaca. Povodom četrdesetogodišnjice jugoslovenskog ujedinjenja*, Zagreb, 1958.;

Antun MAHNIĆ, «Jugoslavenstvo i katolicizam», *Novine*, Zagreb, 5/1918., br. 104.;

Antun MAHNIĆ, «Liberalizam, dualizam i centralizam – evo naših grobara!», *Novine*, Zagreb, 5/1918., br. 107.;

Antun MAHNIĆ, «Zvanje hrvatskog naroda», *Novine*, Zagreb, 5/1918., br. 108.;

Antun MAHNIĆ, «Politika hrvatskih katolika», *Novine*, Zagreb, 5/1918., br. 109.;

Michail POGODIN, *Politische Briefe aus Russland*, Leipzig, 1860.;

Ante STARČEVIĆ, *Politički spisi*, Zagreb, 1971.;

Ferdo ŠIŠIĆ, *Dokumenti o postanku Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1914.-1919.*, Zagreb, 1920.;

Stipe VUČETIĆ, «Značaj jugoslavenske propagande.», *Hrvatska*, Zagreb, 1918., br. 2074, 2075, 2076, 2077, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084.

PREDĆIRILOMETODSKO PODRIJETLO GLAGOLJICE I GLAGOLJSKOGA BOGOSLUŽJA (28.)

HRVATSKI PROROK ZARATUŠTRA

Zapitati će se mnogi: Što povezuje Zaratuštru i njegova G+TH+ s današnjim Hrvatima? Odgovor će naći u knjizi biskupa Mije Škvorca **Vjera i nevjera** (Zagreb, 1982., str. 51.-52.).

"Naša hrvatska pradomovina, visoravan Harahvatiša, poznavala je, kao i ostali dio Irana, važnu regiju učitelja Zaratuštre - Zoroastera... Kasnije se iranska Zoroasterova nauka prilično izgubila, dok je nisu Sasanidi obnovili i učinili državnom vjerom. (...) Zoroaster je u svojim planinama uočio dva počela svijeta: pozitivno, što ga je prozvao **AHURA MAZDA** - **MUDRI GOSPODAR**, i mračno počelo zla, zloduh **ANGRA MAINYU** - **AHRIMAN**. Ahura Mazda - stvoritelj je svijeta, izvor dobrote, spasitelj sudbine. U njegovoj su službi visoki duhovi, njegova vječna pratnja i njegovi poslanici za vidljivi svijet. Uz njega nema drugih bogova, ni muških ni ženskih. Protiv njega djeluje samo Ahriman, kušajući iz svoga mraka zamračiti i ponistišiti njegovo djelo. Ahura Mazda djeluje preko obćega načela **ASHE**, što označuje red, istinu, pravednost. Protiv reda diže se načelo nazvano **drug**, a znači laž, neistina, zlo. Božanski **bezsmrtni svetci**, nazvani **amesha spentas**, njih sedam, postaju kasnije nešto nalik na judeo-kršćanske arkandjele. Njima se pripisuju svojstva. Zato mogu posredovati u zasebnim zgodama i slučajevima. Medju njima se nalazi i **HAURVAT-at** (Hrvat), koji zastupa poštjenje. Ovi se duhovi bore na strani dobroga Ahura Mazde protiv Ahrimana i njegovih **dæeve - demona**. (...) Svijet je uvijek u mučnoj napetosti između svijetla i tame, dobra i zla. Zoroaster je zabranio žrtve s krvlju, piće haomu, ali je posvetio obrede očišćenja s pomoću vatre, koja se morala trajno čuvati pod paskom svećenika (sjetimo se **vječnoga svijetla** u našim katoličkim crkvama!), nap. M.M.). Kasnije se uvedoše i pomoćna božanstva **Mitra** i **Anahita** (Bog u tri osobe: Ahura Mazda - Mitra - Anahita, nap. M.M.) ... Sve je to opisano u knjigama AVESTE. Sve je to pobilo nesnosni politeizam i iranskom svijetu dalo osjećaj religiozne ozbiljnosti i doživljaj vjere."

Piše:

Mato MARČINKO

Pravjera današnjih Hrvata bijaše dakle **zaratuštrizam** ili po starogrčkomu **zoroastrizam** (od **Zoroaster**, što je starogrčki preoblik imena **Zaratuštra**). Naši praotci indoijanski Hrvati tu su pravjeru proroka i vjerskoga obnovitelja Zaratuštre donesli na prostore današnje naše Hrvatske Domovine.

Život i djelovanje Zaratuštre znanstvenici danas obćenito stavljaju unutar XV. - VIII. st. pr. Kr. Edwin M. Yamauchi (Persia and the Bible, Baker Books, 1996., str. 413. - 416.) rodjenje Zaratuštrino stavљa između godinâ 1700. - 1200. pr. Kr., a domovinu mu nalazi na području današnjega Afganistana. Područje Afganistana gdje se radio Zaratuštra nekada su naseljavali Medijci, pa ga stoga po narodnosti obćenito smatraju Medijcem. U jednoj Knjigi Aveste zvana Vendidat (Videvdat) Zaratuštra je u usta Ahura-Mazde stavio ove riječi: "Kao deseto između najboljih mjesta i naselja stvorio sam ja, Ahuramazda, lijepu HARAHVAITI." Na temelju ove himničke pohvale ljepoti zemlje Harahvaiti znanstvenici zaključuju, da je upravo Harahvaitija (kasnija Harvacija) bila Zaratuštrina domovina. Davši jednomu od božanskih bezsmrtnih svetaca ime Haurvat (Hrvat), Zaratuštra se izričito narodnostno očitovao Haurvatom (Hrvatom).

U zori čovječanstva svi ljudi bijahu jednobožci (monoteisti), vjerovahu samo u jednoga Boga - Stvoritelja neba i zemlje. To se može zaključiti iz najstarijih sačuvanih književnih ostvarbi sumersko-akadske epa o stvaranju **Enuma Eliš** i sumersko-akadske epa o **Gilgamešu** nastalih na tlu Mezopotamije (Medjuriječja), gdje je u mjesecu ožujku treće godine trećega tisućljeća po Kristu zloduh Ahriman započeo svoj krvavi apokaliptični ples. Sumerci, najstariji povijestni narod u Mezopotamiji, **Najvišega** su slavili na vrhu tornjeva zvanih **zigurati**. Nu s vremenom je svaki od ranih sumerskih samostalnih

gradova-država želio imati svoga mjestnoga boga zaštitnika. To se nije promijenilo ni u kasnijim razdobljima, kada su se hramski gradovi-države sjedinili u jedinstvenu državu. Slično se dogadjalo i u drugih najstarijih nepovijestnih i povijestnih naroda. Tako je, kako reče biskup Škvorc, nastao nesnosni politeizam. Broj bogova i svećenstva silno je porastao.

Sljedbenici Zaratuštrini Haurvati (Hrvati) unesli su u religije mnogobožackih starih uljudbenih naorda ponovno kult jednobožackoga Boga Svjetlosti. U Njegovu čast palile su se vatre u dvoranama palača, na trgovima gradova i u slobodnoj prirodi. Te svete vatre, koje simboliziraju svjetlo, pročistbu i obnovu života nisu se ugasile sve do danas. Nadamo se, da ih ne će uspjeti ugasiti ni apokaliptična Zvijer, koja ih zasipa zastrašujuće razornim bombama. Tu nadu nam podržavaju proturatni prosvjedi, koji se odzivljvu opominjućemu proročkomu glasu Pape Ivana Pavla II.

Jedna grana indoijanskih Haurvata (Hrvata) spustila se s Iranske visoravni u kolijevku svjetske uljudbe i kulture Mezopotamiju i tamo utemeljila **Kraljevstvo Huravat** (Hrvatsko kraljevstvo), koje se u svjetskim povijestnicama spominje pod imenom Carstvo Mitani. Vodeći sloj toga mitansko-huritskoga kraljevstva odnosno carstva, koje je kao velika i jaka nezavisna država obstojalo u Mezopotamiji i Siriji od XVI. do XIV. st. pr. Kr., širilo je medju pokorenim i pridruženim narodima Zaratušrin nauk.

Huravatske (hrvatske) princeze udavale su se za egiptiske faraone, pa se za nauk Zaratušrin znalo i na egiptskom kraljevskom dvoru. U širenju Zaratuštrina nauka osobito se iztakla majka "kralja razkolnika iz Amare" faraona Amenofisa IV. Ehnatona (1364.-1347. pr. Kr.), podrijetlom takodjer huravatska (hrvatska) princeza. Pod utjecajem svoje majke, Ehnaton je i u Egiptu pokušao provesti Zaratušrin jednobožacki nauk. On je na prvo mjesto stavio obćega boga Sunca **R-a** izključivo u tvarnom uliku Sunčeva ko-

luta ("Atona") kao naravan izvor svega 'ivoga, izlu~iv{i dr'avnoga boga i kralja bogova **Amona** i sve ostale bo'anske likove iz egipatskoga pantheona. Ehnaton je, kako to pi{e u Povijesti svijeta od po~etka do danas (2. izd., Zagreb 1990., str. 133.), "bio veliki sve}enik i jedini legitimni prorok nove vjere s kojom se, **uz progon starih kul-tova**, napokon ostvario neki MONOTEIZAM".

Kao i u Zaratušrinu vjeronaiku i u Ehnatonovu je abstraktno načelo SVJETLOSTI osobito iztaknuto. Bog Sunca Rž izvor je života, svijetla i ljubavi. Njemu je Ehnaton izjavio veličanstvenu velepjesan, koja je postala kultna vjerska pjesma. Utjecaj Ehnatoneve Himne Suncu očituje se i u izraelskim (hebrejskim) psalmima. Biblijski Mojsije, sin egipatskoga kraljevića i jedne huravatske (hrvatske) princeze, koji je Hebreje izveo iz Egipta, poznavao je Zaratušrin vjeronaiku. Injega je na bru Sinaju obasjala božanska SVJETLOST, od koje je primio Deset zapovijedi Božjih. O toj Svjetlosti govori Mojsije u prvoj knjigi svoga Petoknjija: "U početku stvori Bog nebo i zemlju. Zemlja je bila još pusta i prazna. Tama je ležala nad bezdanom. Duh je Božji lebdio nad vodama. Tada reče Bog: 'Neka bude svjetlost!' I bi svjetlost. I vidje Bog, da je svjetlost bila dobra. Tako rastavi Bog svjetlost od tame. Svjetlost nazva Bog dan, a tamu nazva noć. I nasta večer i nasta jutro: prvi dan". (SVETO PISMO, preveo Ivan Ev. Šarić, Madrid 28. lipnja 1960., str. 7.).

Zaratušrina Svjetlost koja je zasjala i u starozavjetnoj Bibliji, još uvijek svjetli u kršćanskim crkvama kao vječno Svetlo pred oltarima, na kojima se Sin Božji Isus Krist Spasitelj ljudima daje u obliku euharistijskoga kruha i vina. S pravom možemo reći, da je Zaratuštra bio prvi veliki preteča Krista Spasitelja, koji je čovječanstvo obdario najvećim božanskim darom - ne-sebičnom Ljubavlju.

Preostaje nam odgovoriti na pitanje kada i kako je Zaratušrin nauk došao na današnje hrvatske prostore. Toma Arcidjakon Splitski u svojoj KRONIKI piše, da je od "poljskih strana" došlo sedam ili osam hrvatskih plemena "poprskanih arijanskom kugom", koja su se nastanila u gorovitu području Hrvatske. To se područje nekada zvalo KURECIJA, a stanovnici toga područja KURETI. Novodišli Hrvati pomiješali

su se s Kuretimi i postali, kaže Toma, "jedan rod, slični po životu i običajima, jednoga govora" i "sada se nazivaju HRVATI", a zemlju u kojoj stanuju HRVATSKA.

Tko su Kureti Tome Arcidjakona? Kurete nalazimo na otoku Kreti u pred-helenskom razdoblju **Minojske kulture**. Po legendi oni bijahu pratitelji titanke Reje, glavne božice Krete, Velike Majke Zemlje i božice plodnosti. "Ples Kureta bio je bučan divlji ples sa skokovima uz lupanje oružjem i snažne krikove. Prema legendi sama je božica Reja potakla Kurete na taj ples kako bi njihovo zaglušno mahnito gibanje prigušilo plač njezina sinčića Zeusa i tako ga spasilo od oca Krona, koji ga je tražio da ga proguta" (Ana Maletić, Povijest plesa starih civilizacija, prvi dio, MH, Zagreb 2002., str. 132.). Kretske Kurete jedni poistovjećuju ili smatraju srodnima s Koribantima, praotcima frigijske božice Kibele, drugi pak potomcima snažnih Daktila, frigijskih demona s brda Ide u Maloj Aziji. Daktilima se pripisuje pronalazak željeza te zvuka i ritma u glazbi. Srodnost Daktila s Kuretimi objašnjava značaj Kureta kao divljih plesača s oružjem.

Svoje Kurete Toma Arcidjakon također poistovjećuje s Koribantima, a njihov značaj opisuje ovako: "Nazivali su se Kureti kao oni, koji trče i (koji su) nestalni, jer su lutajući po brdima i šumama, provodili surov život. Po-primivi, dakle, od oporosti domovine čud, veselili su se poput zvijeri oporostima oružja, provačkama. Veoma ratoborni i smatrajući, da nije gotovo ništa izložiti se smrti, ponajviše se izlažu goli neprijateljskom oružju. Mnogi ih pjesnici spominju zbog nekoga smješnoga mišljenja. Kad, naime, mjesec mrča, misleći, da ga duhovi nagrizuju i žderu, lupaju po svim mjedenim predmetima u kućama, (i) kao da su s pomoću buke natjerali demone u bijeg, vjeruju, da pomažu mjesecu, koji se muči" (Toma Arhidjakon, **Kronika**, Split 1997., uredio i preveo Vladimir Rismundo, str. 33.).

Iz ovoga Tomina opisa vidimo, da njegovi Kureti imaju u biti isti značaj i iste običaje kao i kretski Kureti. Predpostavlja se, da su Kureti s otoka Krete bili pri-padnici ili čak vračevi prastaroga kretskoga naroda koji je njegovao posebnu vrstu plesa. Tu vrstu plesa nalazimo i na otoku Cipru te u Maloj Aziji. To je makar i tanki dokaz, da su Kureti

na otoke Kretu i Cipar došli iz Male Azije. Na Kreti se kod Kandije nalazi mjesto HARVATA, a oprava kretske božice na jednomu njezinu kulnom kipu urešena je istim ovakvim crveno-bijelim kockama koje se nalaze u hrvatskim povijestnim grbovima i u grbu današnje Republike Hrvatske. I na Cipru je nadjen vrč (čuva se u Britanskom Muzeju), koji je urešen crveno-bijelim kockama iz hrvatskoga grba.

Crveno-bijeli i bijelo-crveni uresi iz hrvatskoga grba nalaze se na posudu te kulnim i drugim predmetima pronađenima na području Mezopotamije, Sirije, Izraela, Libanona, Egipta, Iran-ske visoravni, Azovskom moru, Krim-skome poluotoku, Maloj Aziji, italskoj Etruriji, Grčkoj. Ti nam nalazi pokazuju kuda su se sve kretali indo-iranski Harauvati na svojim putovima od Iran-ske visoravni do Jadrana i Dunava.

U doba cvata kretske minojske kulture prodrli su na područje današnje Grčke indoeuropski narodi, koji su govorili jednim oblikom grčkoga (helenskoga) jezika. Ti su narodi razvili svoju kulturu, koja je po njihovu glavnom gradu Mikeni nazvana **mikenskom**. Prožimanje mikenske kulture kretskom započelo je još u doba kada je Kreta gospodarila mediteranskim prostorom, a nije prestalo ni kada je Mikena sredinom drugoga tisućljeća prije Krista zauzela Kretu. Kretski utjecaj odražavao se u kultu, običajima, ženskomu načinu odijevanja i u plesu. Iz Homerova opisa plesova koje plesahu Grci dade se zaključiti, da se u Mikeni plesalo na kretski način. Od najstarijih vremena u blizini Mikene obstajalo je mjesto HARVATI. Povežemo li taj podatak s plesom Kureta u Mikeni, možemo zaključiti, da se pod imenom Kureta kriju indo-iranski Haurvati. Taj zaključak učvršćuje i podatak, da u iztočnom dijelu južne Grčke na poluo-toku Atiki nalazimo još dva mesta nazvana po Hrvatima - HARVATION i HARVATI. Gradić Harvati, koji se nalazi točno na pola puta između slavnoga Maratona i grčkoga glavnoga grada Atene, u najnovije doba preimenovan je u Pallini - na stari naziv podsjeća (auktor ovog prikaza vidio je to prije dvadesetak godina svojima očima) jedna ploča na kojoj piše KATO HARVATI, koja upozoruje da se u blizini nalazi hotel HARVATI.

Uljudba (civilizacija) otoka Cipra bila je slična grčkoj s feničkim, egipatskim i

perzijskim primjesama. Najljepši prikaz plesa s otoka Cipra likovno je oblikovan na jednoj brončanoj posudi urešenoj prikazima kultnoga plesa. Šest žena pred likom božice odjeveno je u ruho slično rahu minojske kulture s otoka Krete. Rekosmo već, da je na Cipru nadjen vrč urešen crveno-bijelim kockama iz hrvatskoga grba. I minojski ples i ovaj vrč potvrđuju, da je otok Cipar bio jedna od uzputnih postaja na putu Haurvata (Hrvata) do njihove jadransko-podunavske domovine.

Rimski pisac Valerije Maksim iz I. st. po Kr. s divljenjem je govorio o plesnim umjetnicima Etrurije i njihov je ples s oružjem uzporedio s plesom Kureta. Etruščanski plesači i njihova umjetnost znatno su utjecali ne samo na Rim nego i na ostali dio Europe, pa i na Bizant. Na freskama u Tarquiniji (**Grobnica lavice**, VI. st. pr. Kr.) prikazan je zanosni ples mladića i djevojke. Strop te grobnice urešen je god. 480. pr. Kr. crveno-bijelim kockama. Etruščani su bili trgovački i pomorski narod, koji je na italsko tlo najvjerojatnije došao iz Male Azije. Očito su bili u tijesnim svezama s Kuretim-Hrvatima (ime Kuret tudji je preoblik imena Hrvat), što potvrđuju spomenuti ples na kuretski način i crveno-bijeli kockasti strop u njihovoj grobnići. Čudnom igrom slučaja zagrebački Arheoložni muzej posjeduje najdužu pisani izpravu o Etruščanima (t.zv. Zagrebačka lanena knjiga) s 1200 riječi izpisanih etrurskim jezikom, koja je tek djelomično odgonetnuta.

Ime KURETI prastari je preoblik imena HRVAT. Pod tim su se imenom u gorskim predjelima nekadašnje starorimske pokrajine Dalmacije okupila prahrvatska medijsko-iranska plemena, koja su u ovo područje došla najkasnije u V. st. pr. Kr. Okupili su se ovdje Hrvati iz Mezopotamije i Male Azije, koji su do jadranskih žala doplovili morem uzputno se zadržavajući duže ili kraće vrijeme na otocima Cipru i Kreti i na grčkomu kopnu. Njima treba pribrojiti Hrvate kajkavce, koji su se s Baltika odselili krajem II. tisućljeća prije Krista i nastanili se u Panoniji najkasnije u I. st. po Kr. Svi su oni u vjerskomu pogledu bili zaratuštrijanci. Neki su od njih, kako govori jedna Ninska predaja i papa Ivan X., bili pokršteni još u apostolsko doba. Neki su pak došli kao kršćani arijanci, pa su u novoj domovini bili samo pokatoličeni. Zaratuštrijaci su lako prihvaćali kršćanstvo, jer je bilo veoma

slično nauku njihova proroka Zaratuštre. Nu i nakon pokrštenja Hrvati su još dugo živjeli na zaratuštrijansko-mazdaistični način, osobito oni između rijeka Neretve i Cetine i u današnjoj Bosni.

Prvrazredan dokaz da je dio doseljenih Hrvata još dugo ostao vjeran Zaratuštinu vjeronaiku našao sam u Hrvatskoj političkoj smotri RED, koju izdaje Hrvatski Obranbeni Red. U broju 5. spomenute Smotre (Zagreb, 31. prosinca 2002.) pročitao sam pjesmu pučkoga pjesnika S. Orlandića ZARATUSI, koju je zapisao A. Mraković-Pavlić. Ovu pjesmu je S. Orlandić uz gusle pjevao u Kotoru godine 1905. Citiram dio te pjesme: "Kad je Stiepo Dukju osvojio, / **zaratusku** je vjeru progonio. (...) Dukljanici, koji se htješe pokoriti, / morali su Dukju rodnu zapustiti (napustiti!). (...) Kada oni se vratise, gori oni biše / od tudjina strašnih, koji ih učiše. / Medju svoje vjeru grčku širili, / Dukljane ponosne robljem učinili. / Prvi Njeguši su vjeru prihvatili, / **u potaji dugo još su zaratusi bili.** / Za njima brzo Crnojevići sliedihu, / no u potaji još dugo bogumili bihu. / Za njima sva druga plemena poklekoše. / Vrjemonom **zaratusku** vjeru zaboravili, / običaje stare liepe svoje pogazili."

Duklja je bivša Crvena Hrvatska, koja je bila pod vrhovništvo hrvatskih vladara sve do godine 1074. Tada je Duklju odcijepio od Hrvatske i osamostalio dukljanski vladar Mihala (o. 1046.-1081.), koga bizantski izvori nazivaju "vladar onih, koji se zovu Hrvati". Sin i drugi nasljednik kralja Mihale Bodin od Bizanta je oslobođio Rašku i u njoj za velike župane postavio svoje dvorjanike Vukana i Marka, dukljanske Hrvate starinom iz Ribnice kod današnje Podgorice. Raški župan Stefan Nemanja, pranuk Bodinova dvorjanika Marka, god. 1189. uklanja dukljansku kraljevsku obitelj i sâm zavlada Dukljom. Stefan Nemanja i njegova braća Stracimir i Miroslav u početku priznavahu u crkvenu pogledu vrhovništvo rimskoga pape. Sinovi Nemanjini Vukan i mladiji sin Djuro, kraljevi Duklje, bijahu dobri katolici. Bizantski obred u Duklju je počeo uvoditi najmladji sin Stefana Nemanje arhiepiskup (nadbiskup) Sava. Budući da je dukljansko pučanstvo uztrajalo u staromu rimskomu obredu, srbski kraljevi Uroš I. Nemanjić (1242.-1276.) i njegov sin

Uroš II. Milutin (1282.-1321.) na silu su dukljansko katoličko pučanstvo prevodili na pravoslavlje. Pritisak je popustio tek nakon smrti srbskoga kralja i samoproglasa cara "Srbljem i Grkom" Stefana Dušana, kada je hrvatska obitelj Balšića (1360.-1421.) oslobođila Duklju od srbskoga gospodstva i vratila je u krilo katoličke crkve. To je pozadina Orlandićeve pjesme **Zaratusi** (to je preoblik imena Zaratuštra).

(nastavit će se)

U spomen Mariji Gajšak (1922.-2003.)

Dana 7. lipnja 2003. napustila nas je, nakon duge i teške bolesti, naša supatnica Marija Gajšak. Marija je rođena 1922. godine u Tomaševcu, završila je medicinsku školu i radila kao medicinska sestra u bolnici. Bila je poznata po tome što je osim stručnosti u svoj rad unosila požrtvovnost i upornost. Njezina pomoć uvijek je bila u pravo vrijeme i na pravom mjestu.

Sudbonosne 1945., kada su se kolone hrvatske vojske i civila povlačile prema Austriji, primala je ranjene i bolesne u sanitetske vagonе u Dravogradu.

Razbjješnjeli oficiri "pobedničke vojske" sa sumnjom su prihvaćali njezina uvjerenja da su to njihovi ranjenici. Isto tako, nemoćno je promatrala kad su noću iz bolnice ranjene i bolesne odpremali na likvidaciju na Macelj, Jazovku i po Medvednici.

Jedne noći probudili su je i zamolili da pomogne teško ranjenomu hrvatskom vojniku koji se skrivao. Pružila mu je prvu pomoć na jednom sjeniku u nehigijenskim uvjetima. Bila je prokazana i "narodni sud" ju je osudio za to "zločinačko djelo protiv naroda i države". Kaznu od 4 godine robije izdržala je u Požegi.

Draga Marija, oprštamo se od tebe s tugom u srcu, jer smo izgubile dragu supatnicu. Neka Ti je lahka ova hrvatska zemlja koju si tako voljela.

Vera Očić

NAD GROBOM MIRE IVEZIĆ

U ovom času, kad se 26. lipnja rastajemo od Mire, misli se vraćaju unatrag, u vrijeme kad sam prije 58 godina, između 3600 političkih osuđenica u Slavonskoj Požegi susrela lijepu, mladu djevojku gotovo djevojčicu od sedamnaest osamnaest godina, s prekrasnim zlatno-žutim debelim pletenicama. Nisam mogla ni pomisliti da će ta djevojka proći tako tešku i mučnu Kalvariju.

Svaka je od nas hrvatskih političkih osuđenica različito, ne, nosila, već vukla u danima svoje mladosti teški križ, što su na naša pleća natovarili Titovi zakoni. "U ime naroda", rekoše kod izricanja presuda i osuda.

A taj narod bili su partizanski osvetnici koji pozatvaraše i strpaše u logore-mladost hrvatsku! A, zašto? Zato, što smo se radovali našoj Hrvatskoj, što smo joj služili, i što nismo htjeli da ju bezbožni komunisti zgaze i ponovno uvuku u drugu sad crvenu Jugoslaviju.

Život je u logoru bio okrutan. Sila i teror mrvila je slabašne djevojke, glad i teški rad izobličio je svaku i usjekao brazgotine na licu, ali i u duši.

Dokle i zašto? Dokle će izdržati i hoće li živa i normalna nakon robije izaći? To su bili strahovi, koji su titrali u našim dušama.

A Mira! Ona je prošla posebno tešku svoju Golgotu. Na nju, lijepu djevojku sa zlatno-žutim pletenicama posebno je oko bacio upravitelj logora **Lazo Dragić**.

Od Mire je tražio neko (izmišljeno) priznanje da ima vezu sa križarima u Papuku. Lomio ju neprestanim ispitivanjima i raznim nepodnošljivim maltretiranjima. A Mira je o tome šutjela i trpjela, jer joj je prijetio da će ju ubiti.

Kad više nije mogla izdržati, bacila se s prvog kata upravne zgrade. Da, bacila se u namjeri da skonča svoj mladi život i osloboди se muka.

Ostala je živa, ali doživotni teški invalid. Njena sudska bit će upisana u knjigu svjedočenja mnogih političkih osuđenica, koju pripremamo da mlade generacije znaju što su proživljavale njihove majke i sestre u Titovim logorima.

Mira je otišla ispričavši svoju životnu logorašku istinu tek 2000. godine. Otišla je izmirena s Bogom.

Svaki put kad bi se javila telefonom rekla bi: "Ajd, Bog, Kajo." To je bio uvod u naš razgovor.

A sad ja velim Tebi: "Ajd, Bog, Miro!" Neka Ti je laka hrvatska zemlja!

Kaja PEREKOVIĆ

PAULA ŠKRINJARIĆ rod. GORŠIĆ

Moja majka, Paula Škrinjarić rođ. Goršić, rođena je u Grazu, Austrija 20. lipnja 1910. Završila je stručnu učiteljsku školu, rano se udala i postala majkom jednog djeteta. Nesmiljeni vihor Drugoga svjetskog rata i slom hrvatske države poremetio je i njezin život.

Kao pripadnik hrvatskih oružanih snaga, njezin suprug je nakon mukotrpnog povlačenja prema Bleiburgu bio i sudionikom mučeničke pješačke kolone do koncentracionog logora u Kovinu. Kasnije je uspio doći do Italije i emigrirati u Argentinu, gdje je proveo više od 50 godina života.

Kao nepočudni politički element je 1945. g. bila zatvorena i osuđena na 3 godine i 6 mjeseci boravka u Kazneno-popravnom domu u Požegi. Po izlasku iz logora zaposnila se i odškolovala kćerku, a tek potom se pridružila suprugu u emigraciji. Čitavih 30 godina proveli su zajedno u tuđoj zemlji, priželjkujući čas kad će se moći vratiti u svoju slobodnu domovinu. Vratila se 1991. noseći urnu supruga koji tu sreću više nije doživio. Nakon svih mukotrpnih godina razdvojenosti ipak se konačno obistinilo ono što su oboje tako silno željeli - počivati zajedno u svojoj slobodnoj hrvatskoj zemlji.

Preminula je blago u Gospodinu 16. lipnja u krugu obitelji, a po svojoj želji ispraćena od svojih najbližih u krematoriju, na svoj 93. rođendan, 20. lipnja 2003.

Vjerojatno još ima živih političkih osuđenica koje se sjećaju "tete Paulice". Vjerujem da je i prema njima u logoru pokazivala svoju ljubav, otvorenost i susretljivost.

*Mira Škrinjarić-Špoljar,
Zagreb*

U SPOMEN

MIHOVIL SABLJAK

1920. - 2003.

Laka mu bila hrvatska zemlja.
HDPZ - Podružnica Sisak

U SPOMEN

IVAN BULJAN

1933. - 2003.

Neka mu je laka hrvatska zemlja.
HDPZ - Podružnica Rijeka

U SPOMEN

VINKO KRANJIĆEC

preminuo u 78. godini života.
Laka mu hrvatska zemlja.

U SPOMEN

PAULA ŠKRINJARIĆ rod. GORŠIĆ

preminula u 93. godini života.
Laka joj hrvatska zemlja.

U SPOMEN

ANTE PINJUŠIĆ

1931. - 2003.

Laka mu hrvatska zemlja.

U SPOMEN

IVAN KOLAK

1908. - 2003.

Laka mu hrvatska zemlja.

U SPOMEN

TUGOMIR OŽVALD

1943. - 2003.

Laka mu hrvatska zemlja.

U SPOMEN

STANKO PERIĆ

1908. - 2003.

Laka mu hrvatska zemlja.

U SPOMEN

MARIJAN PAVEČIĆ

1923. - 2003.

Laka mu hrvatska zemlja.

U SPOMEN

LJUBICA KRALJ

1919. - 2003.

Laka joj hrvatska zemlja.

U SPOMEN

DRAGUTIN BOŽIČEVIĆ

1925. - 2003.

Laka mu hrvatska zemlja.

U SPOMEN

IVAN BOŽIČEVIĆ

1924. - 2003.

Laka mu hrvatska zemlja.

U SPOMEN

ANTUN REŠČIĆ

1924. - 2003.

Laka mu hrvatska zemlja.

U SPOMEN

MAGDALENA TOPALOVIĆ

1920. - 2003.

Laka joj hrvatska zemlja.

U SPOMEN

PETAR LUKETIĆ

1911. - 2003.

Laka mu hrvatska zemlja.

U SPOMEN

MARKO SALOPEK

1920. - 2003.

Laka mu hrvatska zemlja.

IN THIS ISSUE

In our last issue we brought an article taken from a Croatian daily paper entitled "We were ordered to kill!" In the article a Yugoslav communist soldier spoke about how the Yugoslav army in 1945 was ordered to execute a mass execution of Croatian soldiers and civilians. In this issue we present the flip side of that story or rather those events. Following the fall of Communism and the disintegration of Yugoslavia, several mass gravesites were discovered throughout Croatia and Slovenia where the victims of the war and post-war period were buried after being killed without any trial. As a response to the discovery of these grave sites various civil associations, including the Croatian Association of Political Prisoners, submitted legal suites with the relevant judicial bodies. Some of the suites were filed against known people and sometimes against un-

mitted by the victorious side. As a result MP **Marija Bajt** submitted a formal question to the Croatian Sabor and Justice Minister regarding this matter. The MP received a written response of the Minister. She attached a report by the State Prosecutor that was two years old. From the report it is evident that not even the previous government what is more, the current – neo-communist ruling garniture, has not done anything to punish these serious crimes. In the belief that this sort of behaviour is not only politically irresponsible but represents a flagrant violation of the law, in this issue we have presented excerpt of that report.

* * *

The president of the Croatian Association of Political Prisoner **Jure Knežović**, presents an extensive report about the 50th anniversary of the Berlin uprising of 17 June 1953

licity and significance given to this important event as attributed by the German government. He supports a proposal given that 17 June be proclaimed Communist Resistance Day. That day certainly extends farther than Germany's borders and has an all-European and world meaning. At the same time, he questions the need to question Croatia's history during Communist Yugoslavia. Croats have systematically resisted communism and Yugoslavia from 1945 to 1990 and not only politically but occasionally fended to weapons for this purpose. Despite this fact, that resistance has not been recognised in Croatia as being of an anti-Communist nature nor as a struggle for liberation nor is this the case in Europe in general. The reason for this more than likely rests on the fact that Croatian serviles of Yugoslav communism minimised their resistance of their compatriots and proclaimed them as "neo-fascists". In the same manner, Catholic priests have been categorised as "neo-fascists" as well as civil intellectuals and the poor amongst the working class. Following the fall of communism, it was evident that these so-called "neo-fascists" were politically and ideologically very anational. However, in the West, their struggle against Communist remained misunderstood. The presumption of Yugoslavia's so-called "rosy communism" had been taken seriously.

This theory was difficult to overcome even at the expense of data relating to hundreds of thousands of those killed or imprisoned opponents of communism or Tito's Yugoslavia.

Korčula

dentified persons. Judicial and other state bodies however, kept silent and are still silent about these events. They do not have the courage to face the facts surrounding these mass murders that were com-

which he attended in his capacity as the president of the International Association of Former Political Prisoners and Victims of Communism. He welcomes the huge pub-

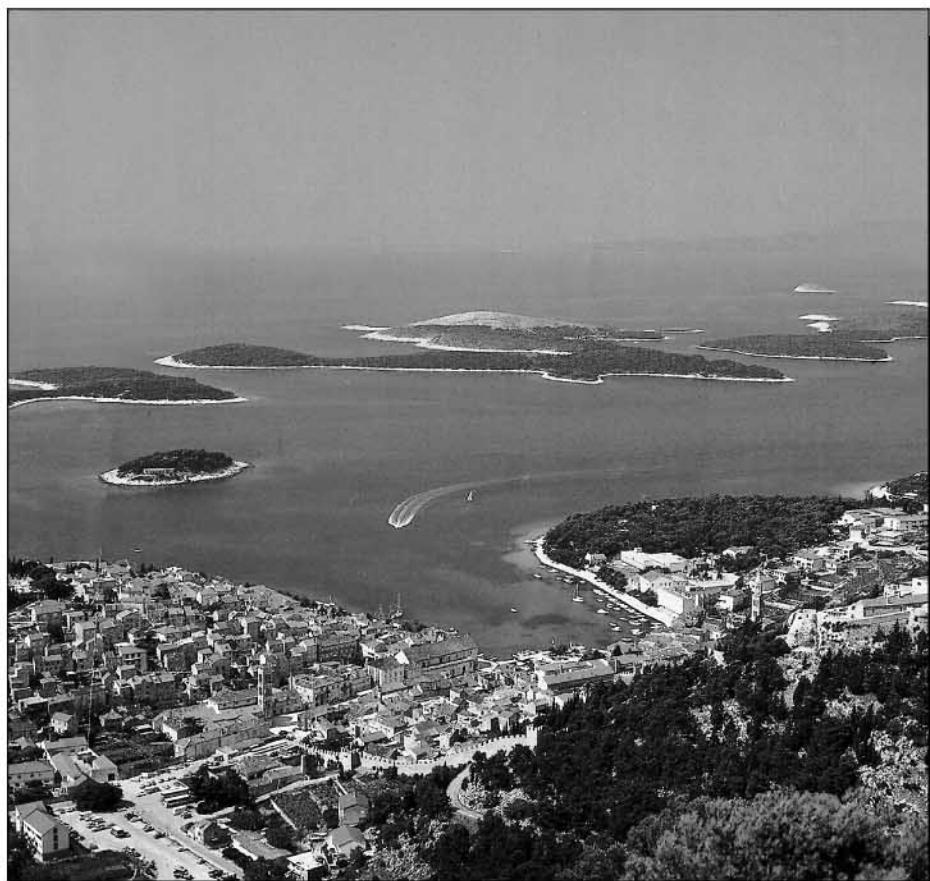
IN DIESEM HEFT

Im vorigen Heft des «Politički zatvorenik» haben wir aus einer kroatischen Tageszeitung einen Artikel mit der Überschrift «Uns wurde befohlen, dass wir töten!» übertragen. Darin erzählte ein Angehöriger der kommunistischen jugoslawischen Armee, dass ihre Angehörigen 1945 den Befehl zu Massenhinrichtungen von kroatischen Soldaten und Zivilisten hatten. In diesem Heft veröffentlichen wir die Kehrseite dieser Geschichte bzw. Geschehnisse. Nach dem Zusammenbruch des Kommunismus und Zerfall Jugoslawiens fand man überall in Kroatien und Slowenien bis dahin unbekannte Massenhinrichtungsstätten und Gräber der Kriegs- und Nachkriegsopfer, die ohne Gerichtsurteil umgebracht worden waren. Unter Bezug auf die Entdeckung solcher Gräber haben zahlreiche Bürgervereine, darunter auch die Kroatische Gesellschaft ehemaliger politischer Häftlinge, bei den zuständigen kroatischen Justizorganen Strafanzeige erstattet. Manchmal waren sie gegen bekannte Personen und manchmal gegen unbekannte Täter des Verbrechens gerichtet. Die Justiz und andere Staatsorgane schwiegen und schweigen leider heute noch. Ihnen fehlt es an Mut, sich den Greulaten der Kriegssieger zu stellen. Deswegen wandte sich die Abgeordnete im Kroatischen Sabor, **Marija Bajt**, mit einer Abgeordnetenfrage an die Justizministerin. Die Ministerin antwortete schriftlich, und als Anlage legte sie einen zwei Jahre alten Bericht der Staatsanwaltschaft bei. Daraus ist ersichtlich, dass weder die frühere noch die jetzige neue, neokommunistische Regierungsgarnitur nichts unternahmen, damit diese schweren Verbrechen bestraft werden. Da wir den Standpunkt vertreten, dass solches Verhalten nicht nur politisch unverantwortlich ist, sondern eine flagrante Gesetzwidrigkeit darstellt, veröffentlichen wir den genannten Bericht in integraler Form.

Der Präsident der Kroatischen Gesellschaft ehemaliger politischer Häftlinge, **Jure Knežović**, veröffentlicht eine ausführliche Reportage über den 50. Jahrestag des

Aufstandes vom 17. Juni 1953 in Berlin. Auf dieser Feier nahm das Präsidium der Internationalen Assoziation ehemaliger politischer Gefangener und Opfer des Kommunismus teil. Er begrüßte die hohe Publizität und Bedeutung, die diesem wichtigen Datum von Seiten des deutschen Staats und der Regierung zuteil wurde und unterstützte den Vorschlag, den 17. Juni zum Tag des Widerstandes gegen den

antikommunistisch und freiheitlich anerkannt, was umso mehr für Europa gilt. Die Ursache liegt wahrscheinlich darin, dass die kroatische Knechten des jugoslawischen Kommunismus den Widerstand ihrer Landsleute minimalisierten und als «neofaschistisch» deklarierten. So haben sie als «Neofaschisten» katholische Priester, bürgerliche Intellektuelle und arme Arbeiter

Hvar

Kommunismus zu erklären. Dieses Datum überspringt in Wahrheit die deutschen Grenzen und hat gesamteuropäische, ja sogar Weltbedeutung.

Nun stellt sich zugleich die Notwendigkeit des Überdenkens der kroatischen Geschichte in der Zeit Jugoslawiens. Die Kroaten wehrten sich systematisch von 1945 bis 1990 gegen den Kommunismus und den Staat Jugoslawien, und zwar nicht nur durch politischen Kampf sondern zeitweise sogar mit Waffen. Trotzdem wird dieser Widerstand nicht einmal in Kroatien als

eingestellt. Nach dem Zerfall des Kommunismus konnte man sehen, dass diese sogenannten «Neofaschisten» politisch und ideologisch sehr unterschiedlich sind. Nun, im Westen blieb ihr Kampf gegen den Kommunismus weitgehend unverstanden. Die Vorstellung vom sogenannten jugoslawischen «rosa Kommunismus» hat tiefe Wurzeln geslagen. Das zu ändern trotz des Beweises von Hunderttausenden umgebrachten und eingekerkerten Gegnern des Kommunismus in Tito's Jugoslawien fällt sehr schwer.

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA

VELIKA ŽUPA LAŠVA I GLAŽ U TRAVNIKU

M. V.

T.Broj: 937 /1943.

Travnik, dne 8.XI.1943.

Predmet: Izvješće o prilikama u Travniku i okolici.-

L-čica - na st. R. f 338,

mjesto označen je L.....>

*Njem. župana i
- Polenska*

PREDSJEDNIČTVU VLADE *na značaj*
na ruke g.predsjednika Dr.Nikole Mandića

mf.

Z A G R E B

MINISTARSTVU UNUTARNJIH POSLOVA

na ruke ministra g.Dr.Mladena Lorkovića

Z A G R E B

GLAVARU GRADJANSKE UPRAVE

na ruke ministra g.ing.Ivice vitez Frkovića

S A R A J E V O

Qd Božića 1942. g. grad Travnik izložen je skoro neprestanim jakim napadajima partizana. U posljednja dva mjeseca grad Travnik je opkoljen sa svih strana sa oko deset brigada koje dano-nočno napadaju grad, sada već i teškim oružjem i bornim kolima. Pa ipak su svi dosadašnji napadaji uspješno odbijeni zahvaljujući u glavnom junačkim naporima ovdašnje Zagrebačke konjaničke pukovnije, kao i primjernom moralu i visokoj nacionalnoj sviesti samog pučanstva.

Red i mir u gradu za čitavo to vrieme nije ničim bio poremećen, nisu izvršena nikakva djela sabotaže, a posljedci uporne i žilave neprijateljske promičbe u nekoliko manje znacajnih nečastnih iznimaka, uviek su i na vrieme, suradnjom vlasti i pučanstva, suzbijeni.

Kroz dvadeset mjeseci unatrag, do osmog rujna o.g. nije se iz grada Travnika odmetnula niti priključila neprijatelju niti jedna osoba.

Za označeno vrieme, najveće tegobe i najteži jad podnosilo je takodjer i pučanstvo iz okolnih sela, a može se reći u prvom redu, sa čitavog područja kotarske oblasti Travnik.

Ovo je pučanstvo bilo izloženo prodiranju, prolazjenju, i više manje kraćim i duljim boravcima jakih partizanskih skupina, protiv kojih su poduzimane od strane oružanih snaga jedno-dnevne akcije, koje nikad nisu bile u stanju da ovo pučanstvo zaštite, nego su baš ona sela, nastanjena bilo katoličkim bilo muslimanskim hrvatskim pučanstvom, pošto odlasku vojske bila nemilosrdno pljačkana i pustošena, dok je pučanstvo vodjeno u suženjstvo.

Unatoč tome svekoliko ovo pučanstvo, medju koje se mogu ubrojati i neka pravoslavna sela, ostalo je moralno i nacionalno na visini, i podnosilo relativnim mirom svetačkog heroizma neprijateljsku strahovladu probijajući se sa glavom u torbi u grad i pomažući rad vlasti i oružanih snaga dragocjenim izvješćima i podatcima vojničkog značaja.

VOJNI SUD

Vojne oblasti „Zagrebačke“ J. A.

Vijeće kod Komande varaždinskog područja

SUD. BR. 701/45.

dne 18 srpnja 1945.

U IME NARODA JUGOSLAVIJE

Vojni sud vojne oblasti „Zagrebačke“ J. A. Vijeće kod Komande Varaždinskog područja sastavljeno od kapetana Hudek Šimuna, komandanta Varaždinskog područja, kao predsjedatelja, Jurine Viktora, šefa sekcije za ishranu i Horvat Gjure, pom. šefa sekcije za odjeću, kao članova vijeća, Šarić Borivoja, sekretara vijeća kao zapisničara, te zastavnika Šoštarić Ladislava suca iztražitelja ovoga vijeća, kao zastupnika optužbe u krivičnom predmetu protiv okrivljenoga

Bubanić Jakob iz Varaždina

radi djela narodnih neprijatelja i ratnih zločinaca donio je na svom zasjedanju od 18. srpnja 1945 godine slijedeću

P R E S U D U:

Okr. BUBANIĆ JAKOB, sin Mirka i Marije rođ. Kop, rođ. 4.VII.1884. g. u Jalžabetu opć. ista, kotar Varaždin, živi u Varaždinu, veterinar, pismen sa 8. r. gimn. i veterinarski fakultet, Hrvat, rkt. vjer., služio A.U. vojski oženjen bez djece, bez imovine, neosudjivan, u neprijateljskoj vojsvi nema nikoga kao ni u J.A., uhapšen 16.VI.45.

k r i v j e

1. što je odmah nakon 10. travnja 1941. g. položivši kao državni službenik ustašku zakletvu, primio dužnost veterinarskog savjetnika, veterinarskog odgoja u Zagrebu, zatim u sprnju iste godine primio istu dužnost na Vel. župi Zagorje, na kojoj dužnosti postaje skroz do sloma fašizma u našoj zemljji,

pa je time počinio krivično djelo službe neprijatelju aktivnim ustaštvom i kao organ njegove upravne vlasti,

2.) što je kao veterinarski savjetnik bio član komisije, za otpuštanje i umirljivanje Srba i Židova za veliku župu Zagorje, pa je na pobudu njega i njegovih partnera u tom radu Dra Vidovića, Dra Francetića, Podrunja Eugena i Ertla, što umirvljeno, što otpušteno i prognano - 3 Židova, i 2 Srba - od kojih se za trojicu nezna, dok su ostala dvojica jedan u Zagrebu i jedan u Osijeku, pa je vjerojatno da od one trojice nema ni jednog,
pa je time počinio krivično djelo masovnog otpuštanja i proganja našeg stanovništva,

3.) što je kao veterinarski savjetnik u neustanovljeno vrijeme održao jedno veće predavanje, u kom je sve svoje kolege pozvao, da skupe sve svoje raspoložive snage, te da svi skupa složno ustaju na obnovi NDH. i njene tekovine, jer da se samo na taj način hrvatski narod može spasiti,
pa je time počinio krivična djela agitacije u korist neprijatelja.

dekle je djelima pod 1. i 3. počinio krivična djela narodnih neprijatelja iz Cl.14., a pod 2. krivično djelo ratnih zločinaca iz Cl.13. Uredbe o vojnim sudovima.

Stoga se na temelju Cl.5.17.27. Uredbe o vojnim sudovima, Cl.12. teč. 12., Cl.2. i 3. Zakona o vrstama kazne i na temelju Zakona o konfiskaciji

c s u d j u j e

Okrivljeni BUBANIĆ JAKOB na kaznu smrti streljanjem, trajan gubitak svih političkih i građanskih prava i na konfiskaciju njegove imovine us ograničenje Cl.6. Zakona o konfiskaciji.

Ova presuda postaje izvršnom tek ponodbrenju Višeg Vojnog suda u smislu Cl.29. Uredbe o vojnim sudovima.

O B R A Z L O Ž E N J E :

Okrivljeni priznaje, da je kao veterinarski savjetnik u Velikoj Župi